

ROMA NŐK EGYMÁS KÖZT

INTERJÚKÖTET

 KINCS

 L'Harmattan

**Roma nők
egymás közt**
INTERJÚKÖTET

KINCS

I KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
I ÉS A CSALÁDOKÉRT

www.koppmariaintezet.hu

Roma nők egymás közt

INTERJÚKÖTET

Beszélgetés tizenkét roma nővel

Szerkesztette
és az interjúkat készítette
Raffael Mónika

2020

KÖSZÖNTŐ

„A tehetetlenség helyett a tanult leleményesség, sikeresség, tanult erőforrás-gazdagság élményét kell elsajátítani, aminek alapfeltétele a bizalom és az együttműködés élménye és képessége. Ezek a megbirkózási képességek a pozitív életminőség alapfeltételei.”

/ Kopp Mária – Skrabski Árpád/

Megbirkózni, megküzdeni, elérni, megteremteni, átadni – ezek jellemzik azokat a sikeres és inspiráló roma nőket, akik interjúkötetünkben megosztják velünk gondolataikat, érzéseiket, titkaikat, örömeiket és bánataikat, olykor kendőzetlenül és őszintén, máskor hűvös tárgyilagossággal, de mindig bátran és büszkén. Beszélnek életútjukról, eredményeikről, származásukról, családjukról és közben példát nyújtanak, reményt adnak és hitet abban, hogy érdemes és lehet bizonyítani, törekedni, mindig tovább és tovább lépni.

Köszönöm Raffael Mónika kolléganőmnek, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, a KINCS Társadalmi Csoportok Kutatóközpont kutató-elemzőjének, hogy megvalósította az elképzelésemet és elkészítette, megszerkesztette a sikeres roma nőkről szóló interjúkötetet. A kiadvány különleges abból a szempontból, hogy Mónika sikeres, diplomás roma nőként szólaltatta meg a kötetben szereplő ismert és elismert roma nőket, tehát roma nő kérdezett roma nőket.

A kötetből nemcsak különleges női sorsokat ismerünk meg, hanem bepillantást nyerünk az egyes emberi életutak mögött meghúzódó társadalmi folyamatokba, változásokba, és láthatóvá válnak a hazai felzárkózáspolitikai és családpolitika törekvései, céljai, kapcsolódásai és eredményei egyaránt.

Az illusztrációkat készítő Kunhegyesi Ferenc, roma festőművész portréi a tizenkét roma hölgyről nagyszerűen kifejezik a kötet valamennyi inter-

jújában tapasztalható elszánt erőt és elhivatottságot, amely minden szereplőt egyöntetűen jellemez.

Személyiségükben ugyan nagyon különböző hölgyeket ismerhetünk meg, de mégis egyformák abból a szempontból, hogy önmagukon túlmutatóan felelősséget viselnek szűkebb és tágabb környezetükért és közösségükért egyaránt. Olyan roma asszonyok, anyák ők, akik bármilyen munkát is végeznek, bármilyen területen is érnek el sikereket, közös bennük, hogy a cigány kultúrát, hagyományokat, gyökereket, de ugyanígy a nehézségeket, problémákat is ismerik, értik, átélik és éppen ezért hitelesen cseng minden szavuk és mondatuk.

Elismeréssel tartozunk mind a tizenkét megszólaló roma hölgynek, hiszen mindannyian a maguk eszközeivel, saját lehetőségeiket, tehetségüket, eredményeiket használva folyamatosan tevékenykednek a cigányságért, a következő generációkért, a családokért és a nemzetünkért.

Külön köszönet a példamutatásért és a példaadásért, ami romák és nem romák számára is megerősítést, biztatást és ösztönzést jelent, nőknek és férfiaknak egyaránt.

Fűrész Tünde

elnök

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

ELŐSZÓ

A roma nők helyzete, talán nem tér el nagyban nem roma társaikétól, annyiban az esetek többségében azonban mégis, hogy gyakran nem csupán az esetleges anyagi hátrányokkal, nehéz lakhatási körülményekkel, egyenlőtlenségekkel kell megküzdeniük életútjuk bejárása során, hanem önmagában a roma létből adódó problémákkal, a roma - nem roma kultúra különbségeinek feloldásával és bizonyos fokig a társadalom elutasításával, ellenállásával is.

Az interjúkötetben tizenkét sikeres roma nő életébe, gondolataiba kaphatunk betekintést, akik közül néhány ország vagy akár világszerte, míg más inkább „csak” a szűkebb környezetében ismert és elismert.

A velük készült interjúk a kötet címét visszatükrözve a roma nők egymás közti beszélgetését, közös gondolkodását, okfejtéseit tárják az olvasó elé életről, családról, tanulmányokról, munkáról, az ezen az úton tapasztalt nehézségekről, sikerekről, identitásról és vágyakról. A bemutatott roma nők eltérő személyiségűek, életük más-más periódusában vannak, részben a sikereik és küzdelmeik is eltérőek, egyben azonban egészen biztosan azonosak, tudtak és mertek egyedi életpályát kijelölni a maguk számára, és ezt a pályát képesek bejárni. Ezek a nők mertek döntéseket hozni az életükkel kapcsolatban, és akartak, tudtak tenni önmagukért, a tanulást, a fejlődést választották. Ezek a nők erősek, céltudatosak, gondolkodó, tevékeny emberek, sok-sok üzenettel.

Történeteiken keresztül láthatóvá válik, hogy bár alapvetően fontos, hogy a roma nők is egyre nagyobb számban szerezzenek végzettséget, érjenek el számukra megfelelő célokat, pozíciókat, az út, amit ehhez be kell járniuk, számos buktatóval járhat, sok olyan vonzata lehet, amely alapvető identitásbeli kérdéseket, problémákat vethet fel. Miközben megkérdőjelezhetetlenül fontos a képzettségi szint növelése, lényeges az is, hogy az akadályokkal, veszteségekkel is számoljunk, illetve megpróbáljuk azokat a lehető legkisebb mértékűre csökkenteni.

Ez tudatos munkát igényel, amit a kötetben megszólaltatott nők nem akartak megúszni, inkább átverekedték magukat rajta.

Ahogy az a beszélgetésekből is kiderül majd, az interjúalanyok egy részéhez több éves ismeretség köt, néhányukkal viszont csupán az interjú alkalmával találkoztam először. Ennek ellenére elmondhatom, hogy tizenkét, számomra egyformán mély, valódi érzelmeket és gondolatokat felhozó, bensőséges találkozásban volt részem, ami rám, roma nőre, megerősítő, gyógyító hatással volt. Talán ennek légköréből sikerül valamit átadni az olvasók számára. A kötetben közölt beszélgetések az egyéni utak bemutatásán túl, olyan problémákat, és társadalmi kérdéseket vetnek fel, melyeket érdemes lehet továbbgondolni.

Az interjúkötet egyediségéhez nagyban hozzájárul, hogy a szavakon keresztül közvetített üzeneteken túl, kifejezetten a könyv illusztrálásának céljából készült festmények által, színes, képi üzeneteket is nyújt. A Prima Díjjal és Nemzetiségekért Díjjal kitüntetett Kunhegyesi Ferenc festőművész által megszületett műveket, a könyvben szereplő tizenkét sikeres roma nő ihlette.

Raffael Mónika

kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedés és a Családokért

INTERJÚK

- 10** Dr. Járóka Livia Renáta
- 28** Varga Erika
- 50** Dr. Révész Heléna
- 70** Baranyi Marcsi
- 92** Ficz Emma
- 110** Dr. Orsós Zsuzsanna
- 132** Farkasné Raffael Márta
- 158** Horváth Erika
- 176** Dr. Véberné Rostás Krisztina
- 196** Oláhné Balogh Tímea
- 222** Dr. Lakatos Szilvia
- 246** Dr. Baloghné Beri Hilda
- 273** Kunhegyesi Ferenc festőművész

Dr. **Járóka** Livia Renáta

európai parlamenti képviselő
az Európai Parlament alelnöke

Dr. Járóka Lívia Renáta, szociálandropológus, politikus, az Európai Parlament magyar képviselője, jelenleg második ciklusban alelnöke, két gyermek édesanyja. Édesapja muzsikuscigány, édesanyja pedig földművelő munkáscsaládból származik. Életében mind a muzsikuscigány kultúrából eredő hagyományok, mind pedig az anyai ágon öröklött vidéki paraszti értékek megjelennek. A családhoz, majd a zenéhez, művészetekhez, a földhöz való kötődés, a föld megmunkálásának, a munkának a szeretete mellett, a rossz helyzetben élők, a támogatásra szorulókról való gondolkodás, gondoskodás gyermekkorától jelen van életében, szülei, családja sok más fontos érték mellett, ezeket adták át számára.

Szombathelyen, a Tanárképző Főiskolán szerezted meg az első diplomádat, ami egy angol nyelvtanári diploma, ezt követte a szociológusi diplomád, majd a szociálandropológia. Tatán születted, ahol cigánytelepen élt édesapád családja, de a gyermekkorod nagyobb részét Sopronban töltötted, ahol a nem roma származású édesanyád családja is él. Azt nyilatkoztad egy lapnak, hogy gyermekként nagyon nagy biztonság, szereteteli

környezet vett körül, és annak ellenére, hogy a roma származásból adódóan értek negatív élmények, a szüleid által nyújtott nagyon biztos lelki háttérnek, támogatásnak köszönhetően az önbizalmad nem sérült alapvetően.

Igen, ez így van, bár most idősebbként visszatekintve önmagamra, már nagyon másként értékelem ezt a kérdést. Valóban értek minket atrocitások, amik kapcsán a szüleim nemrégiben azt mondták, hogy ők ezeket nem tudták kezelni annak idején, egyszerűen csak megpróbáltak józanul reagálni az esetekre, és igyekeztek teljes biztonságot nyújtani számunkra. Felnőttként látom, hogy anyámnak mekkora szerepe volt nem csak a későbbi, felnőtt választásaimban, de ennek a gyermekkori biztonságának a megteremtésében, az egészséges lelkifejlődésünkben. Mostanra értettem meg, hogy sokkal nagyobb, mint azt valaha gondoltam. Kislány koromtól mindig nagyon apás voltam.

Egyébként a családban azért jöttek fel ezek a gyerekkorunkhoz kapcsolódó kérdések újra, mert mostanában kezdtem el kutatni magamban annak az okát, hogy tizenöt-húsz éve mi az, ami egyre több és több munkára sarkall, mi az, ami annyira hajt, hogy gyakran ha megbetegszem, sem tudok megállni. Ez a hajtás fiatalon - már tizenhárom éves korom óta dolgoztam, főiskolásként, egyetemistaként már tanítottam és Ausztriában takarítottam, a húgom ellátásában segítettem - teljesen természetes volt. Sosem voltam szomorú vagy fáradt, mint néha most. Gyorsan magával ragadott a tudásvágy, meg akartam érteni a körülöttem lévő dolgokat, és akartam változásokat elérni, jobbitani. Örökké, vendégségben is olvastam.

Viszont még most negyvenöt évesen, felnőttként sem tudok lassítani. Ezen gondolkodva arra jutottam magamban, hogy ennek egyik valószínű oka lehet, hogy kisebbségi komplexusom van, ami miatt folyamatosan, még mindig bizonyítani akarok.

Hárman vagyunk testvérek, és a nálam tíz évvel fiatalabb húgomnak volt egy esete gyerekként, amikor skinheadek támadtak rá. Ő ebben az időben már a zeneművészeti szakközépiskolába járt. Ezt az esetet a teljes családom mély traumaként élte meg, a szüleim ennek hatására megkérdőjelezték saját csodálatos szerelmi házasságukat, és felvetették, hogy valóban jó döntés volt-e a vegyesházasság. Ők egyébként ötven éve élnek együtt harmóniában. Én már a Szombathelyi Főiskolára jártam angol nyelvtanári szakra, amikor ez az eset történt, de engem is nagyon letaglózott. Nagyon mélyen érint, ha személy szerint nem is engem, de a családomból környezetmből, országból valakit becsmérelnék, arról nem is beszélve, ha valamelyiküket fizikailag is bántalmazták. A szüleimnek nagyon szép házasságuk volt, ami még most is tart, és ugyan anyagi szempontból nem volt meg mindenünk, a középpontban mindig az érzelmek, és mi gyerekek álltunk. Mindkettőjüknek nehéz gyerekkoruk volt, de anyukám mindig azt mondta, hogy abból is lehet tanulni, amit nem kap meg az ember. Ők az élethez kötődő nem anyagi vágyaik szerint neveltek minket, arra készítettek fel, hogy elérjük a saját céljainkat. Visszanézve persze látom, hogy valahol az ő gyerekkori céljaikat valósítottuk meg.

Azt mondod, hogy részben a szüleid vágyait, céljait valósítottad meg. Ezen felül szerinted milyen hatások, események tereltek a mostani utad felé?

Gyerekként a szüleinken, és a tágabb családon keresztül is beleláltunk mind a romungro munkás és muzsikus családok, mind pedig egy Ausztriához közeli, rohamosan fejlődő határváros nem roma családjaik az életébe. A családuk mindkét részről aktív társadalmi életet élt, én mindkettőből nagyon erőteljesen táplálkoztam.

Hihetetlenül érdekes tapasztalás volt számomra, hogy egyébként kulturális háttértől függetlenül, mennyire ugyanolyan mindenki.

Ezt rendkívül izgalmasnak találom, egyebek között ezért lettem később antropológus. Amit a hétköznapiakban, az előítéleteink alapján mondjuk a roma családokra jellemzőnek mondanának, azt én sokszor a másik oldalról tapasztaltam, és ez fordítva is igaz. Viszont a munka, a szorgalom mind a két családban meghatározó volt, mi is ezt vittük magunkkal tovább. Egyébként mostanra látom, hogy micsoda keveréke vagyok a roma és a nem roma nagymamáimnak.

Születésemkor a nagyszüleim Tatán, egy cigánytelepen laktak, ahonnan a szüleimmel mi hárman beköltöztünk a városba. Ebben az időszakban édesapám Tatán a nagyhírű Kristály Szállóban dolgozott három műszakban, szabadidejében pedig ifjúsági focista válogatottként a tatai edzőtáborban sportolt. Aztán négy-öt éves korom környékén Sopronba, az anyai nagymamámmal költöztünk, ahol engem a nagyinál a kapualjban, vagy a piacon és a városi temető előtt virágot árusító kislánként ismertek, mert gyakran kijártam a kertből szedett virágokkal. Mi szinte minden nap a zeneiskola és a különórák után még a kertbe is kimentünk dolgozni. Hétvégeken és nyaranta, kiszabadulva az emeletes házból a legszebb élményeket a kertben szereztem, és életem első tudatos élménye is a kerthez kötődik.

Cigány nagyapám brácsós volt a tatai várban több mint negyven évig, de emellett a házkörüli teendőket is ellátta, gondozta a nagyobb állatokat, művelte a földet, ha kellett a házat foltozta, és piacra menet mindig bejött édesanyámhoz, hogy odaadja, amit nekem hozott, és hogy játsszon velem. Egy napos reggel a nagyapám leültetett a fűbe, ő pedig hátrébb ment sóskát szedni. Nagyon magas, vékony alkatú ember volt, és az erős napsütésben én a fűben ülve azt láttam, hogy a lábai óriási „A” betűt formáznak, alig tudtam kivenni, hogy a testének hol a többi része. Ez az első emlék, ez a paradicsomi idilli kép erősen él bennem. A Sopronba való költözésünk után, bár ritkán jutottunk le, de mégis csodálatos élményeket szereztem a Tatán töltött hétvégeken is. A tizenöt unokatestvéremmel és édesapámék családjával mindig nagy közös zenéléseket, mulatságot tartottunk, a fiatalabb generáció „Ki mit tud?” játékaival, óriási lakomázás, sztorizások...

Rokonságban álltunk Vörös Kálmánnal (2008-ban elhunyt világhírű cigányprímás - *a szerk*), akinek a leánya Éva, szintén mély benyomást tett rám. Ő volt az első roma értelmiségi nő, aki több nyelven beszélt, nagyon okos és csinos nő volt. Komoly beosztásban, hotelmenedzserként dolgozott a soproni híres Palma Szállodában. Ezek az ismeretségek, kapcsolatok, benyomások, később mind hozzájárultak ahhoz, hogy büszke legyek a roma származá-

somra. A másik, ilyen meghatározó személyiség még gyerekkoromban a keresztapám volt, aki már fiatal korában el kezdett dolgozni, popzenét és külföldi adókat hallgatott, autót vezetett és nagyon nyitott volt a világra. Mivel édesanyám kisgyermekkorunkban egy évre kórházba került, édesapámnak, a soproni nagyszüleim mellett ő volt a támasza, segítsége. Általa a nyitottság, vitalitás, az érdeklődés, az önállóság hamar természetes lett számomra is. De nem csak személyek hatottak erősen rám, hanem élmények, beszélgetések. Az egyik ilyen, számomra legmeghatározóbb élmény Szombathelyhez köt, ahol a tanárszakos barátaimmal közösen megnéztünk egy filmet, és utána beszélgetni kezdtünk. Ezután értettem meg, hogy milyen kevés muníciót kapnak a tanárok a leghátrányosabb helyzetben élő gyerekek neveléséhez és, hogy ennek következtében, mennyire nem látják tisztán, reálisan azok helyzetét. Megvezetve, sokszor rasszista elveket valló tanárjelöltek várják a diploma kézhezvételét. Ezek az élmények engem mind arra ösztönöztek - miközben a rendszerváltás légköre teljesen beszippantott -, hogy diákként aktív részese legyek, mind a helyi, majd országos rendszerváltó anti-kommunista mozgalomnak, és az akkoriban virágzó alternatív művészeti életnek.

Édesapám jogásznak szeretett volna taníttatni, végül jogvédő lettem és csak az hajt, hogy jogsérelem ne fordulhasson elő. Egyébként, ha nem lennék roma, akkor is valószínűleg az igazságtalanság felszámolásáért, az egyenlőség megteremtéséért dolgoznék... Annyiféle ügy van, ami foglalkoztat, például a nők helyzete, a rákkutatás, a gyermekek helyzete, környezetvédelem, szegénységfelszámolás, emberkereskedelem. Ezekon a területeken jelenleg is dolgozom. Többször váltottam szakterületet, hiszen kutattam szociológusként, antropológusként, dolgoztam civil szervezetekben, de igazából a romaügyektől soha nem tudtam elszakadni. Ez a mély elköteleződés, és az óriási ellenszéllel szemben is meglévő tenni akarás szerintem abban gyökerezik, hogy mélyen élek bennem saját tapasztalataim és minden nap hajt, hogy a romák helyzete Európa szerte alig javul. A büszkeség mellett, hihetetlen munkamorált kaptam a családomtól, valószínűleg ez az egyik oka annak, hogy nem tudok megállni.

Persze ilyen tempó mellett a családi életemre kisebb hangsúlyt tudtam fektetni, mint azt szeretném, de szerencsére van egy engem a végsőig támogató férjem. Neki nagyon nagy része van abban, amit a munkámon keresztül elértem, nagyon sok áldozatot hozott azért, hogy európai parlamenti képviselőként dolgozhassak és a gyermekeink ettől ne sérüljenek.

Ők már abban az időszakban születtek, amikor elkezdtem politizálni, úgyhogy a munkája mellett, a teendők nagy részét a férjem végezte hosszú éveken keresztül körülöttük. Ezen felül szerintem ő tehetségesebb, kreatívabb, mint én, komoly sportkarrier van a háta mögött, edzőként, magasépítőként és a mezőgazdaságban is nagyon tevékeny, de eddig csak feleidőben élhetett ezeknek az érdeklődéseinek. Ez szintén nagy áldozat részéről, és a szülei részéről is, akik annak idején rengeteg támogatást nyújtottak a tanulmányaihoz.

Ennyi idősen elgondolkodom, hogy mit vettem el a gyerekeimtől, mit nem adtam vissza a szüleimnek azért, mert egy másfél milliós vagy tizenhétmilliós kisebbségért felelősséget vállaltam. A családuknak is meg kellett szoknia, hogy ha valaki beteg vagy haldoklik, mi nem biztos, hogy ott tudunk lenni, nem biztos, hogy támaszt tudunk nyújtani. Ez nagyon bánt. Dolgok, mint a gyerekekkel való együtt tanulás, vagy egyszerűen a velük való találkozás, együttlét nálunk külön szervezést igényel. Közben a gyerekeim hiába egy nyugodt, kiegyensúlyozott anyukát szeretnének, nem biztos, hogy azt kapják, és persze nagyon nehéz lehet úgy érezniük, hogy számomra van náluk fontosabb.

Nekünk a teljes életünk erről a munkáról szól, nem csak a hétköznapijaink, de a hétvégéink is. Folyamatosan szegénysorsú emberek életét cipeljük magunkkal, ami átszövi a teljes életünket, és nyilván megjelenik a családi életünkben is. A munkámon keresztül számtalan igazán nehéz sorsot, ügyet láttam, látok, amiktől nem lehet elszakadni, ezen nem lehet nem segíteni. Ez annyira hat rám, és egyébként a férjemre is, hogy nincsenek is igazi, felhőtlenül örömteli ünnepeink. Hiába segítünk magánemberként is többeken naponta, nem tudunk attól a tudattól elszakadni, hogy velünk egyidőben hány nehéz sorsú ember van, akinek nem adatik meg az ünnep.

Nekünk a férjemmel tisztázni kellett magunkban, hogy ez egy szolgálat, amit mi tudatosan vállalunk. De ez a szolgálat mindannyiunk életét érinti, a tágabb családuknét is.

Tudsz lassítani, nemet mondani dolgokra annak érdekében, hogy pihenni tudjatok?

Muszáj, a férjem tavaly egy komoly betegséget kapott, ami elég nagy figyelmeztetés volt számunkra, hogy lassítanunk kell. Ezt megelőzően viszont hosszú éveken keresztül utazott velem, együtt látogattuk végig például a balkáni cigánytelepeket is, ahová vittük az akkor egy hónapos kislányunkat is. Évekkel ezelőtt a fiamat egy csütörtöki napon szültem Brüsszelben, és hétfőn már dolgoztam, nem volt időm megállni. Viszont akkor, amikor egy héten keresztül kétszáz a vérnyomásod, már tényleg át kell tudatosnod, hogy mit vállalsz még be. Igyekszem pihenőket beiktatni és figyelek rá, hogy például eljussak az alapvető egészségügyi szűrésekre... aztán persze amikor kiderül, hogy minden rendben, rohanok tovább. Van, hogy egy héten háromszor utazom más országba. A férjem arra próbál most rávenni, hogy legalább sportoljak újra rendszeresen. Volt egy olyan évem, amikor eljártam rendszeresen úszni, futni, az nagyon jó volt, ehhez kellene visszatérnem. Nálunk a sport egyébként nagyon fontos, a férjem is sportoló volt, apám és az öcsém is, és a gyerekeink szintén sportolnak. De a zene is nagyon fontos szerepet játszik az életünkben. Apánk zenész, a húgom jazz énekes, és persze mindenki játszik valamilyen hangszeren. Most még jobban oda kell figyelniük a családi együttlétekre is, mivel a gyermekeink már elég nagyok, Emma lányunk 16, Gáspár fiunk pedig 13 éves. Nekik vannak most már a hétvégeket érintően is külön programjaik. Úgy érzem, fontos lenne, hogy több családi ünnepet megüljünk, a közös nagy zenélgetéseket is vissza kellene hozni. Egyébként nekünk ezekről tényleg tudatosan kell döntenie, mint ahogy arról is, hogy amikor például a Balaton felé megyünk nyaralni, nem állunk meg a cigánytelepen őket meglátogatni, hanem „csak” nyaralunk.

Említetted a férjedet, mint olyan társat, akinek jelentős szerepe van nem csak a családi életetekben, hanem a munkádban is. Mesélsz egy kicsit róla?

A férjemet tizenkét évesen ismertem meg, ugyanis egy diákújságnál dolgoztam a helyi úttörő házban, és engem küldtek el, hogy készítsek a legjobb gyorsúszóval, azaz vele, interjút. Vicces, mert nemrégiben megtaláltam azt a Nebuló magazint, amiben a róla készült szöveg, életem első cikke megjelent. Megvan az a videó is, ahol együtt népitáncot járunk egy valétabál

megnyitóján, mert egyidőben jártunk a Soproni Egyetem néptánc csoportjába. Ugyanebből az időszakból van egy olyan emlékem is róla, amikor egy egyetemi bála fekete szmokingban és lakkcipőben jött, amihez piros selyemzoknit vett fel. Nagyon aktív, toleráns, kedves, vicces és rendes srác volt, aki a városi diákelőnévkiíráson is indult. Sokáig egy társaságba jártunk az egyetemi évek alatt is, mindkettőnknek volt egy hosszú, stabil, fiatalkori kapcsolatunk. Egyszer majdnem összejöttünk a főiskolán, de aztán a tanulmányaim miatt külföldre kerültem, így elszakadtunk egymástól. Majd tíz évvel később Londonból hazalátogatva, a józsefvárosi rap és roma identitást kutattam – akkoriban ott tanultam, itthon kutattam -, és véletlenül összefutottunk a Sziget fesztiválon. Én jöttem a hídon kifelé a szigetről, ő pedig ugyanott éppen befelé tartott, megláttuk egymást, elkiáltottam akaratlanul is a nevét és ő nevetve jött oda hozzám... Szóval ott a hídon ismét összetalálkoztunk. Akkor már tizenöt éve ismertük egymást, voltak közös barátaink, közös múltunk, gyökereink, úgyhogy nagyon gyorsan lett közös életünk.

A férjem nem roma származású, de még nálam is elkötelezettebb a rosszabb helyzetben élők sorsának javításában. Hatalmas szerencsém van, hogy ő van mellettem, velem is és a gyerekeinkkel is nagyon sokat törődik, e nélkül nem dolgozhatnék ezen a pályán. Édesapám mondta nekem, miután már tíz éve voltunk házasok a férjemmel, hogy azt a sok mindent, amit Péter megtesz, hogy engem támogatson, ő biztosan nem tudná megcsinálni. Pedig apámon kívül nincs még egy férfi az életemben, aki engem ennyire szeretne és támogatni akarna. Tavaly viszont tényleg meg is kellett egy kicsit állnunk a férjem betegsége miatt, és át kellett gondolnunk, hogy hogyan éljük az életünket. Azt gondoltuk, hogy mi mindent meg tudunk oldani könnyedén, annyira akartunk tenni másokért, hogy magunkat nem nagyon vettük figyelembe.

És persze itt vannak a gyerekeink. Velük többször éltünk már Magyarországon és Belgiumban is. Kint vegyes nemzetiségű iskolába jártak, ami izgalmas dolog, de akkora vágy volt mind a négyünkben végig arra, hogy Magyarországon, közel a családjához és az időseinkhez éljünk, hogy nemrégiben ismét visszaköltöztünk Sopronba. Ez viszont nekem az utazásaim szempontjából sokkal nehezebb, több szervezést és időt igényel, és mióta vonattal járok, nem minden hétvégén tudok haza jönni, így sokszor vagyok távol a gyerekeimtől. Ez nagyon fájdalmas számomra, ők viszont most itthon jobban érzik magukat, kiegyensúlyozottabbak. Azt látom,

hogy nagyon erős a magyar identitása a gyerekeinknek is, ragaszkodnak a magyarországi barátaikhoz, és persze a családjukhoz. Egyébként ezt megelőzően is volt már, hogy én ingáztam, ők pedig itthon éltek, most ez már valószínűleg így is marad.

Akkor most többet vagy Magyarországon, mint az előző években, viszont a kollégáid, asszisztenseid kint vannak Brüsszelben.

Igen, de nem csak ott, hanem a határon túl, Erdélyben is.

Jelenleg Budapesten, Győrben, Sopronban, Zalaegerszezen tizenöt emberrel dolgozom együtt, ami lényegesen több mint ahány emberrel a 2011-es Roma Keretstratégia készítése idején dolgoztam.

Abban az időszakban csak három kollégám volt, akikkel annyi munkánk volt, hogy gyakorlatilag bent aludtunk sokszor heteken keresztül az irodában. Most a 2020-30-as Keretstratégia készítését kezdtük el, de már nagyobb csapattal. Igyekszünk a vidéki romákhoz többször eljutni és meglátogatni olyan helyeket, ahol a kormány vagy a szervezetek által már számos projekt megvalósult. Emellett vannak olyan projektek is, amiknek egy részét a családom saját megtakarított pénzéből kísérleteztem ki. Ezt azért tartom fontosnak a példamutatás mellett, mert így látom, hogy egy-egy projekt kivitelezése ténylegesen mennyibe kerül, hogy mekkora források szükségesek vagy milyen buktatók lehetnek. Szeretném azok számára bebizonyítani, hogy lehet kevesebb pénzből is effektív programokat csinálni, akik folyton pénzhiányra hivatkoznak, amikor nem tesznek semmit egy-egy probléma megoldásáért. Vagy megmutatni ugyan ezt azok számára, akik túlffinanszírozott programokból nagyon kevés eredményt tudnak felmutatni. A hazai munkánkban most például kiemelt fontosságú a mellékhelyiségek hiányának csökkentése. A magyarországi roma háztartások jelentős részében még mindig nincs WC, ezen muszáj változtatni. A határontúlon is jelen vagyunk, például Marosvásárhelyen, ahol különböző pilot programokat tesztelünk, sok új ötletünk van.

Ezen felül ott vagyunk Ukrajnában, Moldovában, ahol a hajléktalanság hatalmas problémát jelent, de említhetném bármelyik Balkán országot is, ahova az alelnöki teendőim miatt most sokkal többet járok, mint korábban.

Említetted a kisebb sikerekkel, eredményekkel működő projekteket. A sikeresség szempontjából a saját tevékenységedet, eddigi munkádat hogyan értékeled?

Nem tartom sikeresnek... ugyan a terveimből az Európai Parlament keretein belül mindent meg tudtam valósítani, azon kívül viszont a tagállamok csak a terveik 10%-át valósították meg. Persze számos nehezítő tényező van, amivel annak idején nem számoltunk, nem tudhattuk, hogy gazdasági válság következik, hogy a migráció a forrásokat elirányítja a felzárkózás területéről és a helyi kisebbségek helyzetének javításától. Nem számoltam azzal, hogy a megvalósításban résztvevő helyi embereket nem vonják be, és hogy a kívülről jövő szakértelem nem egyenletes, nem mindenhol rendelkeznek megfelelő végzettséggel, tapasztalattal. Ezek ellenére azt lehet látni, hogy

Magyarország így is irányt tudott mutatni a többi ország számára, tudott jó példát mutatni amit elterjeszt az Európai Unióban, és ez az egyetlen esély most a változásra.

Az én munkám, felelősségem viszont nem csak Magyarországra terjed ki, a sikerességet ezért sokkal tágabb körben kell értelmeznem. Ahogy járom más országok, például a macedóniai Sutka, a görögországi cigánytelepek, a strasbourgi cigánytelepek vagy a németországi Grünstadt menekült telepeit, sajnos azt látom, hogy a konkrét célok és megoldási javaslatok átadása ellenére sem oldódtak meg olyan alapvető problémák, amikkel mostanra már nem volna szabad szembesülni. Az általam tett javaslatok alapján a legfőbb feladatok elvégezhetők lennének, de továbbra is rengeteg a hiányosság. Az ellenőrzés és a romák bevonásának hiánya, a számszerűsített célok és konkrét vállalások hiánya, szankciók hiánya, az Európai Bizottság embereinek hiányos tudása - ezek mind problémák.

A férjem hívta fel nemrégiben a figyelmemet arra, hogy a bennem lévő állandó idegesség, feszültség soha nem fog megszűnni, ha mindig csak ezeket a hiányosságokat látom meg. Muszáj értékelnem a fejlődést, a sikereket is, hogy valamennyire eredményesnek érezzem a munkát, amit végzek. Próbálok kicsit már más szemmel visszatekinteni az eredményekre és sikerként megélni például, hogy 1,3 millióval kevesebb a szegény, hogy a legújabb magyar adatok azt mutatják, hogy háromszázezer emberrel többnek van munkája. Siker az is, hogy az az ember, akinek hét évvel ezelőtt rendezetlenek voltak a körülményei, nem volt munkája, most dolgozik, a gyermekei rendszeren járnak iskolába. Viszont a reális képhez az is hozzátartozik, hogy európai szinten a szegénységben élők száma megduplázódott, a kisebb sikerek ellenére az látszik, hogy a szegénység újratermeli önmagát.

Szóval visszatérve a sikerességhez, nagyon nehéz eldönteni, hogy mi alapján értékeli az ember a saját munkáját. A hozzám tartozó területek egyike sem boldog, jólétben élő emberekkel kapcsolatos, szinte lehetetlen gyors, tartós sikereket elérni. Ez nekem, ennyi idősen nagyon kemény felismerés. Amikor az ember napi húsz órát van távol a gyerekeitől, amikor a szüleit éveken keresztül nem láthatja annyit, amennyit szeretné, amikor beáldozza szinte a teljes idejét, akkor természetes, hogy látni szeretné mit ért el ezzel. Ha sikerek nincsenek, akkor tényleg el kell gondolkodni, hogy mi az, ami hajt, tovább visz. Nagyon erőteljesen bennem van, hogy ebben a munkában nekem folyamatosan bizonyítanom kell, hogy jó szakember vagyok, aki érdemben tudja képviselni a romákat, a romaügyet.

Alapvetően harcias és lázadó vagyok és küldetésemnek tekintem, hogy a romákat képviseljem

akár a hatalom, a rosszul működő civilszervezetek, korrupt vezetők stb. ellenében is. Nekem ezekkel is meg kell vívni a harcaimat, ezekkel is együtt kell tudnom működni a magyar emberek képviselőjében, érdekében és csak a férjemnek panaszkodhatok éjjelente ha hazaérek.

Az Európai Parlamenti képviselőségem elején nem számoltam a politikai harcokkal, azt gondoltam az integráció mindenki érdeke, egy év alatt kellett megtanulnom, hogy mi valójában a politika. Úgy érzem, hogy ez idő alatt én magam is rengeteget változtam, a belső harcaim nagyon párhu-

zamosan változnak, fejlődnek a romák emancipációjával. Én ezzel kelek, ezzel fekszem, mert nagyon szeretnék pozitív változásokat látni.

Most például - többek között - a Szegénység Stratégia kidolgozásával foglalkozom, ami százhusz millió emberre vonatkozik.

Ebben benne vannak a romákon kívül a devizahitelek vagy a gazdasági válság miatt pénzügyi problémákkal küzdő családok, a migránsok, a bántalmazott nők, a kapcsolati erőszakkal érintettek... A Stratégia kapcsán ezeknek a területeknek a teljes áttekintése szükséges, amin keresztül napi szinten szembesülünk súlyos esetekkel, amiknek egy része magyarországi példa, de Belgium, Svédország vagy éppen Dánia is érintett. Dániában például rengeteg a bántalmazott nő. Húsz-huszonöt évvel ezelőtt dolgoztam már ott, akkor elsősorban a szegénységet érintően, nekik már akkor is számos programjuk volt annak leküzdésére. Viszont magukat a szegényeket nem engedték közel az ügyek megoldásához, a forrásokat nem kaphatták meg közvetlenül, azok felhasználását nem határozhatták meg. Mindig kívülről, felülről jövő megoldási javaslatok, ötletek születtek, amik nem tükrözték az érintettek szükségleteit. Ezen felül folyamatosan meg kell nekik is küzdeniük a korrupcióval, emiatt sem túl sikeresek a programjaik, akárcsak a romaügyben.

A férjem szokta mondani, hogy ennyi idő és keserűség után már mások biztosan feladták volna, de mi nem így tettünk. Szülőként ezt a gyerekeinkért is csináljuk, azt szeretnénk, hogy olyan közegben nőjenek fel és élhessenek, amiben már nem merülnek fel azok a kisebbségi létből fakadó vagy szegénységi nehézségek, amik mondjuk az én gyerekkoromban még jelen voltak. Mindezek mellett - bár megtehetnénk az ellenkezőjét is, - a gyerekeinket szerény körülmények között neveljük, és inkább közösen másokon segítünk, hogy majd ők is jó példát mutassanak a körülöttük élő jobb módúaknak és a gyerekeiknek. Egyik nap úgy tűnik, hogy közelebb jutottunk már ennek a célnak az eléréséhez, máskor pedig úgy, hogy nem értünk el sehová. Én ebben egyébként nagyon türelmetlen vagyok, de ahogy mondtam, egyre inkább igyekszem a pozitív változásokat észrevenni és értékelni.

Mindezekkel együtt, nehéz feldolgozni a munkám során látottakat. Az a szerencsénk, hogy a szüleink mind a két részről nagyon jó példát nyújtanak nekünk a stabil házasságról. Talán ez a minta is hozzájárult ahhoz, hogy a férjem teljes válszélességgel mellettem állt mindig, és kitartott mellettem annak ellenére, hogy nagyon-nagyon kemény tizenöt évünk volt a munkám miatt. Gyerekkorunkban apám és anyám az egymás iránti szeretetről és tiszteletről adott nekünk példát az életükkel, és mi tényleg az ezekkel átszótt burokokban éltünk, az erőszak, alkoholizmus, bántalmazás, teljesen ismeretlenek voltak számunkra. De emellett azért próbálták sejtetni, hogy kint a nagyvilágban mindenfélével találkozni fogunk, ehhez is hozzá kellett erősödnünk. Azért akartam szociológus lenni, hogy a szegénységgel, romákkal kapcsolatos kutatásokat végezhessek, aztán pedig azért szereztem meg a szociálintropológusi diplomát is, mert le akartam írni, amit láttam. Számok helyett sorsokat akartam megmutatni és megértetni a miértjeimre kapott válaszokat a körülöttem lévőekkel. Ennek megfelelően a doktorimat is a VIII. kerületi romák integrációjáról írtam. Aztán később azért vállaltam szakértői feladatokat, mert közelebb akartam kerülni azokhoz, akik javaslatokat tehetnek a problémák megoldására, majd politikus lettem, hogy a döntések meghozatalára is hatást gyakorolhassak. Ez civil jogvédőként nem állt módomban.

Nagyon sokféle tudással, tapasztalattal rendelkezel. A kutatásaidnak, együttműködéseidnek, országlátogatásaidnak köszönhetően nagyon széleskörben látsz rá többek között a romák helyzetére is. Biztosan számos üzeneted van nőként, roma nőként is mások, mondjuk kiemelten a fiatal roma lányok, nők számára.

Nagyon sok cigányasszonnyal, fiatal lánnyal találkozom Magyarországon és azon kívül is. Inspiráltak mindig, mert mindenütt hatalmas erőt látok bennük, hihetetlenül ügyesek és motiváltak. Céljaik vannak, amiket nagyon tisztán meg is tudnak fogalmazni. Nekem ezek alapján pedig az a dolgom, hogy törjem az utat, hogy segítsek megteremteni számukra a lehetőségeket.

Mindenütt azt mondom a fiatal lányoknak, hogy tanuljanak, de közben persze ne mondjanak le a gyerekszülésről, családról.

Én utólag bánom egy kicsit, hogy későn szültem, azt gondolom, hogy a kettő együtt is ment volna akkor is, ha fiatalabb koromban vállallok gyermeket. Nagyon becsülöm a roma lányokban, hogy van bennük egy nagyon nagy vágy és elköteleződés afelé, hogy családayákká váljanak, és minél előbb gyermeket vállaljanak. Én fiatalon menekültem ez elől, minél többet és minél tovább akartam tanulni. Visszatekintve viszont tényleg azt gondolom, hogy nem kell kizárólagosan vagy az egyiket, vagy a másikat választani.

Egyébként rengeteg olyan fiatal roma nőt látok, akik nálam százszor ügyesebben intézik a gyerekeik körüli teendőket és közben akár két munkahelyen való megfelelést is. Szóval azt üzenem, hogy bátran merjenek belevágni mind a tanulásba, munkába, mind a gyermekvállalásba. Meg tudják csinálni, nálam sokkal ügyesebben.

Én vidéken a cigányasszonyoktól rengeteget tanulok, hihetetlen erősek és bölcsek, talpraesettek, hihetetlen módon tudják intézni az életüket a nehézségeik ellenére is.

A családukban én vagyok az első tanult nő, de később az öcsém és a húgom is szerzett diplomát, és van olyan velem egykorú lány unokatestvérem, aki a Szombathelyi Főiskolára járt, ahová én is. Az utánam következő generációban többen vannak a családon belül, akik a környezetvédelem felé fordultak, és info- vagy agrárszakemberek lesznek. De persze a rokonaink nagy részét megfertőztük már a szociális ügyekkel, így például a zenei végzettségű húgom most is végez önkéntes szociális munkát. Szerintem nagyon fontos, hogy a közösség felé felelős emberekké váljanak minél többen a romák közül is, ennek fontos lépcsőfoka lehet a felsőfokú végzettség megszerzése. Persze az is nagyon fontos, hogy olyan dolgot csináljanak, amit szeretnek, de szem előtt kell azt is tartani, hogy hogyan tudnak érdemben tenni a közösségért. Velem is gyakran előfordul, hogy nem tudok máshogy segíteni, csak a saját pénzemmel, és ha nem lenne ekkora a keresetem, akkor mondjuk nem tudnék húsz-huszonkét családnak segíteni Karácsonykor. De a pénznél az idődet és figyelmet adni sokkal nehezebb, ezért az önkéntesek az én hőseim.

Teljesen egyetérték azzal a törekvéssel, hogy önmagunkon túl, a közösségi érdekeket is figyelembe vegyük, a közösségért is tegyünk a lehetőségeinkhez mérten. Nyilván ennek a segítségnek nagyon sok módja, színtere lehet. Azt nyilatkoztad évekkkel ezelőtt, hogy a politikai pálya lehetősége még az egyetemi éveid alatt sem merült fel benned, erőteljesen a szociológia és szociálintropológia irányába haladtál. Arra emlékszel még, hogy ezeket megelőzően milyen pályát képzeltél el magadnak?

Filmrendező szerettem volna lenni, és ez a vágyam továbbra is megvan. Sajnos forgatókönyv írásra régóta nincs kapacitásom, de dokumentum-filmeket készíttetek mostanában is, bár megválni már nincs időm őket. Elég korán megszületett bennem az érdeklődés a filmrendezés iránt, de az ebben való kiteljesedés még várat magára. De nagyon szeretek a földdel is dolgozni, kertészkedni, a gyerekkorunknak ez szerves része volt. A föld megművelésének szeretetét, tudását szeretnénk a gyerekeinknek is továbbadni, szeretnénk gazdálkodni, a férjem el is végezte az aranykalászos gazdaképzőt. Szeretnék mangalica kis disznókat venni, erre lehetne állattartással kapcsolatos programokat szervezni helyi sérült gyerekek számára. Mostanában ezt szervezem, amikor Sopronban vagyok. Van egy kis kertem, paradicsom-paprika a fólia alatt, levendula és aloe vera mini „ültetvényem”, ezekkel imádok foglalkozni. Olvasni, írni, színházba járni most nincs időm, és a munkám körüli gondolatok is folyamatosan elvonják a figyelmemet, ha ilyennel próbálkozom. Ettől aztán türelmetlen leszek, ezért marad a zongorázás.

Varga Erika

ötvösművész, divattervező,
Romani Design tulajdonosa

Kushaga 2020

A mátészalkai kereskedő és földműves családból származó Varga Erika, a Romani Design, a világ első roma divatstúdiójának alapítója, ötvös mester, képesített könyvelő és vállalati tervező, egyetemi diplomával rendelkező roma nő. 2012-ben megkapta a Glamour Év Hősnője, majd ugyanebben az évben a Leginnovatívabb program keretében a Magyar Adományozói Fórum Társadalmi Befektetések Díjját. 2018-ban az Európai Parlament Európai Polgár Díjában, 2019 decemberében pedig a Nemzetiségekért Díjban részesült.

A munkásságodat jól ismerhetjük, hiszen nagyon sokat szerepelsz a médiában. A veled készült interjúban gyakran említed édesanyádat, mint az életed egyik meghatározó alakját. Mesélsz egy kicsit többet a családonadról, gyökereidről, kik voltak még jelen az életedben erőteljesen édesanyádon kívül?

A családom anyjai ágon Erdélyből származik, és a Balogh nevet viseli, az apai családom szintén Erdélyből jött, ők pedig Vargák, de ez biztosan felvett név, hiszen ez nem cigány vezetéknév. Sok felmenőm meghalt, nem minden történet maradt fent a család eredetére vonatkozóan. Próbáltam felgöngyölíteni a gyökereket, de nem értem el

teljes sikert. El tudom képzelni, hogy nagyon sok roma került olyan hivatali helyzetbe, amikor a cigányok által viselt családnevet nem lehetett anyakönyveztetni, így ott találomra felvetettek velük valamilyen már ismert, elfogadott nevet. Ugyanez történhetett a roma keresztnévvel is. Amikor én születtem, nekem nem tudtak nevet adni, mert nem voltak erre felkészülve, úgyhogy amikor anyámat kérdezték, ő azt mondta, hogy nem tudja, mi legyen a nevem. Így a nővéрке nevezett el Erikának. Valahogyan ezek a vezetéknevek is így alakulhattak, ha nem is minden családnál.

Nyelvet beszélő családban nőttem fel, a roma kultúrához kapcsolódó értékek fontosak voltak, bár az apai és anyai családom abban nagyon különböztek, hogy hogyan, miből keresték meg a megélhetésre valót, meg talán a tradícióikban is kicsit mások voltak, hiszen apám családja városi cigány család volt, míg anyám faluról származott. Az apai ág egy kicsit gazdagabb volt, ők kereskedtek, lovakat tartottak, földjeik voltak, az anyai ágon inkább abból éltek, hogy megtermelték, amit megettek, ill. kisállatokkal kereskedtek. Igazából a két életvitel dinamikája különböző volt, a viseletben is más volt a vidéki, mint a falusi, a falusi tradicionálisabb volt.

Mélyebb kapcsolatom volt az anyai ági családommal, főleg a nagymamámmal, ill. az ő nővérével. A „Kender mámi”-val és a „Kereszt mámi”-val nagyon sokat voltunk együtt, ők sokat jöttek hozzánk, mert a falu, ahol éltek, 19 kilométerre volt tőlünk. Velük voltam többet, így érzelmileg is hozzájuk álltam közelebb, persze voltunk együtt az apai ági családommal is, de kicsit mások a kötődéseim amiatt, hogy kevesebb időt töltöttem velük. Egyébként mind a két résszel szoros a kapcsolat, és mind a két oldalon nagycsalád volt, és mivel cigány nyelven beszéltünk, számomra egyértelmű volt, hogy cigány vagyok. Az öltözködés, a család, az ételek, a hagyományok, egyértelműen megjelentek.

Amikor iskolaelőkészítőbe kerültem, mert nem jártam óvodába, akkor szembesültem először azzal, hogy az én másságomra – ami a származásomból adódott – a többiek hogyan reagálnak, rájöttem, hogy ezzel feladat van.

Ez egyébként engem nem bántott, nem viselt meg. Valahogy arra emlékszem, hogy nem kerültem krízishelyzetbe azért, mert bántottak, értettem, hogy mi zajlik éppen. Szerintem az nagyon fontos dolog, hogy értsd, mi történik.

Érdekes, hogy te kicsi gyerekként ezt értetted, érezted.

Koravén gyerek voltam. Mikor általános iskolás lettem, városi intézménybe kezdtem el járni, ahol úgy emlékszem, hogy alsótagozatban olyan tanítónénink volt, aki sztereotíp módon viselkedett a romákkal, nem csak velem, hiszen nem egyedül jártam az osztályba, az unokatestvérem és mások is voltak, bár kevesen. Amikor otthon elmeséltem, hogy az utolsó padba ültettek indokolatlanul –bár elég magas voltam akkor még – meg elmondtam a tanítónéni hozzáállását, a szüleim bementek az iskolába ezt megbeszélni. Érzékelték, hogy van egy kezelendő helyzet, és anyám megbeszélte a tanárommal, hogy ez így nincs rendben.

Harmadik-negyedik osztályban még volt egy-egy bántó cigányozás, de ezek között volt egy olyan eset, amikor már egy kicsit elfáradtam abban, hogy még mindig itt tartunk, és akkor elbőgtem magam. Arra emlékszem, hogy az osztályfőnököm ezt nagyon szépen kezelte. Én akkor tőle is azt tanultam, hogy ha keletkezik egy probléma, akkor azt ott helyben kell tudni megoldani. Ő akkor elmondta az egész osztálynak, hogy miért nem helyes a társainkat bántani, és hogy büntetést kap az, aki cigányozik – egyébként ezt a lányt tényleg meg is büntette -, és közben pedig nekem azt mondta, legyek büszke arra, hogy cigány vagyok. Tette mindezt a teljes osztályközösség előtt. Ez engem megerősített abban, hogy nem kell rosszul éreznem magam, legalábbis nem azért mert roma vagyok. Nagyon korán megtanultam, hogy tudni kell észrevenni és amennyiben van rá lehetőség azonnal kezelni mások előítéletes viselkedését. Felsőtagozatban nagyon jó tanáraink voltak, főleg az osztályfőnökömet szerettem, lett egy jó kis iskolai közösség is, amiben magam is megtaláltam a helyemet. Szerettem ezeket az éveket. Megtanultam, hogy tudni kell észrevenni és amennyiben van rá lehetőség azonnal kezelni mások előítéletes viselkedését.

Arra hogy emlékszel, mennyire könnyen engedtek el az általános, majd a középiskolába a szüleid? Egyértelmű volt, hogy mehetsz?

A családom támogatott ebben. Édesanyám elvégezte az általános iskolát, szeretett tanulni. Volt egy nagy mesekönyvünk, amit közösen olvastunk. Segített az olvasástanulásban. Mindig mondta, hogy tanulni nagyon hasznos dolog. Jó tanuló voltam, szerettem iskolába járni és tanulni is. Mindkét család részéről támogatták a tanulásomat a nagyszülők, nagymamák is, bár emlékszem, hogy tizenöt éves koromban eljöttek megkérteni, de rám hagyták annak eldöntését, hogy férjhez megyek-e ilyen fiatalon. Én akkor azt mondtam, mivel középiskolás vagyok és szeretnék még tanulni, az iskoláimat befejezni, nem akarom, hogy a fejemet bekössék. Teljesen elfogadták a szüleim, nem erőltették, hogy férjhez menjek, soha nem éreztem ilyen nyomást róluk.

Közgazdasági technikumban végeztem, majd az érettségi után rögtön lett munkám. Oktatásszervezőként dolgoztam, roma fiatalokat mentoráltam. Közben pedig férjhez mentem, de továbbra is minden támogatást megkaptam mind a tanuláshoz, mind pedig a munkámhoz. Kitanultam az ötvös mesterséget, majd gyakornokként elmentem egy nagy ékszerboltba dolgozni, aztán pedig megalapítottam a saját műhelyemet. Mellette pedig folyamatosan dolgoztam a roma közösség építésén, roma gyerekeket segítő munkát végeztem, táborokat és különböző kulturális eseményeket szerveztem. Egyébként a közösségemben végzett munka, folyamatosan jelen volt az életemben, a tanulmányaim mellett és az ötvösmunkám során is, ezzel igazából sohasem szakítottam. Közben elkezdtem a felsőfokú tanulmányaimat Sopronban, így az ötvös mesterséget taníthatnám is.

Az ötvös munka mellett el kezdett megszületni bennem az az érzés, hogy sokkal többet és hatékonyabban kellene dolgoznom a roma közösségemben. Ez belülről hajtott, és ennek hatására hoztam létre a Romani Design-t.

Egy picit visszakanyarodhatunk a férjhezmeneteledhez? Hány éves voltál ekkor?

Huszonkét éves voltam akkor.

A roma hagyományos felfogás szerint már nem voltál éppen fiatal. Hol találkoztál a férjeddél (Vajda Imre, az Országos Roma Könyvtár, Levél – és Dokumentációs Központ egykori vezetője - a szerk.), aki szintén nyelvet beszélő roma?

Egy munkahelyen dolgoztunk és ott ismerkedtünk meg egymással, bár ő már középiskolás koromban látott engem, már akkor kiszemelt magának. Ezt persze csak később mesélte el. Néhány évet együtt dolgoztunk, és ezután házasodtunk össze. Ekkor ő már túl volt egy nem roma nővel kötött tizenkét évig tartó házasságon, és váláson.

Szerinted az, hogy neki volt már egy nem-roma nővel házassága hozzájárult ahhoz, hogy megengedő, elfogadó volt a továbbtanulással és munkában való ambícióiddal kapcsolatban? A hagyományos roma házasságokban – legalábbis a most 40-50 között lévő roma nők körében – nem az a jellemző, hogy a nők nagy számban továbbtanultak volna, vagy, hogy önálló vállalkozásba kezdtek volna. Vagy legalábbis nem roma származású férj mellett teszik ezt.

Biztosan nagy szerepe van annak, hogy milyen emberrel találkozol össze, de talán az még fontosabb, hogy a roma közösségekben arra nem nagyon van minta, hogy férj és gyerek mellett is tanulhatsz és dolgozhatsz. Az én anyukám elvégezte az általános iskolát, apám pedig két elemi, de ők mind a ketten dolgoztak, egyenjogú kapcsolatban éltek. Nem úgy éltek együtt, hogy anyunak nem volt más dolga a háztartáson kívül. Neki mindig megvolt a maga saját feladata, vállalkozói munkája, ő ugyanúgy dolgozott a közös megélhetésért, mint apu. Volt közös munkájuk, de külön is dolgoztak. Anyu is szeretett emberek között lenni, üzletelni, csereberélni, ugyanez igaz volt apura is. Mind a kettő megtalálta ehhez a saját eszközeit. Nagyon erős, keménykarakterű emberek voltak, akik próbálták a maguk részét kivenni a család ellátásából, ugyanakkor élvezték a munkát.

Ebbe nőttem bele. Láttam magam is olyan családokat, ahol nem végeznek aktív, kreatív tevékenységet, csak egyik napról a másikra élnek. Édesanyám mindig nagyon mozgékony volt, folyton azt láttam, hogy ha kicsi dolgokban is, de hogyan lehet tevékenynek lenni, szépíteni a saját környezetünket, akár a lakásbelsőt, akár a kertet, akár saját ruhatárunkat.

Csak néhány aprócska példa: rengeteget hímeztünk díszpárnákat, asztalterítőket, állandóan függönyöket varrtunk és díszítettünk, édesanyámnak sok szép varratott ruhája volt.

Az, hogy egy nő főleg a családdal kell, hogy törődjön és a házkörűli teendőkkel, az igazából általában a női mintákból jön, de nem specifikusan a hagyományos roma női szerepekből. Általában véve vannak/voltak ilyen szerepelvárások a nőkkel kapcsolatban. Ebben a szerepkörben te nőként alsóbb rendű vagy, és szót kell fogadnod a férjuradnak.

Mielőtt megérkeztlél, a testvéreddel (Varga Heléna) pont arról beszélgettünk, hogy mi magunk körül mind nagyon erős, határozott, és rengeteget dolgozó roma nőt láttunk, akik nem kizárólagosan a gyerekek és a háztartás ellátásában vettek részt, hanem gyakorlatilag a családot érintő minden területen felelősséget vállaltak és tevékenykedtek. Olyan nőket láttunk, akiknek muszáj volt erősnek, dolgoznak, rátermettnek lenniük.

Ha csak megnézzük az én nagymamámat, aki falun élt, láthatjuk, hogy ez így van. Ő 1921-ben született, az első világháború után nem sokkal, és fiatalon megélte a második világháborút. Amikor elmentek a férfiak, akkor mindent meg kellett csinálniuk nélkülük, nem lehetett hátra dőlni, el kellett látni a gyerekeket, sőt nem csak a sajátjaikat, hanem azokat is, akik esetleg szülők nélkül maradtak. A közösségeknek össze kellett fogniuk. A nagymamám mesélte, hogyha kellett házat-, kemencét építettek, tapasztottak, állatokat tartottak és veteményest gondoztak. Olyan családban nőttem fel, ahol a munka a mindennapi élet szerves része volt. Ezek a nők, cigány nők tényleg erősek voltak, annak kellett lenniük.

Te minek tartod magad elsősorban, nőnek, cigány nőnek? Mi az elsődleges identitásod?

Nekem az volt a furcsa régebben, amikor cigány emberek azt mondták magukról, hogy ők csak magyarok, én ezt nem tudom magamra értelmezni, nem tudom azt mondani, hogy én csak magyar vagyok. Azt tudom mondani, hogy magyar nő is vagyok, meg roma nő is. Ha rangsorba kell tenni, akkor először roma vagyok, és utána magyar.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy azt mondhatom, hogy van egy roma kulturális identitásom és van egy magyar kulturális identitásom.

Mindkettőhöz rendkívüli, személyes, mély kötődésem van, ami nélkül nem tudnék létezni, egyikről sem mondhatok le, mert nem mondhatok le önmagamról.

Azt meg tudod nekem fogalmazni, hogy mitől vagy roma nő, és nem „csakúgy” egy nő?

Ez egy nagyon egyszerű dolog. Hová születél? Ki az apád és ki az anyád? Ezekre a kérdésekre adott válasz határozza meg az identitásodat. Ez megmásíthatatlan. Nekem anyám is és apám is azt mondta saját magáról, hogy ő cigány és nekem is azt mondták, hogy te kislányom cigány, shejori vagy. És ennyi, ez nem egy választható dolog. Hogy te ki vagy valójában nem egy döntési lehetőség, lehetnek a személyiségednek választható elemei, de a kulturális identitás alapvetően nem az. A szellemi, érzelmi kötődés a családdhoz, szüleidhez, ha akarod, ha nem ott van, csomagban megkapod. Az, hogy te ezzel az életedben mit kezdesz, az már a te személyes felelősséged. Erre jön a közösségi, társadalmi felelősség, ami szerintem a romák esetében egy bonyolult és súlyos ügy. Amivel én foglalkozni tudok, az a személyes és a közösségi felelősségi szint.

Az, hogy az identitásod hogyan alakul, az a tapasztalataidból, megéléseidből, ízekből, szagokból épül fel. Ezért van az, hogy az állami gondozásban élő roma gyerekek hiába tudják, hogy cigányok, szenvednek attól, hogy valójában ezt nem élik meg, nem tudják, hogy mit kezdjenek vele, miközben a negatívumait nagyon is tapasztalják, hiszen mások cigányként tekintenek rájuk és ezt az orruk alá dörgölik nap, mint nap.

Szerinted az, hogy egyre többen válunk képzett nőkké, merre mozdítja ezt az identitásbeli kérdést? Eljövünk otthonról, kiszakadunk a családi közegből, elszakadunk kicsit érzelmileg is a fizikai mellett. A közösség hiánya miatt talán a roma identitásunk megélésére is kevesebb a lehetőségünk.

Ez szerintem nem csak a roma, hanem általában véve a városi magányos létből fakadó probléma. Fontos lenne, hogy legyenek végre kulturális bázisintézmények a roma emberek számára, ahol az otthon hagyott közösségi és kulturális igényeiket megélhetik. Rendszeres színházi előadásokra, roma nyelvoktatásra, gasztronómiára, képzőművészetre, zenére, irodalomra, ill. az ezekkel való rendszeres találkozásra volna szükség ahhoz, hogy egy kulturális identitás egészséges és töretlen maradjon és fejlődni tudjon. Most tényleg az van, hogy ha eljössz otthonról, akkor nincs semmi körülötted, lebegsz a városban, és nincsenek kapcsolódási pontok.

Ezért égetően sürgős ügy, hogy legyenek olyan intézmények, kezdeményezések, amik ezt a hiányt folyamatosan pótolják. Persze lehet, hogy most is vannak ilyenek, csak nem töltik be a funkciójukat. Törvényileg biztosított a saját kultúrához annak ápolásához való jogod, csak hogy valamiért azt látom, hogy sokszor a források megléte mellett sem valósulnak meg olyan programok kellő mennyiségben és minőségben, amik ezeket a hiányokat pótolnák.

Utaltál arra, hogy amikor ötvösként dolgoztál, egy ponton úgy érezted, vissza kellene kanyarodnod a romákkal való munkához, valahogyan vissza szeretted volna forgatni a tudásodat, tapasztalataidat. Mi volt az a pont akkor, ami miatt ezt érezhetted?

Tizenhat évesen, amikor feljöttem Budapestre tanulni, bekerültem az akkori roma civilszférába, ahol láttam, hogyan dolgoztak a romákkal, romákért. Majd tizennyolc évesen elkezdtem ebben dolgozni. Szerettem volna olyan folyamatokban benne lenni, amik változásokat generálhatnak, szerettem volna segíteni. Hosszú éveken keresztül dolgoztam terepen családokkal, gyerekekkel, láttam ezt is, azt is. Nagyon nehéz ez a munka, gyakran azt éled meg, hogy hiábavaló a munkád. Én valódi, átfogó eredményeket akartam, roma fiatalembert hittem abban, hogy ez lehetséges. Folyamatosan azt éreztem, és érzem most is, hogy szeretnék valami átfogóbb, szélesebb körű eredményt, hatást elérni, és ennek eszköze számomra a már felnőttként létrehozott Romani Design lett. Rájöttem arra, hogy a helyi közösségben végzett munka csak tűzoltás, valamilyen szélesebb körű hatást kell gyakorolnunk a változás eléréséhez. Nagyon pici eredményeket tudsz egyébként generálni. A Romani Design ruhái, termékei számomra ezt a szélesebb körű odahatást jelentik.

Egyébként szerinted önmagában a roma lét kötelez arra, hogy más romákért tegyél valamit?

Valamilyen mértékű felelőssége mindenkinek van, legyen szó roma szülő-ről, nagyszülőről, vagy értelmiségiről.

Van felelősséged a saját életedért, de a felmenőid és a leszármazottaid életéért is felelős vagy. A családod iránti felelősséged egyenlő a kulturális identitásért való felelősséggel.

Ez a kettő számomra ugyanaz. Ha te nem érzel felelősséget romaként a roma kultúra iránt, akkor a családodért sem érezhetsz igazi felelősséget. Hiszen, ha a kulturális alap kimarad, akkor gyökértelen, bizonytalan embereket nevelsz. A többségi társadalom felelősségét sem lehet megkérdőjelezni, mert az hatalmas, de van felelőssége a roma egyénnek, családnak, közösségnek is. Nem szabad lemondani a romaságunkról. A roma értelmiségnek ebben különösen nagy a felelőssége, hiszen jobban átláthatja a folyamatokat, mint az egyszerű roma ember. De ez persze az értelmiségnek mindig felelőssége függetlenül attól, hogy milyen a nemzetisége.

Az, amikor arra ösztönzik a mai fiatalokat, hogy ne törődjenek vele, hogy honnan jöttek, csak éljék a maguk kis életét, az nagyon nagy felelőtlenség. Egy józanul gondolkodó ember ilyet nem mond, mert hazugság lesz belőle. Ha valaki romának született, akkor ő hiába akarja elfelejteni a származását, függetlenül attól, hogy ő egy orvos, vagy művész, mindig meg fogja kapni, hogy roma. Egyszerűen ilyen a társadalmi közeg, ilyen az attitűd. A társadalmi elfogadásért, befogadásért cserébe nem kell arról lemondani, aki vagy, végig kell gondolni, hogy valóban megéri-e lemondani saját magadról azért, amit cserébe kaphatsz.

Azt mesélted, a családod nagyon támogató volt mindig is veled szemben. Az, hogy te tanulhattál, szerinted mennyire járult hozzá ahhoz, hogy ilyen széles látókörű, megfontolt, tudatos ember lettél? A személyiséged alakulásában mennyire volt jelentősége annak,

hogy középiskolába járhattál, ötvösséget tanultál, majd felsőoktatási intézménybe mentél?

Abban biztosan nagy szerepe volt, hogy több mindent láttam. Viszont el tudom képzelni, hogy ha fiatalon férjhez megyek és anyává válok, abban is megtaláltam volna a saját utamat, lehetőségeimet. Nekem azzal nincs alapvetően bajom, hogy a lányok fiatalon férjhez mennek és gyermeket szülnek, ha erre vágnak, hát tegyék. A probléma azzal van, ha nem látják a lehetőségeiket, nem látnak más mintát, és ezért gyakorlatilag kényszerből járják azt az utat.

Szerintem, ha valaki azt vállalja, hogy korán férjhez megy, gyermeket szül, azt el kell fogadni, támogatni kell, és igazából abban kell segítséget nyújtani, hogy ha emellett a fiatal nő, anya tanulni akar, akkor azt megtehesse.

Én azt látom, hogy nagyon sok fiatal cigánylány tényleg korán akar családot magának, ebben nyilván szerepe van annak, hogy ezt a mintát látja. Szerintem az nem megoldás, hogy azt mondjuk nekik, hogy ne kövesd ezt, mert ez nem jó, de közben nem mutatunk más elérhető alternatívát számukra, tehát cserébe nem akarunk adni valami más lehetőséget. Adjunk olyan lehetőséget, hogy tudatosan arra a döntésre juthassanak, inkább tanulni szeretnének. Meg kell mutatni a tizenöt-tizenhat éves lányok számára azokat a dolgokat, amiket maguktól még nem látnak. Társadalmi szintű probléma, ha a fiataljaink nem látnak különböző utakat, lehetőségeket, éppen ezért ez nem csak a család felelőssége. Egyébként, ha életstratégiaileg nézzük, akkor az a lány, fiatal nő, aki nem lát maga körül egyéb lehetőséget, az nagyon is jól dönthet akkor, amikor azt mondja, hogy férjhez megy, és a házasság biztonságát választja. Ha valakinek sokféle lehetősége van, akkor többnyire azt fogja választani belőle, ami számára a legjobb, tehát mutassuk meg nekik a lehetőségeket, hogy választhassák a legkedvezőbbet.

Ha jól értem, akkor azt mondod, hogy oda kellene eljutni, hogy mire valaki tizenöt-tizenhat éves lesz, addigra már lásson többféle lehetőséget, amiből választhat. Aztán ha ezekből a családalapítás

a legjobb, akkor dönthessen emellett, viszont akkor ez már egy tudatos választás lesz, nem csak úgy belecsúszik egy helyzetbe.

Pontosan. Csak gondoljunk bele, hogy valaki bent van egy iskolarendszerben, ahol állandóan bántják, piszkálják, akkor, amikor dönthet arról, hogy benne marad-e még tovább azért, hogy tanulhasson, akkor ezt valóban akarhatja-e. Akarja-e ezt a küzdelmet, vagy azt mondja, hogy hagyja az egészet, és inkább családot alapít. Ha megnézzük, akkor még csak munkát sem nagyon talál magának, tehát nincsenek igazi alternatívák, a lányok számára a férjhez menetel a legjobbnak tűnő út. Az persze egy másik nagy kérdés, hogy arra milyen valódi esélye van, hogy a családi élete jól sikerüljön.

Tudom, hogy a Romani Design-nal jelen vagy több olyan projektben is, ahol roma fiatalokkal, lányokkal dolgozol együtt. Ezeken a programokon keresztül látod, nyomon követed az ő életüket? Rálátsz a változásokra?

A tehetséggondozói programban résztvevő fiataloknál igen. Róluk napi szinten tudok, de a többi projektben, ahol csak évente néhány alkalommal találkozom a fiatalokkal ott nem nagyon látok rá az életükre. Viszont az a jó, hogy ezekben a programokban vannak mentorok akik segítik a fiatalokat. Bár sajnos vannak meglepő tapasztalataim, amikor a mentorok nincsenek olyan bizalmi kapcsolatban a fiatal lányokkal, hogy tudjanak például a jövőbeni terveikről, vágyaikról. Több esetben előfordult, hogy a mentorok számára is csak a lányok velem való beszélgetése alapján derült ki, hogy mit is szeretnének igazán, vagy, hogy milyen küzdelmeik vannak. Azt látom, hogy nagyon sok félelem van a szakemberekben, mentorokban a cigány fiatalokkal való munkában. Nem tudják, hogy mennyire lehet belemenni abba, hogy a mentorált fiatalok cigányok, és hogy milyen félelmeik, gondolataik, terheik vannak ezzel kapcsolatban, így túl sok a feldolgozatlanág. Sajnos többet én sem tudok felvállalni, viszont rossz látni, hogy a projektekben dolgozó mentorok is félnek, és eszközök híján nem tudnak valódi segítséget nyújtani a fiatalok számára.

A mai napig találkozom azzal, hogy félnek kimondani azt, hogy valaki cigány, mert az bántó. Miért lenne az? Egyáltalán nem az.

Olyan súlyos problémák vannak ezen a területen, hogy elképesztő. Lélekgyógyító projektekre lenne szükség, ahol az emberek megélhetik azt, hogy ők nyugodtan beszélhetnek arról, hogy ők cigányok, sokan titkolják az ezzel kapcsolatos fájdalmaikat. Ha egy roma fiatalokat érintő projektben fél év elteltével még nem volt téma a romaság, a roma lét, akkor egyáltalán mi az, amit csinálnak a programban? Ha nem beszélhetek arról, aki vagyok, arról, ami engem bánt, akkor miről van szó? Nagyon fontos, hogy őszintén és nyíltan lehessen egymással kommunikálni.

Roma Szakkollégiumi Hálózatban viszont felszabadító volt pont ennek az ellenkezőjét látni, megtapasztalni. Több szakkollégiumban volt szerencsém találkozni és beszélgetni a roma fiatalokkal. Igazán csodás élmény volt, látni és hallani őket, amint nyíltan és őszintén beszélnek a roma kulturális identitásuk helyzetéről, az egymással való viszonyukról, az egyéni és közösségi fájdalmaikról. Nagyon reményteli és nagyon megnyugtató tudni, hogy jó úton vannak értik mi a saját felelősségük és tudják, mit szeretnének csinálni.

Számos terület van, amin kellene segíteni, sok mindent kellene csinálni. Azt látom, hogy igazából a segítő hálózatban dolgozó felnőttek is egyedül hagyott harcosok, akik ott vannak, csinálnák, dolgoznának, de ők sem igazán tudják, hogy hogyan. Milyen mintát kövessenek, hiszen egyszer azt volt a minta, hogy erről nem beszélhetünk, ha valami kényes kérdés, akkor inkább hallgassunk róla. Ezeknek a szakembereknek segítségre van szükségük, modellekre, eszközökre, mintákra, amiket használhatnak.

Beszéltél arról, hogy nem dolgoz és nincs is arra kapacitásod, hogy mindenkit nyomon kövess, hogy mi történik az életében, mi a feladata, mi a dolga. Látod azt magad előtt, hogy a te feladatod mi, vagy ez napról-napra válik világossá, vagy változik benned is?

Én teljesen tisztában vagyok vele, hogy mi a dolgom. Egyrészt nem tudom mindenre a megoldást, nem tudok mindent, másrészt nem akarok mindenhol ott lenni és mindenkinek megmondani, hogy mit csináljon, mert az lesz a jó, amit én mondok. Másokkal ellentétben én nem ezt gondolom.

A saját lehetőségeim, erőm és lelkiismeretem szerint megteszek mindent, amit tudok a saját területemen szolgálva és nem kihasználva a közösségemet.

Kifejezetten figyelek arra, hogy ne ártsak. Nem keresztezem, nehezítem mások munkáját, életét és főként nem másolom. Ezt rendkívül tisztességtelennek tartanám. Amiben nem érzem magam kompetensnek, vagy komfortosan, abból inkább kimaradok. Nagyon tisztán látom, hogy mi az, amiben felelősséget tudok vállalni, és ebben határozottan húzom meg a határt. Fiatalon, amikor még jobban hajtott a lelkesedés, akkor nagyon sok mindent beáldoztam az életemből, ezt nagyon sokáig csináltam, mert a karakteremből is ez adódik, szeretek mindent maximálisan csinálni. De ennek megfizettem az árát a saját életemben.

Próbálok olyan projektekből részt venni, amikben személyesen is segíthetek embereknek. Szeretek fiataloknak, vagy akár a családjuknak konkrét segítséget nyújtani, de nagyon óvatosan nyúlok ehhez, hiszen korlátozott az eszköztáram. Ha nagyon beengedem a problémáikat, akkor olyan dolgokkal is találkozom, amikben egyszerűen nem vagyok kompetens. Azt olykor nehezen élem meg, hogy a Romani Design-nak nincs több eszköztára, sokkal hatékonyabbak tudnánk lenni egy megfelelő bázissal, oktatási centrummal, divat és társszakmák gyakorlati oktató műhelyeivel, megfelelő működési kerettel, sokkal többet tudnánk tenni a roma fiatalokért. A kreatív tervezői munkám mellett, rendkívül szeretem a tehetséggondozást, az egyéni mentorálást, amikor gyerekeket, fiatalokat tudok támogatni, fejleszteni. Ezt tizennyolc éves korom óta csinálom.

A másik kiemelt terület számomra a társadalmi folyamatok generálása a romák társadalmi integrációjának érdekében, a magyar elit érzékenyítése, aminek eszköze a kortárs alkotói munkám. Baj, hogy sokan vannak, akik nagy forrásokkal rendelkeznek, viszont eredményeket nem tudnak hasonló mértékben felmutatni, ez azért számon kérhető lenne. Amennyire én

látom, általában véve igaz a programokra, hogy kis hatékonysággal működnek, persze biztosan vannak kivételek. Természetesen magam is ismerek több remekül működő programot, de sajnos ebből nincs elegendő. Nem megbántva senkit, de sok programnál mi a kisebb forrásaink ellenére is eredményesebbek tudtunk lenni. Ennek is köszönhető a mostanra elért ismertségünk, elért presztízszünk amiért nagyon keményen megdolgoztunk.

Igen, ebben a Romani Design-nak nagy szerepe van. Jó látni téged az Erste Bank óriásplakátján, ahol többek között Bárdos Andrással, D. Tóth Krisztával, és Béres Alexandrával együtt vagy látható.

Amikor elkezdtem a Romani Design-t mint társadalmi vállalkozást, akkor egyebek között az volt a célom, hogy a társadalmi elit közegeiben a ruháimmal elindítsak egy pozitív folyamatot. Változást elérni nem egyszerű, hosszú folyamat és személyes munkát igényel.

Hiszek abban, hogy ha az emberek kapcsolatba kerülnek romákkal, roma tematikájú igényes ruhákkal, tárgyakkal, kiegészítőkkel, akkor esélyt kapnak arra, hogy újra gondolják a nézeteiket, vagy egy kis részét felülírják annak, amit addig gondoltak a romákkal kapcsolatban.

El tud indulni egy folyamat, amire újabb kapcsolódási pontokat lehet építeni. Mindezt nagyon sokszor megtapasztaltam eddig, ezért hiszek még ma is a munkámban és a Romani Designban.

Régebben nem láttam új kapcsolódási lehetőségeket, felületeket, a cigányokkal többnyire a muzsikán keresztül kerültek kapcsolatba a nem romák. A cigányok részéről a muzsikálás inkább kiszolgáló szerep volt, ahogyan a szolga és az úr között. Ez a „szolga” szerep rögzült a társadalomban, így még ma is erőteljesen jelen van. Szerintem ezzel a „szolga” mintaképpel foglalkozni kellene, legalábbis szembenézni vele, mert addig, amíg a nem roma ember csak ezt látja a cigány emberben, a roma ember meg csak szolgaként gondol önmagára, a romák társadalmi integrációja veszett ügy. Ez nyilván a roma értelmiség képzésére is rányomja a bélyegét, hiszen

a feladatuk az, hogy teljesen úgy viselkedjenek, mint a nem romák, úgy-mond „fehéredjenek” ki, mert másképp nem elfogadhatóak. Tehát a roma kulturális identitását megtartó értelmiség is szolgál? Az emberiség történelmében ez egy folytonosan visszatérő probléma, ki az úr és ki a szolga, kell a szolga ahhoz, hogy valaki úr legyen. Kérdés, hogy a 21. század Magyarországon ez még mindig szükséges-e vagy eljött az ideje annak, hogy megpróbáljuk ezt rendbe tenni.

Tudod mit nem értek, és ezt magamban sem értem igazán? Hogy ez a „szolgaság” érzés végzettségtől függetlenül miért van ott a fejünkben? Hogyan lehet ezt vajon átformálni, kiirtani magunkból?

Ott kellene kezdeni, hogy merni kéne önazonosnak lenni a kulturális identitásunkkal. A roma értelmiség még nem ismerte fel, hogy ha birtokolná, viselné a kulturális motívumrendszerét, vagy ennek csak egy kicsi részét, akkor már milyen sokat tenne önmagáért és a saját közösségéért is. Például a munkahelyén azt közvetítené, hogy van itt egy ember, aki büszke, aki szembe megy azzal az évszázados mintával, hogy ő nem ér semmit és a kultúrája sem. Ehhez elég egy aprócska motívum is. Az emberek hihetetlenül kódolják az apró részleteket is.

Öt-hat évvel ezelőtt volt az a gondolatom, hogy teljes cigány női viseletben kezdjek el járni, és szándékosan olyan helyekre menjek el, ahová egyébként is járok, de ahol egyáltalán nem számítanak arra, hogy romák megfordulnak. Hazamentem anyámhoz, és kértem, hogy adjon nekem szoknyát, kendőt, kötényt. Azt terveztem, hogy így kezdek eljárni az Operába, a Magyar Nemzeti Bankba, a Központi Szabó Ervin Könyvtárba, és egyéb ilyen helyre. Aztán valamiért nem lett ebből semmi, pedig jó lett volna látni, hogy milyen reakciókat váltok ki vele. Lehet, hogy ezt még kipróbálom majd.

Hozzám egyébként mindig nagyon pozitív visszajelzések jönnek a hagyományos ruhákról, ill. az azokat viselőkről, most mindegy hogy Romani Design-os ruháról van szó, vagy a tradicionális viseletről. Nem győzöm elégszer elmondani, hogy ez egy hihetetlenül fontos eszköz, lehetne ezzel eredményeket elérni. Kellene egy tudatos döntés ezzel kapcsolatban. Biz-

tosan láttál már erdélyi cigányokat, akik talpig hagyományos viseletben mennek mindenhová. Én azt tapasztalom velük kapcsolatban, hogy ha bemennek valahova, ott megáll a levegő, és nem feltétlenül a viseletük miatt, hanem azért, mert olyan büszkén járnak-kelnek, érzik rajtuk, hogy büszke emberek. Manapság ritka a büszke ember, valahogy ez a fajta tartás nincs meg az emberekben. A ruha ehhez a tartáshoz hozzá tud adni egy erős, vizuális üzenetet.

Nem régen olvastam egy cikket egy angol fiatalemberről, aki a XVIII. század divatja szerint öltözködik, nem vesz fel mai modern ruhákat, megtanult saját magának varrni. Többen meglepődnek a ruházatán, bohókásnak, különcnek tartják, de ez a srác nemzetközi karriert épített erre huszonöt évesen. Az emberek azt érzik, hogy olyan karakterrel van dolguk, aki büszke, aki tudja, hogy mit akar, aki különbözik, és ezt a környezet értékei. Mindenki vágyik rá, hogy az egyénisége, egyedisége látható legyen, de vannak társadalmak, ahol ennek nincs hagyománya. Ilyen Magyarország is, itt mindenki fél attól, hogy látható legyen, inkább megbújnak az emberek. Manapság a vizuális üzenetnek hatalmas a jelentősége, gyors kommunikáció kell, azonnal és egyszerűen kell tudnod üzenetet küldeni. Ezért ma különösen fontos, hogy mi van rajtad. Az emberek egyre kevesebbet beszélgetnek személyesen, így az, hogy az együtt töltött rövid időben mi az, amit közvetítesz, üzensz magaddal kapcsolatban, az nagyon felértékelődött. Az öltözködéssel nagyon is lehet szemléletet formálni.

Arról nem is beszélve, hogy az öltözeted hogyan hat vissza saját magadra, saját személyiségedre. Nyilván egy estélyiben, öltönyben azonnal más lesz a mozgásod, a tartásod, még az arckifejezésed is, és ez hatással van a belső gondolkodásodra, önmagad megítélésére is.

Kár, hogy az európai emberek többsége lemond erről az eszközről, pedig milyen varázslatos lehetőség. Visszakanyarodva a cigány öltözethez, szerintem e mögött az van, hogy ha felveszem a cigány ruhát, akkor látszik rajtam, hogy cigány vagyok, de ha nem, akkor nem fog látszani. Sokan meg vannak győződve róla, hogy ha nem veszik fel a cigány ruhát, akkor róluk nem tudják, hogy ők azok. Amikor elmondom nekik válaszul, hogy nem kell, hogy viseljék a ruhát, sőt még az sem kell, hogy előlről lássák az arcukat, hanem elég, ha a mozgást, járást nézik, csak a hátukat

látva is meg tudják mondani róluk, hogy cigányok, akkor ezen nagyon csodálkoznak. Alapvetően azzal nincs bajom, ha valaki elhagyja a hagyományos ruhát, vagy ha egyetlen motívumot sem akar viselni. Azzal van szerintem nagy baj, ha mindezt azért teszi, hogy ne lássák, hogy ő cigány. Önmagunk becsapása, az e mögött lévő hazugság zavar inkább. Azt hiszem, ez nem vezethet sikerhez. Az az én választásom, hogy mit veszek fel magamra, és igazából mindenben lehetek cigány, ha rendben van az identitásom. Azért ne akarjak „fehér” mintára öltözködni, hogy másnak tűnjek, mint ami egészséges öntudattal lehetek vagy vagyok.

Talán pont ez az egészséges öntudat nincs meg bennünk.

Ennek a kialakulásához egy támogató környezetre van szükség. Nekem soha nem volt ezzel problémám, soha nem volt ilyen gondolatom. Amikor elkezdtem tizennyolc évesen a roma fiatalok mentorálását, tehetséggondozását, akkor szembesültem ezzel a problémával először. Lányok, akikkel együtt dolgoztam, konkrétan megfogalmazták, hogy azért nem vesznek fel cigány ruhát, hogy ne tudják róluk, hogy ők azok. Csak azzal nem számoltak, hogy ez sajnos nem elegendő.

Az, hogy egy adott társadalmon belül mit tartunk értéknek, mit tartunk szépnek, azt az elit mondja meg. A piramis csúcsáról közvetíti lefelé, hogy mi az elfogadható és jó. Ha ebben például a roma viselet, a cigány kultúra, vagy önmagában a cigányság nincs benne értékként, akkor cigánygyerekek abban a tudatban nőhetnek fel, hogy ők soha nem lehetnek jók, soha nem lehetnek értékesek romaként. Ha egy gyerek ezzel szembesül, akkor viszont az a természetes reakciója, hogy akkor ő megpróbál nem cigány lenni. Ez teljesen érthető, hiszen senki nem akar mások számára elfogadhatatlanná válni, azt akarja mindenki, hogy szeressék, de minimum elfogadják, és ha ennek az a módja, hogy ne legyen cigány, akkor nem lesz az. A kérdés csak az, hogy sikerülhet-e neki vagy ez egy lehetetlen vállalás, amely elkerülhetetlenül kudarchoz vezet.

Tehát ott van az a hatalmas kérdés, hogy tud-e nem cigány lenni. Roma művészként, értelmiségiként is nagy eséllyel mindenkivel előbb-utóbb szembe jön, hogy nem lehetséges, hogy ne az legyél, aki vagy. Biztos, hogy megkapja ezt mindenki az életében. Nagyon fontos, hogy roma művészekként, értelmiségiekként ne igazoljuk a roma közösséggel szembeni előítéleteket!

Nyilván ez azon is múlik, hogy ki hol tart a saját életútján, a saját önazonosságában, megéléseiben.

Természetesen. Milyen volt a gyermekkor, milyen feltételek és lehetőségek között szocializálódott. Egyébként teljesen megértem, ha valaki pl. roma értelmiségiként felteszi a kérdést, hogy miért is ne lehetne ő bárki. Ez egy teljesen jogos kérdés, csak az nem mindegy, hogy milyen társadalmi közegben tesszük fel. Nem mindegy, hogy ezt az Egyesült Államokban teszed fel, ahol ez akár működhet is, vagy itthon, ahol ez egészen biztosan nem működik a társadalom cigányokkal kapcsolatos megítélése miatt. Itt ez nem választás. Lehet egyébként, hogy cigányként még egy multikulturális közegben sem lehet nem cigánynak lenni.

Igen, még ha az ember el is akarna feledkezni róla, hogy ezzel dolgozik, ez akkor is szembe jön, visszajön valamilyen módon. Igazából nem is döntés kérdése, hiszen nincs ebben szabadsága az embernek.

Hát, főleg azok számára, akik viselik a rasszjegyeket is. Nekem nagyon nagy szívfájdalom látni, hogy mégis sokan öltözködésben, hajszínből, hajviseletben, másolt gesztusokban mindent megtesznek, hogy ne lássák őket cigánynak. Ezeket hatalmas tévedéseknek érzem, és van, hogy mondom is, hogy „Mindenki tudja, hogy cigány vagy!”, és az, akinek mondom, nem hiszi el, hogy ez így van. Ilyenkor arra gondolok, bárcsak tévednék. A legtragikusabb az, hogy az álcázás nemcsak a fiatalokra jellemző, egy hatvan év körüli roma nő mesélte el nekem, hogy ötven éves kora után ébredt rá mekkorát tévedett akkor, amikor azt gondolta, hogy a külseje megváltoztatásával eltagadhatja a származását. Próbált olyan változtatásokat tenni, amik szerinte segítették őt abban, hogy kevésbé látszon cigánynak. Aztán felnőtt nőként jött rá, hogy a kiszőkített sárga haja és a megváltoztatott öltözködési szokásai ellenére is, mindenki tudta, hogy ő az. Neki ennyi idősen kellett ezzel szembesülnie. Szerintem ez nagyon tragikus.

Milyen furcsa, hogy valaki azt gondolja, hogy ha befesteti a haját szőkére, akkor nem fog romának látszani!

Engem az is izgat ebben, hogy ha valaki így gondolkodik önmagával kapcsolatban, ha ezt a stratégiát választja, akkor igazából nem tud jó válaszokat

adni az őt ért környezeti hatásokra és semmire sem, hiszen rosszul értelmezi azokat. Meghasonult állapotban van.

A roma szakkollégista fiatalok egy része nagyon tisztán megfogalmazza azt az igényét, hogy újra birtokba vegye a saját romaságát, hogy ezzel kapcsolatban konkrét, pozitív megélése legyen. Ám ehhez úgy érzik, hogy támogatásra van szükségük.

Ma is azok a közösségek működnek jól, amelyek a hagyományaikat, tradícióikat ismerő, azokat tisztelő családokból épülnek fel.

Igazából az asszimiláció, a közösségtől való elszakadás, hosszabb távon az életképtelenséget generálja. Az asszimiláció hatására egyre több olyan ember lesz, aki nem a közösségbe kapaszkodik – hiszen hiányzik ez a megtartó közösség –, hanem a központi rendszertől vár megoldásokat, és kiszolgáltatottá válik általa. Az asszimilálódó közösségek többsége teljesen életképtelen.

Ahogy én látom, sokféle módon próbálsz, és talán tudsz is segíteni abban, hogy ez az asszimiláció ne következzen be. A jelenlegi, leginkább a Romani Design keretében végzett tevékenységeid túlnyúlnak az országhatáron is, és ugyan más aspektusból, de felhívják a figyelmet a roma kérdésre, a roma identitás fontosságára. Ha visszatekintesz az eddigi munkásságodra, vagy általában véve az eddigi életedre, életpályádra, akkor mennyire vagy elégedett?

Nem mondhatom, hogy maradéktalanul elégedett vagyok, hiszen közel sem vagyok annyira hatékony, mint amennyire szeretnék. Tudom, hogy eddigi eredményeink, elért sikereink és mindaz, amit létrehoztunk sokak számára meglepőek és talán irigylésre méltóak, de a valóság az, hogy nagyon sokan nem értik a munkánk fontosságát, az egyediségét, a modellértékűségét. Sokszor találkozom azzal, hogy el kell magyarázni, hogy miért fontos az, amit csinálunk, miben segít és hogyan működik a társadalom különböző rétegeiben és szintjeiben. Ha viszont aszerint vonok

mérleget, hogy milyen lehetőségeim és milyen keretrendszerem volt ahhoz, amit csinálni szerettem volna, akkor maximálisan elégedett vagyok, hiszen egy rendkívül nehéz és zárt közegben indítottam el egy olyan projektet, amit előttem még senki sem csinált, azzal a céllal, hogy társadalmi presztízst építsek valami olyasminek, amiről addig azt mondták, hogy értéktelen, nem is létezik.

Dr. **Révész** Heléna

belgyógyász szakorvos

F. L. 2020.

Dr. Révész Heléna a harmincas éveinek elején járó, oláh cigány származású belgyógyász szakorvos, aki egyetemi tanulmányait a Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karán végezte, majd belgyógyász szakorvosi képesítését külföldön szerezte meg. A Kiskőrösről származó Heléna az egyetem befejezése után Németországban kezdett el dolgozni, majd nyolcévnyi ott-tartózkodás után, ismét itthon él, családjával együtt.

Nyolc év után jöttetek vissza a férjeddal és kisfiatokkal Magyarországra 2019 nyarán. Az 1 éves Lacika kint született Németországban, ahonnan Szegedre költöztetek vissza. A családod itthon van most is, Lacika a másik szobában az apukájával játszik, amíg mi beszélgetünk.

Igen, júniusban költöztünk vissza Magyarországra, és ugyan nem Kiskőrösön telepedtünk le, hanem Szegeden, ahol az egyetemi éveimet töltöttem, és ahol a férjemet is megismertem, de lényegesen közelebb élünk a családhoz, mint az előző hosszú években. Már az egyetemi éveim alatt is terveztem, hogy a diploma megszerzése után kimegyek a szakmámban dolgozni, de mivel a diplomám kézhezvétele, és annak külföldi elismertetése kicsit hosszabb volt, így ez csak az egyetemi tanulmányaim befejezése után egy évvel, 2011-ben

sikerült. Ugyan szerettem volna orvosként elhelyezkedni kint is, de mégis úgy alakult, hogy egy gyárban kezdtem el dolgozni, mert olyan hirtelen mentünk ki Németországba, hogy nem volt időm a szükséges iratok beszerzésére, ill. a diplomám honosítására. Az akkori párom – mostanra már férjem – számára jött egy lehetőség, ami azt vonta maga után, hogy egy hónap alatt kellett kiköltözni. Azt gondoltam, hogy ha ő megy, akkor én sem maradok Magyarországon, így a munkaügyi központon keresztül olyan munkát vállaltam el, ami éppen rendelkezésre állt. Gyári munkásként dolgoztam egy üzemben, nagyon rossz munkakörülmények között. Nem az a munkahely volt, amit az ember megálmodik magának. De azért itt dolgoztam 3 hónapot, ami után elbocsájtottak.

Az orvosi diplomáddal nem voltál megfelelő a gyári munka elvégzésére?

Egyébként pont az orvosi diplomám volt valószínűleg az elbocsátásom oka. Amikor kiderült, hogy mi a végzettségem, rájöttek, hogy túlképzett vagyok ehhez a munkához. Egyszerűen azt mondták, hogy másnap már nem is kell bemennem. Igazából nem éreztem ezt túl nagy bajnak, mert én magam is terveztem a felmondást, és rövid időn belül közvetítő cég által egy a Fekete-erdőben lévő kisebb kórházban kezdtem el dolgozni. Mivel a diplomám honosztatása még folyamatban volt, csak hospitálóként dolgozhattam, tulajdonképpen olyan voltam, mint egy szigorló orvostanhallgató, mindent megfigyelhettem, így a nyelv a gyakorlatban vésődött be. Ugyan a fizetésem nem volt túl magas, ez a munka jó volt arra, hogy a németországi egészségügyi rendszert megismerjem, és gyakoroljam a nyelvet, és legalább már a szakterületemhez közelebbi munkát végezhettem. Németet tanultam már általános iskolától kezdve, de mindig nehezen ment, sokat szenvedtem vele amíg megszereztem a középfokú nyelvvizsgát. Aztán belejöttem, gyorsan eljutottam arra a szintre, ami ahhoz kellett, hogy boldoguljak.

Hogy sikerült kórházi munkát találnod?

Még itthon felvettem a kapcsolatot egy közvetítő céggel, mielőtt

kimentünk volna, kiderült, hogy pont azon a településen, ahol mi is terveztünk dolgozni van egy székhelyük, így amikor megérkeztünk Karlsruhe-be, akkor bejelentkeztem náluk. Így a kinti közvetítő irodán keresztül sikerült a gyári munkám után abban a kórházban elhelyezkednem, amiről már beszéltem. Aztán az a munkahely, ahová a férjem eredetileg ment, kb. egy év után megszűnt, és én is munkahelyet váltottam, így mind a ketten új helyen kezdtünk el dolgozni 2012 szeptemberétől. Én Baden-Baden-ben, ő pedig egy közelben lévő településen, Rastatt-ban a Mercedes gyárban. Ezután már végig, egészen a hazajövetelünkig ugyanazon a munkahelyen maradtunk mind a ketten.

Egyébként az új munkahelyemre már önállóan jelentkeztem, mert közben a diplomám honosíttatása megtörtént, egy internetes hirdetésre adtam be az önéletrajzomat és egy motivációs levelet, ezek alapján pedig behívtak interjúra, majd felvettek rezidensnek. Baden-Baden egy nagyon szép fürdőváros, ahol sikerült az ottani árakhoz képest olcsó lakást találni, ami ugyan elég szerény volt, nem volt modern, felújított állapotú, de számunkra megfelelt. Nem is kezdtük el teljesen új bútorokkal berendezni, mert tudtuk, hogy hazajövünk. Egyébként ez a lakás jó helyen volt, gyalog is elérhető volt a munkahelyem, de a közlekedés is jó volt.

Mi nem letelepedési szándékkal mentünk ki Németországba, hanem voltak konkrét terveink, amiket meg akartunk valósítani a kinti munkánk eredményeként.

Valószínűleg ez is hozzájárult ahhoz, hogy számunkra idegen maradt az ország annak ellenére is, hogy eljártunk kirándulni. Mi mindketten szeretjük Magyarországot, annak ellenére, hogy nehéz volt az életünk itthon, nehezen boldogultunk. Voltak hiteleink, amiket szeretnénk volna visszafizetni, nekem ott volt a diákhitelem, szeretnénk volna itthon lakást venni, ill. voltak egyéb terveink. Mindent sikerült megvalósítanunk a terveinkből, de ehhez nyolc évig kellett kint élnünk és dolgoznunk.

Közben azon dolgoztam, hogy a szakorvosi vizsgámat meg tudjam

szerezni. Ahhoz, hogy belgyógyász szakorvos lehessenek öt év gyakorlatot kellett szereznem. Ennek Németországban is megvan a szigorú kerete, elég sok adminisztrációval járt, és kellett a főnököm ajánlása is. A vizsgára egy évet készülgettem hétvégeként, aztán a szóbeli vizsga előtt két héten keresztül kifejezetten erre tanultam. Három vizsgáztatóm volt, egy infektológus, egy gasztroenterológus és egy kardiológus. Egy olyan helyzetet modelleztek le, amiben az ambulanciára bizonyos tünetekkel bejön egy páciens, akinek olyan célzott kérdéseket kell feltenni, ami alapján a diagnózist fel lehet állítani. Ezután pedig be kellett mutatni magát a diagnosztizált betegséget. Aztán a gasztroenterológus mutatott egy képet a bél egy szakaszáról, amiről a kórképet ki kellett találni, majd ezzel kapcsolatban tettek fel kérdéseket. Az utolsó részben pedig egy EKG-t mutattak, amiből szívritmuszavar volt megállapítható, itt beszélni kellett arról, hogy milyen eljárást kell alkalmazni, amikor ilyennel találkozunk egy betegnél, és ebből kiindulónan tettek fel egyéb kérdéseket.

Nagyon nehéz lehetett, hogy idegen nyelven kellett egy szakvizsgát letenned. Önmagában a terület is nehéz, de, hogy ezt még nem is az anyanyelveden kellett tudnod, az nagy nehezítés lehetett.

Igazából itthon szerettem volna szakvizsgázni, de mivel a Németországban szerzett ötéves gyakorlatból nem ismertek volna el csak tizenkét hónapot, inkább kint szereztem meg és itthon honosítottam miután hazajöttünk. Egyébként mire a szakvizsgáig eljutottam, már közel hat és fél éve éltünk kint, és mivel intenzíven használtam a kórházban a nyelvet, szaknyelvet igazából mire már vizsgáznom kellett annak megértése, használata nem okozott gondot. Nyilván, ha az elején kellett volna vizsgáznom, akkor nem ment volna, de ez az évek során rutinná vált. Persze a mai napig lehet egy-egy olyan szó, amit éppen nem értek meg, főleg azért, mert elég sok dialektus van, de alapvetően már jól értem és beszélem a nyelvet.

Mennyire fogadtak el a klinikán? Kiderült számukra a származásod?

Néhány embernek, akik közelebb álltak hozzám, beszéltem arról, hogy cigány vagyok, de egyébként ez magától nem derült ki. Nagyon sok olyan ember dolgozott a klinikán, aki nem német. Rezidensként számos náció volt jelen, görögök, szerbek, románok, törökök, így az én cigány származásom nem tűnt fel, hiszen sok volt a kreol bőrű. Volt egyébként olyan beteg, aki kedvességéből megkérdezte, hogy honnan származom, hiszen látta, hogy nem vagyok német. És mikor megmondtam, hogy Magyarországról jövök, akkor furcsán nézett rám, és azt mondta, hogy nem úgy nézek ki, mint egy magyar. Akkor mondtam, hogy magyarországi cigány vagyok. Erre ő azt reagálta, hogy „Hát azok is emberek”.

Egyébként a németek számára jelent valamit az, hogy valaki cigány? Azt tudom, hogy Németországban élnek sinto/sinti romák, de nem tudom, hogy hozzájuk hogyan viszonyul a többségi társadalom.

Nem nagyon találkoztam kint cigányokkal, akik láthatóak voltak, azok nem német cigányok voltak, hanem a környező országokból jöttek. Egyszer a sürgősségin hallottam, hogy valaki cigányul beszél, így néhány szót váltottunk egymással, de ők sem német cigányok voltak. Egyébként biztosan megvannak az előítéletek Németországban is velük szemben, bár én magam nem tapasztaltam, de az tény, hogy ha valami miatt a cigányokra terelődött a szó, velük kapcsolatban merült fel valami, akkor a gesztusokból, hanghordozásból lehetett érezni, hogy negatívan állnak hozzájuk. Ilyen szempontból egyébként kint könnyebb dolgom volt, mint itthon, hiszen ott nem feltétlenül azonosítottak a kinézetem alapján cigánynak.

Dolgoztam két magyarországi kórházban is mielőtt kimentünk, ahol tényleg éreztem a velem kapcsolatos előítéletet. Alapvetően nem vagyok az a típusú ember, akiben folyamatosan az a gondolat van, hogy a származása miatt biztosan előítéllettel lesznek felé, de mégis sikerült egy-két ilyen helyzetbe belefutnom. Az egyik főnököm, akivel nagyon jól kijöttem, akit jó embernek és jó orvosnak tartottam, az elbúcsúzásunkkor mesélt nekem a velem kapcsolatos korábbi fenntartásairól.

Ő mondta, hogy neki is és néhány kollégának is volt a munkábaállásom elején előítélete velem kapcsolatban a származásom miatt. Egyébként azt is hozzátette, hogy pozitív csalódást okoztam számára, és hogy bármikor szívesen visszavesz a kórházba dolgozni.

Akkor még a lánykori nevemet viseltem, és hát a Kolompár név hallatán rögtön lehet tudni, hogy cigány vagyok.

A németek részéről egyébként mi, akik külföldiként dolgoztunk a kórházban, mindannyian érezhattunk egy kis ellenérzést, de ez az én esetemben sem konkrétan annak szólt, hogy cigány vagyok, hanem annak, hogy nem vagyok német, külföldi vagyok. Azért volt olyan kollégánk, aki csupán abból adódóan, hogy ő német, okosabbnak, jobbnak képzelte magát, de szerintem ilyen mindenhol adódik.

Nem hiányzik Németország?

Maga a klinika, a klinikai munka hiányzik. Szerettem főleg a sürgősségin lévő pörgést, bár az utóbbi időben nagyon megterhelő volt, mert sok volt a beteg és kevés a személyzet, ugyanúgy, mint itthon. De azért nagyon szerettem azt a munkát. Németország annak ellenére sem hiányzik, hogy a város ahol éltünk, és az ország tényleg nagyon szép. Az az érzés, ami itthon megvan, a család közelsége nagyon hiányzott. Bár három-négy havonta haza jöttünk egy hétre, az kevés volt, és mindig nehéz volt visszamenni. A család nagyon hiányzott, és sok kis dolog is, mint például a magyar nyelv, hangulat, az itthoni utcák, kisboltok, a magyar ételek és ízek.

Anyukám egyszer a középső húgommal és annak két éves kislányával kijött hozzánk. Félték ugyan az úttól, és megerőltető is volt számukra, de mivel még soha nem jártak azelőtt külföldön, szerettük volna, hogy utazzanak egy kicsit. Az is fontos volt, hogy lássák, hogy hol és hogyan élünk. Amíg kint voltak nálunk sok helyre eljutottunk velük, sok mindent megmutattunk számukra. Aztán a legkisebb húgom egyedül kijött hozzánk. Mivel Strasbourg harminc-negyven

percre van Baden-Baden-től autóval, így vele átmentünk oda is, és eljutottunk együtt Olaszországba. Egyszer Laci nagymamája is volt nálunk.

A kint tartózkodásunk ideje alatt már tudatosan készítettük elő a hazajövetelünket, 2016-ban Szegeden vettünk egy lakást, amit folyamatosan újítottunk és a bebútorozását is elkezdtük. Mire 2019 nyarán visszajöttünk, addigra a lakás készen volt, csak a fürdőszobát szépítettük még egy kicsit. Mielőtt a lakásunkat megvettük volna, hazalátogatásunkkor Laci panzióban lakott, én pedig gyakran a szüleimhez mentem arra a néhány napra.

Eddig a németországi életemről beszéltünk leginkább, ill. hogy hogyan jutottál el addig. Visszakanyarodhatunk egy kicsit a tanulmányaid kezdetéhez? Ha jól tudom, Kiskőrösre jártál általános iskolába.

Igen, az ottani iskolába jártam. Apukámnak nagyon nehéz sorsa volt, ezért elhatározta, hogy ha lánya lesz, akkor annak tovább kell tanulnia, hogy könnyebben boldoguljon majd, az volt a vágya, hogy a lánya orvos legyen. Aztán végül négy lánya is született, de mivel én vagyok a legidősebb, velem már nagyon korán úgy kezdett el foglalkozni, hogy az általa megálmodott dolgok megvalósuljanak. Mi eléggé szegények voltunk, Kiskőrösön a cigánytelepen éltünk és többször előfordult, hogy azért nem tudtam elmenni az osztálykirándulásra, mert nem volt pénzünk, hogy befizessünk rá, vagy a ruháim nem voltak megfelelőek.

Apukám a tanulásomban látta a lehetőséget arra, hogy nekem jobb életem legyen.

Ő már eleve úgy nevelt, hogy nekem tanulnom kell. Elég szigorúan fogott, ugyan nem kérdezte ki a leckét, de nyomonkövette az eredményeimet és előfordult, hogy kikaptam, ha nem jó jegyet vittem haza. A matekot tartotta nagyon fontosnak, így már óvodás koromban tanította nekem a számokat és a szorzótáblát, az iskolában egyébként a matematikát szerettem a legjobban. Apukám nagyon sokszor elmagyarázta nekem, hogy miért kell tanulnom.

Egyszer elvitt a városba, ahol egy kirakatban volt egy olyan ruha, ami tetszett nekem, rámutatott és azt mondta, hogy ha tanulok, akkor majd biztosan megvehetem az ilyen ruhákat és sok minden mást is. Nem lesznek majd anyagi gondjaim, mehetek kirándulni, és a gyerekeimet is jó módon tudom majd nevelni. Hosszú éveken át tanultam, sokszor nem ment könnyen, de eljutottam az egyetemig. Aztán az egyetemi éveim alatt megbetegedtem, ami miatt apám önmagát hibáztatta. Azt gondolta, hogy a tanulás túl sok stresszt okozott nálam, és ez vezetett a megbetegedésemhez. Talán emiatt és azért is, mert közben belefáradt a tanulmányaink körüli dolgokba, a hűgaimra már nem fordított akkora figyelmet, mint rám, ők már nem tanultak tovább felsőoktatásban.

Apukádnak mi az iskolai végzettsége? Mit dolgozott?

Nincs iskolai végzettsége, csak a 8 általános iskolai osztályt végezte el, emiatt többnyire munkanélküli segélyen élt, alkalmi munkákat vállalt.

Édesanyád?

Ő gyárban vállalt munkákat, és közmunkásként dolgozott, de miután mind a négyen megszülettünk már nem tudott munkát vállalni mellettünk. Később egy tüdőbetegség miatt leszázalékolták, de egyébként a végzettség hiánya miatt sem tudott volna nagyon munkát vállalni, ugyanis ő még az általános iskolát sem fejezte be, csak három osztálya van. A családomnak igazából állandó bevétele nem volt. A szüleink fiatalok ugyan ötvennyolc és ötvenhét évesek, de nagyon rossz egészségi állapotban vannak, szerintem elsősorban a dohányzás és a stressz miatt. Anyukám annak ellenére is dohányzik, hogy a tüdőbetegsége miatt százalékolták le elég fiatalon.

Akkor annak ellenére, hogy te orvos vagy, nem tudod őket befolyásolni, és az egészségesebb életmód felé terelni?

Nem, sajnos nem hallgatnak rám, pedig ez állandó téma, és tudják, hogy kifejezetten dohányzás ellenes vagyok. Sajnos nem tudnak erőt venni magunkon ahhoz, hogy leszokjanak.

Megértem, hogy ilyen anyagi körülmények között a szüleid nem tudták biztosítani mind a négy gyerekük továbbtanulását.

Igazából én sem tudtam volna továbbtanulni külső anyagi támogatás nélkül. Az egyetemi éveim alatt diákhitelt vettem fel, amit pár évvel ezelőtt sikerült visszafizetni, és a Romaversitástól (roma fiatalok számára komplex képzési programokat biztosító alapítvány - *a szerk.*) kaptam ösztöndíjat harmadéves koromtól. Ekkorra igazából már én támogattam a családot, mert nekik nagyon kevés bevételük volt. Az egyetemről kapott szociális ösztöndíjamból, a Romaversitástól kapott ösztöndíjból, és a felvett diákhitelből a családomat és a Szegeden tanuló húgomat is segítenem kellett. Ezekből, ha szűkösen is, de kijöttem. Emellett volt egy keresztény szervezet, akinek az egyik tagjától, ha szükségem volt rá, akkor kaptam támogatást. Előfordult, hogy nem volt pénzem Szegedre, az egyetemre visszamenni. Ilyenkor ő kisegített, számíthattam rá. Így, ezekkel a támogatásokkal sikerült az egyetemet elvégezni. A szüleim mindenben támogattak, de anyagilag nem tudtak.

***Egyébként szerintem az is nagy dolog, hogy a tanulási szándéko-
dat, és a tanulási folyamatodat támogatták. Ez sem egy tipikus
útja egy cigánylánynak.***

Persze, tényleg nagy dolog volt, főleg azért, mert az első években nem egyszer előfordult, hogy ahhoz, hogy vissza tudjak utazni Szegedre, a szüleimnek az utolsó pénzüket kellett, hogy odaadják nekem.

***Hogyan emlékszel vissza a tanulmányaidra? Azt mondtad, hogy
apukád szigorú volt, és muszáj volt jól tanulnod, de szeretted
te ezt magadtól is, vagy csak kötelességből tanultál jól?***

Igazából az elején csak kötelességből tanultam, az általános iskolá-

ban és a gimnáziumban is nagyon sokat kellett tanulnom, az általános iskolában nem is tudtam nagyon jó jegyeket szerezni. Eléggé meg kellett erőltetnem magam, többet kellett tanulnom a jó eredményekért, mint másoknak, hosszú órákat töltöttem a tanulással. Főleg azokkal a tantárgyakkal gyűlt meg a bajom, amiket nem szerettem, ilyen volt a történelem és a magyar is. Mindig inkább a biológiát, kémiát, matematikát szerettem.

Otthon megvoltak azok a körülmények, amik a koncentrált tanuláshoz kellenek?

Nem mindig, bár törekedtek rá a szüleim, hogy megteremtsék. Mi egy négy család számára kialakított lapos tetejű ház szoba-konyha részében laktunk. Egymás között csak barakknak hívtuk. Négy nagycsalád lakott a barakkban és mivel mi is eleve négyen vagyunk testvérek állandó volt a mozgás körülöttem. Bár igyekeztek csendben lenni a testvéreim, nem állhattak vigyázban amíg én tanultam. Viszont egy idő után hozzászoktam ezekhez a körülményekhez, így nem zavartak különösebben a tanulásban. Miután a nagymamám meghalt az ő elég rossz állapotban lévő házába költöztünk be, amit később lebontottunk, mert új házat szerettünk volna építeni. Olyan időszak is volt, hogy nem volt áram a házunkban, és gyertyával kellett világítanunk. Ez a 2000-es évek elején volt, amikor már gimnazista voltam, és átmenetileg, amíg az új, szocpolból épített házunk el nem készült, az egyik unokatestvérem hosszabb ideje lakatlan házába költöztünk be. Arra nem emlékszem, hogy víz volt-e a házban, de szerintem az sem volt. Persze, mivel ezt megelőzően sem volt soha fürdőszobánk, megszoktuk, hogy melegítjük a vizet és úgy tisztálkodunk, kinti kútról, vagy kerticsapról hoztuk a vizet. Szerencsére az áram nélküli időszak csak néhány hétig tartott.

Igen, én is emlékszem gyerekkoromból arra, hogy kannával megyünk az utcánkban lévő közkúthoz, és annyi vizet hozunk csak benne, amennyit gyerekként elbírunk, és többször fordulunk, hogy a fürdéshez használt horganyzott kád legalább félig legyen.

Az általános iskolából egyenes volt az utad a gimnáziumba, vagy felmerült a szakközépiskolába való jelentkezés?

Ahogy már meséltem, apukám álma az volt, hogy orvos legyek, és ezt a vágyat magamévá tettem én is, így már általános iskolában eldöntöttem, hogy orvos leszek. Tudtam, hogy ehhez gimnáziumi érettségire van szükség. Szóval egyenesen gimnáziumi képzésbe kerültem, annyi volt a kitérő, hogy először a pécsi Gandhi Gimnáziumba (Magyarország és egyben Európa első cigány nemzetiségi, érettségit adó intézménye - *a szerk*) mentem, mert ezt ajánlotta egy tanárom, aztán viszont a szüleimmel közösen úgy döntöttünk még a tanév elején, hogy mégis a második helyen megjelölt Kiskőrösön lévő gimnáziumban tanulok tovább.

A gimnáziumi éveid alatt már céltudatosan az orvosi egyetemre készültél ugye? Voltak olyan tanáraid, akik a sikeres felvételre való készülésben támogattak téged?

Persze, voltak. Eleve olyan irányú fakultációra jártam, de egyébként is folyamatosan nagyon sokat tanultam. Ahhoz, hogy négyes-ötös eredményeim legyenek, nekem tényleg nagyon sokat kellett tanulnom.

A származásod előtérbe került, vagy élted a diákok életét, mint mindenki más?

A gimnáziumban nem volt ez téma, oda már értelmesebb emberek jártak, és szerettek. Inkább az általános iskolai éveimből vannak olyan emlékeim, hogy nem néztek rám jó szemmel, vagy akár le is cigányoztak. Mivel alapvetően visszahúzódó vagyok, és jól tanultam, nem nagyon kerültem fókuszba, nem foglalkoztak velem túl sokat.

Apukád álmain kívül volt valami, ami arra motivált, hogy orvos legyél?

Nekem is tetszett ez a lehetőség, de két esemény is hozzájárult szerintem ahhoz, hogy végül tényleg orvos lettem. Az egyik négy-öt éves koromban történt, amikor bekerültem a kórházba, mert bekapta a bicikli a lábamat. Bár maga a baleset rossz élményként maradt meg, mert elég mély seb keletkezett a lábamon, a körülmények, amiket ott láttam, az orvosok, ahogy elláttak, az pozitív volt számomra. Aztán a másik kórházzal, vagy orvoslással kapcsolatos meghatározó élményem a mamám halálához kapcsolódik. Ő nagyon szeretett volna még élni, de szívelégtelenségben szenvedett, amibe belehalt idős korában. Tudta, hogy beteg, de mindig azt mondta, hogy élni szeretne. Örült, amikor elkezdtem a gimnáziumot, de már nem érte meg az érettségim megszerzését. 1999-ben halt meg, akkor tizenhat éves voltam és az a tény, hogy őt a betegsége annak ellenére is elvitte, hogy ő még szeretett volna tovább élni, megerősítés volt számomra, hogy orvos legyek. Ez az élmény hajtott engem a gimnáziumi évek alatt.

Aztán 2002-ben biológiából és kémiából felvételiztem a Szegedi Tudományegyetemre, de nem sikerült elérnem az általános orvosi karhoz szükséges pontszámokat, két pontom hiányzott. Így a fogorvosi szakra vettek fel, amit második helyen jelöltem meg. Mivel a képzés az első két évben azonos az általános és a fogorvosi szakon, a második évtől átjelentkezhettem, így végül mégis az általános orvosi szakot végeztem el.

Miért pont a Szegedi Egyetemre jelentkeztl?

Azért, mert ez volt közelebb Kiskőröshöz és jókat hallottam a szegedi orvosi egyetemről. Bár így is kollégiumba kellett költöznöm, könnyebb volt Szegedről hazautaznom. Elég nagy volt a különbség az otthon megszokott körülmények, életmód és a Szegeden kialakult életem között, de hozzászoktam elég gyorsan. Közben mi már otthon is nagyobb házban laktunk. A mamám háza helyén épült meg az új otthonunk, amiben már volt fürdőszoba is. Az egyetemi éveim alatt igyekeztem én is az átlagos diákok életét élni, de szükségem volt időre, hogy megszokjam az új életet, a nagyvárost. A barátnőimmal azért én is mentem ide-oda, a tanulás mellett másra is jutott idő, de az egyetemi évekre nem emlékszem vissza pozitívan. Abban az időszakban elég sok lelki problémám volt, de azért élvez-

tem az egyetemista életet. Közben emlékszem arra is, hogy a kollégiumban, több szobatársam nem nézett rám jó szemmel, voltak olyan megnyilvánulásaik, amik rosszul estek. Próbáltak kedvesek lenni, de a származásom miatt nehezebben fogadtak el, ilyen gondjaim az egyetemi éveim alatt végig voltak.

Minden évben más szobatársakkal laktam három-négy ágyas szobákban. Volt, hogy miattam átköltözött valaki másik szobába, de olyan is megtörtént, hogy az egyik nem tudott megszokni engem és kérte, hogy én költözzek másik szobába. Olyan is előfordult, hogy látszólag kijöttünk egymással, az illető mosolygott rám, kedves volt, de egy-egy megnyilvánulásából kitűnt, hogy máshogy érez velem kapcsolatban. A negatív megnyilvánulásokra sokszor nem reagáltam semmit, persze amikor engem akartak költözésre rávenni azt nem hagytam szó nélkül. Ezeket a helyzeteket azért is fogadtam el, mert a kollégiumi, egyetemi életen kívül is adódhatnak hasonlóak, mindenütt találkozunk olyan emberekkel, akik elfogadnak minket, és olyanokkal is, akiknek nem leszünk szimpatikusak. Azért szövődtek barátságok is, volt három ember, akikkel ugyanabban a kollégiumban laktunk és így barátkoztunk össze. Kettővel a mai napig tartom a kapcsolatot.

Anyukád mit szólt mindehhez, hogyan reagált a továbbtanulásodra?

Többszörre egyetértett apukámmal, mivel ők eleve ebben a szellemben neveltek örült annak, hogy továbbtanulok. Egyébként pedig apám a dominánsabb a családban, így igazából az ő véleménye volt inkább a meghatározó, anyám látta, hogy a tanulás jó irányba visz, ezért hagyta, hogy apám döntsön ezekben a dolgokban. Lehet, hogy ő magától nem taníttatott volna, de mivel látta, hogy apámnak ez nagyon fontos, támogatta ezt az irányt. Apukám nagyon sokat szenvedett a körülményei miatt, így tényleg kitörési lehetőségként tekintett a tanulásra. Konkrét tervei voltak velem kapcsolatban még azelőtt, hogy megszülettem volna, már a nevem is megvolt előre. Szokta is mondani, hogy az életében igazából semmi nem sikerült jól, csak én.

Azért ez elég nagy teher tud lenni bizonyos szempontból nem? Nem biztos, hogy mindig könnyű megfelelni a szüleink vágyainak, és beteljesíteni azokat, bár bizonyos szinten talán mindannyian, vagy legalábbis sokan ezt csináljuk.

Számomra nem csak kötelezettség volt ez az út, hanem tényleg én is szerettem volna. Mi cigány telepen éltünk addig, amíg a nagymamám meg nem halt. Utána az ő vályogból készült házát lebontottuk, és helyette épült fel a mi házunk. Kicsit más voltam, mint a többi telepen élő gyerek, apám nem szerette nagyon, ha együtt játszom velük.

Kikkel lehettél együtt helyettük, voltak nem roma barátaid?

Főleg az általános iskolai évekre tudok visszaemlékezni, igen, voltak nem roma barátaim is, de volt pár gyerek a telepen is, akiket apám is számomra megfelelő társaságnak talált. Bár nagyon figyelt arra, hogy kikkel töltöm az időmet. Voltak olyan unokatestvéreim is, akikkel nem akarta, hogy együtt legyek, megmondta, hogy velük vigyáznom kell, nehogy belevigyenek valami rosszba. Egyszer az egyikükkel elmentem valahová iskola után, így később értem haza, mint ahogy arra számított apám. Számonkérte, hogy hol voltam, és emlékszem, hogy ki is kaptam, amiért késtem. Pedig nem voltam rossz gyerek, nem lehetett rossz dolgokra csábítani. A fiúkkal sem foglalkoztam, igazából már egyetemista voltam, amikor lett barátom.

Közben a kisfiad bejött hozzánk, és érdeklődéssel nézi, mi történik itt. Sokáig eljátszott nélküled, az apukájával nagyon jól megvolt.

Nem volt még olyan eset, hogy ennyi ideig másik helyiségben lett volna, így hogy az apukája csak rá figyelt és játszott vele, úgy látszik nem hiányoztam különösebben. Egyébként szeret rajtam lógni, én pedig szeretem felvenni és ölelgetni őt.

Úgy látszik, hogy a mesenézés lehetősége a nappaliba csábította őt... beszélhetünk az egyetemi évek utáni életedről?

Az egyetem hat év volt ugyan, de én halasztottam, ill. a német középfokú nyelvvizsgát nem sikerült elsőre sikeresen letennem, így később kaptam meg a diplomámat. Az államvizsga letétele után kiköltöztem a kollégiumból és albérletbe költöztem. Folyamatosan albérletben laktam a Németországba való kiköltözésemig, ami nagyjából egy évet jelent. Eleinte kórházban, egészségügyben próbáltam elhelyezkedni, sikertelenül. Mivel az albérletet és a diákhiteletem is fizetnem kellett, és a családomat is támogatni akartam, muszáj volt munkát találnom. Akkor már mindegy volt, hogy ez kapcsolódik-e a végzettségemhez vagy sem, így Szegeden egy panzióban kezdtem dolgozni szobalányként. Később Halason gyakornokként dolgoztam egy kórházban. Lacit már az egyetemi éveim alatt megismertem, de ekkor még nem éltünk együtt. Nehéz időszak volt, mert az albérlet költségei miatt a szobalányként keresett fizetésemből nem maradt semmi, de később a kezdő orvosi fizetésemből sem tudtam félretenni, mert az is épphogy csak elég volt az albérletre és a megélhetésemre. Aztán nem sokkal később Németországban kezdtünk el dolgozni.

Mennyi időt dolgoztál orvosként Magyarországon?

Amíg nem kaptam kézhez a diplomámat, három hónapot Kiskunhalason dolgoztam gyakornokként. Egyébként ezen a helyen maradhattam volna később orvosként is, de egy konfliktus miatt inkább felmondtam. Aztán öt hónapot Hódmezővásárhelyen egy kórház gyermekosztályán dolgoztam rezidensként, majd Németországban már kifejezetten belgyógyász státuszra jelentkeztem. Tudtam, hogy kint gyermekorvosként, nehezebb lett volna külföldiként bekerülni, és egyébként is kevés a hely, így azt meg sem próbáltam. Egyébként a belgyógyászat is nagyon érdekelt.

Magadtól, Laci nélkül is eszedbe jutott Németország? Tervezted, hogy más országban élj?

Én magam is terveztem, csak a nyelvi nehézségek miatt tartottam tőle. Kint nagyon könnyen megtanul az ember, de nekem nincs jó nyelvérzékem, így hiába tanultam németet már általános iskolás korom óta, szükségem volt arra az időszakra, amikor kint gyárban dolgoztam.

Nem volt kicsit sok ez a családnak? Fokozatosan távolodtál tőlük, és még ahhoz képest is, hogy az egyetem után Szegeden maradtál, messzebbre költöztél.

Ismerték a terveimet, nem volt új számukra, hogy ki szeretnék menni másik országba. Féltettek, de nem akadályoztak a kiköltözésben. Laci már az együtt járásunk ideje alatt is dolgozott kint Németországban, ahová egyedül kimentem meglátogatni őt. Előtte soha nem jártam külföldön, és akkor a nyelvet sem beszéltem jól, de ettől függetlenül az utazásomat egyedül intéztem. Elég talpraesett voltam. Laci közben visszajött Magyarországra, és aztán egy hirtelen lehetőséggel élve együtt mentünk ki újra, akkor már hosszú évekre.

Azt mesélted már, hogy az egyetemi évek alatt ismertétek meg egymást. Hogyan találkoztatok?

Mi Lacival a világhálón keresztül találtunk egymásra, internetes beszélgetések hatására kezdtünk el találkozgatni, majd egészen a házasságig jutott a kapcsolatunk. A Németországban töltött évek alatt házasodtunk össze, de magára a szertartásra hazajöttünk. Nem volt nagy esküvőnk, csak a két legjobb barátunkkal voltunk ott a szertartáson, ők voltak a tanúink.

A szülők, család hogy reagáltak a kapcsolatotokra?

A családban nem okozott problémát a kapcsolatunk. Laci csak kevés rokonával tartja igazán a kapcsolatot, ők elfogadtak minket párként. Az én szüleim pedig akkorra már rám bízta a döntést a magánéletemmel kapcsolatban, de egyébként nem volt számukra sem gond, hogy Laci nem cigány származású. Tisztában voltak vele, hogy a korban hozzám illő cigány fiúknak, férfiaknak már családjuk van, és egyébként is a minket ismerő cigányok tudták, hogy én tanulok, és milyen terveim vannak. Azt is tudták, hogy apukám nagyon szigorú és nagyon félt engem. Mire ő már megengedte, hogy legyen párkapcsolatom, addigra a roma fiúk számára én már idősnek számítottam volna, így fel sem merült, hogy cigány férfi legyen a férjem.

El tudod képzelni, hogy milyen utad lett volna akkor, ha apukád nem erőlteti a továbbtanulást? Te magadtól a tanulás útját választottad volna?

Biztosan nem választottam volna a tanulást, ha ő nem mondja el többször is, hogy ez miért fontos, és nem olyan szigorú velem, mint amilyen volt. Valószínűleg az átlag cigánylány életét éltem volna, férjjel, gyerekekkel. Szerintem a cigány családok többségében a mai napig az hiányzik, hogy a fiatalok lássák, megértsék, hogy miért kell tanulni, higgyenek benne és minden áron kitartsanak.

Megérte ez az út minden nehézségével együtt. Ennek köszönhetően sikerült a terveimet, terveinket megvalósítani. Persze nem sikerült minden elsőre, de így is rendkívül hálás vagyok a Jóistennek és a szüleimnek.

Most érzem, hogy kiteljesedett az életem, talán, azért most, mert hazaköltöztünk, és megszületett a kisfiunk. Előtte is éreztem, hogy a kitartás meghozta az eredményét, viszont mostanra érzem azt igazából, hogy a küzdelem, az hogy tanultam, vizsgáztam, dolgoztam megérte. A kisfiunkat én is ösztönözni fogom arra, hogy tanuljon, arra fogom nevelni, hogy fontos legyen számára a tanulás. Nem leszek olyan mértékben szigorú, mint amilyen az apám volt, talán sikereket értem volna el kisebb szigor mellett is.

Véleményem szerint, ha a gyerekeinket kiskoruktól úgy neveljük, hogy a tanulás fontos legyen, tudatosítjuk bennük, hogy miért kell tanulni, akkor ez természetes lesz számukra, és ezt a szellemiséget veszik át.

A testvéreid élete a tiédőtől eléggé eltérően alakult.

Ahogy mondtam, az egyetemi éveim alatt megbetegedtem, és apám ezek után gondolta úgy, hogy talán túl nagy terhet rakott rám a szigorával, ezért a húgaimhoz már máshogyan viszonyult. Ők egyébként sokkal korábban is mentek férjhez és lett gyerekük, és felsőoktatás-

ba már nem is jelentkezett egyikük sem. A legidősebb húgom Oros-házán lakik, a másik kettő Kiskőrösön maradt. Az egyikőjüknek a szüleinkhez közel vettünk házat, a másik viszont az anyósánál lakik. Már mindhárom boldog anyuka.

A testvéreim csodálták, hogy hogy bírom ezt a sok tanulást, de közben sajnáltak is szerintem. Viszont most hogy látják az elért eredményeket, az életmódunkat, életszínvonalunkat, biztosan érzik, hogy megérte tanulnom a sok nehézség és szenvedés árán is. Talán sajnálják is, hogy ők nem tanultak tovább, de örülnek annak, amit elértem. Mindig közel álltunk egymáshoz, és a mai napig nagyon szoros a kapcsolatom velük, igyekszem támogatni, segíteni őket.

Tervezitek, hogy ismét Németországba költöztök?

Nem, ha az anyagi helyzetünk nem követeli meg ismét, akkor nem. Mi kifejezetten az anyagiak miatt dolgoztunk kint. Mostanra megteremtettük együtt, amire szükségünk van, sikerült lakást vásárolnunk, megvan az alapvető anyagi biztonságunk. Tervezem, hogy annak függvényében, hogy Lacika mennyire tud nélkülözni engem, hat hónap múlva elvállalok egy-egy éjszakai ügyeletet. Azt egyébként el tudom képzelni, hogy ügyeletet vállaló, helyettesítő orvosként dolgozzak akár kinti kórházakban is. Mivel a terhességem alatt sem tudtam már dolgozni, így már két éve nem dolgozom, kezd hiányozni. És persze attól is tartok, hogy esetleg sok mindent elfelejték, ez a terület is olyan, amiben a szakembernek folyamatosan tovább kell képeznie magát. A rutin reményeim szerint megmarad, de nem akarok hosszú időt kihagyni.

Baranyi Marcsi |

újságíró, szociális szakember, coach

Khaby: 2020.

Baranyi Marcsi kommunikációs és szociális szakember, aki 1974-ben született a Nógrád megyei Alsópetényben. Hosszú éveken át a Kossuth Rádió munkatársa, dokumentumfilm készítő. Számos riportja volt díjnyertes itthon és külföldön is. Jelenleg egy országos női online magazinba ír jó ügyekről és hétköznapi hősökről, emellett coach-ként, mediátorként, kommunikációs tanácsadóként, trénerként segíti a hozzáfordulókat abban, hogy a hátrányból előnyt, az álmokból valóságot varázsoljanak.

Azt veszem észre a körülöttem lévő roma nők többségénél, hogy végzettségtől függetlenül a munkájuk, vagy az azon kívüli tevékenységük, önkénteskedésük, kapcsolódik a romákhoz, roma ügyekhez. Ez a terület szerves részévé válik az életüknek. Te hogyan állsz ezzel?

Tudatosan törekedtem arra, hogy ne szegregáljam saját magamat és ne csak olyan területeken dolgozzak, amik a roma tematikához kapcsolódnak. Szempont volt számomra az is, hogy a munkahelyeim – legyen az a médiában, vagy akár a szociális területen – azért mert én roma vagyok, ne automatikusan a roma részét kapjam meg egyes feladatoknak. Ehhez hozzá tartozik az is, hogy sajnós cigány

származásúak rajtam kívül nem igazán dolgoztak ezeken a helyeken. Az természetesen fontos volt, hogy megkérdezzenek, vagy kikérjék a véleményem ezekben az ügyekben, viszont azt nem akartam, hogy a roma témákat, ügyfeleket azért mert én is cigány származású vagyok, alapból csak én kapjam. Számomra az volt a szempont, hogy az adott területen ne romaként legyek jelen, a szakértelmem legyen a döntő.

A származás az egy adottság, ne legyen se előny, de hátrány se.

Azért törekedtem arra, hogy a tudás, a szorgalom számítson, mert arról én tehetek és van ráhatásom, de arra nincs, hogy hova születtem. Családgondozóként a családsegítésben számomra még az is fontos volt, hogy a hivatalt képviselve, kimenjek nem roma családokhoz is. Például, amikor gyámhatósági vagy éppen szociális bérlet meg-hosszabbítás kérelemhez környezettanulmányt készítettem, akkor az én szakmai javaslatom döntő fontosságú volt az ügy kimenetelében. Na, ezek azok a találkozások, amik igazán szemléletformáló hatásúak lehetnek. Amikor egy roma származású emberrel ilyen helyzetben is lehet találkozni és nem csak az utcán közmunkásként, utcát sepregetve, vagy éppen a Kékfényben bűnöző karaktert muto-gatva. Ezért szerettem volna mindig is a médiában is dolgozni, hogy legyen lehetőségem árnyalni a sokszor egyoldalú és negatív roma médiaképet és megmutatni, hogy vannak dolgozó, tanuló, sikeres életre törekvő cigányok is.

Igen, de a romák között sokak számára nem adott a tanulás mintája, így neked sem volt az. Úgy tudom, hogy édesanyádat sem engedték továbbtanulni fiatal korában. Hogy viszonyult ő a te tanulmányaidhoz, milyen szerepe volt abban, hogy diplomás szakemberré váltál?

Az anyám nem tudott továbbtanulni, pedig jó képességű volt, a zene területén pedig kifejezetten tehetséges. Gyakorlatilag bármilyen hangszer kapott a kezébe, rövid időn belül biztos kézzel játszott rajta. Mivel mi romungro, muzsikus cigány család vagyunk, nálunk,

mindenkinél volt otthon valamilyen hangszer. Anyukám számára a hegedű lett volna az, amiben a legtehetségesebb volt és nagyon szeretete ezt a hangszeret, de a nagymamám nem engedte, hogy továbbfejlessze a tudását annak ellenére sem, hogy a nagypapám vezető primás volt. Azt mondta, hogy a hegedülés túlzottan fiús dolog, egy nő nem hegedülhet. Tangóharmonikáznia lehetett, így az iskolában azon játszott, ő kísérte az iskolai színdarabokat. Anyám 1951-ben született, és az általános iskolás évei alatt tanulhatott zenét, ami mellett egyébként nagyon jó tanuló is volt. Gyönyörűen írt és olvasott, és a tanárai támogatták volna őt abban, hogy tanuljon tovább, de mivel ehhez kollégiumba kellett volna mennie, ez nem is jöhetett szóba, semmiképpen nem engedték volna el, mert féltették, hogy ott majd „rossz nő” válik belőle. Ennek hatására megfogadta, hogy ha neki lánya lesz egyszer, akkor mindenképpen támogatni fogja őt a tanulásában.

Egyedüli lányként, a három fiútestvérem mellett anyu rám kiemelt figyelmet szentelt, ami azt jelentette, hogy mindig meg kellett csinálnom a leckémet, és tizennégy évesen a diszkóba menetelről szó sem lehetett. Azt mondta az anyám, hogy el lehet oda menni, de onnan vissza is kell jönni. Na, ez a „vissza is kell jönni” nagyon félelmetes hangzású volt. Jó értelemben véve nagyon szigorú volt velem, aminek akkor persze nem örültem, de utólag látom az értelmét. Az én szófogadásomhoz az anyámért való aggodásom is hozzájárult. Ugyanis neki már gyerekkorától volt egy szívbetegsége, ami egyre súlyosabb lett, felnőtt korában egy nyílt szív műtéten esett át. Nagyon sokszor rosszul lett, a mentő nálunk gyakori volt, úgy hívtuk ki, mint mások a taxit. Emiatt nagyon erőteljesen bennem volt, hogy ő bármikor rosszul lehet, ezért nem szabad őt felidegesíteni. A félelem az aggodás miatta mindig ott volt a levegőben. Amikor 1985-ben mego-perálták, egy éven keresztül gyakorlatilag folyamatosan kórházban volt. Mivel nem tudott velünk lenni, ott lebegett a fejünk felett, hogy akár intézetbe is kerülhetünk. Sokat voltunk a nagyanymánál, és a nagynénémnél, amikor anyu kórházban volt, és rettegtünk, hogy bármikor meghalhat. Mivel apámtól elvált és egyedül nevelt minket, nagyon is valóságos lehetőségként volt jelen az életünkben, hogy intézetbe kerülhetünk.

Két dolog volt, amit anyám nagyon rám rakott elvárásaként. Egyrészt az, hogy ha ő már nem tanulhatott tovább, akkor majd nekem kell tovább tanulnom helyette is. Másrészt, pedig a betegségéből fakadó rám váró kötelességek, hogy majd én, egyetlen lányként egy életen át otthon maradok vele és ápolom őt, ez bele volt kódolva az életembe. Nekem ezekkel a rám nehezedő elvárásokkal, ill. ezek feloldásával sokat kellett később dolgoznom az önismereti utamon. A tanulásra nem csak anyám ösztönzött, hanem a tanáraink is, mindenkinek természetes volt, hogy én kisgyerekkoromtól kezdve verseket mondjak a falu és iskolai ünnepeken. Anyám szerette, ha szerepelek, tanította nekem a versek hangsúlyozását otthon. Őt a zenei érzéke segítette ebben, érezte a ritmusát, dallamát a versnek, míg nekem botfülem, nulla zenei érzékem és fahangom volt, ezért nem ment könnyen a dolog.

Az elején a tanulás bizonyos fokig kényszer volt, de aztán a belsőm-mé vált. Az iskolában korán megtapasztaltam, hogy ha jól teljesítek, akkor megkapom a figyelmet, elismerést és rengeteg pozitív megerősítést. A szűkebb és tágabb családom is szép lassan elfogadta, hogy engem mindig könyvvel a kezemben látnak, az olvasás a legfontosabb dologgá vált az életemben.

Aztán volt egy érdekes mániám is, ami a Baranyi vezetéknem-ből adódott. Mivel a nevem alapján, a névsor elején voltam, nekem a teljesítményem szerint is az elsők között kellett lennem. Nem engedhettem meg magamnak, hogy a B betűs nevemet a rossztanulók közt, a végén halljam, amikor a dolgozatjegyeket olvasták fel hangosan. Nálunk egyébként még vegyes osztályok voltak, így az 1-3 osztályosok és 2-4 osztályok voltak együtt. Felsőtagozatra már a szomszédos faluba, Nézsára jártunk át busszal, ami hatalmas dolog volt számomra. Az, hogy nekem buszra kellett ülnöm ahhoz, hogy iskolába menjek, olyan menő dolog volt. A szomszéd falu iskolájában már nem ismerték olyan jól a családomat, nem úgy, mint alsótagozatban, ahol ugyanaz volt a tanítónk. Így a felsőtagozaton még jobban be kellett bizonyítanom, hogy én is tudok. Az is nagy motiváció volt számomra, hogy mi a faluban szegények voltunk, de azt a másik faluban már nem tudták.

Az anyám egyedül nevelt minket, de ennek ellenére mégis tudott venni a falu közepén egy házat OTP- hitelre. Ő már nem akart a cigány dombon lakni, ahol korábban lakott, viszont nagyon nehéz volt a házat fenntartani egyedül, betegen, leszázalékolva, kiskorú gyerekeket nevelve. Anyám első volt a családjában, aki hivatalosan is elvált és kilépett a bántalmazó házasságából.

A válása után önállóan akart élni, és ez nagy nehézségek árán ugyan, de sikerült neki. Én emiatt is nagyon felnézek rá, ő nekem ilyen szempontból is nagy példaképem. A leszázalékolása előtt sokáig gyárban dolgozott, illetve kalauz is volt távolsági buszjáraton. De sajnos a súlyosbodó szívelégtelensége miatt nem tudott már dolgozni. Viszont a gyári munkája után kapott nyugdíjat, ill. miután apám meghalt, akkor kaptuk az árvaellátást és családi pótlékot. Igazából nem tudom hogyan csinálta, de annak ellenére, hogy beteg volt, olyan kapcsolatokat tudott kialakítani magának, amin keresztül elérte egy nagyvállalkozónál, hogy helyi szinten ő lehessen az alvállalkozója, gyógynövények és csigák átvevője. Ő koordinálta a munkálatokat, mindenre volt embere, hihetetlen nagy logisztikus volt. A helyi boltban legalább tizenöt éve nem járt már akkoriban, de az árakkal tökéletesen tisztában volt, nem lehetett őt becsapni a vásárlások során még egy csokival se. Nekünk, gyerekeknek tételen el kellett számolnunk a vásárlásokból visszajáró pénzzel.

Nagyon eszes és talpraesett nő volt, emlékszem otthon háztáji állatokat tartottunk, disznót, tyúkokat, kacsát, libát és konyhakertje is volt anyámnak, ahol mindent megtermelt, amiben a Jánoska öcsém volt nagy segítségére. Közben az egyik bátyám Palika, a válás után a bíróság döntése miatt az apánkkal nevelkedett. A legidősebb, Gabi nevű bátyánkat pedig az anyai nagymamánk nevelte fel, így mi hárman maradtunk otthon, az öcsém, anyu meg én. Sajnos engem már akkor sem érdekelt sem az állattartás, sem a növénytermesztés, a gyomnövényt mai napig is összetévesztem a zöldséggel.

Amikor rosszabbra fordult a helyzetünk és szegényebbek lettünk, akkor én is megtaláltam egyébként a magam útjait a pénzszerzéshez az iskolában. A fiútestvéremnek mindig is rengeteg haverja volt és gyakorta nem volt kész a leckéjük. A napköziben sokszor másolták

rólam a kész feladatokat, viszont ha nekem kellett megírnom is helyettük, akkor annak már ára is volt. Így szó szerint megkerestem a Túró Rudira, krémtúróra és banánra valót. Szóval, akarva-akaratlanul, de sok mindent megtanultam anyámtól, főleg azt, hogy életrevaló legyek, ne a problémákra, hanem a megoldásra koncentráljak és a jég hátán is megéljek. Egyébként utólag kerülnek ezek a kockák a helyükre, most látom, hogy mi mindent tett értem anyukám tudtán kívül is, és mit tanultam tőle.

Jó tanuló voltál, mégsem gimnáziumba felvételiztél az általános iskola után, hanem egészségügyi szakközépiskolába Vácra.

Mivel anyukám beteges volt, egyértelmű volt neki és a családnak, de a tanáraimnak is, hogy én a közeli városban található váci egészségügyi szakközépiskolába megyek majd továbbtanulni, azt senki nem kérdezte meg, hogy én hová szeretnék menni. Az én álmaim csak jóval később jöhettek. Anyámnak még az is a nagy vágya volt, hogy én ott legyek majd egyszer nővérke, ahol őt a szívével megműtötték, és ez Budapesten, az Országos Kardiológiai Intézet volt. Mivel szerettem a biológiát nem okozott gondot, hogy ezen az úton haladjak tovább, és ez az iskola egyszerre adott érettségit és szakmát is.

A szakközépiskolában én voltam az első cigány, nem nagyon tudták, hogy hogyan viszonyuljanak hozzám bizonyos kérdésekben.

Például, eltelt két év, mire az osztályfőnököm meg merte kérdezni tőlem, hogy anyám miért nem jár be a szülői értekezletekre. Akkor mondtam el neki, hogy az anyám nem elhanyagol engem, ő csak beteg és ezért nem jön be érdeklődni rólam az iskolába, az apám pedig már nem él, ő meg azért. Onnantól kezdve még aranyosabb lett velem. Később a nagynéném kezdett bejárni az iskolámba, ő hozta anyámnak a velem kapcsolatos jóhíreket. Mivel velem nem volt gond, mert mindig jól teljesítettem, nem kapott az én hátterem kiemelt figyelmet a tanáraim, és a társaim között sem. Soha nem

akartam, hogy sajnáljanak és nem akartam, hogy megtudják, hogy szegények vagyunk, fürdőszobánk sem volt még akkoriban.

Egyébként az irány, ami felé én magamtól mentem volna és tetszett, az az irodai munka lett volna. Én titkárnőszerűségnek álmodtam mindig is magam, elképzeltem, hogy csinos ruhákban pecsételgetek, viszem a rettentően fontos aktákat. A szakközépiskolai évek alatt mire negyedikes lettem, az anyám a kis rokkantnyugdíjából össze-spórolta a pénzt nekem jogosítványra, szeretne volna, hogy tizen-nyolc évesen rendelkezzek szakmával, érettségivel és jogosítvánnyal is. Mai napig nem értem, hogyan szedte össze rá a pénzt.

Ahogy vége lett a sulinak egyáltalán nem tudtam elképzelni, hogy mit fogok csinálni, nagyon szerettem a tanáraimat és az iskolatársaimat is, nem tudtam elképzelni, hogy vége a tanulásnak. Szerencsémre akkor indult pont egy felnőtt szakápolói szak, amire néhányunkat, akik motiváltabbak voltunk, felkértek, hogy maradjunk ott. Így én még egy ötödik évre is Vácott maradtam, és megszereztem a felnőtt szakápolói végzettséget, ami akkoriban nagyon felkapott volt az egészségügyön belül.

Aztán ezzel a végzettséggel feljöttem Budapestre, és már ugyanazon a napon lett állásom és nővérszállón helyem, azonnal kaptak utánam, ahogy jelentkeztem. Ott kezdtem a munkámat, ahol anyám szeretne volna, az Országos Kardiológiai Intézetben, így megvalósítottam az álmát.

Hogy kerültél fel Budapestre? Egyértelmű volt, hogy az öt éves képzés befejezése után ott hagyod anyukádat, a családot és jössz a fővárosba?

Azért lehetett ez így, mert közben beszerveztem a nagynénémet anyám mellé, akinek ápolási díjjal járó főállású munkaviszonya lett nálunk. Ő egyébként előtte is nagyon sokat segített anyunak. Így igazából mindenki jól járt, mert anyámnak megvolt a napi szintű ellátása, sőt még ebédet is intéztem neki, a nagynéném pedig bejelentett jövedelemhez és szolgálati időhöz jutott. Ezzel egyidőben meg persze anyám álma is teljesülhetett, tényleg ott kezdtem el dolgozni, ahol őt a szívével operálták. Egyébként többször visszarán-

tott anyukám Budapestről. Nagyon megszerettem az intenzív osztályos nővéri munkát, kardiológiai őrzőbe kerültem, ahol infarktuson átesett betegeket ápolunk. Közel két évig maradtam az őrzőben, viszont ezután úgy éreztem, hogy ki kell mennem osztályra, mert igen megterhelő volt a halál és az életveszély állandó jelenléte. Én hívő vagyok, tehát tudtam a halál tényével spirituálisan mit kezdeni, de még így is nagyon nehéz volt ez a munka.

A kórházi osztályos munkában nagyon feszes napi menetrendet kellett tartani, amiben én többször megcsúsztam, mivel én a betegek lelkével is foglalkoztam. Rengeteget beszélgettem a bent fekvőkkel, imádtam őket és ők is engem.

Viszont egy idő után itt is azt éreztem, hogy nem bírom a hosszú, végtelennek tűnő, zárt folyosókat tovább, éreztem, hogy többet akarok és váltanom kell, tovább kell lépnem. Volt már annyi munkaviszonyom, hogy jogosult legyek munkanélküli ellátásra, emellett össze is spóroltam valamennyi pénzt, hogy majd tudjak tanfolyamra befizetni.

Budapesten alakult közösség körülötted, születtek barátságok?

Bárhová mentem, mindig lettek barátaim, vannak abból az időből egészen a mai napig tartó barátságok is. Ezen kívül pedig nekem voltak itt rokonaim, akik még a '70-es években feljöttek Budapestre muzsikálni éttermekbe. Itt lakott a keresztanyám, a nagybátyám, őket látogattam sűrűn. Én nagyon megszerettem akkor Budapestet, a mai napig úgy vagyok vele, hogy amíg a 4-6-os villamos jár, addig nem lehet nagy baj Magyarországon. Ha nem vagyok jól, vagy előnt az aggodalom valami miatt, akkor gyorsan elmegyek megnézni, hogy az én sárga villamosom meg van-e még. Amint megpillantom, tudom, hogy minden rendben van és megnyugszom.

*Azt mondtad, hogy édesanyád vissza-visszarántott téged.
Volt olyan időszak, amikor hosszabb időre visszaköltöztél?*

Többször lett lelkiismeret furdalásom amiatt, hogy eljöttem otthonról, és amikor anyu rosszabbul lett, többször is hazaköltöztem. Egyszer visszamentem egy teljes évre is, nagyjából három év után. Viszont jó volt, mert úgy alakítottam, hogy akkor már tanulásra használjam ezt az otthon töltött időt, és most már az én álmaimért is dolgozzam. A munkanélküli központon keresztül elkezdtem gyors- és gépírást tanulni Balassagyarmaton. Mivel nem volt otthon írógépem, fejben gyakoroltam hazafelé a buszon. Közben volt megtakarított pénzem, így keresgélni kezdtem, hogy mit lehetne még tanulni, és rátaláltam egy olyan területre, amitől gyerekkoromban félttem, a gyermekvédelemre. Beiratkoztam saját költségen egy gyermek- és ifjúságvédelmi ügyintézői tanfolyamra, amit sikeresen el is végeztem.

Megnézve a képzés tematikáját éreztem, hogy ez kell nekem, ez vagyok én. Minden volt benne, ami érdekelhetett, ezeknek egy részét ugyan már középiskolásként tanultam pszichológiából, de nem olyan mélyen, mint szerettem volna. Ez a képzés egy éves volt, de amikor ezt megcsináltam, akkor belebotlottam az ELTE szociálpolitika szakába is, ahol mindezeket még magasabb szinten lehetett tanulni, ide elsőre felvételt nyertem. Ekkorra már huszonegynéhány éves voltam, és a talaj fölött jónéhány centire lebegtem a boldogságtól a sikeres felvételi pontszámaim miatt. Viszont a matematikával már az első félévben nehézségeim támadtak, nem ment a valószínűség-számítás, így elkezdtem más lehetőséget keresni magamnak, ahol hasonló tantárgyakat tanulhatok, de nincs matematika. Így találtam rá a Wesley János Lelkészképző Főiskolán a Szociális Munkás Szakra, ahová ugyanúgy kellett felvételt tenni írásban és szóban is. Szerencsére ide is sikerült bekerülnöm. Itt már voltak roma csoporttársaim is, akikkel életre szóló barátságok szövődtek.

Hogyan botlottál bele az ELTE képzésébe?

Amikor még a gépírói tanfolyamot végeztem Balassagyarmaton, összehatalákoztam a megyei cigány önkormányzat elnökével, és ahogy

beszélgettünk, kiderült, hogy ő is és jónéhány gyarmati cigány ismerte a muzsikus nagyapámat. Ez az elnök azt mondta nekem, hogy szüksége van rám a megyei önkormányzatnál, felkért, hogy legyek az irodavezetője. Akkoriban sok olyan feladatom volt, ami miatt Budapesten is kellett ügyeket intéznem, ekkor kezdtem belelátni a roma közéletbe, és ennek köszönhetően rátaláltam egy újabb képzésre. A Roma Sajtóközpont és a Független Média Központ kifejezetten romáknak indított akkoriban egy újságírói képzést, amire én is sikerrel felvételiztem. Itt találkoztam olyan roma értelmiségi fiatalokkal, akik felhívták a figyelmemet az ELTE szociálpolitika szakára.

Ahogy mondtam, a matek miatt az ELTE-ről átmentem a Wesley-re, és ezzel párhuzamosan folytattam még média tanulmányokat. A Fekete Doboz roma média iskolájába jártam már ekkor, és a főiskolai szakdolgozatom és a médiás vizsgafilmem leadása egy időszakra esett. Úgy gondoltam, hogy ezt a kettőt akár ki is egészíthetném egymással, így egy digitális prezentációval dobtam fel a szakdolgozatomat. A tanulás mellett a már korábban megszerzett középfokú gyermek- és ifjúságvédelmi ügyintézői végzettségemmel munkát vállaltam az Óbudai Családsegítő Központban, ahol 2002-ben asszisztensként kezdtem, majd diplomás szociális munkás lettem itt. Valóra vált az álomom, hogy családgondozó lehessek. Sok évet dolgoztam Óbudán, majd a Wesley-re mentem gyakorlatszervezőnek és egyben a tanszékvezetőnek is az asszisztense lettem.

Hadd ugorjak egy kicsit vissza arra az időszakra, amikor egy évre hazamentél. Miért és hogyan jöttél vissza Budapestre?

Tudtam, hogy nem fogok egy egész életen át otthon maradni. Budapesten megszoktam az önálló életet, hogy azt teszek, amit én akarok. Anyám viszont ismét gyerekként akart kezelni, ráadásul már kereste nekem a férjet. Mondogatta, hogy lassan férjhez kellene mennem... volt bennem egy lázadás, amikor rájöttem, hogy megy a szervezkedés a hátam mögött. Tudod, hogy megy ez a romáknál. Akkor is nagyon meg kellett küzdenem a családdal, a tőlük jövő nyomással. Azt hitték, hogy majd otthon maradok, beállok a sorba és járom a kijelölt utat, nem értették, hogy miért akarok én még

többet, minek kell még az a diploma is. Úgy gondolták, hogy egy roma nő egy bizonyos fok után ne akarjon még tanulni, alapítson családot és maradjon otthon, a férjét szolgálja egy életen át.

Ebben egyébként már az édesanyád, aki eddig maga is tanulásra ösztönzött, egyetértett?

Folyamatosan kettősség volt benne ezzel kapcsolatban, mert benne volt a maga küzdő, kitörni vágyó énje, ami egyetértett velem, és ott volt a család által befolyásolható énje is. Változó volt, hogy melyik került nála előtérbe. Nekem ki kellett magam mellett állnom, és kitartanom, de a szabadságomat szolgálta nagyban az is, hogy vettem magamnak egy autót, így bármikor tudtam helyet és helyzetet változtatni. Ezt sem tudták jól kezelni, hogy én bármikor kiléphetek egy konfliktusból. Ha mondjuk összevesztem anyámmal, fogtam magam és feljöttem a keresztanyámékhoz Budapestre.

Megküzdöttem a szabadságomért, de nem mondom, hogy ez lelkiismeret furdalás nélkül ment. Valahogy bennem érzés szinten az volt, hogy már teljesítettem anyám vágyait és igenis jogom van a saját álmaimra koncentrálni. Ekkorra azért már a húszas éveim második felében jártam. Nekem számos ismerősöm van, akik mai napig is negyven-pluszosan is a szüleikkel élnek, és attól rettegnek, hogy mi lesz velük, amikor ők meghalnak. Nem tudtak egymásról leválni még felnőtt létükre sem.

Aki nem tudatos a leválási folyamatában, és ráadásul mások befolyása alatt áll, az nem fogja tudni bejárni azt az ívet, ami a mentális egészségéhez, felnőttiségéhez elengedhetetlen, én így gondolom.

Másodéves voltam a főiskolán, amikor anyám meghalt, és mivel apám már középiskolás koromban meghalt, így csak mi ketten, az öcsémmel maradtunk. Nagyon, de nagyon megviselt anyánk halála. A főiskola befejezése után ismét haza költöztem egy rövid időre,

de akkor már az öcsém miatt, aki még nehezebben viselte anyánk halálát, mint én. Ő egyáltalán nem is tudta azt feldolgozni attól függetlenül, hogy neki már lett önálló családja, két gyermeke. Annak ellenére, hogy támogatásul haza költöztem, mégsem tudtam érdemben segíteni az ő gyász munkáját, depressziós lett, egyre többet alkoholizált és végül sajnos anyánk halála után öt év elteltével öngyilkos lett. Ez örök szívfájdalom nekem, persze anyám és apám halálán túl. Sajnos meg kellett békélnem azzal a ténnyel is, hogy nem mindig tudsz szociális munkás és segítő lenni a saját családban. Rá kellett jönnöm arra is, hogy egy erős, domináns anya és fia közötti kapcsolat egészen más, ő nagyon kötődött anyánkhoz, és nem is tudott leválni lélekben róla soha. Ráadásul, mivel apánk nem élt velünk, ő vette át korán a férfi feladatokat, szerepeket és a tanulás háttérbe szorult nála. Anyám és az öcsém halálakor engem végig támogatt a munkahelyem az Óbudai Családsegítő Központ lelkileg, és a főiskolám is. A Wesley-től konkrétan pénztámogatást is kaptam a temetésre, mert minden költséget egyedül álltam akkor is.

Az én életemben számos dolog futott, és fut mai napig is párhuzamosan, mert nekem mindig folyamatosan dolgoznom kellett a tanulás mellett. A diploma megszerzése után a főiskola meghívott, hogy a gólyatáborában mutassam be milyen a szociális munka a családsegítőben. Ennek keretében levetítettem az egyik roma kislányról készült vizsgafilmemet, és annyira jól sikerült az a foglalkozás, amit akkor tartottam, hogy meghívtak óraadó tanárnak a következő évtől. Ki kellett találnom az óra tematikáját, a számonkérés módját, a kurzus címe az lett, hogy „Szociális problémák a média tükrében”. Azt találtam ki kezdetben, hogy a médiakurzuson velem végzett társaim különböző témákban készült dokumentumfilmjeit vetítjük, minden alkalommal meghívtam őket is az órára. Később már nemcsak a filmjeimet, hanem a rádiós riportjaimat és a cikkeimet is használtam a szociális munkás hallgatóknak tartott kurzusaimon.

Emellett azért folyamatosan figyeltem a tanulási, fejlődési lehetőségeket, és 2009-ben rátaláltam egy médiagyakornoki programra, amit a Kossuth Rádióban indított a Roma Produkciós Iroda Alapítvány. Három gyakornok kerülhetett be, én voltam az egyik. Egyébként több mint százán jelentkeztek erre a felhívásra az egész ország területéről. A szociális területről jőve, a rádiós képzés ideje alatt

folyamatosan azt kértem, hogy szocio témájú anyagokat készíthessek. Az egy éves gyakornoki program után egyedül engem teljes állású kollégaként leszerződtek. Nagyon érdekelt és behúzott a rádiózás, imádtam a Kossuth Rádióban dolgozni, főállású lettem, annyi fizetést kaptam itt, hogy végre elég volt egy helyen dolgoznom. Ebben az időszakban is az volt bennem, hogy nem akarok csak roma tematikájú anyagok gyártásában részt venni, igyekeztem azt a kapcsolati hálót kamatoztatni, amit a szociális munkás létem során az évek alatt kiépítettem. A Krónika és a 180 perc című reggeli hírműsorok mellett, számos magazinnak készítettem „színes-szagos” szocio riportokat.

A Kossuth Rádióhoz erős volt az érzelmi kötődésem is, hiszen gyerekként a kisfalumban reggelente az iskolába készülődve is csak ezt tudtuk hallgatni. Ismertem minden műsort, minden műsorkészítő nevét. Az, hogy az én belépőkártyám a Kossuth Rádió stúdióihoz vezető ajtót fogja majd valaha nyitni, és találkozhatok, együtt kávézhatok azokkal a műsorvezetőkkel, akiket annak idején rádióból hallgattam, hát az még a legmerészebb álmaimban sem szerepelt. Onnantól kezdve minden napom egy csoda volt, sokszor azt hittem csak álmodom, ez nem is igaz.

A családod és testvéreid mit szóltak ahhoz, hogy bekerültél az általuk is jól ismert és hallgatott rádiócsatornához?

Sajnos az öcsém és az anyukám sem élt már addigra, de a testvéreim, a keresztanyám az unokatestvéreim és nagynéném, nagybátyáim az egész család, sőt

az egész kisfalum büszke volt rám. Számukra is hatalmas dolog volt, hogy én a rádióban dolgozom, hatalmas élmény volt, mikor sikerült elintéznem, hogy a déli harangszó az alsópetényi templomból szóljon.

A falu hangosbemondójába is bemondták, hogy a Déli Krónikában a mi kis falunk harangja szól majd.

Én megtartottam a szülői házat – még megvannak azok a fák, amiket anyám ültetett -, amit szépen felújítottam. És rádiós korszakomban, amikor hazamentem a falumba, akkor mindig kedvesen mondták az emberek, hogy melyik anyagomat hallgatták éppen, és büszkén mondták, hogy olyankor azt érzik, hogy a „mi Marikánk” szól a rádióban. Később a napi riporter munkám mellé megkaptam a „Jelenlét” című roma kulturális műsor szerkesztését-műsorvezetését is. Nagyon motivált voltam ebben az időszakban és rengeteget dolgoztam, késő éjjelekig is akár. Emellett számos riportommal indultam újságírói pályázatokon. Több anyagom is díjnyertes lett. Volt olyan, ami első helyezett lett a Média Unió pályázatán „Vak fiú és a kutyája” címmel. Az egyik, hajléktalan házaspárról szóló „Csoki és Vanília” című riportom például második helyezett lett egy URTI nevű nemzetközi fesztiválon és Párizsba kellett repülnöm, hogy átvegyem a díjat. Ennek az elismerésnek és az utazási lehetőségnek nagyon örültem.

Aztán szép lassan minden tönkrement, beindultak az indoklás nélküli csoportos létszámleépítések a rádióban, műsorok, szerkesztőségek szűntek meg, nagyon nehéz időszak volt ez. Akkorra már kevés műsorkészítő maradt, a vidéki szerkesztőségeket sorra felszámolták, sokszor nem volt kit mozgósítani egy-egy riport elkészítéséhez, viszont bármi történt, a huszonhat perces műsoridőt ki kellett tölteni. Ez így már iszonyatosan stresszes volt, a napi riporter munka és a saját heti műsor. 39-40 éves voltam már ekkor és egyszer csak engem is elbocsájtottak csoportos létszámleépítés keretében. Akkor ott hirtelen nem tudtam, hogy hogyan tovább. Aztán szerencsére a barátnőmmel, akinek az Egyesült Államokban adódott egy kutatási lehetősége, kimentem Washington DC-be hat hónapra. Egy angol nyelvtanfolyamra fizettem be, amihez a fedezetet a végkielégítésemből származó pénz adta. Ez jó volt arra, hogy eltávolodjak a gondoktól és elgondolkodhassak az „újratervezésről”, a „hogyan tovább”-ról. Amerikában még inkább felerősödött bennem a Magyarországhoz, Budapesthez való kötődésem, rájöttem, hogy nem tudom máshol elképzelni az életemet. Aztán amikor hazajöttem újra kellett tervezni az életemet.

2017 januárjától márciusig arra törekedtem, hogy újra kitaláljam magam, rájöjjek arra, hogy mit szeretnék majd csinálni. Szerencsére az anyagi tartalékaim lehetővé tették, hogy ezeken agyalhassak.

Rájöttem, hogy az Óbudai Családsegítő Központban nagyon jól éreztem magam, viszont családgondozónak már nem akartam vissza menni. Felkerestem a volt főnökömet, hogy találjunk ki nekem valamit, ami lehetővé teszi számomra, hogy ismét velük dolgozhassak, nagyon nagy szükségem volt az ottani közösségre.

Amikor találkoztam a volt főnökömmel elmondta, hogy nagyon felgyűltek a környezettanulmány készítésre vonatkozó igények, amiken dolgozhatnék én, ha már egyébként is jól írok, így visszakérültem Óbudára heti húsz órában. Emellett viszont az volt bennem, hogy a rengeteg segítői tapasztalatot és tudást, amit összegyűjtöttem az évek alatt, jó lenne nem kidobni az ablakon, hanem összegyűrni egy új tudássá. Ekkor jelentkeztem egy fizetős mediátorképzésre, és egy évig gyakorlatoztam itt Óbudán a családsegítőben. Ma már végzett mediátorként is dolgozom ott. Még a rádiós időszakom alatt coachingot is tanultam, de nem használtam. A korábbi képzésem most egészítettem ki egy kreatív Life coach képzéssel és gyakorlattal. Ezután befizettem magam egy magazinújságíró képzésre is, és jelenleg a Nők Lapja Café-ra írok cikkeket, motiváló emberekről és jó ügyekről. Mostanra látom már, hogy több lábon kell állni és ezért számlaképes vállalkozó lettem, készül a baranyimarcsi.hu - weboldalam is. Mediátorként, coach-ként, kommunikációs tanácsadóként, trénerként dolgozom jelenleg. Illetve még a családsegítőben továbbra is készítek környezettanulmányokat.

Miközben beszélgetünk egy lapra rajzoltál egy szép ívet, amit aszerint osztottál szakaszokra, hogy a tanulmányaid, és munkád hogyan alakult. Mi a helyzet a magánéleteddel, ott milyen ívet jártál eddig be? Azt már említetted, hogy elmenekültél az elől, ami otthon várt volna rád a párkapcsolat terén.

Tizenkilencéves koromban lett először párkapcsolatom, persze azzal, akit én választottam magamnak. De egyébként azt megelőzően cigány szokás szerint jöttek volna hozzánk is lánykérőbe, amikor olyan tizenöt-tizenhat éves lehettem. Amikor ezt anyám megemlítette, azt válaszoltam, hogy nyugodtan jöhetnek, de én nem leszek otthon. Ettől függetlenül azért megtanultam a fehér férfiinget és fekete muzsikus nadrágot élére vasalni, és nokedlit szaggatni, mint aho-

gyan azt egy rendes zenész cigány családból származó lánynak kell. De, hogy én egy életen át szolgáljam a férjem és várjam haza éjjelente a muzsikálásból és neveljem a sok-sok gyereket otthon és csak ezt csináljam... már nyolc évesen tudtam, hogy az nekem nem fog menni.

Tizenkilencéves koromban kezdtem szórakozni járni a barátnőikkel egy egyetemi klubba. Itt ismerkedtem én is természetesen, érdekes módon soha nem volt roma származású párom. Majd lett egy komoly párkapcsolatom, eljegyzett menyasszonya lettem egy zsidó származású fiúnak. Ez a kapcsolat hét évig tartott, bár anyám nem volt túl boldog amiatt, hogy a fiú nem volt roma, de mivel a zsidókat nagyon szerette, és az akkori párom zsidó volt, így elfogadta őt. Érdekes, mert anyám már gyerekkorunkban is a zsidó holokausztról szóló könyveket olvasott, amiket mindig én hoztam neki a falu könyvtárából, ez a téma nagyon érdekelte őt. Ezután még egy pár évig tartó kapcsolatom volt, ami után viszont ismét összejöttünk a volt vőlegényemmel. De már csak egy rövid idő lett belőle, mert közben találkoztam azzal az emberrel, aki mai napig a társam jóban-rosszban, ő szintén zsidó családból származik, mint a volt vőlegényem. Vele tizenöt éve stabil párkapcsolatban élünk.

El tudod képzelni, hogy milyen lenne az életed, ha otthon maradsz és a családod által neked szánt utat járod?

Ha olyan a családom által kijelölt párom lett volna, aki nem tudott volna a szellemi, lelki társam lenni, biztosan elváltam volna tőle. Számomra rendkívül fontos volt mindig is, hogy a társam is akarjon az életéből többet kihozni, legyen ambiciózus és felnézhessek rá. Ha otthon maradok, akkor valószínűleg elváltként, mélyszegénységben, szakma nélkül tengődve, egy romos házban, díjhátraléktól szenvedve nevelnék több gyereket. De szerintem még akkor se maradtam volna benne például egy bántalmazó kapcsolatban, kiléptem volna, csakúgy, mint az anyám.

Mondtad, hogy mindig törekedtél rá a munkád során, hogy ne csak roma ügyeket bízzanak rád, ne csak a romákkal kapcsos-

latos feladatokat kapj, azt is említetted, hogy Magyarország, a magyarságod nagyon fontos számodra. Ha az identitásodat kell meghatározni akár szakmai vonatkozásban, akár csak az emberi vonatkozásban, akkor te ki vagy, mi vagy leginkább?

Elsősorban magyar vagyok, de egyszerre cigány is. De egyszerre vagyok még szociális munkás, mentálhigiénés és média szakember is.

Mi, vagy ki volt szerinted az eddigi életedben a legfőbb mozgatórugó, mozgató erő?

Egyszer behívtak a Mária Rádióba egy beszélgetésre, és vinni kellett egy igét a Bibliából, ami jól leírja az életed. Én azt az igét választottam, ami azt mondja, hogy ha kapunk valamilyen talentumot, akkor azt nem szabad elvesztegetni, hanem inkább az életünk folyamán meg kell azt sokszorozni. Nekem az anyám is ezt tette egész életében, neki sikerült sokkal többet, jobbat kihozni az életéből, mint például az ő anyjának. Ez az én életemre is igaz, mert ha csak citromot adott az élet, én addig nem nyugodtam, amíg abból finom limonádét nem csináltam. A szorgalmam volt a cukor, mint hozzáadott érték az élet nevű limonádéhoz. Szóval, ha a Jóisten ad valamit, akkor azt használni, fejleszteni kell, márpedig mindenki kap valamit.

Nekem egyébként nagyon sokat segített, hogy mindig, már óvodás koromtól együtt voltam nem romákkal. Természetes volt számunkra, hogy együtt vagyunk az iskolapadban, a hittan órán, és együtt játszunk, együtt tanulunk. Fontos, hogy kisgyermekkortól fogva így legyen, mert akkor természetes módon, észrevétlenül megtanulunk együtt élni, tanulni és majd dolgozni is.

Nekünk például gyerekkorunkban, a kisfalunkban nagyon jó papunk volt, aki azt erősítette bennünk, hogy sem jobbak, sem rosszabbak nem vagyunk egymásnál.

Nem számított, hogy ki a cigány és nem cigány, a felnőttek se foglalkoztak ezzel, így nekünk se kellett. Ez segítette, hogy egészséges

önbizalmam legyen, én nem lettem elszállt sem, de nem görbültem bele aláztos pozícióba se soha sehol. Megtanította nekem ott és akkor a mi papunk, hogy az Isten előtt egyformák vagyunk és csak a tetteim és a szorgalmam számít, nem a bőröm színe. A tanulás esélykiegyenlítő szerepét igen hamar megéreztem én ennek tudatában éltem onnantól kezdve az életem.

Van olyan munkád, projektéd jelenleg, amin keresztül ezeket a nézeteket, értékeket meg tudod osztani a romákkal?

Nemrégén alapítottunk egy „Közös-Osztó” elnevezésű Trénercsapatot, amiben roma és nem roma származású szakemberek dolgozunk együtt. Például most több éven át dolgozunk a Máltai Szeretetszolgálat „Jelenlét” programjában a devecseri és gyöngyösi önkormányzattal együttműködve. Ezeken a helyeken a helyi romáknak és munkáltatóknak tartunk képzéseket, tréningeket. Igyekszünk őket felkészíteni, hogy a munka világában egymással szemben meglévő félelemeket, előítéleteket tanulják meg kezelni. A képzésben van önismereti, személyiségfejlesztő, konfliktuskezelési technikákat elsajátító rész a hatékony önéletrajzírás és tárgyalási technikán túl.

Nagyon fontos felismerés az is, hogy vannak olyan érzékeny témák, amiket egy roma embernek csak egy másik roma mondhat meg igazán, sértődés nélkül. Ezért is lenne fontos, hogy minél több roma dolgozzon a segítő szférában, az oktatásban és az élet számos területén legyenek találkozások, interakciók romák és nem romák között.

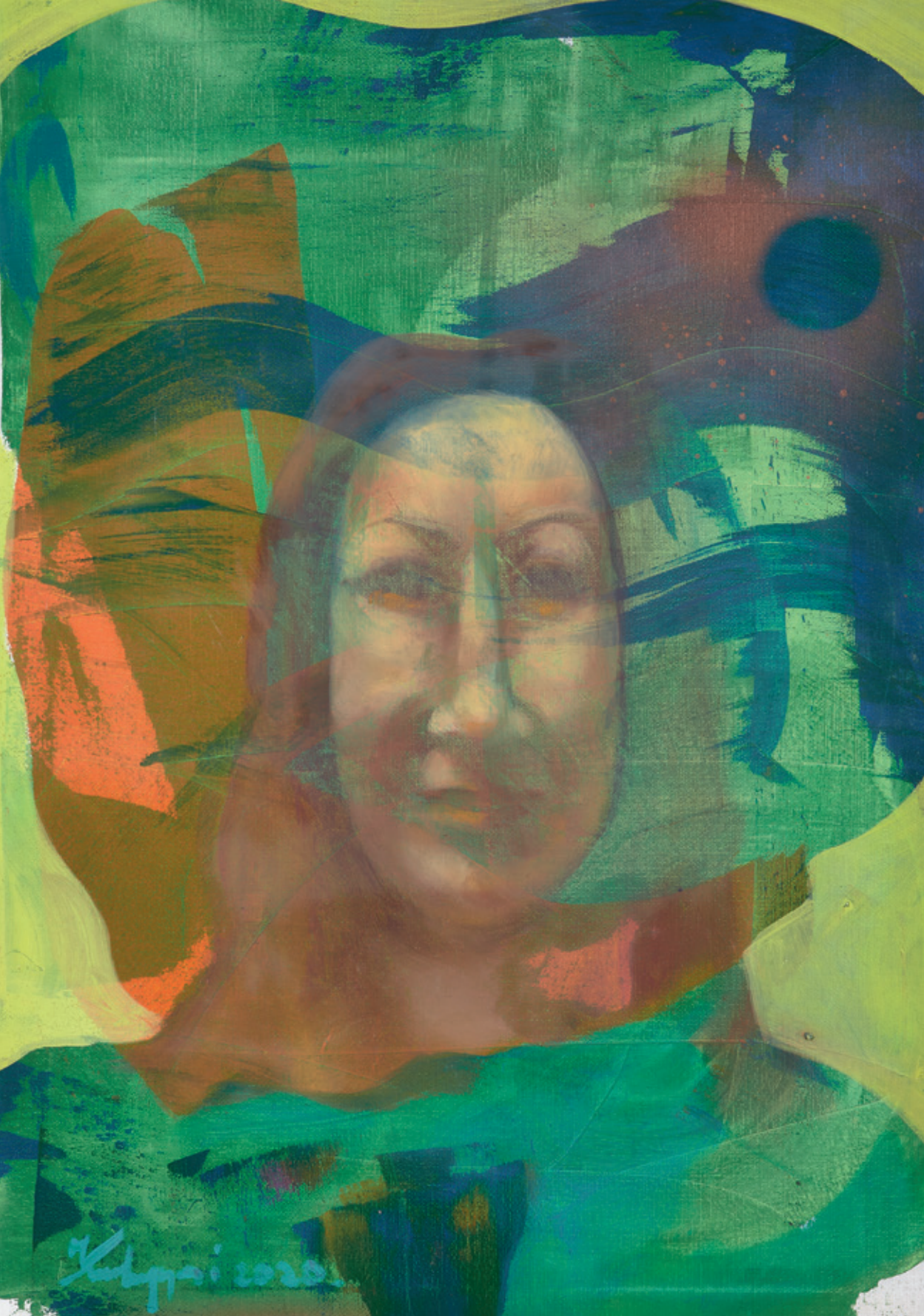
Például, gyakran, ha egy-egy munkahelyi konfliktushelyzetet, például konkrétan egy kirúgást szétbontunk elemeire játékos tréningtechnikákkal, akkor kiderülhet az is, hogy éppen nem azért rúgtak ki valakit, mert az illető roma, hanem azért mert rendszeresen be kellett volna pontosan nyolc órára érnie a munkahelyre

és ő nagyon sokszor késett. Nagy felismerések vannak a résztvevők részéről az ilyen tréningeken. Hosszú még az út és sok a teendő, de nekünk, akik már sokat tapasztaltunk, tanultunk a témában, igen is segítenünk kell a jó folyamatokat. Persze mindenki a maga módján, a média, a tréning az oktatás, vagy akár a coaching kreatív eszköztárával nyújt segítséget. Ma, még igenis érzékenyíteni kell a társadalmat egymás akadályai iránt, legyen az akár roma, hajléktalan, fogyatékkal élő vagy bármilyen mássággal kapcsolatos téma. Önreflexiót, felelősségvállalást segítünk tanulni az embereknek, segíteni kell, hogy felismerjék a ki nem mondott félelmeiket, esetleges előítéleteiket. Az őszinte és nyílt kommunikáció viszi előre mind a magán mind pedig a társadalmi ügyeket. Ehhez kellő bátorságra és tapintatra van szükség.

Ficz Emma

kisebbségpolitikus,
művelődésszervező, kormányfőtanácsos

Kulpa 2020

Ficz Emma, 44 éves, két diplomával rendelkező kormánytisztviselő, aki jelenleg a Belügyminisztérium munkatársa. Mezőpeterden, romungro család gyermekeként nőtt fel, számos romákhoz kapcsolódó projekten, kulturális programon dolgozott tervezőként, szervezőként. Fontos szerepet vállal a roma ügyet és felzárkózást előre vivő politikai párbeszéd, platform megteremtésében.

Érdekes helyzetben vagyok, mert közel kilenc éven keresztül voltunk kollégák az Emberi Erőforrások Minisztériumában, ahol a társadalmi felzárkózás területén dolgoztunk együtt, mégis elég keveset tudok rólad a tanulmányaid tekintetében. Mesélsz egy kicsit nekem erről?

Az általános iskolát Mezőpeterden, egy Hajdú-Bihar megyei községben végeztem el, ezen a településen nőttem fel. Majd Berettyóújfalu-ba jártam közgazdasági szakközépiskolába, itt szereztem érettségit, ezután pedig egy OKJ-s idegenforgalmi végzettséget. Érettségi után, próbáltam munkát találni helyben, de volt egy nem roma barátnőm Éva, aki azt tervezte, hogy feljön Budapestre munkát keresni, és

engem is hívott magával. A nővére Érden lakott, így a szállásunk megoldott volt, viszont két nap után közölte, hogy én nem maradhatok nála tovább, el kell jönnöm. A barátnőm úgy döntött, hogy nélkülem ő sem marad, eljön velem együtt, úgyhogy reggel elindultunk és újsághirdetéseket nézegettünk, telefonfülkéből telefonálgattunk.

Szerencsénk volt, mert Éva talált egy bébiszitterállást, amire bejelentkezett, és mivel én is mentem vele, a fiatal házaspár mind a kettőnket befogadott, ő nekik kezdett el dolgozni, én viszont tovább kerestem a lehetőségeket. Elég sokáig csak alkalmi munkákat találtam, így nem volt ritka, hogy kétheti munka után fizetés nélkül elküldtek. Aztán viszont szintén a fiatal házaspárnak köszönhetően egy budai várban lévő óvodában kezdtem el dolgozni dajkaként, ez volt az első hivatalos munkahelyem. Amikor összejött már elég pénzünk, akkor az Őrs vezér téren kivettünk egy lakást és közösen béreltük Évával és még egy lánnyal. Aztán nem sokkal később nekem lett egy párkapcsolatom, így eljöttem a lányokkal közös albérletből, és a páromhoz költöztem.

Közben, mivel az óvoda a lakhelyemtől nagyon messze esett, a dajkaállást felmondtam, úgyhogy újra munkát kerestem, ismét újsághirdetéseket bújtam, illetve a párom is segített keresgetni. Így találtunk rá az Országos Cigány Önkormányzat (OCÖ - *a szerk*) – akkor még ez volt a neve - egyhirdetésére, amiben adminisztratív feladatokra kerestek munkatársat. Délután bementem hozzájuk, és azonnal fel is vettek az elnök mellé. Én voltam az első, és nagyon sokáig az egyetlen roma alkalmazott, az irodavezető és a többi kolléga, mind nem roma származású volt. Ez egyébként 1996-ban volt, a nemzetiségi törvény megjelenése után három évvel, tehát a roma önkormányzatok megalakulása elején. Rengeteget dolgoztam, ugyanakkor nagyon sokat tanultam is közben. Azok a képviselők, azok az emberek, akikkel akkoriban találkoztam, nagyon meghatározóak voltak a máig kitartó kapcsolatrendszerem szempontjából is.

Aztán egy gimnáziumi ismeretségnek és egy véletlennek köszönhetően bekerültem a roma közéletbe. Egy alkalommal az OCÖ képviselőjében a parlamentben voltunk, ahol összetalálkoztam Mohácsi Vicával (Mohácsi Viktória, 2004–2009 között az Európai Parlament képviselője - *a szerk*), akit én még a gimnáziumból ismertem.

Ő már a gimnáziumi évek alatt feljárt Budapestre és dolgozott a Roma Magazinban, így mikorra a parlamentben ismét összefutottunk, ő nagyon sokakkal - többségében romákkal - volt baráti kapcsolatban. A találkozásunkkor nagyon megörültünk egymásnak, és munka után elmentünk együtt egy kávézóba. Akkoriban a Choli (Choli Daróczi József, 1939 - 2018 - író, költő, műfordító, pedagógus, népművelő, újságíró - szerk), Nagy Gusztáv (író, műfordító - szerk), Szent (Szentandrassy István - festőművész - szerk), Lakatos Menyhért (1926 -2007 - író - szerk) állandóan összejártak, és én ebbe a csapatba csöppentem bele. Szabadidőmben Lakatos Menyhért verseit gépeltem, még a hagyományos írógépen.

Így én fiatal lányként, vidékről feljőve ebben a csapatban találtam magam. Péli Tamás akkoriban halt meg, így vele sajnos nem találkozhattam, de a többi mostanra nagynevű művésszel napi kapcsolatban voltam. Rengeteget jártunk össze, egyként mozogtunk, nem volt olyan este, hogy ne találkozzunk, ne beszélgessünk. Többek között: Járóka Livia, Mohácsi Erzsébet, Szentandrassy Erzsébet, Emilió, Mohácsi Vica, Szilvási Pisti... nagyon vegyes volt a társaság, de nem számított, hogy ki milyen politikai gondolkodású, vagy, hogy kivel dolgozik.

Kevesen voltunk, de mi nagyon összetartottunk, segítettünk egymásnak, ösztönöztük egymást.

Engem például Choli beszélt rá, hogy jelentkezsek a Pécsi Egyetemre művelődésszervező szakra.

Közben a szüleid mindehhez mit szóltak? Egy kis településről indultál el egyedül, ráadásul a szüleid egyetlen lányukat engedték el Budapestre.

A szüleim bele voltak betegedve az elköltözésembe. Én tulajdonképpen úgy jöttem el otthonról, hogy előtte beszéltem már a szándékomról a szüleimnek, de ők nem akarták elhinni, hogy tényleg eljövök. Én viszont összepakoltam, és útnak indultam. Nagyon bátor voltam. Éveken keresztül próbálkoztak azzal, hogy visszacsalogassanak, ez az

oldala nagyon nehéz volt. Előttem senki nem jött el otthonról, mindenki ott maradt. Egy öcsém van, de az unokatestvéreimmel is nagyon szorosan együtt voltunk. Én voltam az első és nagyon sokáig egyedüli, aki eljött és diplomát szerzett. A tágabb családban is mai napig csak ketten vagyunk diplomások.

A szüleidnek milyen végzettsége van?

Apám szakmunkás végzettségű, anyu viszont csak az általános iskolát végezte el. De egyébként ők mindig tisztességgel dolgoztak. Apám, amíg volt a TSZ rendszer, addig sofőrként dolgozott, emellett tollaztak, állatokat tartottak, illetve tartanak a mai napig.

Hogy lett vége a hazacsábítgatásnak?

Igazából akkortól nyugodtak bele abba, hogy én Budapesten maradok, amikor megismerkedtem a gyerekeim apjával, ill. amikor a fiammal várandós lettem. Akkor viszont az következett, hogy „Jaj de kár, hogy ilyen messze vagytok, mert nem láthatjuk a gyerekeket olyan gyakran, ahogyan szeretnénk”. Most, hogy már idősebbek, és betegeskednek meg nekem rossz, mert nem tudok túl sűrűn menni hozzájuk, így most engem nyomaszt, hogy nem tudok eleget segíteni nekik, pedig szükségük lenne rám. Három és fél óra az út haza.

Mennyire szakadtál el tőlük egyébként? Azon túl, hogy fizikailag messzire kerültél, lélekben, életstílusban mekkora volt a váltás az otthoniakhoz képest?

Nem érzem úgy, hogy nagyon elszakadtam volna, a mai napig, ha azt mondom, hogy otthon, akkor a szülői otthonra gondolok. Mindig igyekeztem viszonylag sűrűn hazamenni, minden családi eseményen ott vagyunk a gyerekekkel együtt. Mikor kisebbek voltak, akkor gyakrabban tudtunk menni, most hogy nagyobbak, több kötelezettségük van nekik is. Mostanra elfogadták, hogy más értékrend szerint élem az életemet, de emiatt nem szakadtunk el egymástól.

Nagyon szerencsés voltál, amikor felkerültél, mert ugyan a családotól távolra kerültél fizikailag, de itt Budapesten nagyon rövid időn belül bekerültél olyan romák által alkotott körbe, ami valamilyen szempontból pótolhatta a családi kapcsolatokat.

Igen, nekem tényleg nagyon nagy szerencsém volt, mert ugyan akkoriban még nem volt roma szakkollégium, ami összefogott volna minket, emberről-emberre szélesedett a kör. Nagyon fontos volt az életemben, hogy ezekkel az emberekkel együtt lehettem, ezek az együttlétek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a roma identitásom teljesen rendben van. A mai fiatalokon viszont azt látom, hogy az identitásukkal sokuknak gondja van. Természetes, hogy mindenki elsősorban a saját boldogulását keresi, de az elkülönüléshez az is hozzájárul, hogy kevés az a platform, ahol egymással ismerkedhetnek. Keresik ők is a közösséget a maguk módján, de valahogy másképpen, mint mi tettük.

Nagyon nehéz közösséggé kovácsolni a mostani fiatalokat, pedig ők már tanultabbak, mint mi voltunk, és rendelkezésükre áll sokféle eszköz, mint a különböző ösztöndíj programok, vagy a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat (KRSZH) is.

Akkoriban maximum húsz értelmiségi romáról beszélünk, akik egy csoporthoz tartoztak, most viszont ha csak a KRSZHT-t nézzük, akkor is négyszáz körüli ez a szám. Ennyi embert nehezebb összetartani, a személyesebb, családias légkört nem lehet fenntartani.

Régebben, minket, akik együtt voltunk még nem osztott meg a politika annak ellenére sem, hogy esetleg különböző nézeteket vallottunk, vallottak. Ez közöttünk egyáltalán nem számított. Tudtuk egymás emberi oldalát látni, és azt értékelni. Azt néztük, hogy hogyan tudjuk a másik előrehaladását is támogatni a magunké mellett.

Azt mondtad, hogy Choli bácsi hatására jelentkeztél a pécsi művelődésszervező képzésre. Te magadtól nem is terveztél továbbtanulni?

Nem, egyáltalán nem volt tervbe véve, pedig mindig jó tanuló voltam, jó jegyeim voltak. Anyuék otthon nem ellenezték a tanulást, de nem is nagyon támogatták. Nekem nem kellett mondaniuk, hogy tanuljak, én tudtam, hogy ez a dolgom, és egyedül meg is oldottam. Szóval, soha nem mondták, hogy ne tanuljak, de azt se, hogy igen. Szerintem ők úgy gondolták, hogy lesz egy szakmám, férjhez megyek, élem azt az életet, amit ők is ismertek.

Aztán a gimnáziumban a nálam rosszabb tanulók is megpróbálták főiskolára bejutni, de nekem akkor sem fordult meg ez a lehetőség a fejemben. A tanáraim még csak a lehetőségre sem hívták fel a figyelmemet, pedig az eredményeim alapján lett volna esélyem.

Az osztálytalálkozókon egyébként meg is mondtam nekik, hogy van abban felelősségük, hogy én nem tanultam tovább rögtön. Számomra pedig annyira távolinak tűnt, fel sem merült, hogy én tovább tanulhatnék. Nekem felnőttként a Choli nagyon sokat rágta így is a fületem azért, hogy felvételizzek.

Tulajdonképpen, ha ő nincs, akkor lehet, hogy egy teljesen más életpálya lenne most a tiéd.

Persze, én másképp nem mentem volna. Közben persze dolgoznom kellett, úgyhogy levelező tagozatos voltam. Még az elején, ahogy mondtam, az Országos Cigány Önkormányzatnál (OCÖ) dolgoztam, de aztán átkerültem egy rendezvényszervezői pozícióba, ami olyan szempontból volt meghatározó, hogy ott viszont gyakorlatilag az összes roma művésszel találkoztam. A mai napig abból a kapcsolatrendszeremből táplálkozom. Szoktam viccesen mondani, hogy akit

én cigány ügyben, cigány területről nem ismerek, az nem is létezik, mert olyan nincs, hogy én ne találkoztam volna valahol össze vele. Sok mindent átéltem velük, rengeteg fontos emberrel voltam együtt és kerültem szoros barátságba. Az, aki nem volt akkor benne, az nem is tudja elképzelni, hogy ezek a kapcsolatok mit jelentettek, mit jelentenek.

Irigylésre méltó, hogy ilyen kapcsolatban lehettél a roma művészvilág, roma érdekképviselő útörőivel. Szerintem ez kevesünknek adatott meg.

Menyus bácsi (Lakatos Menyhért) is annak idején hívott, hogy a családjával együtt menjek ebédelni, elhívott magukhoz, vagy, amikor nem volt hol laknom, akkor Fátyol Tivadar (1953-2014 - muzsikus, zeneszerző, rendező, producer - szerk) megfogott és hazavitt, és feleségével Kalla Évával (író) együtt befogadott egy teljes évre. Nagyon megszerettük egymást. Adtak külön szobát, családtagként kezeltek. Az ő lányaik a Kamilla és a Hermina már egy másik generáció volt, akik a LL Juniorral, és a Fatimával (Fekete Vonat alapítói - szerk) voltak barátságban, a lányokon keresztül így én őket is megismertem. Nagy élet volt náluk, minden este jöttek hozzájuk, és rengeteget beszélgettünk, elmélkedtünk.

Hatalmas szellemi élet folyt akkor, amiért én nagyon hálás vagyok, igazából engem ez az időszak rakott helyre, ettől van rendben a mai napig az identitásom.

Persze rengeteg nehézségem is volt, mindig küzdöttem a lakhatással, megélhetéssel, sokfelé dolgoztam. Annak ellenére, hogy ennyi segítőm volt, így is sokszor éreztem egyedül magam. Számtalanszor felmerült bennem, hogy hazamegyek, itt hagyok mindent és nem küszködök tovább, hiányzott a családom. Aztán nekem igazából a főiskolai időszak hozta meg az áttörést, akkor éreztem meg igazán, hogy kinyílt számomra a világ. Akkor láttam meg, hogy egy nőnek mennyire más lehetőségei is lehetnek, hogy nem csak a főzés-mosás létezik. Nagyon értelmes emberekkel találkoztam, számos romával

is a főiskolán. Itt vált számomra még értékesebbé a saját romaságom is. Én még abban az időszakban nőttem fel, amikor az volt, hogy inkább ne hívjuk fel a figyelmet arra, hogy romák vagyunk, ez valami olyan dolog volt, amiről inkább nem beszéltünk másoknak. Nem mintha nem tudták volna, hogy kik vagyunk.

Az OCÖ-ben végzett munkám során rengeteget tanultam, sokat köszönhetek azoknak az éveknél, amiket ott töltöttem, de egy pont után úgy éreztem, hogy váltanom kell, így eljöttem. Szükségem volt rá, hogy teljesen más területen kezdjek el dolgozni, így a vendéglátóiparban helyezkedtem el. Ekkorra ugyan a diplomámat már megszereztem, de ismerősökön keresztül mégis egy étteremben kezdtem el dolgozni mosogatólánnyként. Rengeteget dolgoztam ugyan, de szerettem, és mindenem megvolt.

Közben, azért kapcsolatban maradtam azokkal az emberekkel, akikkel egy közösséget alkottunk éveken keresztül, és egyik nap kaptam egy telefonhívást azzal, hogy van egy roma ügyekkel foglalkozó alapítvány, ahová munkatársakat keresnek, érdekelne-e az a munka. Ugyan egy kicsit rá kellett beszélniük, de végül elmentem és az alapítványnál kezdtem el dolgozni és roma közösségi házak létrehozásában vettem részt. Az alapítvány ezen felül roma foglalkoztatási projekteket valósított meg, ebben kellett segíteni. Közben az alapítvány akkori vezetőjét felkérték, hogy legyen a Szociális és Családügyi Minisztérium helyettes államtitkára, ahová vitt engem is magával, én lettem a titkárságvezetője.

Így kerültem be a közigazgatásba. Egy év után vezetőváltás történt, Göncz Kinga lett a helyettes államtitkár, aki megkért, hogy maradjak, és dolgozzak vele. Én igazából ezután kezdtem el szakmai feladatokat végezni sok más kollégával együtt, akik szintén jónéhányan a romák közül kerültek ki. Aztán közben nekem született két gyerekem, egy fiam és egy lányom, akikkel GYES-en voltam. Aztán mire visszamentem volna dolgozni, már nem volt státusz a régi helyemen. Így aztán 2010-ben egy ÁROP-os programon keresztül tudtam ismét elhelyezkedni a közigazgatásban.

Közben, elég sok évet ugrottunk. Lehet kérdezni a magánéleted alakulásáról? Tudom, hogy annak ellenére, hogy azért te folyamatosan roma közösségben voltál, körbe voltál véve korodbeli roma fiatalokkal, férjet nem közülük választottál, a gyerekeid apja nem roma. Egyáltalán hol és hogyan találkoztatok?

Hitelre vettem egy lakást, és szabadságot vettem ki, hogy elkezdjem a felújítást, aminek az egyik része a festés volt. Az a festő viszont, akivel előzetesen megegyeztem, visszamondta a munkát, így gyorsan szereznem kellett valaki mást. Így ismerősökön keresztül jött egy másik festő hozzám... úgy alakult, hogy később abba a lakásba, amit felújított be is költözött velem együtt. Szóval, így ismertem meg. Ekkorra már husznnkilenc éves voltam, harminc évesen született Dani, majd egy év múlva Frida.

Egyébként volt roma párom is, és őszintén szólva meg sem fordult a fejemben, hogy egyszer pont egy nem roma férfival vállalom majd gyerekeket. Utólag egyébként nyilván nem bánom, hogy ez így alakult, bár 2011-ben elváltunk, ami után évekig egyedül maradtam a gyerekekkel. 2016-ban viszont találkoztam egy cigány zenésszel, aki azóta is a párom.

Én tényleg nem gondoltam, hogy valaha nem roma lesz a párom, aztán az élet mégis így hozta. Számomra a neveltetésünkből fakadó különbség sok nehézséget és konfliktust hozott egyébként. Így, hogy most már évek óta egy roma a társam, látom, hogy mekkora különbséget jelent ez, mennyivel összehangoltabban tudunk együtt élni. Számos dolog van, amit egy nem romának el kell magyarázni (pl. szokásokból adódó különbségek, a roma témára való érzékenység stb.), míg Robi, a mostani párom, ezt érti, érzi, együtt rezdül velem. Nyilván vannak jó példák a vegyes házasságokra is, de bennem így, hogy van összehasonlítási alapom, nagyon megerősödött az az érzés, hogy a hasonló a hasonlóval fog jól összeilleni, a közös alapok, a kulturális háttér meghatározóak.

A társadalom úgy tekint ránk, hogy mi romák mások vagyunk, és ettől talán mi is kicsit másként viselkedünk, és ebből adódik, hogy egy roma egy másik romával jobban össze tud hangolódni.

De közben egyébként sokszor felteszem magamnak a kérdést, hogy miben is vagyunk mi mások? Már gyakorlatilag sokan ugyanúgy élünk, tanultunk, dolgozunk. Ezekről rengeteget beszélgettünk már a Choliékkal is.

Szerintem egész egyszerűen, az életmódtól függetlenül is megmarad egy sorsközösség a romák között, hiába nem élsz a telepen, hiába nem olyan a személyes sorsod, mint mondjuk a legrosszabb helyzetben lévőké, valahogyan az érzések mégis benned is ott vannak, te rajtuk keresztül, általuk is megéled a megkülönböztetést, másságot, vagy akár a kivetettséget.

A váláskor nem merült fel, hogy tényleg visszamész Mezőpe-terdre a családotodhoz? Azért két gyerekkel egyedül maradni Budapesten munka, iskola mellett, biztosan nem volt egyszerű.

De, ezen sokat rágódtam. Nagyon megviselt engem ez az egész, iszonyú egyedül éreztem magam. Aztán mindent átgondolva arra jutottam, hogy Budapesten maradva sokkal jobb lesz nekünk, akkorra nekem ismét volt biztos állásom a minisztériumban, a gyerekek is iskolába jártak már, mindent fel kellett volna adni, és új életet kezdeni anyáméknál. Ekkorra a gyerekeim miatt sem tudtam olyan közösségi életet élni, mint azelőtt, és persze a régi csapat is szétszéledt addigra, tehát rájuk sem lehetett már támaszkodni.

Mindeközben a nehézségeid ellenére megszerezteél még egy diplomát a művelődésszervezői végzettséged mellé, igaz? Illetve, azt megelőzően megcsináltad a felsőfokú közigazgatási versenyvizsgát és a közigazgatási szakvizsgát is.

A Szegedi Egyetemen kisebbségpolitikából szereztem mesterdiplomát. Ebben az időszakban két gyerekkel voltam egyedül. Egy ponton úgy éreztem, hogy tanulni akarok ismét, a legjobb barátnőmet is elcsábítottam, így együtt jelentkeztünk és meg is csináltuk a kétéves képzést. Aztán persze, amikor elkezdődtek az előadások, és le kellett járni Szegedre, a gyerekeim mellé mindig szervezni kellett valakit, aki vigyázott rájuk, többször feltettem a kérdést magamnak,

hogy miért is volt szükségem erre az egészre. Én 1996 óta dolgozom romaügyben, rengeteg tapasztalatom van már, de a kisebbségpolitikai diploma adott ennek a tudásnak egy hivatalosan is megmutatható keretet, ezzel a diplomával igazából megerősítettem azt, hogy nemcsak gyakorlatban, hanem papíron is szakértője vagyok ennek a területnek. Szerintem ez fontos. Így utólag ezért nem bánom, hogy végigküzdöttem a képzést, annak ellenére, hogy nagyon nehezen tudtam megoldani. Nagyon sokat tanultam általa, igazából ennek köszönhetően sikerült a nemzetiségi ügyet összefüggéseiben, történetileg is átlátni. Közben egy minor képzést is megcsináltam ezzel párhuzamosan, amit a Szegedi Roma Szakkollégium dolgozott ki. Ez egy speciális, romaintegrációs tanulmányokat felölelő tematikus képzés volt, amit a Szakkollégium az egyetemmel közösen dolgozott ki. Ezzel a képesítéssel taníthatok is.

Szerinted a szüleid értik, látják, hogy te mi mindent tanultál, hogy most te ki vagy, mivel foglalkozol, ki mindenkiel dolgoztál együtt? Mennyit ismernek ők ebből a világból, a te budapesti életedből, munkádból?

Szerintem nem mindig tudják. Apám - mivel ő is a roma nemzetiségi önkormányzati rendszerben dolgozott gyakorlatilag a kezdetektől -, volt, hogy összetalálkoztam velem egy-egy rendezvényen, ahol én a minisztérium képviselőjeként voltam jelen. Akkor vált világossá számára, hogy mivel foglalkozom, vagy, hogy ki lett belőlem. Ezt most nem úgy értem, hogy amit elértem az hatalmas dolog, és én lettem valaki. De, igazából azt ők szerintem nem nagyon fogták fel, hogy milyen az, ha valaki bekerül egy minisztériumba szakemberként, tényleg akkor kezdtek el érzékelni ebből valamit, amikor mondjuk tudtam nekik segíteni azzal, hogy felhívtam a figyelmüket egy-egy pályázatra, vagy valamilyen projektre, vagy tudtam segíteni munkát találni a kapcsolati hálóm segítségével. Ezek után már tényleg nem kérdőjelezték meg, hogy a tanulás a legbiztosabb út arra, hogy az ember előre haladjon, és tényleg rengeteget segítettek a második diplomám megszerzésénél.

Meséltél arról, hogy milyen közösségi életet éltetek a '90-es évek-

ben romaként. Azt is mondtad, hogy ez a közösség mostanra szétforgácsolódott, sőt arról is beszéltünk, hogy most nagyon nehéz a támogatások megléte ellenére is közösséget létrehozni a roma fiatalok között. Szerinted mi lehet ennek az oka, illetve mit lehet tenni mégis annak érdekében, hogy ezek létrejöjjenek? Mi hiányzik ahhoz, hogy működjön?

Erről sokat kellene beszélgetnünk, hogy közösen megtaláljuk ennek az okait. Egészségtelen mértékben függünk a rendszertől, a fiatalok között, az idősebbek, a művészek és a politikusok között is azt látom, nem az együttműködést keresik az emberek, hanem sok energiát arra fordítanak inkább, hogy a közösség ellenében az egyéni érdekeiket védjék, akár a másikon keresztül gázolva is. Már nem vesszük figyelembe a másikat, vagy legalábbis kevesen.

Régebben ez nem így volt? Nem volt ez jellemző az akkori közösségre?

Nem volt ez így. Az elején Péli Tamás hozta és tartotta össze a közösséget, és ők még nagyon tudtak örülni egymás sikereinek. Amikor mondjuk valakinek megjelent nyomtatásban egy verse, vagy elkészült egy festménye, ami kiállításra került, szaladtak egymáshoz, hogy elűjságozzák a hírt. Ők gyakorlatilag együtt lélegeztek. Amikor pedig én bekerültem ebbe, ugye akkorra Péli már nem élt, mi fiatalok nagyon sokat beszélgettünk, sokat voltunk együtt, de nem alakult ki egy olyan közös szellemiség köztünk fiatalok között, amit tovább vittünk volna. Igazából azt hiszem, hogy az idősebbek nem készítettek fel minket erre, nem neveltek belőlünk utódokat. Egy két embert kivéve. Ebben azért részben hibásnak látom őket. Vagy nem is tudom igazából... tényleg sokat kellene erről nekünk idősebbeknek beszélgetnünk, hogy a mostani fiataloknak mit tudunk átadni.

Azt érzem, hogy a mi generációnk - akik most negyven-ötven év közöttiek - valahogy elfelejtődött, sokan hivatkoznak a régiekre, mint a Daróczi Ági, Zsigó Jenő, Horváth Aladár, és sokat foglalkoznak a most fiatalokkal, akik most tizennyolc-huszonkét évesen bent vannak a felsőoktatásban, de valahogy mi nem vagyunk láthatóak. Tehát az előttünk és az utánunk lévők bent vannak a köztudatban, velük foglalkoznak, de mi kimaradtunk ebből a körből. Pedig mi is vagyunk jónéhányan.

Persze, mert az előttünk lévők voltak az elsők, az úttörők, ők voltak kvázi a mozgalmisták, aztán mi csak úgy jöttünk utánuk, és most a fiatalokon van a hangsúly, mert most van erre kormányzati szándék és támogatás.

Pedig sokan itt vagyunk, és szerintem sok fontos dolgot csináltunk.

Mindezzel együtt egyébként hogyan értékeled az elért eredményeidet, vagy ha úgy tetszik az egész eddigi életutadat?

Szétválasztanám a magánéletet, a tanulmányaimat és a munkát. Nem tudom, hogy mi lett volna akkor, ha otthon maradok a közösségemben. Ismerve magamat, akkor sem lettem volna elveszett, viszont már középiskolás koromban tudtam, hogy el akarok jönni. Nem a családom miatt, hanem egész egyszerűen a lehetőségek, kilátások miatt. Annyira szűk volt az a kör, amiben mozogni lehetett volna otthon, hogy az számomra nem lett volna elég. Én ennél többet akartam a világból, bár akkor azt még nem tudtam, hogy ezt a tanulás teszi majd számomra lehetővé. Hálás vagyok a sorsnak, mert olyan lehetőségeket adott mindig, amik által olyan emberekkel találkozhattam, akik meghatározóvá váltak az életutam szempontjából. Ahogy azt előzőleg is mondtam, a roma identitásom nagyon megerősödött a velük töltött idő hatására.

Szerintem az életben sok helyen megállnám a helyem, biztosan feltalálnám magam, de én a kezdetektől, gyakorlatilag nagyon rövid kihagyásokkal, mindig roma ügyben dolgoztam.

Számomra romaként minisztériumban dolgozni és roma témákkal foglalkozni, nagyon fontos dolog. Ez az a szint, ahonnan igazából rálátásod van a politikai és a civil oldalra is.

Tényleg a célcsoport szintjétől elindulva egészen a kormányzati szintig kapcsolatban tudsz lenni az érintett szereplőkkel, és az én szintemen is sokat lehet tenni roma ügyben. Nekem rengeteg

élményem, tapasztalatom, kapcsolatom lett a munkám által, mindig tanulok a helyzetekből is és az emberektől is. Nem tettem fel a kezem azt mondva, hogy nekem már nincs mit tanulnom, mindig lehet újat tanulni. Olyan ember vagyok, aki a teljes lelkét, személyiségét beleadva dolgozik, ennek persze megvannak a maga hátrányai, amit gyakran a családom, gyerekeim meg is tapasztalnak. Az, hogy ma egy nő dolgozik – nem kell, hogy kifejezetten roma nő legyen – és a hivatásában, munkájában is akar kisebb-nagyobb sikert, az gyakran azt jelenti, hogy háttérbe helyezi a családját, ez velem is gyakran megtörtént. Ez főleg abban az időszakban okozott nehézséget, amikor egyedül voltam a gyerekeimmel. Most sem könnyű, hiszen két kamasz gyermekem van, azt remélem, hogy azért valamilyen szinten jó példát mutatok nekik a tanulásom, munkám által, és anyaként is igyekszem helytállni.

Ha összességében azt kellene értékelnem, hogy megérte-e, hogy eljöttem Mezőpeterdről és keményen dolgoztam és a nehézségek ellenére is tanultam, akkor gondban lennék. El tudom képzelni, hogy akkor is boldog lennék, ha ott maradok és gyerekeket szülök, otthon vagyok velük. De szerintem így sokkal többet kihoztam az eddigi életemből, mint amire fiatalon egyáltalán gondolni mertem, amikor a csomagommal elindultam otthonról a teljes bizonytalanságba. Soha nem gondoltam, hogy ennyi mindent fogok csinálni, hogy ennyi mindent megtapasztalhatok majd, hogy ennyi emberrel találkozom majd. A magam módján jól ki tudtam használni a lehetőségeket. Mindezek ellenére érdekes, hogy egyfajta kisebbségrendűségi érzés megmaradt bennem.

Igen, ezt többen így éljük meg. Lehetne akár ez is egy kutatási téma, és persze el kellene kezdeni feldolgozni önmagunkban az ebből adódó disszonanciákat. Elsőgenerációs diplomásokként nem egyszerű szerintem a helyzetünk, és itt leginkább a lelki, mentális egészségünkre, a bennünk lévő kettősségek feldolgozottságára gondolok.

Ezért is nagyon fontos kérdés, hogy mi a gyerekeinknek milyen mintát adunk át. Szerinted Frida lányod mennyit érzékel a te életed és a hagyományos roma női szerepek közötti különbségek-

ből? Látja ő, hogy mondjuk a vidéki roma nő hogyan él, milyen szerepei vannak akár a ti családodon belül is, és ehhez képest az ő anyja, aki szintén roma, milyen életet teremtett a maga és a gyerekei számára?

Nem tudom, hogy a lányom mit érzékel így tizenkét évesen, de az iskolában sok olyan gyerek van, aki hátrányos helyzetű családból jön, azért az ő háttérükből biztosan lát valamennyit. Azt nem tudom, hogy mennyire hasonlítja össze a saját helyzetével, de szerintem nem nagyon tudja ezt ő még felmérni. Egyelőre annyit lát – és ezt mondogatják is nekem a gyerekeim -, hogy az anya, aki az okos, aki mindent tud, anya mindent elintéz. De a női mintákat még nem figyeli szerintem, vagy legalábbis tudatosan biztosan nem. Azt viszont el tudom képzelni, hogy benne inkább frusztrációt idéz elő, hogyha össze akarja hasonlítani magát velem, és esetleg felmerülhet benne, hogy ő mindezt hogyan fogja végigcsinálni. Azt látják a gyerekeim, hogy én vagyok egyszemélyben a nagymama, a nagypapa, az anya és az apa is. Nem tudom, hogy fog lecsapódni bennük, a fiam a férfi mintákat hogyan teszi magáévá. Bár azt látom az alapvető szerepleosztással nagyon tisztában van, és bizonyos feladatok elvégzését azzal utasítja vissza, hogy hát az nem egy férfi dolga. Ettől függetlenül persze, nagyon sokat segít, főzni is tud. A lányomon azt látom, hogy érettebb, mint a nem roma osztálytársnői, barátnői. Hozza azokat a lenyomatokat, amikkel ugyan személyesen nem találkozott, de valahogyan talán általam mégis örökölt.

Jó egyébként, hogy ilyen témákat vetsz fel, ezek ugyan nagyon nehéz kérdések, de ebből is látszik, hogy mennyire fontos lenne, hogy többet legyünk együtt és beszélgessünk ezekről a dolgokról. Nekem ezek nagyon hiányoznak.

Kicsit visszatérve arra, hogy kisebbségi érzés és komplexusok. A mai napig a tanultságom és életmódom ellenére is kerülök olyan helyzetbe, amikor lenéznek a származásom miatt. Néhány hete egy kávézó teraszára ültünk le a párommal, aki kicsit sötétebb bőrű roma, és egyszerűen hosszas várakozás után sem jöttek oda hozzánk, hogy kiszolgáljanak minket. Felállt, hogy hamutálat kérjen, mert én dohányozni szerettem volna, és még meg sem várta a pincér, hogy ő mit akar mondani, rögtön azt reagálta, hogy mindjárt jön. Így Robi visszaült, de a pincér végül nem jött oda, nem vette fel a rendelésün-

ket sem. Egymásra néztünk, aztán úgy döntöttünk, hogy csendben felállunk, és eljövünk. Azért azt elég súlyosnak érzem, hogy ezzel kell szembesülnünk manapság is.

Én egyébként büszke vagyok a származásomra, de azt látom, hogy ha bennem magamtól nem is merülne fel, hogy alacsonyabb rendű vagyok a társadalmon belül, akkor kívülről biztosan lesz olyan történés vagy velem, vagy körülöttem, ami miatt ezt kell éreznem.

Igen, ez nehéz, mert tényleg, ha nem is közvetlenül veled történik, akkor a családoból valakivel, barátokkal, ismerősséggel, vagy csak a körülötted lévő romákkal, akiket akár nem is ismersz.

Az egyik élelmiszer boltban jártam úgy, hogy sorbaállás közben az egyik kisgyerek, aki ránézésre romának tűnt, elkezdett valamiért hisztizni az anyjával, és valaki a sorból elkezdte kioktatni emiatt az anyát. Van, hogy nem szólok bele az ilyen ügyekbe, de ennél nem bírtam ki, és a védelmükre keltem. Megkérdeztem a nőt, hogy mi volt a problémája azzal, hogy a gyerek hisztizett, hiszen sok gyerek viselkedik így. Ő azt válaszolta, hogy az a baja, hogy ezek nem tudnak viselkedni. Akkor én visszakérdeztem, hogy ő milyen alapon érzi magát feljogosítva, hogy egy másik felnőttet, egy anyát nyilvánosan elkezdjen kioktatni.

A mai napig is sokszor szembesülök azzal, hogy minket, romákat kívülről mindig meg akarnak tanítani, mindig meg akarnak változtatni és ki akarnak oktatni. Ezek nehéz helyzetek, amikkel kezdeni kell valamit, ebben nekünk is sok feladatunk van még.

Viszont azt valóban mindenkinek be kell látnia és el kell ismernie, hogy a tanulás gyakorlatilag az egyetlen útja annak, hogy jobb helyzetet teremtsünk magunknak, ehhez persze nem kell feltétlenül diplomát szereznie mindenkinek, de a középfokú végzettség megszerzése elengedhetetlen a romák számára is.

Dr. **Orsós** Zsuzsanna

biológus, egyetemi adjunktus

July 2020

Dr. Orsós Zsuzsanna beás cigány származású biológus, a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karának Orvosi Népegészségtani Intézetében egyetemi adjunktus. Elismert kutató, aki számos helyen tart előadást életútjáról, tanulmányairól, és nem utolsó sorban szakmai munkájáról, kutatásairól, a cigányság népegészségügyi helyzetéről.

A 2019-es év elején megjelent egy olyan kötet, amelyből az ötven legelszántabb magyar nőt ismerhettük meg, ezek között vagy te is. De ezen kívül számtalan újságcikkben, televízióműsorban szerepelsz. Főleg saját életutadról, illetve nyilvánvalóan a munkáddal, kutatásaiddal kapcsolatban kérdeznek téged. Hogy viseled, hogy ennyien keresnek, keresünk ugyanazokkal a kérdésekkel?

Hasonlókat kérdeznek, de soha nem ugyanazt. Az, hogy mikor mit és mennyit mondok el az életemből, az érzéseimből az sok mindentől függ. Természetesen befolyásol, hogy kivel ülök szemben és nyilván az is meghatározó milyen a hangulatom, mennyi időm van, mennyire látom a valódi érdeklődést a kérdező szemében. Így tehát minden interjú egyedi és soha nem tudom megunni.

Azért merült fel ez a kérdés bennem, mert én magam is roma nőként, több mint húsz éve dolgozom már kisebb-nagyobb mértékben a roma ügyszektorban, romákhoz kapcsolódó területeken, és azt veszem észre, hogy ugyanazok a kérdések merülnek fel, mint huszonhárom évvel ezelőtt. És, persze nem leértékelve az egyénileg elért eredményeket, például az általad a tanulás, és a szakmai területeden elért eredményeket, de az merül fel bennem, hogy komolyan még mindig ott tartunk, hogy egy magasan kvalifikált, országos szinten ismert, emberileg, szakmailag elismert roma nőre rá kell csodálkozni? Ez még mindig kuriózumnak számít?

Ez az egyik legnagyobb problémám nekem is, és az ember azért is nem tud félreállni, mert nemhogy húsz év eltelté után ez már nem téma, hanem a tanulás, továbbtanulás most sokkal inkább téma, mint régebben. Ma nem az a kérdés, hogy szerzünk-e diplomát vagy sem, hanem már az is kérdéses, hogy egyáltalán befejezzük-e az iskolát vagy tizenhat évesen abbahagyjuk. A 80-as években, mikor mi általános iskolások voltunk, akkor nem volt kérdés, hogy utána elmegyünk legalább egy jó szakmát tanulni! És ezt úgy értem, hogy a cigányok között sem merült fel ez a kérdés. Alap volt, hogy mindenkinek kell, hogy szakmája legyen. Valahogy egyértelműbbek voltak az utak.

Mi olyan időszakban nőttünk fel, amikor a szabályok egyértelműek voltak, és ha nem is tartottunk be mindent, de jártunk és figyeltünk az iskolában. Törekedtünk. Szerintem ez akkor benne volt emberekben. Meg akartunk felelni önmagunknak és a világnak. Mindenki tudott dolgozni és ennek megvoltak a látható eredményei, lehetett boldogulni, fejlődni. Aztán a rendszerváltás után minden megváltozott negatív irányba. Sok fizikai munkás jövedelem nélkül maradt, a megélhetés kérdésessé vált sok cigány számára. A jövőbe fektetett hit is alább maradt, amiatt, hogy a hosszú évekig, évtizedekig folytatott munka eredményeként is csak a mindennapi megélhetésre futja, semmi többre. Azt érzékelem, hogy mostanra a tudásnak, a tanulásnak a respektje is elveszett. A csalódott szülők is azt kérdezik, hogy minek is az iskola? Az emberek egy része úgy gondolja, hogy csak addig tanul, amíg muszáj, aztán meg jó lesz így is, ahogy van. Persze nem mindenkiről szól ez, csupán a cigány emberek egy részét

jellemzi ez a gondolkodás, de így is sok emberről beszélhetünk. A leghátrányosabb helyzetben lévő településeken, már az általános iskolát sem nagyon akarják elvégezni. Ráadásul az oktatás színvonala is romlott a kistérségekben, szóval szerintem, ilyen szempontból sokkal rosszabb a helyzet, mint a '80-as '90-es években. Persze, van javulás is. Hazugság lenne azt mondani, hogy az egyetemen nincsenek nagyobb számban jelen a roma fiatalok, mint a korábbi években, viszont azt is látni kell, hogy az igazán komoly, magas színvójú szakokon, mint pl. a jogi, az orvosi, vagy a közgazdaságtudományi kar, nem nagyon vannak jelen. Nem szeretném rangsorolni a különböző karokat, de akkor beszélhetnénk valódi sikerről, ha nem csupán a bölcsészkaron vagy a szociális területeken növekedne a cigány diákok száma, hanem más szakokon is. Milyen jó lenne, ha minden évben végezne jónéhány közgazdász vagy mérnök is. Az orvoskaron a tíz éves tapasztalatom alatt, talán két cigány fiatal hallgató volt! Azt gondolom, hogy

| a fiatalokban ott van a kishitűség, a félelem, hogy vajon az erősebb szakokra is alkalmasak-e.

Valahol a cigány tudatunkban ott van a félelem, hogy nem ugyanolyan értékűek vagyunk. Sok fiatal azt gondolja szerintem, hogy cigánysága egyúttal minőségi jelző is. Megköti saját kezét, nem mer nagyokat álmodni, hanem beéri azzal, amit biztosan el tud végezni. Én gyakran járok középiskolákba, és igyekszem arra buzdítani a fiatalokat, hogy bátran vágjanak bele nehezebb szakokba is, és merjék magasra tenni a lécet.

De visszatérve az eredeti kérdésre, ezek miatt van az, hogy még mindig ránk csodálkoznak. Még nem teljesen természetes, hogy roma ember is lehet például vezető pozícióban vagy, hogy doktori fokozattal rendelkező, roma nők is vannak az egyetemeken és végeznek kutató munkát.

Érdekes, hogy ezt mondod, mert éppen egy olyan veled készült interjút láttam, talán a „Soha nem adom fel” címet viselte, amiben arról kérdeztek, hogy az önértékeléssel, önbizalommal hogyan állsz. Ott elmondtad, hogy annak ellenére, hogy milyen ered-

ményeket értél el, vannak önértékelési problémáid. Mindezek mellett arra ösztönzöd a fiatalokat, hogy legyenek bátrabbak, és értékeljék jobban önmagukat.

Igen, ez így van. Én egy visszahúzódó, halk szavú kislány voltam, és talán még ma is ez jellemző rám, de most már sokkal jobban ismerem önmagam. Tudom, hogy akkor leszek békében a lelkemmel, ha a tudásomat és a tapasztalatomat mások segítésére használom. Én még ma is, ha egy új feladatot kapok, ami kihívás számomra, akkor nagyon izgulok, azonnal felmerül bennem a kérdés, hogy meg tudom-e csinálni, alkalmas vagyok-e erre, vagyok-e annyira jó, hogy elvégezzem azt a nagy feladatot. Aztán meg akarok felelni a kihívásnak, összeszedem magam és megoldom a problémát. Ezért biztatom a fiatalokat, mert tudom, hogy ők is meg fogják csinálni a feladatot, ha akarják és elhiszik, hogy képesek rá.

Önmagad, a képességeid megkérdőjelezése szerinted a személyiségedből adódik, vagy valahogyan a roma létedből, romaságodból fakad?

Szerintem ezt nem lehet szétválasztani, a személyiségem azoknak az impulzusoknak megfelelően alakult, amiket gyermekkoromban kaptam, és ennek része volt az is, hogy én kicsit más vagyok. Például az iskolában azt láttam, hogy a többiek könyve be van szépen csomagolva, az enyém pedig nincs. Amíg kicsi voltam elég gyakran elkéstem az iskolából, a többiek szinte soha. Furcsán éreztem magam, hogy kilógok a sorból. Az én családomban nem gondolt senki arra, hogy ha a könyvet becsomagoljuk, akkor tovább marad szép. Erre nem figyelt senki, de lehet, hogy pénz sem volt rá.

Amikor nagyobb lettem, akkor már igyekeztem követni az osztálytársaimat, de szerintem annak hatására alakult ki bennem a bizonytalankodás, hogy az osztálytársaimat másoltam, és nem otthonról hozott mintákat követtem, hiszen azok a többségi értékektől eltérőek voltak.

Amikor tizenöt évesen bekerültem a kollégiumba Pécsre, akkor hatalmasat változott a világ számomra. Rengeteg új dologgal találkoztam itt, hiszen addig még csak nem is aludtam senki másnál, csak a szüleim házában, az otthonunkban. Nem is voltak barátnőim, akiknél időnként ott aludtam volna.

Ez valahogy a romáknál nem is volt szokás, hiszen akkora volt a család, hogy a játszótársak, barátok is a testvérekből, unoka-testvérekből lettek nem?

Így van, a család teljes, egész, kire van szükséged, amikor ott vannak a testvéreid? Volt mindig annyi rokon, hogy nem kellett külön barát. Éppen ezért, amikor bekerültem a kollégiumba és hirtelen a család nélkül maradtam, elég rosszul éreztem magam.

Hogy indultál el egyáltalán a kollégiumba? Ki vitt el Pécsre?

Nem is tudom, a bátyámnak volt jogosítványa, úgyhogy biztosan ő, erre nem is emlékszem. Amikor nyolcadikos voltam, a kémia tanárnőm hívta fel a figyelmemet a Vegyipari Szakközépiskolára. Mivel a kémia kedvenc tantárgyam volt, ezért még az sem rettentett el, hogy a sulis Pécsen van. Én már tizennégy évesen is motivált, érdeklődő fiatal voltam. Ugyan az ismeretlentől félttem, de a kíváncsiságom, a felfedezés utáni vágyam nagyobb volt.

Valószínűleg nekem ez a szerencsém, ez a nagyfokú kíváncsiság, ez túllendít a félelmeken.

És erre büszke is vagyok, mert aki a félelmei miatt nem mer kipróbálni új dolgokat, az nem tudja mennyire jó teljesíteni egy nagy kihívást, és hogy ilyenkor mennyire növekszik az önbecsülése. Én minden egyes célom beteljesülése után egyre magabiztosabbá válok. Nyilván nagyon sokat változtam kisgyerekkorom óta, de azt hiszem az élet így kerek.

Arra emlékszel, hogyan viselted a kollégiumi éveket? Több mint száz kilométernyi távolságra kerültél a családotól. Milyen gyakran tudtál haza menni?

Minden pénteken hazamentem, de emlékszem, hogy sokáig, fél évig biztosan úgy volt, hogy alig vártam, hogy hazamehessek és a családommal lehessek, és nehezek voltak a vasárnap délutánok, amikor vissza kellett indulnom a kollégiumba. Később, amikor lett baráti köröm, akikhez vissza lehetett menni a kollégiumba, akkor azért ez a legnehezebb időszak véget ért. Nehéz dolog ez a kollégiumi lét... az elején megvolt az az érzés, hogy kicsit itt is kilógok a sorból, de azt hiszem mindent megváltoztatott. Kikerültem a családi kötelékből, ugyanakkor megéreztem, hogy a testvéreim és a szüleim mennyire sokat jelentenek nekem. Talán ennek is köszönhető az a rettentően szoros kapcsolat az otthoniak és közöttem. Egyetlen pillanatra sem éreztem, hogy kiszakadtam volna a családi körből, és biztos vagyok abban, hogy ők is úgy érzik, hogy soha nem fordultam el tőlük.

Érdekes, hogy benned ez ilyen egészségesen megmaradt. Annak ellenére, hogy a kollégiumi léted, életed elég nagyban eltért az otthoni légkörtől, elvárásoktól, szokásoktól, nem hasadt benned ketté, illetve nem távolodtál el a gyökereidtől. Meg tudod határozni azt, hogy ez mitől alakult így?

Az biztosan nagyon meghatározó, hogy a testvéreim nem azt éreztették velem, hogy „A Mami csak a Zsuzsit támogatja, csak őt taníttatja, csak rá költ”. Soha nem irigykedtek rám. Mindig testvérek tudtunk maradni az egymásra való féltékenykedés nélkül. Lehet, hogy az is meghatározó volt, hogy én vagyok a legkisebb a gyerekek között, így nekik már megvolt a saját életük, mire én kollégiumba kerültem. A legnagyobb nővérem és köztem tizenhat év korkülönbség van, én még kisiskolás voltam, amikor ő már elköltözött otthonról. Egyébként a mai napig sem jellemző, hogy irigyek lennének rám. Én viszont érzek egyfajta sajnálatot amiatt, hogy nekik sokkal nehezebb lett az életük, nem jutott annyi jó dolog, mint nekem. Ha lett volna mellettük valaki, aki noszogatja, támogatja őket, akkor minden bizonnyal sokkal tartalmasabb lenne az életük.

Nagyon sokat számít, hogy van-e körülötted legalább egy olyan személy, aki megpróbálja kihozni belőled a maximumot.

Egy gyerek élete nagyon sokféle módon alakulhat, attól függően, hogy milyen emberekkel találkozik a korai éveiben, illetve élete során.

Tudott édesanyád kapcsolódni hozzád azok után, hogy elkerültél a kollégiumba?

Anyukámmal mindig is jó volt a kapcsolatunk. Szerencsére ez a diákéveim alatt is megmaradt. Persze sok mindent nem tudtunk megbeszélni, például, hogy miket tanulunk a suliban, mit nem értek az órán és természetesen nem kérhettem a segítségét az érettségire készülési időszakában sem, de ő volt az édesanyám és én voltam a legkisebb kislánya. Általános iskolás koromban sem volt köztünk kivagyiság, nem akarta bizonygatni, hogy ő az anyuka, ő a felnőtt, ő mindent jobban tud.

Nem akart beleszólni az életembe, hagyott kibontakozni. Nem tudott írni-olvasni, de ettől még nagyon bölcs asszony volt.

Egyszerűen oldotta meg a problémákat, és megbecsülte a jószágot. Hagyott dönteni, engedte, hogy azt tegyem, amit jónak látok. Összefogta a családot. Sajnálom, hogy nem töltöttem sokkal több időt vele, a mai napig hiányzik.

A szüleim már tíz éve nincsenek velem. Apukám 2008-ban a kislányom születése előtt két héttel halt meg, így nem láthatta a legkisebbik születendő unokáját. Az Élet elvesz, de ad is. Apukám meghalt, de egy új élet született. A gyász mellé egy új remény társult, és a mindennapok már inkább a Zsuzsikáról szóltak, aki lekötötte minden energiámat és egy fantasztikus új érzéssel ajándékozott meg. Anya lettem. Ott a kórházban, amikor először kettesben lehettem

a kislányommal, éreztem meg ennek a súlyát, de aztán otthon, újra és újra megéltem (megélem) ezt a hihetetlenül felemelő érzést. Sajnos az élet nemsokára újra elvett valamit... Anyukám régóta panaszkodott erre-arra, de nem gondoltuk, hogy komoly baja lehet. Egyszer csak bekerült a kórházba, és onnan már nem ment haza többé. Tizenegy hónappal apukám halála után ő is meghalt. Azt hiszem Zsuzsika nélkül ezerszer nehezebb lett volna továbblépni. Az egyéves kislányom szinte minden időmet lekötötte, tudtam, hogy az életnek mennie kell tovább, és azt is tudtam, hogy anyukám örökké velem marad a lelkemben.

Amikor szülők nélkül maradtunk, egy rövid időre úgy éreztük, hogy nincs hová hazamennünk. Ez fizikailag így is volt, a helyet elvesztettük, de a család megmaradt. A testvéreim, ahogy én is, igyekeztünk megmaradni egymásnak. Régebben főleg én mentem hozzájuk, de mostanra minden testvéremnél van autó, így könnyebben jönnek ők is hozzánk Pécsre. Én személy szerint azért azt szeretem, amikor mi megyünk haza, az a mai napig más. Két testvérem él Németkéren és a szüleink házáat az egyik nővérem fia vette meg, így most már önállóan hozzájuk is haza tudunk menni. Ez nagyon jó érzés az egész családnak, mert így a Mamiék háza nem lett idegené. Az unokaöcsém elég szépen felújította a régi házat, szóval már egyáltalán nem úgy néz ki, mint gyerekkoromban, de a régi szobám még ma is szoba és pontosan tudom, hogy hol szokott apám üldögegni a kályha mellett... és ott a kert, az udvar, ami mindig a szüleimre emlékeztet.

Amikor otthon vagyunk, gyakran előfordul – annak ellenére, hogy nincs semmilyen ünnep, évforduló –, hogy csak úgy spontán előjönnek a történetek róluk. A kisunokák elkezdenek vidám történeteket mesélni főleg apámról. Ez annyira jó érzés! Apukám megismételhetetlen személyiségű volt, de nem gondoltam, hogy ekkora nyomot hagy maga után. Én eljöttem tizennégy évesen, így az életem nagyobb részét nélkülük éltem le, sok mindenből kimaradtam, de még így is annyi emlék köt! Ami viszont fantasztikus, hogy az unokák szóról-szóra tudják az apám minden szavajárását, és ezt félelmetesen jó visszahallani tőlük. Azt hiszem, éppen ez jelzi, hogy örökké bennünk élnek.

Nagyon jó dolog, hogy ha valakinek nagy családja van. És most nem csak a sok testvéremre, hanem az ő gyerekeikre is gondolok.

Ők olyanok nekem, mintha a tesóim lennének. Valahol érthető is, hiszen a legidősebb nővérem és én között tizenhat év van, míg a legidősebb unoka és köztem csak tíz év. Tehát korban még közelebb is állunk egymáshoz. Soha nem éreztem egyedül magam, bármilyen bajban voltam. A szüleink halála után is könnyebb volt így nagycsaládként létezni. Ha a teljes család nem is tud együtt ünnepelni egy Karácsonyt, vagy más ünnepet, de a törekvés, a szándék mindenkiben megvan, hogy ne szakadjunk el egymástól.

A kislányod mennyire tud a nagycsaládi körbe bekapcsolódni így, hogy távolabb éltek és nem vagytok napi kapcsolatban a család többi tagjával?

Amikor kicsi volt, nem jártunk annyira gyakran haza, de ma már viszonylag sűrűn találkozunk a rokonokkal. Zsuzsika egyedüli gyerek, ezért az otthoni nyüzsgés, az állandó történes nagyon izgalmas neki. Én azt látom, hogy szeret Németkéren lenni és mindig élvezzi az ottlétet.

Kicsit visszatérhetünk ahhoz, hogy azt mondtad, fontos magasra tenni a lécet akkor, amikor a saját magunkkal szembeni elvárásokat, kihívásokat kitűzzük? Hogy érzed, te a magad számára magasra tetted ezt a lécet?

Nem egyszerre magasra, hanem egyre magasabbra. Én azt hiszem, a mai napig így élek. Szeretek tanulni, de ezt ne úgy értsd, hogy könyvek fölött vagy számítógép előtt szeretek ülni. Mivel sokat utazom, rengeteg emberrel találkozom. A munkám során számos olyan emberrel találkoztam, akinek sok jutott a rosszból, de ezeket az embereket figyelmesen meghallgatva kiderül, hogy mennyi erő, akarat és mennyi remény van bennük, minden nehézségük ellenére. Le a kalappal az ilyen emberek előtt. Szóval ilyenkor billen helyre a lelkem, és teszem fel magamnak a kérdést, hogy miért is panaszkodom? Miért is vagyok elégedetlen? Miért is nem örülök, annak, amim van?

Én ilyen típusú tanulásra is gondolok, amikor azt mondom, hogy szeretek tanulni. A tapasztalatokból, a helyzetekből, különböző

emberek megismeréséből, a különböző kapcsolatokból is tanul az ember. Nem csak akkor tanulsz, ha téged oktatnak vagy hozzád jön el egy sokat tapasztalt ember, hanem akkor is, ha te vagy az, aki irányítod a beszélgetést, vagy téged hívtak meg, hogy motiválj másokat. A gyerekektől, a nehézségekkel küzdő szülőktől is tanul az ember. Szeretem megtapasztalni, hogy mások hogyan látnak, és hogyan oldanak meg dolgokat, nehéz helyzeteket. Szeretek táplálkozni abból, amiket megtapasztalok, és ami talán a legfontosabb, hogy néha a nehéz sorsok megélése billenti helyre a saját önértékelésemet.

Szerintem nagyon fontos, hogy megmaradjunk annak, akik valójában vagyunk. Ne a titulusnak éljünk. Teljesen mindegy, hogy Dr. Orsós Zsuzsanna, egyetemi adjunktus vagyok, aki annyiszor szerepelt már újságcikkekben, televízióban..., elsősorban ember vagyok. Nem a végzettség és a megszerzett fokozatok alapján ítélek meg másokat, igyekszem partnernek tekinteni a többieket életkörülményeiktől és a címeiktől függetlenül.

Alapvetően én egy hétköznapi ember vagyok, akinek nagyon nagy elköteleződése van az iránt, hogy a cigányok nagyon rossz helyzetének javításában segítsen.

Ebben nyilván az is közrejátszik, hogy szakmailag is ezzel foglalkozom. A napom legnagyobb részét a munkahely tölti ki, ahol egyetemi oktatóként közegészségtannal - benne a cigányság rossz egészségi állapotával is - foglalkozom. Így tehát még jobban rálátok a problémákra, és még rosszabb érzés, ha nem történik semmi. Félve mondom ki, de az anyuka szerepem az, ami leginkább a háttérbe szorul. Vannak olyan nők, akiknek ez teszi ki az életük nagyobb részét. Anyák, akik főznek minden nap, rendben tartják az otthont, minden gondolatuk a gyerek körül forog... az én életemben, biztos, hogy nincs akkora hangsúly ezen.

Sokszor előfordul, hogy alig férek be a nap huszonnégy órájába. Ilyenkor a feladatokat az anyai részem rovására tudom csak megoldani. Tudod, azért nem teljesen hétköznapi életet élek. A munkahelyi feladatok többé-kevésbé beleférnek a munkaidőbe, a legtöbb nő munka

után már csak a családra koncentrálok. Én viszont rengeteget utazom, számos megkeresést kapok. A médiából is, de legfőképpen iskolákból, kisebb településekről, hogy beszéljek az életutamról, a tapasztalataimról, a kutatásaimról, vegyek részt különböző projektekből. Felkérnek, hogy biztassam, motiváljam a gyerekeket a továbbtanulásra. Hát persze, hogy elvállalom, hiszen ez a szívügyem és legbelül annak örülök, ha minél több helyre eljutnak a gondolataim. Kit utasítsak vissza, ha egyszer bennem bíznak, ha engem tartanak példaképnek vagy hiteles személynek?

Ezt az időt a családomtól veszem el. Szóval, ahelyett, hogy otthon készíteném a húslevest a kislányomnak, azt mondom nekik, hogy bocsánat, de ma el kell mennem előadást tartani. De volt már olyan is, hogy magammal vittem a kislányomat, mert nem tudtam volna kire hagyni. Egyébként nem bánom, hogy eljön velem néha. Örülök, ha megtapasztalja, hogy vannak sokkal rosszabb helyzetben lévő gyerekek, szeretném, ha érzékenyítve lenne erre a témára. Tudnia kell, hogy anyukája gyakran azért nincs mellette, mert azoknak a fiataloknak, akikhez megy, szükségük van minden biztatásra, minden jó szóra és segíteni kell nekik, hogy legyen egy egészséges jövőkép a fejükben.

Nem akarom, hogy bárki is megelégedjen azzal, ami van, a nehézségeket és a hátrányokat le lehet és le is kell küzdeni.

Emlékszel rá, hogy mikor és hogyan kezdtek el megkeresni és felkérni különböző előadásokra és foglalkozásokra?

Igen. Az ismertségem ott indult el, amikor 2005-ben doktori képzésben résztvevő PhD-s hallgatóként megkaptam a Magyar Tudományos Akadémia roma ösztöndíját, amit abban az évben hoztak létre és az országból csak egy ember kaphatta meg. Ez az egy ember én lettem, és mivel ez a díj előtte nem létezett, én lettem az Akadémia első roma PhD-ösztöndíjasa. Ennek okán egy hatalmas sajtótájékoztatót szerveztek és nagyon sok újságban, televízióban szerepeltem. Hamarosan az egyik kereskedelmi televízió szerkesztője is megkeresett. Eljöttek hozzánk Németkérrre, és az otthonunkban készítettek

egy körülbelül tíz perces kisfilmet, amiben bemutatták, hogy honnan is indultam el. Tudod, akkor az egész olyan viccesnek tűnt, nem is gondoltam, hogy lesz idő, amikor ez a tíz perc lesz az életem legfontosabb filmje. Nem magam miatt, hanem amiatt, hogy megörökítették a szüleimet a maguk valóságos karakterében. Nekünk nincsenek régi fényképeink, alig van pár fotó a gyerekkorunkból, így viszont van egy film arról, ahogy apukám ott ül a kályha mellett, látom anyukámat kendőben, látom az akkori házunkat, a családomat. Fantasztikus emlék az a pár képsor!

Volt már, hogy megmutattam ezt a videót másoknak. Persze nem túl gyakran, hiszen ez az intim szférámhoz tartozik, nem tudom szemrebbenés nélkül újra megnézni. Viszont fontos, hogy a gyerekek a saját szemükkel lássák és elhiggyék, amit mondok, hogy az ő rossz helyzetükből is el lehet jutni oda, ahová nekem is sikerült. Ezért muszáj néha megmutatni ezt a filmet. A legtöbben hajlamosak azt hinni, hogy szülői támogatás nélkül nem lehet boldogulni az életben. Nyilván ezerszer könnyebb, ha van, aki támogat és ott áll a hátad mögött. De fontos újra és újra elismételni, hogy mehet anélkül is. Akarat és kitartás kell hozzá.

Mögöttem nem állt gazdagság és nem volt kitaposott út sem. Nem szabad a körülményekkel takaródn.

Hagyjuk a siránkozást! A múlt már elmúlt, nem várhatunk arra, hogy mindig lesznek majd segélyek meg pályázatok. Már vége. Az uniós pénzek is elfogynak egyszer, a roma ügy sem lesz örökké téma.

Mindenkinek vállalnia kell a személyes felelősséget a saját életéért. Tudom, hogy többszörös hátrányból indulnak, de azt is tudom, hogy mennyivel szívósabbak a cigány gyerekek! Szóval meg kell küzdeniük, hogy megtalálhassák önmagukat, de minden befektetett energia ezerszeresen megtérül.

Én ezt azért merem ilyen határozottan kijelenteni, mert saját magam megtapasztaltam.

Úgy találtam meg önmagam, hogy közben megmaradtak a gyökereim.

Kicsit általánosság, de nagyon igaz, hogy gyökerek nélkül nem lehet táplálkozni, fejlődni. Messziről indultam, sok mindent megtapasztaltam, de ma egy boldog ember vagyok. Szeretném minél több nehéz sorsú gyerekek elmondani a tapasztalataimat.

Tudom, hogy mennyire nehéz álmokat szőni akkor, amikor élelemre is alig van pénz. De nincs más lehetőség, tanulni kell, mert ez lehet a kiút.

Tudom, hogy vannak dolgok, amiket nem változtathatunk meg, de sok mindent tehetünk az életünkért. Például iskolába járunk és tanulunk. És hosszú távon ez vezet el oda, hogy végül elégedett és boldog emberek legyünk.

Az Orvosi Népegészségügyi Intézetben dolgozom, így kutatóként is tisztában vagyok a hazai cigányság rossz egészségi mutatóival. Az elmúlt húsz évben sajnos csak romlottak a körülmények. Én azt szeretném, ha a 21. században már nem lennének szegregátumok, ha ma már nem lenne kérdés, hogy kinek milyen a származása. Jusson el végre oda az ország, hogy a cigányok nem csak a takarító szektorban, vagy az építkezéseknél dolgoznak, hanem legyen cigány az építésmérnök is. Erre még valószínűleg nagyon sokat kell várni, de legalább mi, felelős cigány emberek tegyük meg, amit mi is megtehetünk. Adjunk segítséget azoknak, akiknek nagyon nagy szüksége van rá.

Gondolom, te magad is táplálkozol a visszajelzésekből, az együtt töltött időből, amit egy-egy előadás vagy program alatt az emberekkel töltesz. Látod valamennyire, hogy a hatásodra milyen változások indultak el egyes emberekben? Nyomon követed egy-egy ember sorsát?

Vannak ilyen emberek, mindjárt keresek is neked egy mostanában kapott levelet...

Ebben azt az örömhírt osztja meg veled valaki, hogy felvételt nyert a Debreceni Egyetem orvosanalitikai és diagnosztikai szakára.

Ez a fiú egyszer olvasott egy velem készített interjút valamelyik újságban. Azt mondta, hogy olyan büszke volt arra, amit elértem cigány emberként. Akkor még csak gimnazista volt, biztattam, hogy tanuljon tovább ő is. Pár hónap múlva újra megkeresett, és azt kérdezte, hogy nem tartanék-e előadást az iskolájában, mert szerintem mások számára is hasznos lenne, ha megismernék az életutam. Természetesen elfogadtam a meghívást, nagyon jó volt találkozni a fiúval. Tele volt kétségekkel, azt hiszem sokat jelentett neki, hogy személyesen is találkoztunk. Azóta eltelt egy év, és kaptam tőle egy üzenetet, hogy felvették és ezt írja: „Köszönetet szeretnék mondani Önnek, hogy személyesen is tudtunk találkozni. Hatalmas motiváció volt számomra és úgy gondolom, hogy az Ön példája nélkül sokkal nehezebb lett volna bekerülnöm az egyetemre.”

Annyira jó, hogy fontosnak tartotta, hogy megossza velem az örömét. Van több ilyen, vagy ehhez hasonló történetem. Ezeket őrizgetem. Ezek azok a felejthetetlen pillanatok, amik egy életen át velem maradnak és megerősítenek a hitemben. Tervezem, hogy egybegyűjtöm őket megerősítésként.

Muszáj motiválni a fiatalokat a tanulásra. Az érettségi ma már alapnak számít, egy szintmérő, ami annyit jelez, hogy rendelkezzel egy bizonyos általános műveltséggel és van rálátásod a világ alapvető dolgaira, tudsz értelmesen kommunikálni. Még most el lehet menni érettségi nélkül lapátolni, de ez nem sokáig lesz így. Egy unokatestvérem Németországban dolgozik, és ő mesélte, hogy ott már nem kell cipelni a nehéz vödröket, mert minden gépesítve van. Lassan eljön az idő, hogy érettségi nélkül semmilyen munkát nem kap az ember. Nagyon komoly probléma, hogy sok gyerek tizenhat évesen, szakma nélkül kerül ki a nagybetűs életbe.

Pár éve készítettem egy felmérést két iskolában, ahol egyebek közt, azt kérdeztem meg a tizenhat éves cigány diákoktól, hogyan

értékelik a saját egészségi állapotukat. Több, mint ötven százalékuk inkább rosszabbnak, mint jónak vagy kiválónak érezte az egészségi állapotát. Ha hozzávesszük azt is, hogy a cigányság körülbelül hatvan százaléka dohányzik rendszeresen, az alkoholfogyasztás is gyakoribb és sajnos a droghasználat is...

Mi magunk is felelősek vagyunk az életünkért, és ezek a rossz egészségi állapotú fiatalok szakma hiányában kénytelenek lesznek még a legnehezebb és a legveszélyesebb fizikai munkát is elvállalni. Tanulni kell, mert csak ez lehet a kiút, ezt hangsúlyozom az előadásaimon is.

Ez a fajta segítség szerinted kötelessége a roma értelmiségieknek, illetve azoknak a romáknak, akik jobb helyzetben vannak?

Ezt mindenkinek saját magának kell eldöntenie. Nem szórnék követ senkire, aki megküzdött már a maga harcait, és úgy érzi, hogy ezután már a saját életét szeretné élni. Mindenkinek megvan a joga ahhoz, hogy hátradőljön, és élvezze az eredményeit. Én nem ez a típus vagyok. Valószínűleg az ismertséggel azt a feladatot is kaptam, hogy cserébe adjak is valamit.

Egyébként nem csak azok az emberek találhatnak meg, akik nagyon rossz helyzetben vannak, olyan iskolába is meghívnak, ahol jobb a helyzet, ahol alacsony a roma tanulók aránya. Ők arra érzékenyítem, hogy egyrészt meglássák és értékeljék a saját jó körülményeiket, másrészt, hogy vegyék észre, hogy sokan vannak, akiknek jól jön a segítség. Ez nem mindig pénz, ruha, hanem sokkal inkább egy jó szó, elfogadás.

Szerinted min múlik, hogy ugyanabból a hátrányos helyzetből ki hová, meddig jut el?

Nyilván személyiségfüggő, de

egy rosszabb képességű gyerekből is fantasztikus dolgok hozhatók ki, ha olyan közegbe kerül, ahol nem szégyellik dicsérni őt, ahol észreveszik az erősségeit is a gyengeségek mellett.

Mint ahogy elmondtam, hiszek az egyéni felelősségvállalásban, de azért lássuk be, hogy a pedagógusoknak is hatalmas a felelőssége. Ők tanult emberek, tőlük sokkal inkább elvárható, hogy képesek legyenek motiválttá tenni a gyerekeket. Sajnos sokszor ők maguk is elvesztették már a hitüket, amit valahol belül meg tudok érteni. Ők sincsenek jó helyzetben. De azt gondolom, hogy ha belül kicsit csalódott is az ember, azért ezt a gyerekek felé nem szabad kimutatni.

Minden gyermek felnéz a tanítóra, amikor megkezdzi az iskolát. Ő lesz a legmeghatározóbb személy a gyerekek szemében és a viselkedése mértékadó lesz. Mivel ők válnak a gyerekek példaképévé, iszonyú fontos, hogy ezek a tanárok ne legyenek leterheltek. Fontos lenne, hogy megfelelő bért kapjanak, mert akkor megengedhetnék maguknak, hogy nyáron nyaraljanak, feltöltődjenek az iskolaév kezdése előtt. Ha testileg és szellemileg is frissek lennének, akkor sokkal lelkesebben végeznék az oktatói munkájukat is és jobban tudnának figyelni a gyerekekre.

A rossz teljesítmény nem mindig a rossz képességeknek tudható be, nagyon sokszor családi problémák, lelki traumák vannak a háttérben.

A gyerekek szinte több időt töltenek az iskolában, mint otthon, ezért nem mindegy, hogy milyen az osztályközösség, milyen a légkör. A gyerekek többsége felveszi a környezete stílusát. Agresszív környezetben agresszívvá, míg támogató közegben sokkal jobbá válik ugyanaz a gyermek. Kiemelt figyelmet kellene fordítani arra az időszakra, amikor a gyerekek kikerülnek a családból, és bekerülnek az oktatási rendszerbe. Kulcsfontosságú lenne, hogy szeressenek iskolába járni, szeressenek sportolni.

Ehhez sokkal többet kellene együtt lennie a tanároknak is a gyerekekkel kötetlenebb körülmények között, és emberileg sokkal többet kellene adniuk magukból.

Igen. Az iskola nem csak a tananyag átadásáról szól, hanem a gyerekekről is. Fontos, hogy jusson idő beszélgetni, mert csak így ismerhetjük meg őket és így alakulhat ki a tanárban egy kép a szülői háttérrel is.

Érdekes, hogy már nem kötelező a családlátogatás, mint régen, pedig az tényleg alkalmas lehetett arra, hogy ha mélységeiben nem is, de valamilyen szinten lássa a pedagógus a gyermek körülményeit, lássa őt az otthoni közegében. Ebből sok minden lezűrhető lenne.

Hatalmas nagy kapocs lehetne, ha a tanár az otthoni közegben is látná a gyereket. Ez nagy dolog lenne a szülőnek is éppúgy, mint a tanárnak és a tanulónak. Sokkal közelebb kerülnének egymáshoz. Kölcsönösen nőne az egymás iránti elfogadás.

Az általános iskolai tanulmányaid kapcsán nyilatkoztad azt valahol, hogy te is hiába voltál jó tanuló, a te osztályfőnököd sem a jó eredményeid alapján ítélte meg, hanem valószínűleg a cigány származásod alapján, ami szerint nem gimnáziumban tanultál tovább, hanem szakközépiskolában.

Egyébként ez több mára akár két-három diplomával rendelkező roma ember gyermekkorában pontosan így volt, valahogyan olyan tanítókkal, osztályfőnökökkel találkoztatok többen, akik alábecsültek benneteket. Mindezek ellenére a képességetek szerinti végzettséget megszereztétek, de nem egyenes úton, hanem kisebb-nagyobb kitérőkkel, szakmunkásképző után, vagy munka mellett felnőttként, ami miatt teljesen más élettapasztalatok birtokába kerültetek, mint ha nappali tagozaton, egyenes úton jutok el egészen a diplomáig. Persze az ellenkezőjére is van példa.

Igen ez így van, de ma már tudom, hogy mindennek így kellett történnie. Kellett, hogy valaki megsértsen, hogy utána csak azért is

leérettségiztek. És valószínűleg kellett az öt év munka az érettségi után, hogy később megtapasztaljam, hogy mennyivel könnyebb és mennyivel jobb egyetemistának lenni. A munka után teljesen szabadnak éreztem magam az új környezetben. Talán ez motivált a vizsgaidőszakokban is arra, hogy ne adjam fel könnyen. Ha minden megy a kikövezett úton, akkor talán nem lenne bennem ennyi kitartás. Minden éremnek két oldala van, én igyekszem mindig a szebbik felét észrevenni.

A családomról csak érintőlegesen beszéltünk, mondtad, hogy heten vagytok testvérek és annak ellenére, hogy a szüleitek már nem élnek, nagyon összetartotok, és erősítitek egymást minden körülmény között. Azt is említetted, hogy van egy tizenegy éves lányod, Zsuzsika. Az apukájáról, férjedről azt tudom, hogy ő nem roma származású.

Mostanában tudatosult bennem, hogy az általam ismert diplomás roma nők többsége, nem roma férfival alapított családot. Persze tendenciáról nem lehet beszélni, hiszen eleve nem vagyunk túl sokan. Ennek számos izgalmas oka lehet.

Érdekes, amit mondasz, hogy többségünknek nem roma lett a férje, ezen soha nem gondolkodtam még. Talán az lehet a háttérben, hogy abban az időszakban, amikor kikerültünk a családból, amikor már nyitottabbak lettünk a világra, akkorra pont olyan környezetbe kerültünk, ahol nem is volt esély roma fiúkkal találkozni, hiszen több időt töltöttünk olyan emberekkel, akik nem a roma közösségből valók.

Én nagyon korán eljöttem otthonról, tizennégy éves voltam, amikor Pécsre kerültem a kollégiumba, egy kicsit távol kerültem az otthoni fiataloktól. Egyszerűen az időm nagyrésztét már más közegben töltöttem. De az biztos, hogy soha egy pillanatig sem gondolkodtam azon, hogy a férjem milyen származású lesz. Ez szerelem kérdése. Egyébként voltam szerelmes cigány fiúba is.

Amikor megismertem a férjem, olyan összhang volt közöttünk, hogy azt hiszem nem volt kérdés, hogy ő lesz a párom. Megtaláltam azt a harmóniát, amit kerestem. Mindenben számíthatok rá és ez már jó ideje így van. Nagyon sok mindent köszönhetek neki. Van egy

kislányom, akinek szeretném szebbé tenni a gyerekkorát, mint amilyen az enyém volt. Szeretném azoktól a nehézségektől mentessé tenni az életét, amelyek az enyémet eléggé nehézzé tették. Általa más lett az életem és már soha többé nem vagyok egyedül. A legnagyobb boldogság számomra.

Mondod, hogy nem volt a párválasztásod tudatos döntés. Arra emlékszel, hogy kislányként, fiatalabbként milyen családot képzelte magadnak?

Gyerekfejjel én is ábrándoztam a felnőtté válásról. Azt gondoltam, hogy több gyereket szeretnék, mert az nagyon jó, ha az embernek van testvére. Hogy hol fogok élni azt nem tudhattam, de valahogy éreztem, hogy a szülőhelyemtől távol. Egyetlen egy dolgot tudtam biztosan, hogy egészen más világot szeretnék magamnak, mint, amilyenben az anyukám élt.

Az elején arról beszéltünk, hogy milyen kétségbeejtő, hogy még ma is rácsodálkozik a többségi társadalom arra, hogy a cigányok körében akadnak diplomás, komoly szakmai pozíciókat betöltő cigányok. Valószínűleg azért, mert a nem roma emberek számára a cigány még ma is egyenlő valakivel, aki tanulatlan, nemtörődöm, bűnöző.

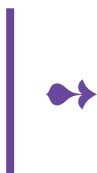
A cigányság egyre nagyobb része már teljesen úgy él, mint bárki más az országban. Tanultak, dolgoznak, élnek a mindennapi életüket, elérik a sikereiket a saját területeiken, igyekeznek jól nevelni a gyermekeiket.

Viszont van egy réteg, akik igazán rossz körülmények között élnek és teljesen leszakadtak, elszigetelődtek. Ők azok, akik nem tudnak olyan könnyen beilleszkedni a társadalomba és ők azok, akik kicsit el is veszítették a reményüket. Rájuk kell fókuszálni, nekik van most a legnagyobb szükségük arra, hogy valódi segítséget kapjanak, és hogy ők is a jót lássák meg a dolgokban.

Nemrég egy felnőttképzési programban vettem részt oktatóként, és szerettem volna, ha résztvevők kicsit elvonatkoztatnak a valóságtól és szabadon engedik a fantáziájukat - mert ez is rendkívül fontos -, ezért bevitettem a kislányom Dixit kártyáit a foglalkozásra. Ezeken a kártyalapokon olyan rajzok vannak, amik kicsit elvontak és mindenből más emlékeket hoz elő. Az első foglalkozásnál kértem, hogy mondják el, hogy a kihúzott kártyán mit látnak. Legtöbbször azt vettem észre, hogy mindenki csak negatív dolgokat társít a képekhez. Fogtam egy kártyát, amin egy börtönben ülő férfit ábrázoltak, a lábán vasgolyóval. Míg a csoport egyöntetűen a rabságot, a szomorúságot és a kilátástalanságot látta meg a kártyán, addig én azt hangsúlyoztam és arra hívtam fel a figyelmüket, hogy a börtöncella tetején van egy ablak, amin besüt a nap. A napfény nekem remény és maga az élet.... Amikor elmondtam csend lett és azt kérték, hogy a többi kártyát is én értelmezzem. Sok kártyát elemeztünk közösen és pár hét után végül észrevettem, hogy már egyre több ember tekint más szemmel a kártyákra, mást és máshogyan észlel a képekből, és talán más szemmel látja a világot is.

Ezt a szemléletmódot igyekszem megmutatni, és segítek elsajátítani az embereknek. Ezen munkálkodom évek óta és terveim szerint a jövőben is.

Farkasné
Raffael Márta
óvodapedagógus

A decorative vertical line is positioned to the right of the text. To the right of this line is a small, stylized icon consisting of two overlapping shapes that resemble a heart or a pair of lips, with an arrow pointing to the right.

Kate - 2020

Farkasné Raffael Márta, harmincegy éve a pedagógusi pályán dolgozó, oláh cigány családból származó óvodapedagógus, több mint 200 gyermek „óvónénije”, két felnőtt gyermek édesanyja. Abonyban nőtt fel és ott él azóta is. A '80-as évek közepén közösségében az első cigánylány volt, aki az általános iskola befejezése után továbbtanult.

Kicsit furcsa helyzetben vagyok, mert a saját szemszögemből elég sok mindent tudok az életedről, eddigi életutadról, ugyanis testvérek vagyunk. Viszont mivel négy évvel vagy idősebb nálam, a kiskorodról csak az elbeszélések alapján tudok. Ezek egyik változatlan eleme, hogy óvodás korod óta azt mondtad, hogy óvónő szeretnél lenni. Erre te, hogy emlékszel?

Érdekes, mert ezt én is másoktól tudom így, nincs erről semmilyen emlékem. Felnőttként a szüleinktől megkérdeztem külön-külön, hogy ez tényleg így volt-e, és egymástól függetlenül mind a ketten azt mondták, hogy én határozottan kijelentettem, óvónő akarok lenni. Egyébként ez bennem másként maradt meg, tudom, hogy nagyon sokáig a zenei pályára készültem, másfél éven keresztül

jártam a zeneórák, zenekar és kamara órák mellett szolfézásra – Kállai Ernővel (volt ombudsman, társadalomkutató - *szerk*) egy csoportba –, ami kifejezetten arra készített fel, hogy konzervatóriumba jelentkezsek Szegedre. Az órákon hangzattant tanultunk, gyakoroltunk blattolni. Ezekben jó voltam, ráadásul megvolt az a konkrét zenedarab is, amivel a felvételire mentem volna. Szóval, igazából minden előkészület arra irányult, hogy zenei irányba menjek tovább, így számomra sem teljesen világos, mikor történt a váltás, amiért az óvónőképzőbe adtuk be a jelentkezésemet. Bennem kettősség van ezzel kapcsolatban, mert a pályaválasztás inkább úgy maradt meg, hogy a zenei pályára készültem egészen az utolsó pillanatig, majd mivel ehhez Szegedre kellett volna elmennem, szülői féltésből inkább közelebbi iskolát választottunk, így kerültem Nagykovácsra az óvónőképzőbe. Egyébként teljesen megértem, ha azért nem mehettünk Szegedre, mert nagyon messze van, szülőként jogos, ha ez alapján másfajta döntés születik, főleg egy oláh cigány családban. A betanult zenedarabbal később versenyeket is nyertem, úgyhogy nem vesztett kárba a felkészülésem.

Biztosan volt valami oka annak, hogy lehetőségként az óvónői pálya merült fel a zenei helyett, de ez valószínűleg nem az volt, hogy én kifejezetten szerettem volna óvodába járni, vagy nagyon kötődtem volna az óvónőkhöz. Az óvodával kapcsolatban nincsenek jó emlékeim, visszahúzódó, csendes kislány voltam, szerintem barátaim sem nagyon voltak. Az óvónők szerettek, mert szép voltam, szépen tudtam énekelni, jól viselkedtem, és egyébként is csak fél napos voltam, mert a mami (anyukánk) otthon volt veled. Nagyon minimális emlékem van erről az időszakról, és tényleg nem sok időt töltöttem az óvodában, szerintem kics csoportba nem is jártam, csak később kezdtem el. Igazából tényleg nem tudom, hogy hogyan és miért ezt a pályát választottuk.

A normál óvoda mellett jártál zeneóvodába is.

Igen, ez a zene tagozatos iskolába való bekerülésnél előnyt jelentett, és valószínűleg már kiskoromban láttak bennem valamit a szüleink, ezért irányítottak a zenei képzés felé ilyen korán. Az 1970-es évek második felében, és aztán még nagyon sokáig, az abonyi zeneiskola

híresen jó színvonalú volt, ezért nehéz volt bejutni a tagozatos osztályokba. A zeneóvoda egyfajta előszűrő volt, akikre ott felfigyeltek, azok további felvételi eljárás nélkül bejutottak az iskola zene tagozatos osztályaiba. Így jutottál be te is és én is. Emlékszem, zongorázni szerettem volna, de a zeneiskola igazgatója azt mondta, tehetségesebb vagyok annál, hogy egy ilyen „könnyű” hangszert válasszak, ezért a hegedűt javasolta, és én mindvégig ennél maradtam.

Emlékeim szerint rajtunk kívül nem is nagyon voltak cigányok a zenetagozaton csak később, így nyilván az énekarban és zenekarban sem, szóval te voltál az első. Szerintem, amikor beke-rültél 1976-ban, nem csak Abonyban nem volt más hasonló oláh cigánylány, de még az egész országban sem. Lehet, hogy te voltál az egész országban az első...

Igen, lehet. Az biztos, hogy körülöttünk nem volt más.

Mondtad, hogy az óvodával kapcsolatban nincsenek jó emlékeid, mi a helyzet az általános iskolával?

Az alsótagozatban olyan osztálytanítóm volt, akivel utáltuk egymást, szerintem a származásom miatt nem szeretett. Nem tudok másra gondolni, mert az iskolában is jó viselkedésű gyerek voltam. Anyyira nem kedvelt, hogy emlékszem, amikor egyszer rosszul éreztem magam, és jelentkeztem, hogy ezt jelezzem felé, ő úgy tett gyakorlatilag az óra végéig, mintha ezt nem látná, nem szólított fel. Voltam olyan buta, hogy közben a többiekkel együtt én is írogattam a füzetembe, amit diktált, de emellett továbbra is jelentkeztem. Óra végén végre felszólított, így el tudtam mondani, hogy nagyon rosszul érzem magam. Hazaengedett, de kíséret nélkül, és mivel otthon nem volt senki, hiszen a szüleink dolgoztak, előbb el kellett még mennem a moziba, ahol apukánk dolgozott (éppen szenet lapátolt, hogy a moziban befűtsenek), hogy szóljak nem vagyok jól, így ő hazajött velem.

Ugyanez a tanár azt mondta velem kapcsolatban, hogy belőlem biztosan bűnöző lesz, mert egyszer az egyik hármasomat az ellenőrzőben kijavítottam négyesre. Mivel kicsi voltam még, talán második-

osztályos, nyilván nem voltam vele tisztában, hogy ez hamisításnak minősül, és mivel jobban szerettem volna négyest, egyszerűen a hármasból csináltam magamnak. Pedig jó tanuló voltam, általában négyes-ötöseim voltak. Úgy felfújta akkor az ügyet ez a tanár, hogy a mamit be is hívatta, és elkezdett szidni, azt mondta, valószínűleg rabló lesz belőlem.

Aztán, amikor a huszonöt éves jubileumom volt, és kitüntetést kaptam a pedagógiai munkámért, ugyanez a tanár odajött és szívből gratulált nekem. Én meg csak szépen megköszöntem, nem mondtam neki mást, nyilván nem akartam felróni, hogy mit mondott nekem harminc-harmincöt évvel azelőtt, valószínűleg nem is emlékezett volna. Így viszont elmondta, mennyire büszke, hogy ő is a tanárain egyike lehetett. Később azért jöttek az életembe sokkal jobb pedagógusok is, viszonylag jó tanuló voltam, de kiemelkedő sikereket mindig inkább az énekléssel és a zenével értem el, folyamatosan jártam egyéni és csoportos versenyekre. Felsőtagozaton egyszer volt egy olyan rajzverseny, ami témájában a népdalokhoz kapcsolódott, és ezen a versenyen a rajzommal is indultam, de a zenei aláfestés, ami a versenyrajzokból készült kiállítás ideje alatt szólt, az az általam felénekelte népdalokból állt.

De volt olyan hangverseny is nyolcadikos koromban, ahol több száz fő előtt énekeltem szólistaként a vonósokból és fúvósokból álló zenekar, és a teljes énekkar kíséretével.

Komolyan? Én ezekre nem is emlékszem!

Ezután, sokan odamentek apukánkhoz gratulálni és kifejezni, hogy büszkék rám. Ezeket jó volt megélni. Rengeteg hozadéka volt szerintem annak, hogy zenetagozatos diákok voltunk, ebből adódóan járhattunk az országban mindenfelé versenyekre, zenekari táborokba, sok élményhez ezen keresztül juthattunk hozzá.

Igen, de mindemellett, a cigány résznek is meg kellett felelni. Már kisgyerekkorban meg kellett tanulni mindent, amit egy igazi oláh cigánylánynak tudnia kell. Háztartásba besegíteni, mosásban-főzésben kivenni a részedet. A tanulás mellett ez elég sok plusz kötelezettséget, elfoglaltságot jelentett. Nem volt ez neked túl sok egyszerre?

De, az volt. Van egy olyan emlékem, hogy iskola után hazamegyek, leteszem a táskámat, megebédelek, majd felveszem a hegedűmet, és indulok vissza zeneórára. És ahogy megyek a különórára, lépeklépek, de olyan nehéz a testem, hogy szinte nem is haladok.

Szeretted te ezt az egészet?

Nem tudom... kötelességtudó gyerek voltam, úgyhogy természetes volt, hogy ezeket csinálni kell. Szerettem zenekari táborokba járni, szerettem, hogy megnyertünk versenyeket, szóval a cél jó volt, a munka eredményeit szerettem, és jó volt a csapat körülöttem.

Maga az út nehéz volt, de a munka eredményeinek tényleg örültem.

Na, aztán az én gyerekeim már nem ilyenek, nem lehet előírni nekik, hogy az alapkötelességeiken felül mit vállaljanak még pluszban. Ebben egyébként részemről volt egy kis tudatosság is. Megfogadtam, hogy nem fogom annyiféle különóra járattatni őket, mint ahányra én jártam. Bár, azt elrontottam, hogy legalább egy fő vonalat nem jelöltem ki számukra. A fiam, Máté a zenében jó lehetett volna, de nem lett kiaknázva a tehetsége.

Amikor dönteni kellett a továbbtanulásról, végül a konzervatórium nem került fel a felvételi lapodra, hanem helyette első helyen a nagykőrösi Arany János Gimnázium és Óvónőképző Szakközépiskola került be.

Igen, és második-harmadik helyen még további iskolák, de ezekre nem is emlékszem. Gond nélkül felvettek, maximális pontokat

kaptam az értékeléseken. Énekből, testnevelésből volt felvételi, egy mesét kellett elmondani, és volt egy elbeszélgetés is. A későbbi osztályfőnökömnek azonnal felcsillant a szeme, amikor meghallott énekelni, és nyilván a zeneiskolai háttér is jó referencia volt. Felnőttként tudtam meg, hogy az egyik volt osztálytársam anyukája a szüleinktől megkérdezte utólag, hogy mennyi pénzt fizettek a sikeres felvételimért. Mivel az ő lánya is ugyanabba az iskolába jelentkezett, de őt nem vették fel, valahogy nem tudta elképzelni, hogy egy cigánylányt felvettek úgy, hogy a szülők nem fizették le a felvételiztető bizottságot. Ezek még így utólag megtudva is rosszul esnek, mert ezek az emberek ismertek engem és a szüleinket is, és mégsem feltételezték, hogy csupán az eredményeim, tehetségem alapján jobb lehetek a lányuknál.

Mindenesetre engem felvettek, míg sok mást elutasítottak. Egyértelmű volt, hogy kollégista leszek, hiszen túl nagy volt a távolság a napi bejáráshoz, úgyhogy beköltöztem egy olyan kollégiumi szobába, ahol harminchét lány volt egy szobában. Ebből tizenhét gimnazista és húsz szakközépiskolás. Egy hatalmas hálósobában összetolt ágyak voltak, úgyhogy gyakorlatilag olyanokkal kellett egymás mellett aludni, akik az elején még idegenek voltak számomra. Emlékszem, hogy egy kecskeméti lány volt mellettem, a kezdetekben ott vigasztaltuk egymást. A kollégiumba visszamenni mindig utáltam, ezt négy év alatt sem sikerült megszoknom, de magát az ottlétet hamar megszoktam, szerettem. Nagyon jó csapat jött össze, a tanáraink és a nevelők is szerettek minket, szigorúak, de következetesek voltak velünk, és támogattak minket.

Emlékszem, hogy az első héten háromszáz forint zsebpénzt kaptam otthonról, ami akkoriban elég sok pénznek számított, hiszen húsz forintba került az oda-vissza utam Abony-Cegléd-Nagykörös között. Én viszont nem éreztem ennek az összegnek a nagyságát, úgyhogy azonnal teljesen elköltöttem ezt az összeget, gyakorlatilag elvettem az egészséget. Az iskola mellett volt egy cukrászda, ahol minden nap vettem magamnak valami finomságot. Aztán mikor apukánk rákérdezett, hogy mennyi pénzem maradt, mondtam, hogy semennyi. Többször nem kaptam egyszerre ennyi pénzt. Persze nem is volt szükségem rá, mert a kollégiumban teljes ellátást kaptunk.

A kollégiumban gyakorlatilag éjjel-nappal együtt voltunk, mindent együtt csináltunk. Emlékszem jó néhányszor kaptam beírást, mert a büntetést is közösen kaptuk. Ha valaki valamilyen kihágást követett el, akkor mi többiek, akik esetleg csak tudtunk róla, de nem vettünk részt benne is bűnhődtünk. A napjaink szigorú menetrend szerint folytak, 6 órakor keltünk, 6.30-7.00 között átnéztük a házi feladatainkat, utána a hírek közös meghallgatása, reggelizés, iskolába menetel, délutánig órák, majd 14-16 óra között kimenő, ami után a három órán át tartó kötelező szilencium következett, majd vacsora, híradónézés, tisztálkodás, fekvés. És ez négy éven keresztül ment így. Nekem nem esett nehezemre ezt a rendet betartani, mert itthon is be volt osztva az időm mindig, szóval úgy éltem meg, hogy egyik rendszerből átkerültem egy másikba.

Egyébként a képzés nagyon jó volt, amit középiskolában tanultam, az megalapozta a teljes pedagógiai pályámat, az, amit ezek után a főiskolán tanítottak, semmi nem volt ahhoz képest. Én a középiskolai tanulmányaimból táplálkoztam a munkám során, amihez nyilván hozzá jött a sokévnnyi tapasztalat.

Azzal, hogy bekerültél az óvónőképzőbe teljesen el is engedted a zenei vonalat? Nem bántad meg, hogy végül nem azt választottad?

Akkor merült fel bennem, hogy talán teljesen máshogyan alakult volna az életem, ha a zenei pályára megyek mégis, amikor a férjhezmenetelem után elég gyorsan kiderült, hogy ez nem lesz jól működő házasság. Ha azt az utat választom, lehet, hogy teljesen más körben mozogtam volna, másik országban élnék. Teljesen más életút lett volna. De ezen már csak felnőttként gondolkodtam, amikor benne voltam, akkor egyszerűen arra mentem, amerre tereltek, jó volt nekem az az irány is, amit az óvónőképzés hozott.

Az érettségi után nem is merült fel benned a továbbtanulás vagy, hogy nem Abonyban kezdesz el dolgozni?

Nem, és ezért az ének-zene tanárom nagyon haragudott is rám. Ő szorgalmazta, menjek zenei képzésre, azt mondta, nekem

a klasszikuszene irányában kellene tovább fejlesztenem magam, és énekesi pályára kellene mennem. Én viszont már vágytam rá, hogy kiszabaduljak ebből a rendszerből, már nem akartam a tanulás kötöttségeit tovább. Ezen felül, nem éreztem magam olyan nagyon tehetségesnek, és az ének-zene tanáromon kívül más nem erősítette azt bennem, hogy tényleg olyan jó lennék. Az pedig, hogy másik településen helyezkedjek el, azért nem merült fel, mert rám már vártak Abony egyik óvodájában, ahol a gyakorlatomat is töltöttem. Még nem is végeztem, amikor felajánlották, hogy a vizsgáim után azonnal felvesznek.

Így tizennyolc évesen elkezdtem óvónőként dolgozni, azonnal határozatlan idejű szerződést kaptam. Azóta is ugyanabban az óvodában dolgozom.

1994-ben, amikor a törvényi előírás miatt muszáj volt, akkor elvégeztem a főiskolát Kecskeméten, így lettem diplomás óvodapedagógus. Azt a képzést már nagyon nem szerettem, nehezemre esett két-hetente a hétvégeimet rászánni úgy, hogy a kislányom akkor még csak két éves volt, és a felügyeletében az apjára nem számíthattam. Szörnyű volt az a három év, nagyon alacsony színvonalú volt a képzés, amit kaptunk. Ha valaki az ott szerzett tudás alapján akart óvónőként dolgozni, az elég nagy bajban lehetett, mert semmit nem kapott szakmailag.

Ahhoz képest, hogy nem is tudod, hogy miért keveredtél erre a pályára, több mint harmincegy éve dolgozol ezen a területen. Ennyi idő alatt hány gyereknek voltál az óvónénije?

Ahogy számoltam, minimum kétszáz gyereknek.

Tudom, hogy nem szoktad a gyerekeket kifejezetten a származásuk szerint megjegyezni, számodra a munka során nem ez az elsődleges szempont. De ez idő alatt hogyan látod a roma gyerekeket? Többen vannak az utóbbi időben a csoportodban?

Mindig voltak cigánygyerekek is a csoportjaimban, de a törvényi

előírás miatt mostanra magasabb a számuk. Azzal, hogy hároméves kortól kötelezővé tették az óvodába járást, változott az arányuk. Emellett azt látom, hogy a szülők számára elég nagy motiváció az óvodába járáshoz a családi pótlék elvesztésétől való félelem. És persze az is közrejátszik, hogy egyre több a rossz körülmények között élő család, és a szülők belátják, hogy az óvodában jobb körülmények között vannak a gyerekek, arról nem beszélve, hogy teljes ellátást is kapnak. Sok család van úgy, hogy az óvodában jobb helye van a gyerekeknek, mint otthon.

Az otthoni körülmények javításában próbálunk egyébként segítséget nyújtani a szülőknek. Most is van egy anyuka, aki nagyon nagy odafigyeléssel, szeretettel neveli a kislányát, de egyedül van, és mivel még az általános iskolát sem fejezte be, nem talál magának munkát. A helyi nemzeti önkormányzat elnökhelyettesétől – aki az édesanyánk – kértem segítséget, úgyhogy most együttesen próbálunk neki munkát találni, egyelőre nem túl nagy sikerrel. Olyan munkára lenne szüksége, ami mellett a kislány óvodai időn kívüli felügyeletét el tudja látni. A szülő hiába akar dolgozni, nincs hol munkát vállalnia, és így, mivel nem tudja biztosítani a megfelelő körülményeket a gyermekének, felmerül az otthonról való kiemelése is.

De, egyébként számos esetet tudnék mondani, amikor az óvónők a gyerekek fejlesztése, szeretgetése mellett a család szociális körülményein is próbálnak javítani.

Sokszor hoznak be a kollégák is otthonról egy-egy gyereknek ruhákat, élelmiszert, igyekszünk nem magukra hagyni a rászoruló szülőket.

Egyébként engem ezek az esetek állandóan megtalálnak, a váltótársam szokott a jobb módú gyerekekkel foglalkozni, én inkább a hátrányosabb helyzetű gyerekeket segítem. Amellett, hogy a teljes csoporttal dolgozom, valahogy az ő rossz helyzetükre érzékenyebb vagyok, mint a kolléganőm. Ezek a gyerekek attól függetlenül, hogy nem tudják, hogy én is cigány vagyok - mert ez nem téma az óvodában -, inkább engem találnak meg, bennem éreznek nagyobb

nyitottságot, jobban érezzük a másikat. Alapvetően a származásom nem téma a munkám során, nem is nagyon kerül szóba. Néhány évvel ezelőtt volt egy kisfiú, akinek a testvérei is ebbe az óvodába jártak, és őt hallottam egyszer sutyorogni két másik gyerekkel arról, hogy én cigány vagyok. Aztán, amikor mondtam neki, hogy bátran mondhatja hangosan is, és megerősítettem, hogy tényleg az vagyok, nem reagált semmit rá, ez nem volt többé érdekes számára. Mára nagy kamasz fiú, de a mai napig nagy mosollyal előre köszön, amikor összehalálkozunk valahol.

A származásomra soha nem tekintettek sem a kollégák, sem a szülők negatívumként. Az elején volt, hogy ha cigányokkal kapcsolatos téma jött fel közöttünk, akkor a kollégák mindig hozzátették, hogy „Persze nem rád gondolunk Mártika”. Aztán kértem tőlük, hogy ne tegyék ezt hozzá, nyugodtan mondják, amit a jelenlétem nélkül is mondanának, aztán legfeljebb én lereagálom, ha valami bántó számomra.

A gyerekeknél és a szülőknél is azt érzem, hogy sokkal inkább az emberi hozzáállásom, tartásom és a szakmaiságom számít, szerencsére ez alapján látnak és fogadnak el.

Több olyan emlékem van, hogy amíg ezt a szülők megtehették, inkább vártak egy évet a gyerekük óvodakezdésével, ha tudták, hogy így hozzád kerülnek. Olyan is volt, hogy másik óvodához tartozók ragaszkodtak hozzád. Többször előfordult az is, hogy gyerekek boldogan köszöntek rám az utcán, azt gondolván, hogy te vagyok, majd amikor rájöttek, hogy nem a Márti néni vagyok, csalódottság ült ki az arcukra. Nagyon sokan szeretnek téged.

Igen, többször előfordult ilyen, és elsősorban nem a roma szülők részéről. Ez nyilván jó érzés, megtisztelve érzem magam ilyenkor, ezek megerősítések számomra, és érzelmileg sokat jelentenek. Egyébként főleg olyan esetben fordult elő, amikor a nagyobb testvér már hozzám járt, és így a szülő már ismert eléggé ahhoz, hogy a másik gyermekét is örömmel bízza rám.

*A harmincegy év alatt látsz különbséget a régebben hozzád járó
gyerekek és családjaik és a mostaniak között?*

A gyerekek képességeit tekintve az én csoportjaimban nem érzek különbséget, változást, ugyanolyannak érzem a harminc évvel ezelőtti gyerekeket, mint a huszonhat évvel ezelőttieket vagy a mostaniakat. Amiben különbséget érzek inkább, az a tudásszint, amivel jönnek egyes gyerekek, illetve a szülők a pedagógusokhoz való hozzáállása. Vannak olyan gyerekek, akiknél komolyan felmerül a kérdés, hogy három éven keresztül otthon mit csinált velük a szülő, mert az alapvető dolgokat sem tudja néhányuk.

Van most olyan gyerekem a csoportban, aki egyedül nem tud enni, ugyan a fizikai képessége megvan hozzá, de nem eszik egyedül, a kanalat sem tudja használni. Amikor jelzem a szülő felé, hogy otthon is gyakorolni kellene az önálló evést, akkor nem vesz komolyan, és az elvárás ellenére otthon ugyanúgy ő eteti meg a hároméves gyerekeit. A mostani csoportomban ez a probléma több gyereket is érint. De egyébként ezek pont nem a cigánygyerekek, ők önállóbbak, megoldanak mindent, mert rá vannak utalva. Azt látom, hogy a csoportomban lévő cigánygyerekek életrevalóbbak, mint a nem cigány társaik.

Egyébként nem is elsősorban a gyerekekkel, mint inkább a szüleikkel vannak problémáink. Nemrégiben arról beszélgettünk a kollégákkal, hogy lassan nem is a gyerekeket kell beszoktatnunk kiscsoportban, hanem a szülőket. Sokszor megkérdőjeleznek minket, a szakmai véleményünket, tanácsainkat nem veszik figyelembe, nem olyan együttműködőek, mint a régebbi szülők. Pedig nagyon nagy szükségünk van rájuk ahhoz, hogy a gyerekeket az életre neveljük. Már az óvodától kezdve gyakorlatias, praktikus tudásokat kellene átadnunk a számukra, de ez a szülők ellenében, a szülők nélkül nem lehet sikeres.

Én kifejezetten szégyellem magam, mert életemben először, most nagyon rossz visszajelzések jönnek az elsőosztályos tanítóktól az azal kapcsolatban, hogy a gyerekek milyen tudással kerültek tőlünk iskolába. Sajnos jönnek olyan utasítások a vezetőktől, amik betartása mellett a gyerekek fejlesztése korlátozottá válik. Ilyen például a színező lapok használata. Régebben lehetett azt csinálni, hogy

egy-egy témához kinyomtatunk színezőket, amiket a gyerekeknek odaadunk, de mivel ezek irányítják a gyerek fantáziáját, képi világát, hiszen már előre megrajzolt képekről van szó, ezért ezeket már nem lehet használni. Az teljesen érthető, hogy a gyerekek vizuális képessége jobban fejleszthető a szabad rajzolással, viszont a keretben való bennmaradást, a rajzeszköz finomabb használatának gyakorlását az előre megrajzolt sablon támogatná, és erre a készségre az írástanulásnál rögtön első osztályban szükség van. Azt tapasztalom, hogy az óvodai fejlesztés szabadabbá, rugalmasabbá tétele azt vonja maga után, hogy így a gyerekek nem lesznek birtokában annak a tudásnak, amire az első osztály építhet. Nekem nagyon rossz érzés, ha a módszertani változások, megkötések betartása ahhoz vezet, hogy a gyerekeket nem tudtam megfelelően felkészíteni az iskolára, a szakmai hitelességemet is rontom azzal, ha így engedem őket iskolába, illetve a gyerekeknek is nehezebb, mert sikertelennek élik meg rögtön az iskolakezdést.

Vekerdy Tamás, gyermekpszichológus mondta mindig azt, hogy optimális esetben az óvoda nem az iskolára készít elő, nem az a feladata, hogy direkt módon tanítson meg dolgokat az óvodások számára, hanem sokkal inkább az, hogy a szabad mozgáson, játékos foglalkozásokon keresztül támogassa a gyermek természetes fejlődését. Szerinte a fejlődési folyamat egy egészséges gyermeknél természetes módon, a futkározás, hintázás, ugrálás, a szabadmozgás hatására végbemegy. Ezzel én maximálisan egyet tudok érteni, viszont az iskola első osztályában már olyan konkrét tudásokat követelnek a gyerekektől, amik az irányított foglalkozások, fejlesztések kihagyása mellett nem sajátíthatók el. Túl nagy az elvárásokban való különbség a nagycsoport és az iskola első osztálya között, az iskola követelményeit hozzá kellene igazítani a gyerekek életkori sajátosságaihoz, szükségleteihez, de ez egyelőre nem történt meg.

Jelenleg kiscsoportom van, nagyon aranyosak a gyerekek, de rengeteg munka van velük, és abban csoportról-csoportra tényleg nagy a különbség, hogy milyen már otthon megtanított kompetenciákkal jönnek a gyerekek. Ebben, az évek során nagy romlást érzékelek, alacsonyabb szintről kell velük eljutni oda, hogy alkalmasak legyenek az iskolakezdésre. Viszont azt is ki tudom jelenteni, hogy a szociális háttértől függetlenül nagyjából ugyanarra a szintre

fel tudjuk hozni a gyerekeket, bár nyilván nagyobb befektetett energiára van szükség részünkről. Az eredményesség szempontjából inkább az a meghatározó, hogy milyen értelmi képességekkel rendelkezik egy-egy gyerek.

A háttér inkább olyan szempontból meghatározó, hogy amit mi a gyerekekben, gyerekekkel felépítettünk, azt a szülő mennyire rombolja le, az általunk megtanított, megkövetelt dolgokkal mennyire ellentétes az otthoni nevelés.

Néhány nappal ezelőtt adtam le a portfóliómat (pedagógusok számára kötelezően előírt minősítési rendszer - *szerk*), amiben egy olyan kisfiúról írtam esettanulmányt, akinek elég rendezetlenek voltak a családi körülményei, az apa néha felbukkant az életükben, de tartósan nem tudott, vagy akart velük lenni, és anyagilag sem támogatta őket. Ez a gyerek magatartási problémákkal érkezett hozzánk, az első napokban rugdosott, kapálózott, hisztizett, de szerencsére az anya együttműködő volt. Annak ellenére, hogy a gyerek nem akart az oviban maradni, amikor megkértem az anyát, hogy menjen el, megtette. Ezzel igazából kifejezte, hogy bízik bennem, én pedig nyugodtan, kedvesen, barátságosan tudtam a kisfiához fordulni, megkapta tőlem azt a pozitív figyelmet, amire szüksége volt ahhoz, hogy megnyugodjon. A kisfiú később, a próbálkozások eredményeként elkezdte jól érezni magát az óvodában, és nagyon hamar kiderült róla, hogy jó képességű gyermek, rövid időn belül minden probléma nélkül beilleszkedett a csoportba. Nagyon jóban lettünk egymással. Mostanra tizenegy éves, nem tudom, hogy milyen tanárhoz került, de ha esetleg nem jól teljesít most, akkor ez biztosan nem a képességeinek tudható be, hanem esetleg annak, hogy nem kellő türelemmel fordulnak felé.

Az, hogy az első három évben mi történik a gyerekekkel, az elsősorban a szülei felelőssége, de azt követően már a pedagógus is felelős azért, hogy mit hoz ki belőle. Találkoztam más óvodákban olyan gyerekekkel, akik nagycsoportos korukra nem tudták a színeket, nem ismerték az alapvető szabályokat. Itt ugyanaz a kérdés felmerül, mint

amit már a szülőkkel kapcsolatban is felvetettem, hogy ennyi idő alatt milyen érdemleges munka folyt, mit csinált velük az érintett pedagógus, mit tanított meg számukra, ha ezeket sem tudják.

Sok múlik a szülőn, de ha valamit otthon nem kapott meg az a gyerek, azt a pedagógusnak kötelessége pótolni.

Sokszor az az érzésem, hogy az óvoda átváltozik gyermekmegőrzővé, mert nem történik meg a gyerekek fejlesztése. Már az óvodában meg lehet úgy csúszni, hogy helyrehozhatatlan elmaradások legyenek. A gyerekek, a szülők hozzánk való viszonyulásán keresztül is érzik, hogy nekünk mennyire kell szót fogadniuk. Nemrégiben volt egy szülő, akinek jeleztem, hogy aznap magatartásbeli gond volt az egyébként nagyon értelmes kisfiával (mélyen beleharapott a csoporttársa karjába), azt vártam, hogy megerősíti ő is a gyerekben, hogy helytelen volt, amit tett, de ehhez képest jót mosolygott, majd átölelte és megpuszilta a gyereket. Nehéz kompenzálni a szülők nevelésbeli következetlenségeit, pedig minden év elején megkérjük őket, hogy működjenek együtt velünk, annak érdekében, hogy a gyerekek felé azonos értékeket tudjunk közvetíteni. A mostani szülőkkel ilyen szempontból is nehezebb, mint azelőtt. Anyait tanul meg a gyerek, hogy az óvodában a mi kérésünkre betartja a szabályokat, önállóan megcsinál a korához illő mértékben feladatokat, de ezeket otthon már nem kell megtennie, mert kiszolgálják, öltöztetik-vetkőztetik, megetetik stb. Nem tudom, hogy így meddig van értelme a munkánknak, megtanítunk valamit, amit aztán otthon leépítenek.

Hogy érzed most, ennyi év után, megéri a gyerekekkel foglalkozni, megéri ezt a pályát választani?

Persze, megéri valahol... Amikor például már elmegy az iskolába valamelyik gyerek, és még akkor is gondol rám, küld egy olyan fotót nekem, amin egy általa rajzolt és kivágott szívecskébe az van beleírva, hogy „Szeretlek Márti néni”. Hogy az utcán még évek múlva is odaszalad hozzád, és megölel, hogy a szülők hálásan meg-

köszönik az óvodai éveket, ezek miatt lehet ezt a pályát szeretni. De az ilyen visszajelzés is egyre kevesebb. Emlékszem, hogy tíz évvel ezelőtt még évváróra annyi virágot kaptam, hogy kérnem kellett, hogy autóval jöjjenek értem, mert biciklivel nem tudtam volna hazavinni azokat. Most Mikulásra még csak jókívánságot sem kaptunk a szülőktől. Azért ez is elgondolkodtató, nem tudom, hogy ez mennyire szól az irántunk érzett tiszteletükről.

Ez a pálya iszonyú nehéz sok minden miatt, a kötöttségei, az adminisztratív elvárások miatt, az alacsony fizetésről nem is beszélve.

Tényleg az motivál engem ebben a hivatásban, hogy látom, mit lehet elérni három év alatt, hogy mit lehet kihozni egy-egy gyerekből amíg együtt vagyunk.

Emlékszel még a legelső csoportodra? Ők mostanra hány évesek?

Persze, emlékszem még rájuk, még nagyon sok nevet fel tudnék sorolni közülük, számomra nagyon kedves gyerekek, sokan közülük állami gondozottak voltak. Ahogy közben számolgom, mostanra ők már harminchat évesek... örömmel gondolok vissza rájuk. Fotókat látok néha róluk, látom ezeken a gyerekeiket, de nem vagyok velük kapcsolatban. Többségük elment Abonyból, így nem is nagyon tudhatok róluk. Illetve pont a mostani csoportomban van egy kislány, akinek az anyukája is hozzám járt.

Erről jut eszembe, hogy 2019 nyarán volt az esküvője az egyik cigánylánynak, aki még a te csoportodba járt. Amikor meghaltad, hogy férjhez megy, annyira rosszul érintett téged, hogy el is sírtad magad.

Igen, nagyon rosszul érintett, mert még csak tizenöt éves, és nagyon okosnak, tehetségesnek tartom, és azt érzem, hogy nem ez volt a legjobb út számára. Bár oláh cigány kislány, a képességei alapján sikeresen továbbtanulhatott volna, sokkal többre született szerintem an-

nál, hogy ilyen fiatalon férjhez menjen. Remélem, azért jól alakul majd a sorsa.

Volt a harmincegy év alatt valaki, aki, vagy azért mert nagyon kedves volt neked, vagy azért mert nagyon problémás volt, de kiemelkedik a többi közül, és nagyon megmaradt benned?

Többen is, például az Alex, akivel úgy összehangolódtunk, hogy egymás gondolatát kitaláltuk, vagy az a kislány, aki a szívecskét küldte nekem, de ott volt Patrick - akinek ugyan nem mértük meg az IQ-ját, de szerintem messze átlag feletti -, akitől én rengeteget tanultam. Mindig olyan tudományos kérdésekkel bombázott, amikre őszintén bevallottam neki, hogy nem tudom a választ, de ezeknek mindig utánajártam, és a következő napon megosztottam vele a talált információkat. Másnap egyébként mindig számon is kérte, hogy megkerestem-e a válaszokat. Ő mással nem jött ki a felnőttek közül, csak velem. Ha valaki nem volt olyan tájékozott, mint ő, kevesebbet tudott nála, akkor nagyon mérges tudott lenni, és agresszívan viselkedett. Ennek az lett a következménye, hogy gyakran kapott büntetést a magatartása miatt. Sajnos az érintett kolléga, nem is próbálta megérteni őt, így nem is tudta a helyén kezelni a vele kialakult helyzetet. Velem viszont mindig meg tudta beszélni, mi volt a gond, és ha kiderült, hogy nem ő volt a hibás egy-egy verekedésnél, hangoskodásnál, vagy valamit nem is egyedül csinált, akkor nem engedtem, hogy csak ő vigye el a balhét. Figyeltem rá, hogy mindig igazságos legyen vele, és persze a többi gyerekekkel is.

Mennyi évre elegendő erő és kitartás van még benned ehhez a munkához?

Negyvenévnnyi munka után mehetek el nyugdíjba, úgyhogy még van kilenc évem. De ha nem lenne muszáj a fizetés miatt dolgoznom, már most abbahagynám. Már nem csinálnám tovább annak ellenére sem, hogy szeretem a gyerekeket. Hét-nyolc évvel ezelőtt átsuhant az agyamon, hogy biztosan jó helyen vagyok-e, biztosan ez-e az én utam, de nem a gyerekek vagy a szülők miatt, hanem a rendszer

miatt. Aztán mindig kapok annyi pozitív megerősítést, ami tovább hajt, de mostanra tényleg nagyon elfáradtam. Ha most elmehetnék nyugdíjba, vagy olyan sok pénzem lenne, akkor elhagynám a pályát. Mostanra kiégtem.

Meg tudod mondani, mi kellene ahhoz, hogy akard tovább csinálni még? Irdatlan mennyiségű tudásod és tapasztalatod van már ebben, ami mind elvész, ha elhagyod a pályát.

Más oktatási rendszer kellene. Arra lenne szükség, hogy az óvoda-pedagógusoknak visszaadják azokat a döntési lehetőségeket, amik például arra vonatkoznak, hogy valaki jöjjön-e három évesen óvodába vagy inkább várjon még, vagy, hogy lehessen bebeszólásunk abba, itt marasztaljuk a gyereket az óvodában, vagy javasoljuk az iskolába menetelét. Sok olyan gyerek lehet, aki fizikailag és tudásában is alkalmas az iskolára, viszont érzelmi szinten még nem áll ott, hogy megtegye az óvoda és az iskola közötti nagy ugrást. Régebben megbeszélhattuk a szülővel, hogy mit látunk a legjobbnak a gyerek számára, de ezután nem lesz ebbe bebeszólásunk. Ha tényleg csak annyi a feladatom, hogy a gyerekeket megőrizzem, akkor minek tanultam ennyit?

Szóval alapvetően a rendszernek kellene megváltoznia, illetve, a fizetés mértékének és a megbecsültségünknek. A portfólió elkészítésébe is rengeteg energiát bele kellett tenni, ami számomra, két felnőtt gyerek mellett nem volt akkora nagy probléma, de a húsz éves fiam így is nehezményezte, hogy ennyire erre fókuszáltam a nyári szünetben. A hozadéka a portfólió elkészítésének annyi lesz, hogy harmincegy év után bebizonyíthatom újra, hogy alkalmas vagyok a pályára, és cserébe körülbelül 5-7 ezer forinttal több fizetést kapok majd havonta, ha elfogadják a beadott írásos anyagomat, és a gyakorlati vizsgán is megfelelek.

Ha már említetted a saját gyerekidet, beszélhetünk a magánéletről egy kicsit? Én annyira emlékszem veled kapcsolatban, hogy koraérett, nagyon szép lány voltál, akiért oda voltak a fiúk, de persze elérhetetlen voltál számukra, ill. egyetlen fiú, férfi volt, aki számára nem, ő a volt férjed.

Még nem töltöttem be a tizenötödik életévemet, amikor eljött megkérteni a családjával együtt, egy szerény, halk szavú fiú, aki szerintem nem is akart nősülni. Szerencsére kitudódott, hogy mikor akarnak jönni hozzánk, így én azon a hétvégén bent maradtam a kollégiumban. Édesapánk volt itthon, meg gondolom a nőrokonaink, akik megmondták, hogy még tanulok, nem megyek férjhez. Állítólag ők erre azt reagálták, hogy nekik jó leszek így is, nem kell, hogy tanuljak. Nyilvánvalóan nem az ő véleményük volt a mérvadó számunkra, fel sem merült, hogy a középiskolát ne csinálnám végig. Igazából addig, amíg nem váltam felnőtté, nem is volt kapcsolatom. Amikor az érettségi után elkezdtem dolgozni, illetve hétvégeként eljártunk az unokatestvérekkel a helyi video klubba, akkor ismerkedtem meg a későbbi férjemmel, akivel egy év után megszakadt a kapcsolatunk, majd ismét összejöttünk, és három évvel a megismerkedésünk után összeházasodtunk.

Viszonylag későn, a hagyományokhoz mérten idősen mentem férjhez. Ezt többek között azért is tehettem meg, mert a szüleink és a nagyszüleink a családhoz, szélesebb közösséghez mérten is nagyon modern gondolkodásúak voltak. Érdekes módon az apai nagyapánk, tatánk volt az, aki a nagymamánkkal ellenkezve is azt mondta mindig, hogy tanuljunk, arra vágyott, hogy lásson minket valamikor a TV-ben. Emlékszem neked azt mondogatta, hogy ha riporter leszel, akkor majd szerepelni fogsz a TV-ben. A mamánk viszont azt mondta, hogy ha túl sokat tanulunk, megfájdul a fejünk. Apukánk szakmát szerzett, víz- és gázszerelőként, mozigépészként, anyukánk pedig varrónőként, majd minőségellenőrként dolgozott a varrodában, kötődében. Gyerekkorunkban sok nem roma barátjuk volt, akikkel eljártak közös vacsorákra, amíg fiatalabbak voltak.

Szóval olyan közegben nőttünk fel, legfőképpen az anyukánk hatására, amiben a cigány hagyományok tisztelete és a „modern” világ értékeinek, elvárásainak való megfelelés egyszerre voltak jelen.

Ő sokáig vágyott rá, hogy tanulhasson, de az ambíciói ellenére sem szerzett az általános iskolánál magasabb végzettséget, de számos tanfolyamon, képzésben vett részt, azt szokták gondolni róla, hogy diplomás pedagógus.

Visszatérve a házasságra, igen, férjhez mentem annak ellenére, hogy körülöttem gyakorlatilag mindenki azt mondta, hogy a már említett fiú, aki udvarolt nekem, nem illik hozzám. Viszont számomra igazából szinte egyértelmű volt, hogy ez a következő lépés a szülőktől való leválás útján. A férjem viszonylag jómódúnak tűnt, jól el tudta adni magát, többnek látszott lényegesen, mint amennyi valójában volt, de ez nyilván csak később derült ki. Én teljesen tapasztalatlan és naiv voltam, többet láttam benne a valóságosnál. Egyéb-ként sokféle lehetőség volt a személyében, tehetséges zenész volt, és a kereskedői vénája is jó volt, viszont a pénzzel egyáltalán nem tudott bánni, kifolyt a kezéből, odaadogatta bárkinek, aki kért tőle. Romungro családból származott, de szerintem alapvetően nem ebből fakadtak a problémáink. Az ő családja is itt élt Abonyban, ami szintén azt erősítette, hogy házasokként mi is itt maradjunk. Egy ideig az ő családjával éltünk együtt. Az itt maradásunk viszont nehezebbé tette a kettőnk kapcsolatát, mert ráterhelte azt, hogy bennem folyamatos megfelelési kényszer volt mind a két család felé.

Nem régiben beszélgettem anyukánkkal erről az egésről, és meséltem neki, hogy én már a templomban éreztem, hogy rossz utat választottam, de akkor már nem akartam visszakozni, végigcsináltam a szertartást, a lakodalmat és az utána jövő jónéhány évet. Nagy volt a nyomás rajtam akkor, én voltam az első, aki tovább tanult, aki nem a hagyományok szerinti életkorban, hanem később ment férjhez. Sokan figyeltek rám, és sokra tartottak...Nem sokkal később megszületett a kislányunk, és rögtön kiderült számomra, hogy nem fog jól működni a házasságunk.

De, az az igazság, hogy én nagyon sokáig azért nem változtattam, mert bennem a cigány hagyományok szerinti minta volt, vagyis, hogy amit a férj mond, az lesz a jó, azt kell csinálni.

Hiába láttam, hogy az az irány amerre a férjem visz nem jó, nem szóltam, hanem követtem őt. Nagyon sokára jutottam el oda, hogy jelezzem, ha szerintem valami nem jó, de akkor ennek meglettek a fizikai következményei. Az egy-egy elcsattant pofonról nem szóltam a családnak, mert tudtam, hogy nem hagyták volna annyiban, és nem akartam háborúskodást. Voltak egyébként jobb időszakok, de alapvetően nem éltünk jól, így tizenhét év után elváltunk.

A férjem családja, de legfőképpen az anyukája nem tudott elfogadni engem a származásom miatt, de én sem tudtam megszeretni őket. Az anyósom annyira befolyásolta a férjemet, hogy az ő hatására nem taníthattam meg a gyerekeimet a lovári nyelvre. Közel harminc év után derült ki számomra, hogy a szüleim az esküvőnket az oláh cigány szokások szerint szerették volna megvalósítani, de az anyósom nem engedte annak ellenére sem, hogy a cigányoknál elvileg a lányos család szabja a feltételeket. Annyira szembetűnő volt, hogy nem illünk össze a férjemmel, hogy az apja az esküvő előtti délutánon megkérdezte még egyszer a szüleimtől, hogy biztosan hozzáadnak-e a fiához. Úgy látszik megérezett valamit... Rá egyébként nagyon jó szívvel gondolok vissza, őt szerettem.

A férjhezmenetelem után sokkal rosszabb körülmények között éltem, mint amit otthon megszoktam. Félkész házban laktunk a férjem szüleivel és az egyik húgával, még nem volt bent víz, ismét kútról kellett hordani, mint gyerekkorunkban, földes volt a konyha, kályhával fűtöttünk. Otthon a szülői ház már összkomfortos volt, úgyhogy ahogy később éltem, az visszalépés volt számomra életszínvonalban. Ezen felül ott volt az értékrendbeli, viselkedésbeli különbség, és persze a végzettségünk is nagyon eltérő volt. A volt férjemnek csak általános iskolai végzettsége volt. Szerintem az, hogy én diplomát szereztem, féltékennyé tette őt, és ez még inkább arra ösztönözte, hogy többet mutasson a valóságosnál. Ő egyébként járt szakmunkásképzőbe, de eltanácsolták a viselkedése miatt. Szóval nagyon nagy volt közöttünk a különbség.

A válás óta eltelt tíz évben, nem is tartottátok a kapcsolatot, nem támogattot téged akkor sem, amikor a gyerekeitek kiskorúak voltak. Igazából férj és apa nélkül maradtatok. Bár szerencsére a család, szülők, rokonok itt vannak körülöttek.

Igen, a szüleink itt élnek tőlünk néhány percnyire, de a gyerekek apai nagyszülei már nem élnek, és a volt férjem nem tartja a kapcsolatot a gyerekekkel sem, és persze velem sem. A fiam néha összefut vele, de ez ritka. A lányom, mivel külföldön él, még csak véletlenül sem találkozik az apjával, ők évek óta nem látták egymást.

A volt férjednek már a gyerekek továbbtanulásába sem volt beleszólása, nem követte az útjukat, te igyekeztél egyengetni azt. Mit szóltál hozzá, hogy annak ellenére, hogy te diplomát szerezteél, ők a középfokú tanulmányaik befejezése után nem akartak főiskolára, egyetemre menni?

Megértettem az indokaikat, mert azt látták az én példámon keresztül, hogy a diploma nem hozza magával feltétlenül a megbecsültséget, vagy az anyagi biztonságot. Mind a ketten feltették nekem a kérdést, hogy én mire mentem a diplomámmal, miért is érte meg ennyit tanulnom, küzdenem, miért éri meg harmincegy éve gyakorlatilag nap, mint nap küzdeni mások gyerekeiért. Azt látják, ahhoz, hogy a megfelelő életszínvonalat tudják a maguk számára biztosítani, nem feltétlenül kell ennyi évet tanulni. Sajnos nem tudtam azt mondani számukra, hogy a diploma egyértelműen sikerhez vezet és megéri a befektetést, erről mostanra én sem vagyok meggyőződve.

Megkérdőjelezem, hogy volt-e a továbbtanulásomnak, diplomaszerezésemnek értelme. Nem biztos, hogy megérte... sokszor azt látom, hogy azok a roma lányok, nők, akik egyidősek velem, és korán férjhez mentek, sokkal jobban élnek, mint én. Sokkal könnyebb az életük, mert a férjük megteremtette számukra az anyagi biztonságot, ők pedig hozzátették azt, amit egy nő, egy anya hozzá tud tenni. Szép házban élnek a családjukkal, modern felfogásúak, jogosítványuk, autójuk van, utazgatnak, csinosan öltöznek. Megvan mindenük, ami a kiegyensúlyozott élethez kell. Ezzel szemben, én dolgozom, amikor délelőtti vagyok az óvodában, akkor már negyed hatkor kelek és indulok itthonról, stresszes életet élek, felelősséget vállalok emberileg és szakmailag is a hozzám járó gyerekekért, folyamatosan meg kell felelnem a formai elvárásoknak is, úgyhogy rengeteget adminisztrálok, portfóliót írok... szóval a tanultságom ellenére nekem nehezebb az életem, mint nekik, pedig többüknek legjobb

esetben is csak általános iskolai végzettsége van. Lehet, hogy tudatlanok, és bizonyos szempontból kötöttebb az életük, hiszen az főleg a család körüli teendőkre korlátozódik, de mivel ők eleve ebben a szellemben nevelkedtek, valószínűleg nem hiányzik más számukra, elképzelhető, hogy elégedettebbek, mint én. Nincsenek az önmegvalósításra irányuló vágyaik, kiteljesednek az anyaságban, abban, hogy az unokáikkal lehetnek, főznek, együtt vannak... sokkal kevesebb felelősség hárul rájuk, mint amit én felvállaltam. Egy cigány férj mellett ez elégséges.

Nem tudom egyértelműen azt mondani, hogy ez volt a jó út számomra, és megérte. Ez vonatkozik a férjhezmenetelre, a teljes magánéletre, és vonatkozik a szakmai pályára is.

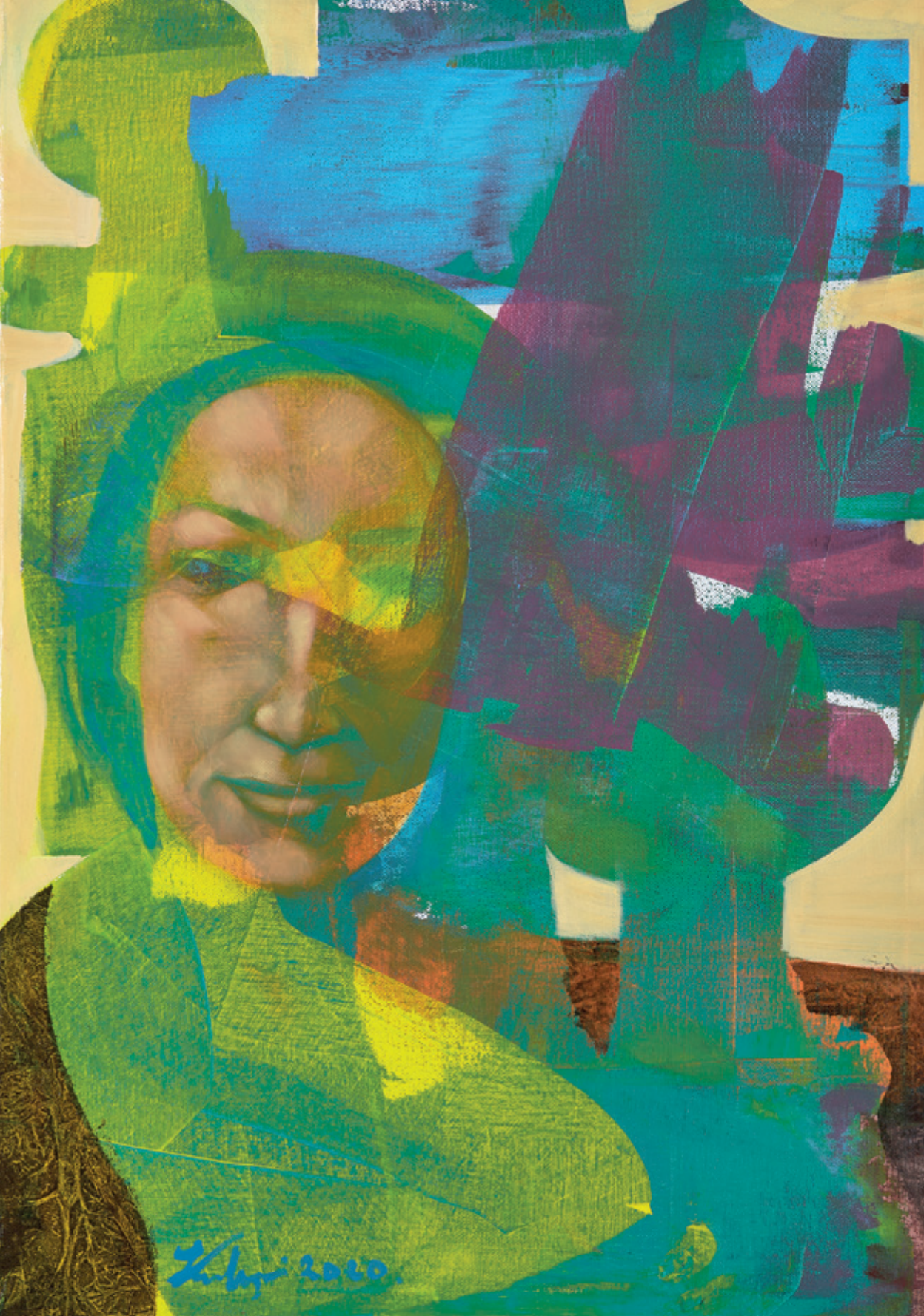
Szerinted nekünk, negyven – negyvenöt év feletti roma nőknek milyen üzenetünk lehet a mostani fiatal roma lányok számára? Milyen útra ösztönözhetnénk őket?

Ez nagyon nehéz... nem tudom. Ha a tanulást választja egy cigány nő, akkor az identitását valamennyire félre kell tennie. Szerintem nehéz cigány férfit találni akkor, ha cigány nőként a tanulást választod. A tanulással kinyílnak a világ, lehet, hogy megváltozik az értékszemlélet, más fajta igények keletkeznek, ezeket nem lehet a hagyományos cigány női szerepben kielégíteni, főleg akkor nem, ha egy olyan cigány férfi van melletted, aki nem akar veled együtt fejlődni. Egy tanult roma nő lehet, hogy csak egy nem cigány társ mellett tud kiteljesedni, akkor viszont a roma identitásával, illetve a kulturális különbségekkel kell valamit kezdenie, ezeken kell többet dolgoznia.

Ebben az egészben szerintem benne van az a csapda, hogy ha roma lányként, nőként a továbbtanulást választod, akkor a saját közösségedet „kinövöd”, ott már nem kellesz, viszont a többség szemében te mégis cigány maradsz, még akkor is, ha diplomát szereztél, és oda még nem kellesz, szóval a kettő közé szorulsz. Szerintem ezt is fontos elmondanunk a fiataloknak.

Igen, ezzel a kettősséggel kezdeni kell valamit, többen küzdünk ennek az önmagunkban való letisztázásával. Felmerül, hogy kik is vagyunk, hová is tartozunk. Magammal kapcsolatban azt tudom mondani egyébként, hogy eddig mindig sikerült alkalmazkodnom ahhoz a környezethez, amiben éppen vagyok. Ha cigányok között vagyok, akkor szívesen beszélgetek cigányul, örömmel táncolok, veszek részt a mulatságban, de nem okoz számomra problémát, hogy egy hivatali helyzetben, vagy egy banki ügyintézéskor azt a nyelvezetet és viselkedést használjam, ami ott szükséges. És nyilván a munkahelyemen pedagógus vagyok, értem és használom a szakmai nyelvet. Érzelmi szinten ez egy kicsit bonyolultabb, főleg a párválasztás miatt, ebben nekem is meg kell még találnom az utamat, nem hiszem, hogy találnék a cigány férfiak között társat magamnak. Viszont döntő kérdés, hogy egy nem roma értelmiségi férfi el tud-e fogadni a származásommal, kulturális háttérrel, családommal együtt. Ezen a téren nem tudom, hogy mit hoz a jövő.

Horváth Erika |
beosztott diplomata, konzul

Horváth Erika, 41 éves zenész cigány családból származó három gyermekes anyja, aki közel nyolc éve Németországban - Berlinben, majd Düsseldorfban - teljesít külügyi szolgálatot megbízott diplomataként, illetve konzulként. Munkája során egyebek között konzuli feladatokat, jelentő munkát (jelentések készítése az aktuális német politikai, gazdasági kulturális helyzetről) és kulturális diplomáciai feladatokat lát el.

Hónapokkal ezelőtt egyeztettük a beszélgetésünk időpontját, karácsony előtt néhány nappal sikerül találkoznunk, ugyanis most utaztál haza az ünnepekre a családdodhoz.

Igen, két nappal ezelőtt érkeztem haza Düsseldorfból egyedül, a két fiamnak még iskolába kellett menniük, úgyhogy ők ketten ma este érkeznek, az apjuk pedig majd vasárnap csatlakozik hozzánk.

A két gyerek felnőtt nélkül jön haza? Hány évesek?

A férjemmel közös fiunk tizenhárom, az előző kapcsolatából született fia pedig tizennyolc éves. És van egy lánya is, aki már huszon-

hét éves, de ő nem velünk Németországban, hanem Skóciában él több éve. Istvánnal három évig éltünk együtt Budapesten, amikor megszületett a közös gyermekünk, és ezzel egyidőben hozzánk költözött az öt éves kislánya, és a tizennégy éves lánya. A gyerekek érkezése előtt a szüleimmel éltünk együtt, de szerencsénk volt, mert kaptunk egy önkormányzati lakást, ahol már a három gyerek számára otthont tudtunk teremteni. Elég nehéz volt ez az időszak, nem voltunk jó anyagi helyzetben, három gyerek és önmagunk eltartására a férjem fizetése nem volt elég. Ahhoz, hogy én is el tudjak menni dolgozni, Dani fiamat másfél éves korától bölcsődébe kellett járatni.

Mi a végzettséged?

Az ELTE német nyelvtanári szakán végeztem, de főállású nyelvtanárként soha nem dolgoztam, csak óraadóként nyelviskolában.

A nyelvtanári végzettség után hogyan jött a diplomácia?

Az általános iskola után nem gimnáziumba, hanem a Gundel Károly Vendéglátóipari Szakközépiskolába jártam, ahol a nulladik évben csak német nyelvet, majd később idegenvezetést, idegenforgalmat tanultam. A német nyelv teljesen véletlenül jött, eredetileg angolt szerettem volna tanulni, de számomra is csak a beiratkozáskor derült ki, hogy abban az évben német osztályt indítanak csak. Gyakorlatilag számomra az iskolaév első napjaiban vált világossá, hogy a német lesz a fő nyelv, és a második évben ezen fogom a főbb szakmai tárgyakat - idegenforgalmat, vendéglátást, ügyintézés - tanulni. Az évek alatt rendszeresen megküzdöttem a német nyelvvel, de nagyon megszerettem annak ellenére is, hogy nem volt alkalmam kiutazni, és anyanyelvűekkel beszélni, csak már felnőttként. Akkoriban még nem volt internet, nem tudtam letölteni segédanyagokat, szótárat, nem volt még ERASMUS program, hogy cserediákként kimehettem volna. Egyébként nagyon hiányzott, hogy nem tudtam anyanyelvűekkel gyakorolni, de ennek ellenére lett egy erős nyelvi alapom, bár ahogy jeleztem, a munkám során nem a nyelvtanítás volt a fő profilom.

Még a fiam születése előtt köztisztviselőként dolgoztam az Ifjúsági és Családügyi Minisztériumban, ahol a Roma Integráció Évtizede Program (RIÉP, 2005-2015 - szerk) megvalósításának támogatására létrejött egy Roma Integrációs Főosztály. Ide szerettem volna a szülés után is visszakerülni, de mivel a határozott idejű szerződésem közben lejárt, nem dolgozhattam újra a főosztályon. Így egy indiai cég német csoportjánál kezdtem el dolgozni piacelemzőként és adminisztrátorként. 2009 végén, még a Bajnai kormány utolsó hónapjaiban, elindult egy közigazgatási program, aminek az volt a célja, hogy minél több diplomás roma helyezkedhessen el különböző kormányzati szerveknél, intézményeknél. A programba kerülés feltételeként le kellett tenni egy felsőfokú közigazgatási versenyvizsgát, ami munka és három gyerek mellett nem volt könnyű, de sikerült. A vizsgát sikeresen teljesítők önéletrajza bekerült egy adatbázisba, amiből a minisztériumok kiválaszthatták azokat, akikkel személyesen is találkozónának. Engem egyebek között a Külügyminisztériumból is megkerestek, ahová az interjú után felvételt nyertem, úgyhogy 2010 áprilisában elkezdtem a Minisztérium Tudománydiplomáciai Főosztályán dolgozni. Ahogy mondtam, több minisztériumba behívtak interjúra, de a Külügyminisztériumot gondoltam a legstabilabbnak.

Szóval, így kerültem a diplomácia közelébe, bár nem nagyon tudtam az elején, hogy mi az a tudománydiplomácia, vagy, hogy a diplomácia általában mi mindent jelent. Egyébként az indiai cégnél jobban kerestem, mint a Minisztériumban, de azt gondoltam, hogy hosszú távon itt tudok jobb karriert építeni magamnak.

Mit jelent a tudománydiplomácia?

A magyar tudományos élet, a magyar tudomány eredményeinek külföldön való népszerűsítését. De egyébként én mindenféle feladatot kaptam még az elején. Így csöppentem bele egy eseménybe is, aminek keretében roma diákok jöttek megnézni a Külügyminisztériumot. Mivel a főosztályvezetőm tudta, hogy idegenvezető is vagyok, megkérdezte, hogy lennék-e ezzel a csoporttal, segítenék-e az ő eligazításukban, és én persze igent mondtam. Ezen az eseményen ott volt Martonyi János külügyminiszter úr is, akivel elkezdtem beszélgetni, megemlítettem neki, hogy szeretnék esetleg roma témával is

foglalkozni, ha van erre lehetőség. Ő erre azt ajánlotta, hogy vegyem fel a kapcsolatot Pröhle Gergely államtitkár úrral, amit én meg is tettem, bemutatkoztam neki és beszéltem a terveimről.

Gyorsan történtek a dolgok körülöttem, mert 2010 áprilisában kezdtem el a Külügyminisztériumban dolgozni, és ugyanennek az évnek a decemberében már felajánlották, hogy a következő év januárjától diplomataként dolgozzak Berlinben.

Mivel 2011 első felében Magyarország látta el az Európai Unió Tanácsának elnöki feladatait, melyek között a roma kérdés kiemelt szerepet kapott, a Kormány minél több területre igyekezett a témában jártas szakértőt berakni, így nekem is megajánlották ezt a lehetőséget.

Nem is tudtam igazából, hogy ez milyen feladatokat jelentene számomra, sőt azt sem nagyon, hogy mit jelent ez az egész. Találkoztam a leendő nagykövettel Dr. Czukor Józseffel, aki nagyon nyitott volt felém, végig támogatott a külszolgálatom alatt, akárcsak Pröhle államtitkár úr, illetve az akkori roma ügyekért felelős államtitkár, Balog Zoltán, aki szintén a mai napig támogat.

Érdekes volt számomra az a tapasztalás, hogy ezt megelőzően soha, sem a tanulmányaim alatt, sem a munkám során, senki nem szavazott nekem ekkora bizalmat, mint akkor ők. Igazából nem tudhatták, hogy hogyan dolgozom, de ennek ellenére olyan támogatást, lehetőséget adtak, amit azelőtt soha, senki. Mivel első körben csak hat hónapról volt szó, az biztos volt, hogy a családot, a három gyereket nem érdemes kimozdítani itthonról, viszont ez olyan lehetőség volt számomra, számunkra, amiről a férjemmel egyetértésben azt gondoltuk, hogy nem lehet kihagyni. Úgyhogy én elmentem és havonta egy alkalommal jöttem haza a családhoz. Minden nap, estig dolgoztam. Olyan rövid idő alatt zajlott a kiutazásom, hogy nem is volt idő arra sem, hogy valamilyen képzésben, felkészítésben részesítsenek, úgyhogy mindent ott élesben kellett nagyon gyorsan megtanulnom. Igazából a kollégák segítettek a betanulásban, de az nagyon sokat

jelentett az ő szemükben is, hogy Nagykövet Úr ott volt mögöttem. Amikor letelt a hat hónap felajánlották, hogy további tíz hónapot maradjak kint cserediplomataként a német Külügyminisztériumban. Ott egy teljesen más témában, területen kellett megfelelnem. Természetesen megmondtam, hogy csak akkor tudom vállalni ezt a munkát, ha a családot is vihetem magammal, így ugyan a férjem lányát nem vittük, mert ő már az érettségi előtti évét kezdte meg, de mi négyen, együtt utaztunk ki. A fiúkat bedobtuk a mélyvízbe, az egyikőjük óvodába, a nagyobbik fiunk pedig iskolába ment úgy, hogy egyáltalán nem beszéltek németül, de hamar belejöttek. Ahogy bekerültem a németek közé, az én nyelvtudásom is nagyon hirtelen ívelt fölfelé, hiszen azt megelőzően magyar kollégákkal voltam többnyire, most viszont tényleg folyamatosan németül kellett beszélnem. A német Külügyminisztériumban végül összesen tizenhat hónapot dolgoztam, ahol egyebek között Oroszországgal, illetve a Keleti-Partnerséggel foglalkoztam.

Egy idő után ennek is vége lett és visszakerültem a Nagykövetségre, közvetlenül Czukor Nagykövet Úr mellé. Itt protokolláris feladatokat végeztem, ami azt jelentette, hogy Nagykövet Úr összes találkozóját láthattam, és számos esetben én magam is részt vettem ezeken. Ennek köszönhetően olyan magasrangú embereket ismerhettem meg, akikkel egyébként esélyem sem lett volna összecsalálkozni. A nagykövetségen később konzulként is dolgoztam, ami mellett megmaradtak a protokolláris és kulturális jellegű feladataim is.

Természetesen a kulturális feladataim között nagy szerepet kapott a roma téma, számos rendezvényt - koncerteket, kiállításokat, divatbemutatót, pódiumbeszélgetéseket - szerveztem.

Ekkorra már eltelt öt és fél év, úgyhogy a legtöbb kollégámat, sőt Nagykövet Urat is elbúcsúztattam, mindenki máshová került. Közben én is nagyon elfáradtam, éveken keresztül a hétvégeim többségén is dolgoznom kellett. Ez a munka igazából huszonnégy órás szolgálatot jelent, hétfégi ügyelettel, folyamatos készenléttel. A berlini külszolgálat után visszajöttünk Magyarországra, és egy évig

ismét az itthoni Külügyminisztériumban dolgoztam. Viszont megjelent egy pályázat, ami Düsseldorfba egy konzuli státuszra vonatkozott, úgyhogy itt volt egy újabb lehetőség arra, hogy visszamenjünk Németországba. Azt kellett elsősorban átgondolnunk, hogy a fiúk számára a tanulmányaik szempontjából mi lenne a legjobb, és arra jutottunk, hogy ha a nagyobbik elkezd itt a gimnáziumot, akkor négy évig nem tudunk újra kimenni, úgyhogy jobb még azelőtt újra kiköltözni. A döntésünk után beadtam a jelentkezésemet erre a pozícióra, és meg is kaptam azt, úgyhogy most ismét költözködés előtt álltunk. Düsseldorf előtt hat hetem volt, hogy letegyem a konzuli szakvizsgát, ami mellett az anyakönyvvezetői vizsgát is meg kellett csinálnom. Mindeközben mindent meg kellett szervezni, hogy hol fogunk lakni, a gyerekek hova járnak iskolába...

A konzuli munka nagy része adminisztratív, ügyeket kell megoldani, segíteni kell a kint lévő magyar állampolgároknak, ha bajban vannak, a konzulátuson hirtelen helyzetekre kell reagálni, gyors segítséget kell tudni nyújtani, nagyon jó helyzetfelismerő és problémamegoldó képességre van szükség. Arra koncentrálok, hogy ezt meg tudjam adni, de azért itt Düsseldorfban is van lehetőségem tárgyalásokon részt venni. Általában jó visszajelzéseket kapok, a vezetőim elismernek és van, hogy a segítségre szorulóknak is utólag rám írnak és megköszönik a munkámat. Az a jó, hogy kint már bizonyos körökben ismerik a nevemet, tudom képviselni a roma ügyet is, főleg kulturális vonatkozásban. Szerintem nagyon fontos, hogy amikor bizalmat szavaztak nekem és megelőlegeztek olyan pozíciót, amihez kezdetben esetleg nem volt meg a kellő tudásom, meg tudtam felelni az elvárásoknak, akartam és meg tudtam tanulni, amit kellett. Aktív voltam akkor is, amikor kezdetben 3-4 hónapon keresztül alig aludtam a stressz miatt. De olyan emberek voltak körülöttem, akik kiálltak mellettem, és akiktől folyamatosan tanulhattam. Ez nagyon fontos számomra, nagy dolognak tartom az életemben.

Diplomataként folyamatosan dolgozni, fejlődni kell, és jó kapcsolatokat kialakítani ahhoz, hogy fennmaradj. És itt már nem az a mérce, hogy milyen szinten beszélsz németül, hiszen ennek meglete mindenkinél adott. Számos más területen lévő kompetenciával kell tudni kitűnni a többiek közül. Szerencsére Nagykövet Úr azt akarta, hogy minél több dologba belelássak, hogy mondjuk hiába nem

értettem a külpolitikához, de lássam, hogy hogyan zajlik egy ilyen tárgyalás. Persze ez azzal járt, hogy a tárgyalásról szóló jelentésnek azonnal, vagy legfeljebb másnapra ott kellett lennie az asztalán. Egy jó jelentés megírása viszont nem arról szól, hogy szó szerint leírod az elhangzottakat, képből kell lenni mindazzal kapcsolatban, ami ott felmerült. A berlini munka, de természetesen a mostani is, megköveteli tőlem, hogy naprakész legyek a német belpolitikában, hogy a különböző tartományok ügyeit, aktuálpolitikáját is ismerjem. Évek óta minden napomat a német újságok elolvasásával kezdem, minden nagyobb eseménnyel tisztában kell lenni mind a német, mind pedig a magyar oldallal kapcsolatban. Az nem lehet, hogy valamit Nagykövet Úr mond, te pedig csak nézel, mert nem is hallottál róla.

A mostani szerződésed meddig szól?

A konzuli kinevezés négy évre szól, amiből két év már lejárt.

És a fiúk most hol tartanak a tanulmányaikban?

A kisebbik fiunk most nyolcadikos, egy tizenkét évfolyamos gimnáziumba jár, a nagyobbik pedig egy érettségire felkészítő iskolába. Kint minden egyes tartományban más az iskolarendszer, az érettségiig nem csak szakközépiskolán vagy gimnáziumon keresztül lehet eljutni, hanem van még vagy öt féle rendszer, ami addig eljuttathat. Ő egy „Realschule” –ba, vagyis reáliskolába járt egy évig, nemrégiben pedig egy szakmai gyakorlatot is magába foglaló egészségügyi szakkollégiumot kezdett el. A kicsi, amíg egy éven keresztül itthon voltunk, kéttannyelvű suliba járt, ahol nagyon szerették. Két hónap iskolába járás után már országos nyelvi versenyre vitték, ahol a csapatuk második lett. Soha előtte nem ért el az iskola ilyen jó eredményt. Persze mind a két fiú anyanyelvi szinten beszéli a németet, az idősebbnek már meg is van a felsőfokú nyelvvizsgálója.

Párhuzamosan végzik a magyar tanrendű képzést is?

A nagyobbik igen, mert szerettük volna, hogy mielőbb leérettségiz-

zen, ő félévente vizsgázik a magyar tananyagból, de a kicsivel már nem kezdtük el.

Egyébként ők már inkább németnek érzik magukat, a kicsi nem is emlékszik arra, hogy mi volt négy éves kora előtt itthon, a nagyobbik ugye akkor már tíz éves volt, neki vannak az itthoni életről is emlékei. Mindkettőjük számára teljesen új, amikor a származásukat itt Magyarországon valaki szóvá teszi, nem is igazán értik, hogy ez miért merül fel. Mikor egy évre hazajöttünk, ezzel szembesülniük kellett. Kint Németországban ők nagyon védetten, burokbán élnek ilyen szempontból, ott bármilyen más nemzetiségű lehetsz ezekkel a rasszjegyekkel.

Amikor én is bemegyek egy üzletbe Németországban, lehetek indiai, pakisztáni, vagy bárki.

Az itthon maradt családtagjaitok mit szólnak hozzá, hogy ilyen messze éltek? Milyen időközönként tudtok találkozni?

Én a berlini időszak alatt is csak évente két alkalommal tudtam hazajönni, ami a szüleimnek, akiktől néhány percnnyire laktunk akkor is, amikor tőlük külön költöztünk, és a nővéremnek, aki szintén nagyon közel élt hozzánk, nagyon nehéz volt. A nővérem nagylányával nekem olyan volt a kapcsolatom, mintha ő is a saját gyerekem lenne, mert rengeteget volt velünk együtt. A szüleim számára külön ki kellett találni, hogy hogyan jutnak el hozzánk, amikor mi nem tudtunk jönni. Mivel ők soha nem jártak külföldön, ez elég nagy kihívás volt, főleg úgy, hogy apám bejelentette, ő nem ül repülőre. A Keletiből indult éjszakai vonat, apám azzal utazott ki hozzánk, anyám viszont felült egyedül a repülőre és egy óra alatt kint volt.

Nagyon jó érzés volt, hogy ezt az élményt a szüleimnek meg tudtam adni. Amikor kint voltak először nálunk, nagyon lelkesen járkáltak, fotóztattunk, a gyerekekért ők mentek az iskolába, élvezték a külföldön való tartózkodást, és hogy velünk együtt lehettek. Most egy kicsit más, mivel Düsseldorfba vonattal csak átszállással lehet eljutni, így apám ide még nem jött el hozzánk, anyukám viszont többször is kiutazott repülővel. A düsseldorfi életünk másabb, mint

Berlinben volt. Az emberek kisvárosiasak Berlinhez képest, itt rád köszönnek, mosolyognak ismeretlenül is. Itt Magyarországon ez nem megszokott, főleg egy nagyvárosban.

Azt mondtad, hogy a fiaitok nagyon jól érzik kint magukat, teljesen beilleszkedtek a németországi létbe. A férjedről viszont nem nagyon esett szó, ő hogy érzi kint magát?

Az elejétől közösen hoztuk meg a kinti munkával kapcsolatos döntéseket és ő kezdettől támogatott. Amikor először mentem ki hat hónapra Berlinbe, ő egyedül maradt itthon a három gyerekkel, tehát nagyon nagy részt vállalt. De ő is úgy értékelte, hogy nem lehet a németországi lehetőséget kihagyni, és azt mondta, hogy ha már ennyi energiát belefektettem a német nyelv tanulásába és az egyéb tanulmányaimba, akkor azt nem szabad kihasználatlanul hagyni. Annak idején rengeteget ültem otthon a szobámban és tanultam a németet, a szüleimnek annyi pénze nem volt, hogy szótárat vegyenek nekem, a könyvtárba kellett mennem, hogy az ismeretlen szavakat kikeresgessem. Hetente összegyűjtöttem a szavakat, és hétvégén kiírogattam a jelentésüket. Ahogy mondtam, később felnőttként sem álltunk jól anyagilag, ami elég erős érv volt amellett, hogy az első kinti munkát elkezdtem. Annak ellenére, hogy megszenvedtük a külön töltött hónapokat, megérte. A párom azóta is támogat mindenben.

Szüleid? Párod családja?

Az anyukám érettségivel rendelkezik, és az OTP-ben dolgozott ügyintézőként, könyvelést és adminisztrációs feladatokat végzett. Ez akkoriban nagyon modern dolognak számított, főleg a cigányok között. Emlékszem minket is vitt be magához néha. Apu pedig fiatalkorától egészen a nyugdíjba vonulásáig a honvédségnél dolgozott. A férjemnek két édestestvére van, velük tartjuk a kapcsolatot. Nagyszülők csak az én részemről vannak.

Mondtad, hogy a szüleid elég modernek voltak, a származásotok mennyire volt meghatározó az életetekben?

Tizennégy-tizenöt éves voltam, amikor először cigány közösségbe kerültem. Zsigó Jenő (szociológus, népművelő, a Roma Parlament alapítója és volt elnöke - szerk) a kollégáival működtetett roma klubokat, nyári táborokat, ezeknek köszönhetően találkoztam más roma fiatalokkal. Emlékszem, hogy vártam a hétvégéket, mert akkor mehettem ezekre a közös programokra. Rám ösztönzőleg hatott az a közeg, igazából maga a tanulás, és a roma téma akkor kezdett el érdekelni. Rajtuk keresztül tanulmányi ösztöndíjban részesültünk, és hamar felfedeztem, hogy ha jobban tanulok, nagyobb támogatást kaphatok, úgyhogy ez is a jó teljesítményre sarkallt. Ezt megelőzően nem igazán volt a származásom téma, már csak azért sem, mert szerintem általános iskolában rajtam kívül nem volt más cigány, a szakközépiskolában pedig egészen biztosan nem voltam csak én egyedül. A cigányságom az iskolai életben nem volt fontos, nem volt téma, mindig jól teljesítettem, sikeres vizsgákat tettem.

Egyébként azt veszem észre, hogy ha jó a teljesítményed, a származásod, mint téma háttérbe szorul, veled kapcsolatban nem ez lesz az elsődleges fontosságú.

Nekem az a tapasztalatom, hogy ha valaki tanulni akar, mindig megjön ehhez a támogatás, lehetőség, engem soha nem tudtak megállítani ebben. Ha az iskolában kiderült, hogy lesz valamilyen verseny, én biztosan jelentkeztem rá. Így voltam országos amőba versenyen is, a suliban mindenkit, még a tanárokat is legyőztem. A tanulás mellé mindig kerestem magamnak más kihívást is. Aztán persze emlékszem, hogy volt egy-két tanárom, aki nem hitt bennem, illetve, ha jól teljesítettem valamilyen dolgozatnál, akkor nem akarták elhinni, hogy nem puskáztam. Akkor én jeleztem, hogy bármikor szóban is el tudom mondani ezeket az anyagokat, ilyenkor meglepődtek. A főiskolán már nem volt ilyen konfliktusom, ha lehetett a legszigorúbb tanárokat választottam, mert tudtam, hogy ha rosszabb jegyet is kapok náluk, a tudásom biztosan mélyebb lesz, mint a gyengébb csoportokban. A főiskolán németből úgy kezdtem,

hogy az első félévben sok rossz jegyet kaptam annak ellenére, hogy már folyékonyan beszéltem a nyelvet. A tanárom viszont olyan magas követelményeket támasztott, hogy egy apró hibát sem lehetett véteni. Ez az oktató azt mondta nekem, hogy ha a féléves anyagból levizsgázok hármásra, akkor átenged, így is lett. Soha nem a lógást választottam, akartam a tudást, a legjobbaktól, legszigorúbbaktól akartam tanulni. Később a nagykövetségi munkám során is így voltam, ott akartam lenni, ahol a legjobbak vannak, a magasrangú tárgyalásokon, egyeztetéseken.

Látszik, hogy ezt nagyon élvezed, ragyogsz, ahogyan erről mesélsz.

Igen, nagyon szeretem a tanulást, a kihívásokat, és a kinti munkámat is. Jó érzés diplomataként az országot képviselni a külvilág felé, öt-tíz év múlva is szeretném ezt a munkát csinálni. A roma értelmiségiek részéről egyébként többször tapasztaltam irigységet, amit azért nem értek, mert én nem oda csapódtam valamelyik oldal mellé és értem el eredményt, hanem keményen dolgoztam, rengeteget tanultam. Amit elértem, nem ingyen kaptam. Persze szerencsém is volt emellett, mert jöttek számomra lehetőségek, de ezeket ki kellett tudni használni, és ezért is sokat kellett tennem, küzdenem kellett. Rengeteg vizsgát letennem. Szerintem egyébként ugyanaz maradtam, aki voltam, nem változtam. Nem felejtettem el, hogy honnan jöttem. Ugyanúgy le tudok ülni kávézni, beszélgetni bárkivel, aki korábban is benne volt az életemben.

Mennyire tükrözi a mostani életed a gyermekkori álmaidat?

Tíz éves koromig balettoztam, azt gondoltam, hogy táncos leszek, de aztán kiderült, hogy a térdem nem bírja a terhelést. Viszont érdekes, mert a nővérem lánya táncos lett. Nem gondoltam volna soha, hogy diplomata leszek, de örülök, hogy így alakult.

Jól érzékelem, hogy benned nem konkrét tervek voltak a tanulmányaiddal kapcsolatban, hanem jól felismerted, hogy mely lehetőségeket kell megragadni és használni?

Mindig nyitott voltam a körülöttem lévő eseményekre. Volt olyan, hogy már a tizedik hasonló típusú eseményre kaptam meghívást, mint Németországban is, és nem volt túl nagy kedvem, hogy még este a szabadidőmben elmenjek rá. De megerőltettem magam, és mégis elmentem, mert az volt bennem, hogy lehet, hogy valamiért fontos lesz később számomra. És tényleg, sokszor pont ilyen alkalmakkor kötöttem ismeretségeket, amik aztán továbbvittek minket. Igyekszem megtalálni azokat a keveseket, akikkel szeretnék együtt lenni, akiknek a tudása, társasága építően hat rám. A nagykövetségben a kollégák között olyan nagyszerű embereket ismertem meg, akik tanítottak és ösztönöztek a további fejlődésre. Persze nagy volt köztünk a társadalmi szakadék, hiszen ők teljesen más közegből érkeztek. Nagyon gyorsan fel kellett találnom magam és bele kellett tanulnom a dolgokba, míg a többség számára ez a közeg nem volt ismeretlen, hiszen otthonról is ezt hozták.

Mostanra hogyan mozogsz ebben?

Jól. Most már teljesen otthonosan mozgok benne, partnerként veszek részt a megbeszéléseken, és akár irányítom is annak a menetét. Egyébként még mindig úgy érzem, hogy ennél többet tudnék, még képeznem kell magam, hogy a többieket utolérjem. Szeretnék több nyelvből vizsgát tenni. Most kezdtem el azon gondolkodni, hogy mi lett volna, ha a tanulmányaim elején már tudatosabban készültem volna erre a pályára, és nem csak véletlenszerűen sodródok. Az is eszembe jut, hogy milyen jó lenne német egyetemre járni. Persze iszonyúan fáradt vagyok, de azért foglalkoztatnak ezek a kérdések. Most persze a gyerekek útját kell egyengetni, és ez sok energiát elvisz, de miután önállóvá válnak, több időm lesz átgondolni, hogy mit akarok még tanulni. Addig, amíg anyagi gondjaink voltak, nem volt erre lehetőség, de mostanra már van egy bázisunk, ami mellett más szintben gondolkodhatunk.

A kinti életetek hogyan alakult? Mennyire vagytok kapcsolatban németekkel? Születtek barátságok az évek során?

Most, hogy Düsseldorfban élünk, ez egy kicsit más, mint Berlin-

ben. Sajnos kevesebb lehetőségem van németekkel találkozni, mint korábban, de persze kapcsolatban vagyok szervezetekkel. Például a szintiknek (németországi cigányok - *szerk*) minden tartományban vannak kirendeltségeik, velük a kiköltözésünk után két hónappal felvettem a kapcsolatot, és ezt tartom is. Ezen felül a munkám kapcsán kapcsolatban vagyok a helyi német hatóságokkal is.

Ezek a munkakapcsolataid. De mi a helyzet az ezen kívül eső kapcsolatokkal, mondjuk az iskolai szülőkkel?

Berlinben több kapcsolatunk is volt, de most nem nagyon van, mert a munka teszi ki a legtöbb időmet. Persze még a német külügyminisztériumból tartom a kapcsolatot néhány volt kollégával, velük írogatunk egymásnak, de sajnos nagy baráti életem nincs, és ez hiányzik.

Említetted, hogy a szinti romákkal évek óta kapcsolatban vagy. Hogy látod a kinti romák helyzetét?

Teljesen más a helyzetük, mert eleve csak egy nyolcvanezres kisebbséget jelentenek a több mint nyolcvan milliós népességben. Mivel ők harcolták ki, hogy elismerje a német kormány a roma holokausztot, alapvetően eköré szerveződnek a tevékenységeik is. A másik fő tevékenységük pedig a bevándorló cigányokra összpontosul. Elég magas a Bulgáriából és Romániából jövő cigányok száma. Említettem, hogy a tartományokban vannak kirendeltségeik, ezek nem csak a szintik ügyeivel foglalkoznak, gyakran kapnak segítségkérő telefonhívásokat más roma csoportoktól. Keveredik a tevékenységük a bevándorlási feladatokkal azon túl, hogy a német cigányokat képviselik, segítik. Nagyon kevesen vannak a szintik, és én azt látom, hogy sokan nem vállalják a már kiemelkedő, esetleg híres emberek közül a származásukat.

Amikor meséltem a kinti cigányoknak arról, hogy Magyarországon milyen képviseleti rendszere van a romáknak, hogy ösztöndíjat kaphatnak roma

diákok azért, hogy továbbtanulhassanak, nem hittek el, hogy ilyen létezik, náluk ez fel sem merül.

Náluk utópia, hogy valaki plusztámogatáshoz jut azért, mert ő roma, vagy, hogy a romák kiállnak és kinyilvánítják a származásukat. Csodálják, hogy itt ilyen rendszer van.

Milyen hazalátogatni? Mennyire hasonlítgatod össze a németországi és az itteni helyzetet, életeteket?

Kint nagyon pörgős az életem a munka miatt. Tegnap volt épp, hogy ültem a TV előtt, és néztem magam elé azt gondolva, hogy nekem most tényleg csak ennyi a dolgom? És január elejéig tényleg nem kell mást csinálnom. Pár baráttal összefutok az itthonlétünk alatt, Szilveszterre is el akarunk menni valahová, de alapvetően pihenéssel tölthetem az időmet.

Egyébként nehéz újra itthon lenni még úgy is, hogy több mint harminc évig éltem Budapesten, ebben a közegben nőttem fel. Több éve élünk kint, megszoktuk, hogy ott az emberek ruházata, viselkedése, az utcák hangulata nagyon más, mint Budapesten. Ezt már akkor is éreztem, amikor egy évre visszaköltöztünk, de azóta eltelt néhány év, így a különbségek még jobban felerősödtek. Azt látom, hogy sajnos sokan be vannak szűkülve a maguk kis világába. Az ismerőseimen is azt tapasztalom, hogy még csak elképzelni sem tudják, hogy máshogyan is lehet élni, hogy lehet utazgatni, világot látni, hogy nem kell mindig csak vágyni a dolgok után, hanem azokat meg is lehet valósítani. Persze ott is vannak ettől eltérő tapasztalatok, de az itthoni és a Németországban tapasztalt alapszínvonal teljesen más. Nekünk az, hogy Németországban élünk ennyi ideje diplomata családként, nagyon sokat adott emberileg és anyagilag is. Hatalmasat változott a helyzetünk már az első kint töltött évek után is. Nem hiszem el azokat a sztereotípiákat, amiket a romákkal kapcsolatban mondanak, mert tényleg azon múlik, hogy milyen lehetőségeket adunk az embereknek.

Általában azt érzékelem, hogy sok mindenben támogatnak minket romákat, de azt nem biztos, hogy a többségi társadalom el akarja, vagy el tudja viselni, ha egyenlőek vagyunk, vagy esetleg többek,

erre sajnos még nem érett meg a társadalom, tisztelet a kivételnek. A romák kapcsán tényleg sokszor az működik, ha célzottan berakják őket olyan területekre, ahol képességeik szerint ott lehetnek, de esetleg egyéb hátrányaik miatt nem kerülnének be. A közigazgatással is így van szerintem, a 2009-es ÁROP program nélkül mi sem jutottunk volna be csak úgy az utcáról. Összességében azt látom, hogy nagyon nagy különbség van az itthoni és a kinti életünk között. A mi gyerekeink számára már természetes, hogy a repülőt úgy használják, mint más a metró. Olyan helyekre jutnak el, ahová nem sokan, és ráadásul a német mellett angolt és spanyolt tanul a kisebbik, szóval a magyar mellett három idegen nyelvet beszél.

Az állampolgársághoz hány évet kell kint élni folyamatosan?

Nyolc évet, ami nekünk is meglenne, viszont a diplomataként töltött idő nem számít bele, úgyhogy mi nem vagyunk jogosultak igényelni az állampolgárságot. A fiaink viszont biztosan megpróbálják megszerezni majd.

Dr. **Véberné**
Rostás Krisztina | ➡
szociálpolitikus, politológus

2020.

Dr. Véberné Rostás Krisztina, szociálpolitikus, politológus, több mint tizenhat éve a Belügyminisztérium munkatársa. Ároktőről, egy borsodi kistelepülésről származik, ahol édesapja nevelte. Tizenkilenc éves korában került fel Budapestre, amikor megkezdte egyetemi tanulmányait. Számos roma származású fiataalt segített munkája során.

Ároktőn nevelkedtél, ott jártál általános iskolába, viszont gimnáziumba már átjártál egy másik településre. A tanulási utad nem volt egyszerű: amennyire tudom, nagyon tudatos és kitartó munka eredménye volt már az is, hogy az érettségit megszerezted. Mesélsz erről az útról és a gyerekkorodról?

Ároktőn jártam általános iskolába, ott éltünk együtt apámmal, illetve az apai nagymamámmal egy olyan házban, aminek döngölt padlója volt, és nem volt benne víz. Az apai családom, nagynénéim, keresztanyám, unokatestvéreim is ebben a faluban éltek. Mind nagyon közel, egy-két utcányira laktunk egymástól, így gyakorlatilag mindig együtt voltunk. A nagymamámat nagyon szerettük, ő még az a tipikus cigányasszony volt a rakottszoknyájával, fejken-

dőjével, hét gyereke volt és sok unokája. A tanulás nagyon fontos volt számára, mivel ő már nem dolgozott, a nyári szüneteket mi gyerekek nagyrészt vele töltöttük. Ilyenkor gyakran leültünk a kertbe, ahol hangosan olvastatott minket. Ha nem találta elég jónak, akkor ránk szólt, hogy szépen, hangsúlyozva olvassunk. Harmadik vagy negyedik osztályos lehettem, amikor kiderült számomra, hogy ő nem is tud írni-olvasni. Erre úgy derült fény, hogy a postástól, amikor átvett valamilyen küldeményt, nem tudta aláírni, csak egy x-et tett az aláírás helyére. Minket mindig arra biztatott, hogy tanuljunk, ennek eredményeként nálunk a családban mindenkinek legalább egy szakmunkás bizonyítványa van.

A gyermekkorom nem volt könnyű, mert igazából apukám egyedül nevelt, ha nincs otthon egy anya, a háztartási feladatokat akkor is el kell látni. A mi esetünkben ez a feladat, mivel apukám dolgozott, főleg rám hárult már általános iskolás koromban is. Ezt némileg nehezítette, hogy születésemtől az egyik kezemet tudom csak teljesen használni, mivel a bal kezemen nincsenek teljesen kifejlődve az ujjaim.

A családom fontosnak tartotta, hogy így is, egy kézzel is minden feladatot el tudjak végezni,

ezért én ugyanúgy megtanultam fát aprítani, begyűjtani, a főzést az előkészítéstől végig önállóan elvégezni. Az apukám úgy tanított meg engem mindenre, hogy a bal kezén lévő ujjait összefogta, így hozzám hasonlóan az egyik kezét teljesen tudta használni, míg a másikon pedig a karját. Így próbálta ő is meghámozni a krumpelit, felszeletelni a paradicsomot. Nagyon korán megtanított ő és a családom arra, hogy nincs olyan dolog, amit ne tudnék elvégezni. Én voltam az egyetlen fogyatékkal élő a családban, de gyakorlatilag a gyerekektől kezdve minden egyes családtagig, mindenki ugyanúgy kezelt, mint bárki más, nem hagytak ki a játékból, vagy a többi közös tevékenységből, feladatok elvégzéséből.

Ettől függetlenül az általános iskola elvégzése után nem tudtam rögtön továbbtanulni, mert nem sikerült olyan iskolát találnom, ahol a szakmai mellett lett volna olyan gyakorlati képzés, amire alkalmas

lettem volna. A kimaradt egy évben próbáltam iskolát találni magamnak a megyében, így Miskolcra is elmentem stoppal, ahol megtaláltam a Miskolci Egyetemet. Mivel nem tudtam, hogy mit jelent az, hogy egyetem, bementem megkérdezni, hogy felvennének-e. Itt nagyon kedvesen világossá tették számomra, hogy az egyetemi felvételhez szükséges előbb az érettségit megszerezni, de megajánlották, hogy amennyiben találok gimnáziumot, ahová felvesznek, a Meló-Diák diákmunkákat szervező iskolaszövetkezetén keresztül munkát biztosítanak nekem. Érdekes módon a Miskolcra hazafelé vezető úton összetalálkoztam egy általános iskolai volt évfolyamtársammal, aki felhívta a figyelmemet rá, hogy Mezőcsátra a gimnáziumba keresnek még jelentkezőket, úgyhogy én élve a lehetőséggel bementem személyesen, hogy jelentkezsek. Ez már szeptember második hetében volt, tehát az iskolakezdés után.

A gimnázium igazgatójának elmeséltem, hogy több iskolába próbáltam már bejutni sikertelenül. Elmondtam neki, hogy voltam a Miskolci Egyetemen is, ahová nagyon szeretnék majd jelentkezni, viszont ahhoz, hogy előtte leérettségizzek, segítségre van szükségem. Kértem a támogatását, kértem egy esélyt tőle.

Elmondtam, hogy számomra a tanulás az egyetlen kitörési lehetőség, mert a kezem miatt nem tudok fizikai munkát igénylő szakmát szerezni.

Megkaptam tőle az esélyt, és néhány napon belül elkezdhettem a gimnáziumi tanulmányaimat, amivel párhuzamosan elkezdtem dolgozni, különböző alkalmi munkát végeztem. Nem voltak tanszereim, eszközeim, de az iskola igazgatója felhívta az ároktői önkormányzatot és elintézte, hogy biztosítsák számomra az átjáráshoz szükséges bérletet, illetve kaptam egy egyszeri pénzsegélyt. Ezzel elindult az én gimnáziumi életem, nagyon sokat tanultam, és az egyik tanárom, Gulyás Terézia tanárnő által rengeteg támogatást kaptam. Ez a tanárom ruhákkal segített, illetve mivel egy idő után eldöntöttem, hogy történelem, hittanár szeretnék lenni, segített a felkészülésben, tanulásban is. Ő is azt erősítette bennem, hogy a tanulás, tudás hatalmas érték, és hogy nem az számít, hogy ki honnan jön, hanem az, hogy mekkora a tudása.

A gimnázium harmadik tanévében megkeresett az iskola igazgatója, hogy van egy ösztöndíjprogram, amire érdemes lenne az egyik tanárommal együtt jelentkezünk. Egy oktatási program keretében biztosítottak számomra mentort, és részt vehettem az Eötvös Lóránd Tudományegyetem (ELTE) szociálpolitikai tanszékén egy térítésmentes egyetemi előkészítőn is. Szigorú szűrési folyamaton kellett átmenni, de mivel nekem kiemelkedő volt a tanulmányi átlagom, részt vehettem az egyetemi előkészítőn, majd a következő évben leérettségiztem és felvételt nyertem az ELTE-re. Tanáraim, társaim nagyon büszkék voltak rám, de a legjobban Gulyás Terézia tanárnő örült, aki segített a felkészülésben.

1999-ben kezdtem meg az egyetemi tanulmányaimat az ELTE szociálpolitika szakán, de emellett is dolgoznom kellett. Szerencsém volt, mert a tanszékvezetőn keresztül kaptam munkát és így az egyetemnek dolgozhattam, illetve elkezdtem a Magyarországi Cigányokért Közalapítványnál dolgozni pályázati értékelőként is. Másodéves koromtól felvettem még egy szakot, a politológiát, így ezt a kettőt néhány évig párhuzamosan végeztem. Mindig is foglalkoztatott a roma kisebbség problémája, politikai képviselete, ezért is döntöttem úgy, hogy elvégzem a politológia szakot is. Az egyetemen nagyon kevés roma évfolyamtársam volt, de mivel közben Romaversitasos (tehetséges roma fiataloknak szóló komplex képzési program) diák is lettem, bekerültem egy roma értelmiségi körbe.

Egyébként az egyetemen gyorsan lettek barátaim, a beilleszkedésem viszonylag könnyű volt. Van három olyan barátnőm, akivel az egyetem óta szoros barátságban vagyok. Ezek a barátnőim értelmiségi családból származnak, de nem okozott nekik problémát, hogy én cigány vagyok. Természetes volt számukra, hogy amikor az anyukájuk készített nekik valamilyen ételt, akkor számomra is kértek, vagy hoztak nekem ruhákat. A beilleszkedésem teljesen természetesen ment, megtaláltam a helyemet, a csoporttársaimmal együtt tanultam, laktam. Egyébként meg is maradt a kapcsolat, 2019 őszén tartottuk a húsz éves találkozóinkat.

A gimnáziumi éveid alatt már benned volt, hogy egyszer egyetemen tanulj tovább?

Igen, már akkor tudtam, hogy egyetemre szeretnék járni. Nekem nagyon tetszett a Miskolci Egyetem, annak a hangulata, légköre. Abból, hogy láttam, hogy az egyetemi professzor, akivel találkoztam hogyan kommunikál, milyen a megjelenése, milyen ennek az egésznek a közege, azt éreztem, ezt én is szeretném megtapasztalni. Annak ellenére tudtam, hogy egyetemista szeretnék lenni majd, hogy igazából arról nem volt benyomásom, tapasztalatom, ez mit is jelent. illetve azt sem tudtam, milyen szakok vannak.

A gimnázium ideje alatt segített valaki, hogy megtaláld a továbbtanulásod irányát? Azt mondtad, azt gondoltad akkor, hogy történelem és hitoktató tanár leszel majd.

Nagyon vallásos család vagyunk, kisgyermek koromtól rendszeresen jártam templomba, nekem a hit adott eleve ahhoz erőt, hogy mindig továbblépjek.

Volt egy hitoktató nálunk, aki nagyon jól értett a fiatalok nyelvén, és ő felkarolt engem. Igazából őt látva gondoltam, hogy én is ezt a pályát választom. Viszont az egyetemi előkészítő nagyon meghatározó volt, ott rájöttem, hogy szociálpolitikusként sokkal több eszközöm, lehetőségem lesz segíteni másoknak, mint hitoktatóként. Az előkészítő hatására a felvételi lapomon az első helyre az ELTE-t írtam be, második helyre pedig Egert. A hitem a budapesti egyetemi éveim alatt is nagy segítségemre volt, továbbra is rendszeresen jártam templomba. A kollégium nyári zárása alatt egy apáca rendházban lakhattam térítésmentesen, az apácák az étkezésemet, ruháimat is biztosították, és lelki támaszt is nyújtottak.

A sikeres egyetemi felvételig viszont azt jelentette, hogy el kellett jönnöd Ároktőről, ami ha jól tudom, több mint száznyolcvan kilométerre van Budapesttől. Hogyan élte ezt meg a családod?

Édesapám kezdetben nagyon féltett, de közben nagyon büszke is

volt rám. Felhívta a figyelmem, hogy mivel nincs pénzünk, nem lesz lehetőségem továbbtanulni. Emiatt az, hogy mégis elkezdhettem az egyetemi tanulmányaimat, még fontosabb volt mindannyiunk számára. Sajnos a nagyanyám már az érettségimet sem élte meg. Apám egyébként hihetetlenül intelligens ember, tizenévesen ő volt az egyetlen roma az egész megyében, aki Kazincbarcikára a vegyészeti szakközépiskolába járt, ez még a nem romák között is egyedülálló volt. Amikor bekerültem az egyetemre, nagyon féltettek, viszont nagyon büszkék voltak rám, mindenkinek elmondták, bár nem is nagyon tudták, hogy mit jelent az, hogy egyetem, vagy, hogy valaki egyetemista. Amikor hazamentem, az egész család kijött elélem a buszmegállóba, még a gyerekek is ott vártak rám. Később, amikor már volt pénzem, mindig vittem nekik csokoládét, így még izgatottabban vártak haza. Az egyetemi éveket megelőzően is fontos volt számomra a tanulás, de utána még nagyobb szerepet kapott az életemben, és egy kicsit megváltozott a szerepem a családban is, hétvégén többen segítettem a gyerekeknek a tanulásban.

Amellett, hogy picit megváltozik a szereped a családban, kicsit máshogyan néznek rád, nagyon fontos éreztetni, hogy annak ellenére, hogy te már más közegeből jössz, nem vagy több mint ők, és a hagyományos szerepelvárásoknak megfelelsz továbbra is. Én arra figyeltem, hogy még szebben beszéljek, mint azelőtt, és hogy a viselkedésem is kiemelkedő legyen, viszont arra is törekedtem, hogy érezzék, ugyanúgy közülük való vagyok. Abban az évfolyamban én voltam az egyetlen, aki az ELTE-re bekerült, és rajtam kívül még egy ember volt, aki valamilyen egyetemre kezdett járni. Akkoriban egyébként nem is érzékeltem, hogy milyen nagy lépés volt ez egy szegény családból származó, fogyatékkal élő, cigány nő számára.

Milyennek találtad a budapesti életet?

Engem nagyon beszippantott a budapesti lét, a tanulás mellett dolgoztam is, így volt, hogy nem is tudtam hazamenni. Édesapám ilyenkor Budapestre utazott. Nagyon szoros volt, és a mai napig is az a vele való kapcsolatom. Sok nem roma ismerősöm szerint, amikor cigányokat mutatnak be a médiában, akkor az én apámat kellene bemutatni pozitív példaként, rendkívül intelligens, tiszteletre méltó ember.

Édesapám most lesz hetven éves és még dolgozik, számára mindig érték volt a munka, és mindig pozitív példa akart lenni. Szeretné, hogy a környezetében lássák, a cigányok dolgoznak, ha kapnak erre lehetőséget.

Az egyetem alatt nagyon jó, de nehéz életem volt, bár az első év szűkös volt, nem volt pénzem, de a tanszéken a pedagógusok nagyon sokat segítettek nekem. Amikor megkaptam az ösztöndíjamat, már sokkal könnyebb lett, ráadásul emellett a barátaim is sokat segítettek, otthonról a szüleik nekem is küldtek élelmet. Érzékelték, milyen rossz körülmények közül jövök, és az, hogy egyetemen tanulok, nagyon sok többletenergiát igényel. Ezt támogatni akarták valahogyan. Volt, hogy a barátaim szülei nekem is vásároltak színházjegyet, így mehettem a családjukkal együtt színházba. Ezek az értelmiségi szülők soha nem mondták a gyerekeiknek, hogy ne barátkozzanak velem, mert szegény is vagyok, cigány is. Ezek azok a dolgok, amik az integráció alappillérei, hogy együtt vagyunk, együtt megyünk, együtt csinálunk dolgokat. Azokkal a barátnőikkel, akikről már beszéltem, mi ott vagyunk egymás életében az egyetemi évek óta folyamatosan.

Szerinted miért alakulhattak a te barátságaid így? Hogy lehet, hogy téged könnyedén befogadtak?

Szerintem nyitott, barátságos, közvetlen ember vagyok, általában ismeretlen közegbe is gyorsan be tudok illeszkedni. Nagyon szeretek beszélgetni, általában vidám természetű és jószívű ember vagyok. Igyekszem céltudatos és szorgalmas lenni. Mindig azt hirdettem, hogy mind a két oldálnak - romának és nem romának - meg kell ismernie és el kell fogadnia a másikat. Egyes emberekben van bizonyos előítélet a cigányokkal szemben, de ha megismernek és látják, hogy te más vagy, elfogadnak, és máshogyan tekintenek rád, akár az egyetemen, akár a munkahelyeden. Viszont nagyon fontos, hogy fejlődési lehetőséget biztosítsunk a hátrányos helyzetű fiataloknak. Én másodéves egyetemista voltam, amikor bekerültem

a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézetbe (NCSSZI), innentől kezdve volt rendes közalkalmazotti fizetésem. Elmondtam az akkori főigazgatónak, hogy olyan egyetemi előkészítőket szeretnék szervezni, mint amire én is jártam, így évente száz diák továbbtanulási esélyeit tudtuk növelni. Később bekerültem az Oktatási Minisztériumba, így párhuzamosan két állásom is volt.

Harmadéves egyetemista voltam, amikor kidolgoztam egy projektet, ami roma fiatalok rendvédelmi szerveknél való elhelyezkedését próbálta előmozdítani.

Ezen a programon évekig dolgoztam az NCSSZI keretében, aztán később beadtam a jelentkezésemet a Belügyminisztériumba (BM), így negyedéves egyetemistaként itt kezdtem el dolgozni, az elején még tanulmányi szerződéssel, most már több mint tizenhat éve vagyok itt.

Nagyon sokat köszönhetek a BM-nek: az egyetemi éveim elején még kollégista voltam, de később rajtuk keresztül kaptam BM szállót, így a kollégiumból kiköltöztem. Közben az NCSSZI-ben ott maradtam részmunkaidőben, hogy az általam gondozott projektet tovább tudjam vinni. Szóval egyidőben volt a BM-ben egy főállásom, volt egy részmunkaidős állásom, és emellett két egyetemi szakot végeztem párhuzamosan, és önkéntesként dolgoztam a Vakok Állami Intézetében.

Ez nagyon soknak tűnik. Hogyan fért bele huszonnégy órába ennyi minden?

Lehet, hogy nem látszik, de nagyon dinamikus, aktív személy vagyok, van energiám azokra a dolgokra, amiket igazán szeretnék. Emellett mindig voltak támogatóim a családomon kívül is, nagyon sokat számított a gimnáziumi tanárom, az egyetemi oktatóim, az egyetemi társaim és a Belügyminisztérium. A BM-ben dolgozó vezetőimtől, kollégáimtól nagyon sok segítséget és támogatást kaptam az itt töltött hosszú évek alatt. A tárca nagyon komoly országos feladatokat koordinál (rendvédelmi szervek munkájának irányítása, önkor-

mányzatok segítése), de a nyugodt és támogató munkakörnyezet, és a dolgozók egymást segítése jellemzi.

A kollégák és a vezetőim a kezdetektől arra hívták fel a figyelmemet, hogy itt nem elsősorban cigány származású munkatárs vagyok, hanem a magyar állampolgárokért dolgozó tisztviselő, szakember, mint ahogy a rendvédelem vagy a katasztrófavédelem területén sem romák vagy nem romák dolgoznak, hanem rendőrök és tűzoltók. Sokszor figyelmeztettek rá, hogy elsősorban ne romaként gondoljak magamra, hanem szakemberként, akinek példamutatónak kell ellátnia a feladatait. Különösen azért, hogy javuljon a romákról kialakult kép. Megtanultam, hogy ha nyolc órára kell beérni, akkor én beérek nyolc előtt öt perccel, hogy ne mondhassák, hogy a roma kolléga elkésett. Mindig figyelek rá, hogy ne történjen az egy megbeszélésen, hogy a cigány származású szakember nem elég felkészült, nem tud megfelelően beszélni és megjelenni valahol. Amikor én fogyatékkal élő roma nőként a Belügyminisztériumot képviselem az egyeztetéseken, a konferenciákon, vagy bárhol, akkor nekem nagyon felkészültnek és az alkalomhoz illően elegánsnak kell lennem. Ez azok miatt is különösen fontos, akik még nem ismernek, mivel a cigány származásom elsőre látható, amit sohasem tagadtam le.

Engem a belügyes kollégák és a vezetők segítettek abban, hogy a minisztériumi napi munkavégzésbe be tudjak kapcsolódni, emellett a mindennapi budapesti életem dolgaihoz is kapaszkodókat adtak. Segítettek abban, hogyan írjak meg egy levelet, hogyan jelenjek meg, hogyan kezeljem a cigány létemet akár egy konfliktushelyzetben. Azt mondták, hogy kisebbségi mivoltomat pozitívumként éljem meg. Tényleg olyan csapat van itt, ami nem csak szakmailag, hanem emberileg is támogató. Egy alkalommal bementem a főnökömhöz azzal, hogy az édesapámat szeretném elhozni Budapestre. Azonnal megnézték, hogy a munkakeresésben hogyan tudnának neki segítséget nyújtani. A volt BM kórházba betegszállítónak vették fel. A BM-en keresztül még arra is lehetőségem volt, hogy apukámnak segítsenek. Nekem nagyon fontos volt, hogy ő itt legyen hozzám közel, és jó körülmények között éljen. Ezt azért meséltem el, hogy lásd,

ha olyan emberek vannak körülötted, akik odafigyelnek rád, akik tényleg törődnek veled, akiknek fontos, hogy mi történik veled, akkor előre lehet jutni, lehet integrálódni. Persze nyilván úgy, hogy te is erőfeszítéseket teszel.

Ha úgy tudsz viselkedni, hogy elfogadjanak, egy idő után már nem kérdés a roma származásod, teljesen természetes, hogy ott vagy barátként, kollégaként, emberként. Persze emellett nagyon fontos a roma identitásod, én is tartom a roma hagyományokat, miközben a férjem nem is roma. Ezeket az értékeket ő is tiszteli és elfogadja.

Mesélsz egy kicsit a párkapcsolatokról, hol találkoztatok?

A férjem a Magyar Tudományos Akadémia Titkárságán dolgozik, emellett egyetemi oktató a Semmelweis Egyetemen és egy szakszervezet alelnöke. Két diplomás, PhD fokozatot szerzett, több nyelvet beszél. A kettes villamoson találkoztunk először, mind a ketten a munkahelyünkre tartottunk. Mivel többször látott már a villamoson, egyszer rám köszönt, így elindult egy beszélgetés. Szerelem volt első látásra. A férjem nem roma és nem fogyatékkal élő, de az első pillanattól elfogadott engem és az apukámat is. A családja is elfogadott olyannyira, hogy az anyukája anyám helyett is anyámként viselkedett velem kezdettől. Ő is elsőgenerációs értelmiségi, de a szülei érettségizett, aktív korukban irodában dolgozó emberek voltak. Ennek ellenére nem volt problémájuk a személyemmel, elfogadták a kulturális különbségeinket. Ez az elfogadás egyébként, ha valakit szeretünk, teljesen természetes. Kulcsfontosságú volt, hogy nem kritizáljuk a különbségeinket, ezeket inkább összezsíszoltuk a közös életünkben. A házasságban kialakult a megértés, törődés, elfogadás, türelem és gondoskodás egymás iránt.

A férjem családjának a romákhoz való hozzáállását mostanra az jellemzi, hogy amikor elmennek valahová és felmerül valami a cigányokkal kapcsolatban – és ez többnyire valamilyen negatívum –, akkor jelzik, hogy náluk a családban van cigány, aki az előítéletek-

kel ellentétben értelmiségi, diplomás nő. A férjem tágabb családjá is elfogad és szeret, nagybátyjával, nagynénjével, unokatestvéreivel és az ő gyerekeikkel rendszeresen együtt töltjük a családi ünnepeket.

2014-ben született meg a kislányunk, aki szerencsére teljesen egészséges. Az ő gondozása volt életem egyik legnagyobb kihívása, mivel egy kézzel kellett gondoskodnom róla: a mindennapi csecsemő körüli tevékenységeket nagyon nehéz volt elsajátítani és elvégezni így.

Nagyon nagy különbségekkel érkeztünk a házasságunkba, míg a férjem viszonylag jó, a középosztályra jellemző életet élt gyermekkorától kezdve, és számára természetes volt a bőséges étel, táplálék, az éves nyaralások, addig nekem hűtöm csak felnőtt koromban lett először, mivel nekünk csak annyi ételünk volt, amennyit aznap elfogyasztottunk, nem volt mit eltárolnunk. Teljesen más volt az életszínvonalunk, de ez mostanra összeért.

A roma integráció szempontjából fontosnak tartom, hogy vannak ilyen vegyesházasságok, amik segítik egymás kultúrájának megismerését elfogadását.

Szerintem a nem roma házastársi kapcsolatok fontos szerepet töltenek be a társadalmi mobilitásban és közéleti karrierben is.

Emlékszel még rá, hogy milyen volt az apukád és a párod közötti első találkozás?

Nem volt zavarban az apukám, az előző barátom is diplomás volt, és a barátnőim is értelmiségiek. Az hogy a barátaim diplomások voltak, természetes volt számára, nem feszengett a társaságukban. Az válik számodra természetessé, amit megszoktál, amivel volt lehetőség gyakran találkozni, amit megtapasztalhattál, legyen ez negatív vagy pozitív. Ha az ember olyan közegben mozog, ahol nincs is lehetősége diplomás emberekkel találkozni, akkor ez válik számára természetessé, és ez fordítva is igaz. Nekem nem azért nem roma a férjem, mert tudatosan így döntöttem, hanem egyszerűen azért, mert olyan közegben mozogtam, ahol többnyire diplomás emberek vannak,

és ezek között nem igazán volt roma férfi. Roma értelmiségi férfi szerintem most is nagyon kevés van, és általában is kevesen vagyunk roma diplomások még mindig. Egyébként roma értelmiségi körökben is azt látom, hogy vegyes házasságok születtek inkább, de ez szerintem tényleg csak azért van így, mert főleg nem roma közegben mozgunk, így a barátaink és társaink is ebből kerülnek ki főként. Az élethelyzeted, az életszínvonalad is olyan már, hogy főleg nem romák lesznek azok az emberek, akikkel a mindennapi dolgaiddat, illetve az életedet is megosztod. Ez szerintem egyébként nem baj. Itt a minisztériumban a tizenhat év alatt sem nagyon találkoztam cigányokkal, persze mostanra azért vannak kollégák, de kevesen.

Mi az a fő tényező szerinted, ami segített neked abban, hogy eljuss oda, ahol ma vagy?

Nagyon erős akaratú és pozitív ember vagyok, és úgy gondolom, mindent meg tudok csinálni. Ahogy már meséltem, engem apukám kiskoromtól arra nevelt, hogy egy kézzel is minden feladatot el tudjak végezni. Mivel azt gondolta, hogy én vidéken fogok élni, megtanított fát vágni, begyűjtani, fűrészelni, kapálni, vizet hordani. A nagymamám, a nagynéném, amikor főztek, engem is odaállítottak, és azt mondták, hogy „tudsz egy kézzel is palacsintát sütni”. Megtanították otthon, hogy nem vagyok fogyatékos, mindent el tudok érni, amit akarok.

Sok dolog miatt negatív jelzőkkel illetik a cigányokat, de én végeztem egy kis felmérést, amiben azt néztem meg, hogy az idősek otthonaiban hány roma van, és arra jutottam, hogy igazából nem nagyon vannak. Érdekes, hogy a roma családok hogyan viszonyulnak a fogyatékkal élőkhez, vagy az idősekhez. Ők nem engedik el az idősek otthonába a családtagjaikat, de ugyanígy vannak a fogyatékkal élő hozzátartozóikkal is. Nagyon kevés az az intézmény, ahol roma származású gondozottat fogsz találni, és elsősorban nem a költségei, hanem a szeretet miatt. Inkább otthon tartják a családtagjaikat, azért, hogy gondoskodhassanak róluk, és szeretettel vehessék körül. A családomtól nagyon nagy szeretetet és motivációt kaptam, az összetartó családi közeg segített. Hihetetlen módon támogattak, és mindent megtanítottak nekem. Nélkülük lehet, hogy nem sikerült volna megszerezni a diplomáimat, ezek nélkül viszont nem lennék ott, ahol vagyok.

Lehet, hogy egy kicsit gonoszán hangzik, amit mondani fogok, de az jutott eszembe, hogy ha te teljesen ép kézzel születesz, akkor lehet, hogy nem válsz ilyen erőssé, nem tanulsz meg ennyire küzdeni és kitartónak lenni. Tulajdonképpen te a hátrányodból előnyt tudtál kovácsolni, megerősödtél általa. Az szerintem fantasztikus, hogy a családod támogatni tudott abban, hogy fizikai szinten is a lehető legtöbbet kihozd a képességeidből, illetve azon felül teljesíts.

Igen, ez így van. Nagyon kitartó és akaratos lettem, gyerekkoromban is ilyen voltam, de ez az egyetemi éveim alatt csak felerősödött. A férjem azt mondja, hogy a kitartásomat, és az akaratomat látva, megtanulta még jobban értékelni az életet.

A roma családok többségére jellemző, hogy nem könnyen engedik el a lánygyermeküket egy másik városba tanulni, ez veled mégis megtörtént annak ellenére is, hogy elég messzire kerültél a szülőfaludtól.

Előítéleten alapuló tévhit az, hogy a roma lányok szabadjára vannak engedve, és ezért elcsavarognak otthonról. Szerintem egyáltalán nem ez a jellemző. Nekünk szigorúan meg volt határozva, hogy hányra kell otthon lennünk, és mi ezt betartottuk. Nem lehetett ide-oda csavarogni. Nagyon féltettek engem is, de közben megbíztak bennem, tudták, hogy betartom a szabályokat, nem kellett attól félniük, hogy elkallódom. Van olyan kutatás, ami azt mondja, hogy a roma lányok agyerekek után járó pénz miatt szülnék korán, ez szerintem nagyon rossz sztereotípiá. Egyáltalán nem arról van szó, hogy a pénzért teherbe akarna esni valamelyik roma lány, sokkal inkább arról szól a korai gyerekszülés, hogy nincs mód a fogamzásgátlásra, és a roma lányoknak (rossz anyagi körülmények között élő nem roma lányokra is ez jellemző) nincsenek eszközeik a családtervezésre. Aztán, miután már megszületik két-három gyermekük, egyszerűen nincs lehetőségük változtatni, nincs lehetőségük arra, hogy tanuljanak. Nem feltétlenül a szándékuk hiányzik a tanuláshoz, hanem egyszerűen ekkorra már az élethelyzetük nem teszi lehetővé ezt számukra.

Egyébként a roma nők számára érték, hogy gyerekük van, az életük fókuszában a gyerekük, a róla való gondoskodás áll. Emiatt szerintem annak ellenére, hogy nem az átlagosan elfogadott nevelést kapják, hihetetlen szeretetben élnek. Látom a saját családomon, hogy a gyerekek az életkörülményeik ellenére is nagyon vidámak, szeretetteljesek. Lehet, hogy sok gyerek van egy-egy családban, de ez nagyon értékes, mert rengeteget játszanak, beszélgetnek szabadon, rengeteg olyan értéket kapnak, amit egyébként máshol, máshogyan nem.

Hihetetlen biztonságot jelent, hogy bármi történjen, a család, beleértve a széles családot, ott van.

Persze sokszor azt látni, hogy a roma nők életében a gyerekükön kívül nincs más, az életük csak erről szól, nem járnak szórakozni stb. Én is hagyományos cigány anyuka vagyok, minden időmet a kislányommal töltöm, és nagyon ritkán járunk a férjemmel kettesben szórakozni, most első a gyermekünk nevelése, a vele töltött idő. Azt gondolom, hogy az embereknek meg kellene ismerni minket, hogy mi is ugyanolyanok vagyunk, mint ők, hasonló értékekkel, jóssággal, szeretettel. Ehhez viszont közelebb kell, hogy engedjenek minket magukhoz.

Az integráció-szegregáció kérdéskörénél szokták kiemelni a modell jelentőségét, annak hatását, hogy a hátrányos helyzetből jövő gyerekek látnak-e maguk körül pozitív mintákat, látnak-e a sajátjuktól pozitív irányban eltérő életkörülményeket, lehetőségeket. Számodra mások mintája mennyire volt meghatározó?

Biztosan meghatározó volt. Az egyetemi éveim alatt láttam a barátaim életkörülményeit, életszínvonalát, láttam, hogy ők nyaralni járnak a családjukkal, barátaikkal. Először nem is értettem igazán, hogy mit jelent az, hogy nyaralni. Amikor huszonegy évesen a barátaim szüleinek meghívására először eljutottam a Balatonra nyaralni, azt sem tudtam, hogy mit vigyek magammal, és hogy a nyaralás mire jó egyáltalán.

Nagyon fontos, hogy láss másokat is, akik jobb körülmények között, máshogy élnek, mint te. Amikor bekerültem a Belügyminisztériumba, akkor is azt láttam, hogy a kollégáim szép ruhákban járnak, jól öltözöttek, ehhez képest, amikor hazamentem Ároktőre, ott a negyven éves nagynéném idősebbnek látszott, mint a nála jóval idősebb kolléganőm. Nagyon erőteljesen szembesültem a különbségekkel, már volt rálátásom arra, hogy a tanulás útján hová lehet eljutni, milyen életet lehet kialakítani, és azt is láttam, hogy milyen az, ha valamilyen oknál fogva a tanulás kimarad az életedből. A pedagógusoknak hatalmas szerepe van abban, hogy kinek hogyan alakul a későbbi élete. Az én tanárom meglátta, hogy a Krisztike tehetséges, szorgalmas, kitartó, ki akar törni, és nem csak a történelem tantárgyat tanította meg, hanem a mindennapi élet dolgaiban is segített, hogy hogyan kell viselkedni, öltözködni stb.

Rengeteg fiatalal találkozol a munkád során. Hogy látod, van ebben egyébként változás?

2001-ben kezdtem el az NCSSZI-ben egyetemi előkészítőket szervezni, ezeket kiterjesztettük a belügyi ágazatra, később az egészségügyi, és szociális területre, majd a katonai pályára. Több területet érintően, országos szinten szerveztünk egyetemi előkészítőket. Hozzánk elsősorban azok a fiatalok jutottak el, akik vagy rendelkeztek érettségivel, vagy középiskolai tanulók voltak. Szép számban találkoztunk velük, de sajnos az a tendencia, hogy sokan lemorzsolódnak, nagyon nagy a kikerülési arány. Egyébként a programjainkkal nagyon elégedett vagyok, mert az általunk támogatott fiatalok többsége bekerült egyetemre, még akkor is, ha esetleg nem elsőre. Néhány éve a program megszűnt, de van diákom, aki a mai napig visszajelez nekem az életével kapcsolatban. Úgy érzékelem, hogy vannak roma értelmiségiek, de továbbra is kevesen vagyunk.

Azt gondolom, hogy a cigányság integrálódásának, mint társadalmi kérdésnek lényeges oktatáspolitikai vetülete van. A probléma megoldásának kiemelt pontja, döntő láncszeme az oktatás. Itt látom a legtöbb lehetőséget, itt van a jelen és a jövő fejlődésének a kulcsa. Az iskola, mint intézményes nevelési szintér, közvetíti a társadalom elvárt, viselkedés- és normarendszerét. A társadalmi beillesz-

kedés feltétele egy szocializációs folyamat, amely által az egyén olyan tudásra, képességekre tesz szert, amely alkalmassá teszi őt arra, hogy a társadalomnak hasznos tagja legyen.

Szerintem, a beilleszkedés legfőbb akadályja a cigányoknál a tömeges képzetlenségük. Ezért sikerebb társadalmi és munkaerőpiaci boldogulásuk nélkülözhetetlen feltételének látom az iskolázottsági szintjük emelését.

Szerintem létre kell, hogy jöjjön az a tanult réteg, amely példamutatóként előre viheti a cigányságot. Ehhez pedig elengedhetetlen az oktatás, az iskoláztatás.

Vissza tudsz arra emlékezni, hogy gyerekként milyennek képzelted a jövődet, hogy milyen perspektívát láttál magad előtt? Gondoltad valaha is, hogy ilyen messzire jutsz?

Igen, és azt is, hogy a szegénységből kitörök. Amikor gyerekként szívóműtétem volt, és az osztálytársaim elhozták nekem a házi feladatot, nem tudtam őket behívni magunkhoz, mert nem voltak arra alkalmasak az otthoni körülményeink. Általános iskolában volt egy tanárnő, aki apámat is tanította, mindig azt mondta, hogy a Krisztike tanult ember lesz. Sokat jártam a falusi könyvtárba, mert nagyon szerettem olvasni. A kölcsönzött könyveket boldogan olvastam, és valahányszor visszavittem a már kiolvasott könyveket, megdicsértek. Ez fontos megerősítése volt annak, hogy valami értékeset, jót csinálok. Ha egy gyerek életében jelen van az olvasás és tanulás szeretete, vannak céljai, akkor az már jó kiindulópont. Nekem, amikor azt mondták, hogy érettségi nélkül nem lehet egyetemre járni, tudtam, hogy megszerzem az érettségit, és el fogok valahogyan jutni az egyetemig. Tudtam, hogy lesz belőlem valaki, és nagyon sokat tettem érte. Ha azt mondták, hogy tanulni kell, akkor tanultam, és mellette folyamatosan dolgoztam. Valahogyan már akkor is éreztem, hogy az én életem máshogyan alakul majd, hogy könnyebb, jobb életem lesz, mint amit otthon láttam.

És bár kemény munkával jutottam el eddig, tényleg így lett. Az életben nagyon sok negatív hatás ért, de soha nem hibáztattam másokat – például a gyerekkoromat, a fogyatékoságomat – hanem célokat tűztem, tűzök ki magam elé, nem hagyom, hogy sodorjon az élet. Nem panaszkodom, hogy valamit nem tudok megcsinálni, vagy, hogy fáradt vagyok, ezek negatív gondolatok, amiket nem akarok erősíteni magamban. A fogyatékkal élő embereknek a mindennapi élet is nehéz, például egy kézzel megkötni a cipőfűzőt, egy szelet kenyeret vágni, vagy hajgumit tenni a hajadba. Nekem át kell gondolnom és gyakorolnom kell olyan feladatok elvégzését, ami mások számára teljesen természetes. De ennek ellenére dolgozom, háztartást vezetek, gyereket nevelek, konditerembe járok stb.

Fontosnak tartom, hogy a fogyatékosággal élő emberek sajátos helyzete, szükségletei, megfelelő társadalmi és politikai figyelmet kapjanak. Azt gondolom, hogy csak azokat a célokat érhetjük el az életben, amelyeket ki is tűztünk magunk elé, soha nem szabad feladni, akkor sem, amikor a vágyott végeredmény – például egy csecsemőt egy kézzel bepelenkázni – reménytelennek látszik. Arra összpontosítok mindig, hogy az élet miben lehet jobb, és hogy ennek eléréséhez milyen változásokat szükséges bevezetni.

Az álmokat meg lehet valósítani, mindegy hogy valaki cigány származású, szegény és fogyatékkal élő.

A vágyakat célokká kell alakítani, és megtenni a megfelelő lépéseket. Reménytelen helyzetben is megtartom az optimista szemléletmódomat, tudatosan keresem azokat a dolgokat, amelyek pozitív érzelmeket keltenek bennem. Igyekszem toleráns és elfogadó lenni magammal és másokkal szemben. Természetesen néha történnek rossz dolgok, de azért vagyunk emberek, hogy ezeket megoldjuk.

Oláhné
Balogh Tímea

szociálpolitikus, óvodapedagógus,
a Roma Láng Egyesület elnöke

47 éves Álmosdon élő óvodapedagógus, szociálpolitikus, a Roma Láng Egyesület elnöke, két leánygyermek édesanyja, felzárkózást szolgáló projektek megvalósítója. Egész életét végigkíséri az emberek iránti szeretete, segítése. Kifogyhatatlan a közösségének szülő, az őket helyzetbe hozó kezdeményezésekből, programokból. Soha nem az önös érdekei vezérelték munkáját, hanem a számtalan közös élmény, ami összeköti őt az emberekkel.

A 2006-ban alapított Roma Láng Egyesületről, annak tevékenységéről számos dolog tudható már csak azért is, mert egy elég régi szervezetről van szó. A tizenhárom éve tartó működése során rengeteg, a közösség erősítését célzó programotok volt és van jelenleg is. Tanodát működtettek, esélynövelő, motiváló, továbbtanulást segítő programokat valósítotok meg. Mielőtt az interjúhoz leültünk volna, körbevezettél az egyesület épületeiben, és a jövőbeni terveidről is beszéltél. Ezek között szerepel a foglalkoztatás elősegítésétől kezdve újabb tanoda létrehozása, és egy pizzeria megnyitása is.

Ahogy megmutattad nekem a „birodalmadat”, az volt a benyomásom, hogy nem fogysz ki az ötletekből, és nagyon pontos elképzelésed van az egyesület jövőjével kapcsolatban, de közben az jutott eszembe, hogy mindannak a megvalósítása, amit felsoroltál egy teljes életet lefed, ami mellett nem jut idő másra.

Igen, ez így van. A húsz éves Ágota lányom már a saját életét éli, és ugyan néha szüksége van egy kiadós beszélgetésre, hogy tisztán láthasson a saját döntéseiben, de többet nem igényel belőlem. A kisebbik lányom ugyan még csak tizenegy éves, de mára teljesen önálló. Reggelente egyedül ébred és készülődik a suliba, van, hogy ő készít reggelit és vacsorát. Mivel nem élek párkapcsolatban, az így megmaradó energiámat is a munkára fordítom. Ebben szerintem majd az unokáim hoznak változást, értük biztosan kevesebbet fogok majd vállalni ebből a tömérdek munkából.

Abban az évben alapítottam az egyesületet, amikor a Debreceni Tudományegyetem szociálpolitika szakán a második diploma megszerzéséhez szükséges szakdolgozatomat írtam. Előtte Szarvasra, a Gál Ferenc Főiskola óvodapedagógus képzésének nappali tagozatára jártam, mivel a középfokú végzettségem szerint óvónő vagyok. Az érettségit és az óvónői szakmát Berettyóújfaluban szereztem.

Egyébként a középiskola után tanítóképzőbe szerettem volna menni eredetileg, szerettem volna orosz-magyar szakos tanár lenni, mert az általános iskolai osztályfőnököm is az volt, akit imádtam.

A középiskolai kollégiumi szobatársaim közül többen Szarvasra az óvodapedagógus képzésre mentek, és a törvény szerint középfokú végzettséggel már nem lehetett csoportvezető óvónő valaki, így én is emellett döntöttem.

Olyan jó voltál oroszból, hogy azt szívesen tanítottad volna?

Igen, jó is voltam, és szerettem is az orosz.

Akkor miért nem azt választottad?

A tanítóképzőhöz Nyíregyházára kellett volna jelentkeznem, ami egyébként közelebb esik Bagamérhoz, ahol felnőttem, mint Szarvas, ahová főiskolára jártam, de úgy éreztem, hogy a tanárképzőhöz kevés vagyok, nem tudnám megcsinálni, így azt végül meg sem jelöltem.

Bár az osztályban a jegyeim alapján mindig is él-vonalban voltam, a kisebbségi érzés, hogy valamire nem vagyok alkalmas, nem tudok valamivel megbirkózni, az életemnek visszatérő vonulata.

Azt gondolom, hogy ahhoz, hogy egy roma tanuló megmaradhasson, megkapaszkodhasson, az kell, hogy az élvonalban legyen, mert egyébként eltapossák. Viszont, ha mindig jól teljesít, akkor nem találnak rajta fogást, akkor élvezheti a tanárok elfogadását, bizalmát, szerezhetsz olyan barátokat, akik szintén jó tanulók. Így túl lehet élni az iskolai éveket.

Tulajdonképpen volt egy vágyad, aminek a teljesüléséhez Nyíregyházára kellett volna jelentkezned, de meg sem próbáltad, mert kevésnek érezted magad hozzá. Ez az érzés honnan fakadt, erősítette ezt benned valaki vagy valami a környezetedből?

Szerintem ez csak belső érzés volt, bár a keletkezéséhez biztosan hozzájárult, hogy én már a középiskolába is úgy mentem el, hogy a szüleim igazából nem nagyon támogattak ebben, nem bíztak bennem. Azt gondolták számomra megfelelőnek, hogy egy szakmunkásképzőben szerzek valamilyen szakmát, mondjuk bolti eladó leszek, amivel visszamegyek a faluba, ahol majd jól megleszek. Miután férjhez megyek, egy középszintű életet tudok biztosítani

magamnak általa. A már említett osztályfőnököm – egyben orosz-tanárom –, Klári néni ment el a szüleimhez, hogy meggyőzze őket, hogy az osztály egyik legjobb tanulójaként többre vagyok képes. Ennek köszönhetően végül nem szakmunkásképzőbe mentem. Apám ragaszkodott hozzá, hogy legyen valamilyen szakmám, így a szakközépiskola, ami szakmát és érettségit is adott, jó megoldásnak tűnt. Ő úgy volt vele, hogy kevesebbet fogjunk, de biztosat. Azt gondolta, hogy a három éves szakmunkásképzőt biztosan el tudom végezni, abban nem gondolkodott, hogy esetleg többre vagyok képes, vagy ennél többre vihetem. Ezt én a hosszú évek során a tanulmányaimmal, az elért eredményeimmel tudtam neki bebizonyítani. És persze közben magamnak is bizonyítottam, sőt úgy érzem, hogy a világnak is. A kereskedelmi pálya helyett olyan területet próbáltam találni, aminek köze van a pedagógiához, így esett az óvónőképzőre a választásom, és bár messzebb volt a szakközépiskola, mint a szakmunkásképző lett volna, nem bántam meg, hogy ezt választottam, nagyon sok olyan tantárgyunk volt, ami széleskörű, erős alapot adott. Ennek a hasznosságát Szarvason a főiskolán nagyon éreztem, az ottani követelményeknek már szinte láblóbálva tudtam eleget tenni, és harmadéves, végzős koromban kitűnő lettem.

Az első diplomáig a tanulmányaid megszakítása nélkül jutottál el?

Igen, és végig nagyon jó tanuló voltam. Nagyon szerettem tanulni, szerettem az osztálytársaimat is, olyan közegbe kerültem az általános és szakközépiskolában is, amiben a tanulás fontos érték volt, az osztálytársaim tovább tanultak, és ez számomra is egyértelmű volt. Mind a két helyen olyan tanáraink, osztályfőnökeink voltak, akik támogatták, hogy jól tanuljunk.

Hihetetlen, hogy mennyire meghatározó, hogy azok, akik tanítanak téged, vagy akik esetleg mentorálnak, azoknak milyen a személyisége, mennyire motiváltak ők maguk, és téged mennyire tudnak motiválni.

Nekem szerencsém volt. Érdekes egyébként, hogy a szüleimben akkorra született meg a bennem való bizalom és hit, amikor megszerkeztem az első diplomámat. Két öcsém van, az egyik csak két évvel fiatalabb nálam, a másik pedig tíz évvel. A nagyobbik öcsémmel, Sanyival együtt nőttünk fel, tudom, hogy ő hitt bennem a kezdetektől, mindig is tudta, hogy kettőnk közül én vagyok a jobb képességű és az okosabb. Ezt ugyan nevetve mondom, de tényleg így volt.

Mit jelent az, hogy az első diplomád megszerzésekor kezdtek el hinni benned a szüleid?

Azt, hogy akkorra tudta apám azt mondani, hogy már ne hagyjam abba a tanulást, menjek tovább még az egyetemre és végezzem el a pszichológia szakot. El kellett jutnom a diplomáig ahhoz, hogy meglássák, én ezt tudom csinálni, hogy jó vagyok. De lehet, hogy belül máshogyan gondolta már korábban is, azonban felém soha nem nyilvánította ki, hogy elégedett lenne velem, vagy büszke lenne rám, hogy egyáltalán számára ér valamit, hogy én tanulok. Egyébként a faluban, Bagaméron sok mindenben elől járt a családunk, nem csak abban, hogy én tovább tanultam. Nekünk volt legelőször a cigányok közül saját torma földünk, és míg a többi roma napszámosként mások földjén dolgozott, addig mi a sajátunkat műveltük. Ezelőtt negyven évvel az az összeg, amit az eladott terményért kaptunk, az nagyon sokat jelentett tűzifában, ruhában, számlák kifizetésében. Az volt az az összeg minden évben, ami egyenesbe hozta a családot.

Édesapám betanított munkásként könnyű gépkezelőként dolgozott a Hajdú-Bihar Megyei Állami Építőipari Vállalatnál, ebből volt állandó fizetése, de emellett kicsi gyerekkorunktól fogva mindannyian dolgoztunk a földünkön is, mi gyerekek abban segítettünk, amire korunk szerint alkalmasak voltunk éppen. Az építkezésben is elsők voltunk a faluban, nekünk lett először magunk által épített új házunk. Mivel apám az építővállalatnál dolgozott, olcsóbban tudta megvásárolni a szükséges anyagokat. A munkatársai segítettek a szállításban, és hát a család segített az építésben. De abban is első volt a családunk, hogy lett egy diplomás tagja. Szóval a faluban kicsit különböztünk a többi cigány családtól, én pedig kifejezetten fehér holló voltam ott a faluban.

Mennyire engedtek el könnyen tizennégy évesen kollégiumba?

Bagamér és Berettyóújfalu között körülbelül hetven kilométernyi a távolság, de csak átszállással tudtam eljutni otthonról a kollégiumig. Bagamérból buszoztam Debrecenig és onnan Berettyóújfaluig. Érdekes módon apámnak nem volt kifogása az ellen, hogy kollégista legyek. Sőt, a kapcsolatait is megmozgatta azért, hogy legyen helyem, ugyanis annak ellenére, hogy felvételt nyertem a középiskolába, úgy volt, hogy nem tudnak kollégiumi helyet biztosítani nekem. Édesapám mivel párttag volt, tudott lobbizni értem, így mégis kollégista lettem. Onnantól kezdve minden vasárnap odautazás, péntek délután visszautazás volt az életem. Ez ment hét éven keresztül, mivel a főiskolás időszakomban is kollégista voltam. Többszöri átszállással, hátizsákkal utazgattam.

A kollégiumi éveidre hogy emlékszel, mennyire volt az ottani léted más az itthonitól?

Én egy nyitott, könnyen barátkozó, beszédes diák voltam, aki szeretett a középpontban lenni, valószínűleg emiatt nem okozott gondot a beilleszkedés. Attól függetlenül, hogy egyedül voltam roma származású, rögtön elfogadtak a társaim. Nem lógtam ki a sorból sem külsőségeimben, sem az anyagi hátteremmel. Persze a családtól való elválás nehézséget okozott, meg kellett szokni, hogy egy héten csak egyszer látom őket. Ami rosszul esett, hogy az idősebb öcsém szinte ugyanebben az időszakban Debrecenbe járt iskolába, ami jóval közelebb volt, mint az én iskolám, és mivel apánk is Debrecenben dolgozott, volt, hogy ők hét közben is tudtak találkozni egymással. Ha anyám valamit este megfőzött, abból apám másnap biztos vitt be az öcsémnek. Na, ez nekem nem adatott meg, és mivel akkoriban még nem volt mobiltelefon sem, levelezés útján tartottam a kapcsolatot a családommal. Mikor a leveleket osztották, olyan volt, mintha a katonaságnál lennénk. Nagyon sokat sírtam mindannyiszor, amikor levelet kaptam.

Aztán szép lassan megszoktam, és rájöttem, hogy a kollégium nem zár be engem úgy, mint egy börtön, onnan tényleg minden héten haza lehet menni. Egy kicsit olyan érzés volt az elején, mint az

óvodai beszoktatásnál, hogy addig, amíg a gyerek nem tapasztalja meg, hogy otthagyják az óvodában, de aztán értejönnek és hazaviszik, addig szorongani fog, viszont amint rájön, hogy nem örökre hagyják az óvodában, élvezni kezdi az ottlétet. Kicsit nehéz volt, amikor otthonról vissza kellett mennem a kollégiumba, de eltelt két-három hónap, és megszoktam a társaimat, tanáraimat, nevelőket, és már szívesen mentem vissza is. Arra emlékszem még, hogy a társaim többsége autóval költözött be, azzal hozták be a holmijaikat, de mivel nekünk nem volt autónk, anyámmal kézben vittünk mindent. Plédet nem cipeltünk itthonról, és amikor megérkeztünk, kiderült, hogy nincs mivel leteríteni az ágyamat. Emiatt elég rosszul éreztem magam, de fogtuk magunkat, a városszéli kollégiumból begyalogoltunk a központba és az áruházban vettünk egy szép plédet. Ettől rögtön egy kicsit stabilabbnak éreztem magam, így már nem lógtam ki a sorból. A többi dologom pedig eleve megvolt.

Nekem nagyon fontos tapasztalás volt ez, a gyerekeimnél ezért nagyon figyeltem rá, hogy mindent beszerezzek számukra, amit előírnak. Rossz az, amikor mindenki másnak megvan valami, ami egyedül neked nincs. Amikor a nagylányomat készítettem a kollégiumba való beköltözésre, mondtam, hogy „Na, Ágika megyünk plédet venni”. Rossz érzés volt, amikor a lányom kollégiumba költözött, addigra anyám már nem élt, ő nagyon fiatalon, negyvenhét évesen meghalt. Én most pont ennyi vagyok, és nagyon rossz megélni azt az évet, amikor ő elment.

Ahogy mondtam, a nagylányom már húsz éves, úgyhogy már leérettségizett. Azt látom, hogy nagyon elfáradt, most nem akar továbbtanulni, viszont dolgozni soha nem dolgozott. Szerintem akkor fogja tudni meglátni a tanulás és munka közötti különbséget, amikor munkába áll majd. Öt éven keresztül egy nagyon erős debreceni gimnáziumban tanult, ami az álmosdi általános iskola után túl nagy ugrás volt számára. Az általános iskolában ugyan nagyon jó jegyei voltak, mindig jól teljesített, de a gimnáziumban sokkal keményebb elvárásoknak kellett megfelelnie. Megmutatkozott az, hogy egy kistelepülés iskolájában nyújtott jó teljesítmény máshol mennyit ér, ugyanis a gimnáziumban nagyon keményen kellett dolgoznia egyes tantárgyakból. Elfáradt ugyan, de szerintem a gimnázium elültette benne a tanulás értékelését, úgyhogy biztos vagyok benne, hogy később jelentkezni fog majd az egyetemre. De addig is, tervei szerint egy büféskocsiban fog dolgozni, ami

mellett nálam az egyesületben is besegít. Ő most az állandó sofőrünk, de emellett a bérszámfejtésen és a projektbeszámolók megírásán is dolgozik. Valamilyen kisvállalkozást is szeretne magának, de szerintem meg fogja unni.

Visszatérhetünk egy kicsit a te tanulmányaidhoz? Emlékeid szerint a szüleidet mennyire terhelte meg a taníttatásod? Részesültél máshonnan támogatásban, ösztöndíjban vagy teljesen a szüleidet terheltek ennek a költségei?

Mikor középiskolás voltam még nem volt ösztöndíjprogram, úgy-hogy a szüleimnek kellett ehhez a pénzt biztosítaniuk. Egyébként pont erről beszélgettem a roma diákokkal, szakkollégistákkal. Szeptemberben volt Szolnokon egy két napos tanévnyitó rendezvény, ahol én is tartottam egy workshopot. Itt olyan, főleg roma diákokkal találkoztam, akik ösztöndíj támogatásban részesülnek, illetve a program keretében sok más típusú támogatást is kapnak. Elmondtam nekik, hogy az nagyon jó, hogy szakkollégistaként itt vannak egymásnak, hogy délután az óráik után is olyan védett közegben vannak, amiben a származásuk nem jelent hátrányt. De felhívtam a figyelmüket arra, hogy diploma után, amint bekerülnek egy munkahelyre, szembe kell nézniük majd a valós élethelyzettel, ahol lehet, hogy nagyon résen kell lenniük, nagyon kapaszkodniuk kell majd, mert jöhetnek áskálódások, szurkálódások a kollégáik, vezetőik részéről. A pozíciókért vívott harcban taposásuk majd egymást, amiben a roma származás plusz támadási felület, plusz teher lehet. Ott jönnek majd rá, hogy a származásuk olyan dolog, amit nem tudnak letenni sehová, és ha az önazonosságukat nem találják meg még azelőtt, hogy ilyen helyzetekbe kerülnének, akkor felkészületlenek lesznek, nem fogják tudni, hogy hogyan reagáljanak. Ezért például a hozzánk tanodába járó gyerekekben is igyekszem megerősíteni azt, hogy büszkék legyenek a romaságukra.

Ha tudod, hogy milyen értékekkel rendelkezel, és a származásodra többletként tekintesz, akkor ezáltal erősebbé, magabiztosabbá válsz, és kifelé is ezt tudod közvetíteni. Aki cigányként továbbtanul,

az értelmiségi létet választja, annak mindig többet kell bizonyítania, többet kell teljesítenie, mint egy nem romának.

A legjobbnak vagy még a legjobbtól is jobbnak kell lennie. Nekem, aki egy egyesületet vezetek, itt a településen nem elég átlagosan teljesítenem még úgy sem, hogy Álmosdon nem jellemző a faji megkülönböztetés.

Hogy emlékszel, neked a tanulmányaid ideje alatt kellett plusz erőket beletenned, hogy befogadjanak, elismerjék a teljesítményedet? Azt mondtad, hogy nyitott, kommunikatív ember voltál akkor is. Ennek ellenére voltak nehézségeid ezzel?

Nem volt problémám a saját osztályközösségemen belül, itt ismeretek, elismertek a teljesítményeim alapján kivívott státuszom szerint. Viszont az iskolánkkal szemben lévő mezőgazdasági iskolába járó fiúk simán lecigányoztak. Azt nem tudom, hogy így belém kötni, vagy udvarolni akartak-e, de folyamatosan „szívták a véretem”. A főiskolán nem volt problémám, hanem majd később, amikor egyetemre jártam, akkor jött elő ismét a cigány téma. Emlékeim szerint a szociálpolitika tanárunk volt az, aki azt kérte az egyik óráján, hogy tegye fel a kezét az, aki a csoportból roma. Mi összenéztünk a mellettem ülő lánnyal, aki szintén bagaméri cigány, hogy ezt most komolyan gondolja-e az előadónk. Azt gondoltuk, hogy nem tagadhatjuk meg apánkat-anyánkat, és feltettük a kezünket mi ketten, hogy mi cigányok vagyunk. Akkor a tanárunk azt mondta, hogy „Na, ennek a két hallgatónak kell megadni minden segítséget, hogy ezt az egyetemet elvégezze”. Innentől kezdve az egész csoport ellenségévé váltunk, ami pozitív diszkriminációnak indult, az itt nagyon balul sült el. Valószínűleg azt gondolta a tanárunk, hogy azok az emberek, akik ott ülnek az ő előadásán, már kellő érzékenységgel, pozitív szemlélettel, tapasztalattal rendelkeznek, de ez nem így volt. Én akkor megtapasztaltam, hogy diplomás emberek – hiszen ez már másoddiplomás képzés volt – hogyan viszonyulnak a cigányokhoz.

Azt kérdeztem magamban, hogy ezek az emberek, amikor kikerülnek innen az egyetemről, hogyan dolgoznak majd együtt az iskolázatlan, kevésbé gondozott, hátrányos helyzetű emberekkel? Ez nekem akkor hatalmas pofon volt, de azért én is és a másik cigánylány is elvégeztük a szociálpolitika szakot. Egyébként a képzés végére már összecsiszolódott a társaság, amikor már keményen tanulni kellett, anyagokat kellett kidolgozni, fénymásolni kellett, akkor én is részt vettem ezekben, ott már segítettük egymást. Én akkor önkormányzatnál dolgoztam, ahol megengedték, hogy saját célra is használjam az irodai fénymásológépet, így a csoporttársaimnak is vittem anyagokat. Ez nem nagy dolog, de ha nem az önkormányzatnál dolgoztam volna, akkor ebbe nem tudtam volna bekapcsolódni.

*Hány éves voltál, amikor a másoddiplomádat is megszerezted?
Volt a két diplomád között üres szakasz?*

Harmincnégy éves voltam, szóval elég hosszú szakasz kimaradt, de őszintén szólva eszemben sem volt, hogy még tanuljak. Az első diplomám elegendő volt ahhoz, hogy családgondozói pozícióban dolgozzak a bagaméri önkormányzatnál, és egyébként is ezt követően férjhez mentem egy beás cigány férfihez, aki Létavértesről származott. Mivel nem szerettem volna az ő falujába költözni, ahol a családja is élt, megállapodtunk abban, hogy nem Létavértesen és nem is Bagaméren lesz az otthonunk, hanem egy köztes településen, így választottuk Álmosdot, ahol a mai napig élek a két lányommal. Itt egyébként egyikünknek sem volt senkije, teljesen nullából kezdtük. Megvettük azt a házat, amiben most az egyesület működik, ez volt az első otthonunk. Ági lányomat itt neveltem, itt volt a gyerekágy, a franciaágy pedig ott, azzal a kályhával fűtöttünk, amit most is itt látsz.

A férjhezmenetelem előtt egyébként volt már párkapcsolatom, a szüleim onnantól kezdve, hogy középiskolás lettem, ebbe nem szóltak bele. Amiben szigorúak voltak, az a tanulás, hogy amibe egyszer belekezdtem, azt fejezzem is be. Én nem tehettem volna azt meg, hogy néhány évig tanulok valamit, aztán otthagynom, nem lehetett azt megengedni, hogy befektetnek valamibe, amiből aztán én kiszállok.

Apám elég szégyenlős volt ahhoz, hogy a magánügyeimről, párkapcsolatomról ne akarjon vagy tudjon velem beszélgetni. Hagyta, hogy ezt anyukámmal tegyem meg, aki viszont modern módon állt ehhez, vele könnyedén lehetett erről a témáról beszélgetni. Anyukám szerintem úgy volt ezzel, hogy ha az ő lánya a szigorú hagyományokat nem követi - hiszen abba a továbbtanulás már nem fért volna bele -, akkor a többi dologban sem kell feltétlenül a hagyományos utat járnia. Egyébként a párkapcsolatom nem is volt olyan téma, amit nekünk nagyon meg kellett volna beszélni. Játékosan, csipkelődve kérdezgettek, de ez szerintem azért lehetett, mert apámat közben a közösség kérdezgette, hogy „Na, mikor lesz már egy jó lakodalom?”. Valószínűleg azt gondolta magában, hogy meddig tanul már az ő lánya, mikor csinálhat már egy nagy lagzit, ahová sok cigányt meg lehet hívni. Szerintem szégyellte, hogy még mindig nem mentem férjhez. Várta már, hogy mi is végre fel tudjunk mutatni valamit, ami a közösségünkben is értékes. Az, hogy én érettségít és diplomát szereztem, az senkit nem érdekelt igazán, senki számára nem volt értékes.

A férjemmel az öcsém iskolájában tartott egyik buliban találkoztam, ő volt a lemezlovas. Egyébként pedig a testvérem kollégiumi szobatársa volt. Péntekenként, amikor megérkeztem Debrecenbe Berettyóújfaluból, akkor felmentem hozzájuk a kollégiumba, így kezdtünk el találkozni, végül nagy szerelem szövődött köztünk.

Amikor férjhez mentem, az esküvőnk és az azt követő lakodalom, nagy esemény volt, igazi szenzáció. A művelődési ház tele volt, háromszáz embert láttunk vendégül, volt lánykikérés, menyasszonyi tánc, ahogy az kell. Keveredett a beás cigány hagyomány és kultúra a romungro hagyományokkal, amibe beszűrődött a magyar kultúra egy-egy eleme is, mivel magyar ember volt a vőfély. Nálunk például nem volt szokás a menyasszonyi táncnál a pénzt beletűzni a koszorúba, meg a menyasszonyra szórni a pénzt, hanem olyan magyarosan, szégyenlősen a letakart tálba akartuk berakadni, hogy ne lássa egyik család a másik gazdasági helyzetét. A férjem családja csakúgy szórta a pénzt, az én családom meg földbegyökerezett lábbal nézte, hogy ezek mit csinálnak. Az én rokonságom kevesebbet tudott adni, mint a férjemé, az enyéim rosszabb anyagi helyzetben voltak.

A lakodalmunkban nagyon tisztán lejött, hogy egy kereskedésből élő beás cigány család mennyivel jobb és stabilabb anyagi helyzetben van, mint egy magyar cigány család, aki egy munkahelyre jár be robotolni. Gyakorlatilag ők egy hét alatt megkeresték azt, amit az én apám egy hónap alatt. A régi beás cigány családok, a teknővájók, milyen jól tették, hogy a saját mesterségükből éltek és nem mentek el másnak dolgozni, mert két-három teknőt megfaragtak, azt eladták, majd újabbakat készítettek, azt megint eladták. A mi romungro fajtánk meg elment a magyaroknak dolgozni, eljár munkahelyre, korán kel... elmagyarosodtunk. A házasságunk elég érdekesen alakult, mert annak ellenére, hogy szerettük egymást, az anyósom nem fogadott el engem, nem tudta elfogadni, hogy a fia nem a saját fajtájából választott, illetve, hogy egy tanult nőt vett el.

Nem értette, hogy minek kell egyáltalán tanulni. Az apósom elfogadott, kedvelt engem, de a férjem anyja, egyszerűen nem tudott ezzel megbirkózni. Az anyósom frászt kapott tőlem, mert nem tudtam azonosulni azzal a tempóval, viselkedésmóddal, amit a beás cigányasszonyok a férjeik felé tanúsítottak. Én nem tudtam mit kezdeni a hierarchikus rendszerrel, családdal. Igenis veszekedtem, vitatkoztam a férjemmel, megkérdőjeleztem őt. Volt, hogy a kislányunkat fogtam, buszra ültem vele és bementem Bagamér-ra a szüleimet meglátogatni. Ezzel viszont tulajdonképpen a férjemet semmibe vettem, de én ezt akkoriban nem értettem. Nézték rám a szüleim is, hogy Misi nélkül fogtam magam és elmentem hozzájuk? Én viszont ahhoz szoktam, hogy egyedül utazgassak, hiszen a középiskolába is és Szarvasra, a főiskolára is önállóan utaztam el, ami sokkal messzebb van, mint a szomszédos Bagamér.

Szóval itt jöttek ki a kulturális különbségek. Ez egy idő után állandó veszekedéseket, ellentéteket generált. Nekem sajnos akkor anyám nem mondta el azokat a dolgokat, amiket egy nőnek annak érdekében, hogy a családi béke meglegyen, a család együtt maradjon, tudnia kell. Nem mondta azt, hogy ha a talpamba belemegy egy rajzszeget, akkor inkább csak sziszegjek, majd szépen húzzam ki belőle, de egyébként meg maradjak csendben.

Meg tudtad volna tenni, csendben tudtál volna maradni?

Ha elmagyarázta volna nekem, mint ahogyan én most Ági lányomnak, akkor lehet, hogy igen. Én már el tudom mondani, hogy ha ezt az utat választod, akkor ez valószínűleg ezt eredményezi, a másik út meg teljesen máshova visz. Vagy, hogy amikor lesz gyereked, a férjed biztosan félre fog lépni, hiába van családja. Félre fog lépni, mert miért is ne lépne félre? A férfi felfogás szerint ő ezen keresztül tudja megtapasztalni, hogy még mindig a helyzet magaslatán van. Te pedig vegyél egy nagy levegőt, és tegyél úgy mintha nem is tudnál róla, mert a gyerekednek úgyis ő lesz az apja, és ne mással kelljen küszködnöd. Igenis te vagy a felelős azért, hogy együtt maradjon a család. Lehet, hogy te szülted meg a gyermekedet, de ezzel nem ér véget a kín, mert lesz még a tolófájáson kívül számtalan fájdalom, amit el kell viselned, de az is a gyerekedért lesz. Én már neki el tudom mondani, hogy egy férfit hogyan kezeljen. Mert egyébként az az ő vesztesége, és másnak a hozadéka lesz, ha nem tud a lelki fájdalmán túllépni, és átengedi a férjét, a gyerekei apját másnak, egy másik nőnek.

A megcsalás mindig benne van egy kapcsolatban mind a férfiak, mind a nők részéről. Mindig lesznek nők, akik egyedül vannak, és mások férjére áhítoznak. Ha egyszer bekucorodtál valakinek a fészkébe nőként, akkor tartsd is ott magad!

A női büszkeségen túl, a női hiúságnál van egy magasabb rendű érzés, mégpedig az anyaság,

és aki ezt nem érzi, nem érti meg, az a vesztébe rohan, mint ahogyan én tettem. Azt hittem, hogy én vagyok az okosabb, mert magasabb iskolát végeztem, velem ezt senki nem teheti meg, majd én megmutatom. És ez a megmutatás, ez a bizonyítani vágyás, azóta is mindig bennem van. Mostanra viszont elfáradtam, elértem sok mindent, már sokat bizonyítottam, és megértem, ha a lányom azt mondja, hogy nem akar olyan boldogtalan lenni, mint én. Elfogadom, ha azt mondja, hogy nem akar továbbtanulni, más utat, karriert választ magának. Hátha neki jobban sikerül, mint nekem.

Érdekes azt hallani, hogy benned a továbbtanulásod és a magánéletben tapasztalt kudarcod ennyire összekapcsolódik, ennyire egyértelmű ok-okozati összefüggést látsz benne. Gondolod, hogy a házasságotok felbomlásában szerepe volt annak, hogy te lényegesen tanultabb vagy a volt férjednél? Ez volt közöttetek a legnagyobb különbség?

Nálunk nagyon sok tényező volt. Ott volt a végzettségünk közötti szakadék, én nem értettem őt, ő nem értett engem. Én tudtam, láttam, hogy merre kellene mennünk, mit és hogyan kellene, de azt ő nem fogadta el. Náluk a férfi az, aki megmutatja az irányt. Én pedig kinőttem magam mint nő, nem tanultam meg csendben maradni, nem tanultam meg tisztelni a férjemet, erős nővé váltam, talán túlságosan is.

Most, hogy beszélünk róla, értem meg, hogy az anyósom számára miért volt probléma, hogy ilyen menyé lett. Amit tanultam az sikerhez vezetett, megtaláltam benne önmagam, de olyan útra vezetett, ami egy mókuserékbe zárt, és nem látom, hogy hogyan szállok ki belőle. Lehet, addig nem is tudnék társat találni, amíg ebben őrlődöm.

A válaszom után öt évvel egyébként ismét lett egy tartós kapcsolatom egy romungro cigány emberrel, a kisebbik lányom Timi, már ebből született. Ebben a kapcsolatban sem tudtam megfelelni, viszont rájöttem, hogy nem kevés vagyok, hanem az a baj, hogy több mint azok, akiket társnak választottam. Mi, tanult roma nők, saját közösségünkben már kirekesztettük magunkat, de máshová még nem tudunk tartozni. Ott állunk és keressük önmagunkat... nem tudom, hogy mikor találom meg önmagamat.

Mostanra értettem meg, hogy boldogabb lettem volna, ha nem tanultam volna tovább. Szerintem százszor boldogabb az a cigányasszony, akit eltart a férje, gyerekei lesznek, majd később unokái születnek. Ha most választhatnék, nem mennék továbbtanulni. Minek kellett nekem tanulni? Azért, hogy úgy kezdjek el gondolkodni, mint egy nem roma nő? Az a fajta viselkedés, gondolkodás, amit egy magyar nő képvisel, soha nem fog összeférni egy cigány férfi mentalitásával. Így nekem igazából egy nem cigány értelmiségi férfit kellett volna választanom.

Kizártad magadban, hogy nem roma társad, férjed legyen, vagy egyszerűen csak így alakult?

Nem zártam ki, csak így alakult. Minél inkább eltelnek az évek felettem, annál kisebb az esélye annak, hogy romák között találom meg a páromat. Előfordulhat, hogy találkozom valakivel, aki szintén közösségépítő programokban, projektekben dolgozik, de vannak olyan elvárásaim, értékeim, amiket már nem szeretnék lejjebb adni, csak azért, hogy legyen mellettem valaki. Nem fogok alul választani, akkor inkább egyedül maradok. Az élet bebizonyította már számomra, hogy az nem működőképes, ha nekem kell mindig lehajolnom a másik szintjére, megérteni őt, csendben maradni, ráhagyni dolgokat, mint egy bolondra. Legyek terapeuta a saját családomban? Persze egy nőnek, anyának valamilyen szinten feladata ez is, fontos, hogy mindenkit szeretget, pátyolgat, mindenkit megért. De ez hatalmas teher, ha csak erről szól a kapcsolata.

Ahogy én látlak, te a diplomádtól, végzettségedtől függetlenül, személyiségedből adódóan is erős vagy, aki mellett csak egy legalább ugyanolyan erős férfi tud érvényesülni. Az erős nő, az egyszerűen erős nő, aki visszafoghat az energiáiból, de akkor eltagadja ezt az erőt. Szóval szerintem a kulcs nem abban van, hogy neked kell az erődből visszavenni, hanem abban, hogy azzal a társsal vagy, aki elég erős melléd.

Én nem így látom. Tényleg az a megélésem, hogy jobb lett volna, ha nem tanultam volna. Én ki tudtam volna teljesedni egy olyan életben, ami a gyerekeim neveléséről, a családomról szól elsősorban. Te most a negyvenhét éves Balogh Timivel találkoztál, akit az élet már ilyen erőssé tett, de én nem voltam ilyen. Amikor a fiatalok kezdik az életüket, még nem edzi meg őket az élet, minden olyan rózsaszín, és rá merik bízni magukat a másikkra. Mostanra már nincs olyan férfi, akire rá merném magam bízni.

Mikortól kezdte el megedződni?

Az iskolák kiiskoláznak, de megedződni leginkább a magánéleteden

keresztül tudsz szerintem. Nem azzal van a baj, hogy szegény vagy, vagy szociálisan rossz helyzetben vagy. Ezek, ha meg van a megfelelő érzelmi biztonságod, ha van kihez tartoznod, akkor kezelhetők, változtathatók. Viszont, ha az anyagi biztonságod megvan ugyan, de ehhez nem társul egy mentális, érzelmi biztonság is, az sokkal nagyobb úrt jelent, sokkal nehezebb helyzet. Amikor az ember magánéletében következnek be tragédiák, azok nehezebben változtathatók, feldolgozhatók, mint az, ha egyszer van pénzed, másszor pedig nincs. Nagyon meg kell erősödnöd ahhoz, hogy a magánéleti kríziseid ellenére újra fel tudj állni.

Amikor elváltam és szembesültem azzal, hogy egy gyereket, aki akkor egyébként három-négy hónapos volt, innentől kezdve egyedül kell ellátnom, egyedül kell felelősen gondoznom, nevelnem, akkor iszonyatosan megijedtem. Amikor már egy kicsit összeszedtem volna magam, édesanyám meghalt, úgyhogy ismét padlóra kerültem. Nem az volt a sorrend, hogy először meghal valamelyik nagymamám vagy nagypapám, hanem rögtön anyámat veszítettem el. Apukám a temperamentuma miatt mindig közelebb állt hozzám, mint anyukám, őt jobban szerettem. Anyukám inkább az apukámban merült el, imádta őt, de velünk, a gyerekeivel nem volt olyan szoros a kapcsolata, mint mondjuk nekem most a lányaimmal, vagy mint apukámnak velem. Amikor anyukám meghalt, nagyon erős lelkiismeretfurdalásom volt amiatt, hogy esetleg nem mutattam ki eléggé a szeretetemet felé, bár a halálos ágyánál még el tudtam mondani neki, hogy milyen hálát érzek felé. Erre ő azt mondta, hogy nem neki tartozom hálával, amit neki adnék, azt adjam a lányaimnak.

Ő elég nagyhangú volt, amikor meghalt olyan csend lett a házban... A válásom után ketten maradtunk Ágival, a nagylányommal, nekem ő volt, neki meg én, mindent együtt csináltunk. Vele nagyon erős és bensőséges emiatt a kapcsolatam, róla tudom, hogy imád engem. A kisebbik lányom már úgy született, hogy az egyesület létrejött, úgy éltünk, hogy a munkahelyem és az otthonunk ugyanott volt. Számára az volt a játék, hogy mikor meghallotta a nyomtató züm-mögését, szaladt és várta a kinyomtatott papírt. Itt volt nálunk az egész falu, a munkatársak, a kliensek. Ahogy az egyesület növekedett, itt valósult meg a „Nő az esély” programban a dajkaképzés, beindult a tanoda program, a családi életünk innen kiszorult.

Már nem volt megállás a programokkal, úgyhogy két évvel ezelőtt ezt a házat átadtam az egyesületnek, és vettem egy lakást, ami egy kicsit távolabb van innen. Most már megélem azt, hogy igen, elindulok a munkába, majd hazaérek a munkából. Amíg itt éltünk, ez állandóan összefolyt, egymásba ért. Nagyon nehéz volt, mert nem tudtam letenni a munkát, a rengeteg ember állandóan jött hozzánk akár hétvégén is. Beugrottak a boltba, és ha már erre jártak, bejöttek szombaton hozzánk is megkérdezni ezt-azt.

Visszatérve arra, hogy mikor erősödtem meg, amikor az élet hozza ezeket a tragédiákat, akkor nagyon megedződsz, elgondolkozol azon, hogy véges az életed, és nem mindegy, hogyan éled a még hátralévő részét. Számba veszed, hogy kik azok, akik körülötted vannak, kik azok, akikre számíthatsz, kik azok, akik fontosak, kiknek próbálj meg többet adni. Az borzasztó dolog, amikor elveszítesz valakit, és rájössz, hogy elvesztegetted az időt, amit vele tölthetnél volna, már nincs lehetőséged, hogy adni tudj. Anyám mindig az utolsót is kirakta az asztalra, ha valaki jött, és én is a mai napig ilyen vagyok.

| Nekem az ad örömet, hogy adok, adok, adok.

Ez részben anyukám mintája miatt lehet így, részben pedig azért, mert én társ nélkül csak ebből merítek örömet. Ez egy kicsit olyan számomra, mint a drog, amittől függővé válik az ember. Én elsősorban arra a fajta öröme vágyom, amit az adás folyamatán keresztül megélek. Az is öröm, ha valaki jön és ad nekem, de nem vagyok ehhez hozzászokva, szerintem adni az tud igazán, aki szorult már arra, hogy kapjon.

Te szorultál már rá, hogy kapjál?

Igen, amikor két gyerekkel itt maradtam egyedül, amikor a második próbálkozásom is sikertelen volt, akkor rászorultam, hogy kapjak. Volt olyan időszak, amikor csak a GYES-t kaptam és a két gyerek után járó családi pótlékot, és azon kellett gondolkodnom, hogy tűzre valót vegyek, vagy élelmet. Ági apja havi tízezer forinttal támogatott minket, amíg a lányunk általános iskolába járt, utána viszont már ennyit sem adott, pedig őt az én apám tette sikeres építési vállalkozóvá azért, hogy majd nekem, nekünk jobb legyen. Ágira az apja részéről akkor sem, és most, hogy már felnőtt sem jut, soha nem állt mellém. A másik

lányomat, Timit mostanra az apja nem is látogatja, bár évekig ki-be mászkált az életünkbe, amíg a lányunk kicsi volt.

Ami nagyon fájdalmas számomra, hogy más asszonynak jogában áll boldognak lenni, és együtt nevelni a gyerekeket, együtt megöregedni a férjével, leülni együtt egy hosszú asztalhoz, ahol ott ülnek a gyerekek és az unokák is, nekem viszont ez nem adatott meg, pedig az az igazi boldogság. Lehet, hogy rosszul látom, de azzal, hogy tanultam, hogy megerősödtem, kirekesztettem magam a boldogságból, mert egyre kevesebb az esélyem arra, hogy életem során találjak még egy olyan férfit, akire fel tudok nézni. Nőből vagyok, akinek az kell, hogy felnézessen a társára, a férfire, és szerelemmel szeresse őt. De ki lesz az, akire én még fel tudok nézni? Eltartania már senkinek nem kell, én azt megteszem.

Az egyesületi munkád akkor is nagy feladat lenne, ha egyébként a magánéleted kiegyensúlyozott lenne, akkor is hatalmas terhet róna rád fizikailag és lelkileg is.

Igen, ez a kettő hatással volt egymásra, hiszen azért tolódott el az életem ennyire a munkám felé, mert nincs az a pólus, ami visszahúzná. Ha lenne, akkor valószínűleg kevesebbet dolgoznék, nem másznék bele ennyire a programokba. Tulajdonképpen 2006 óta folyamatosan programokat valósít meg az egyesület, még az elején az egyesületi munkámmal párhuzamosan gyermekvédelmi területen is dolgoztam, de mivel nem tudtam benne érdemleges eredményeket elérni - hiszen gyakorlatilag csak a szankció volt a kezemben eszközként -, nem tudtam hatékonyan működni, túl sokszor kellett a cigány családokkal konfrontálódnom, így ezt a munkát feladtam. Több részmunkaidős állást választottam helyette, amiből már meg tudtam élni. Már hat éve magamnak, és hat családnak tudok folyamatos munkát biztosítani, amihez még a közfoglalkoztatottak is hozzájönnek.

Összehasonlítottam az önkormányzati munkám lehetőségeit és a civilszférát, és azt láttam, hogy civilként sokkal rugalmasabb, sokkal lelkiismeretesebb tudok lenni, arról nem beszélve, hogy szerintem sokkal felkészültebb szakemberek vannak, mint a közigazgatásban. Ráadásul gyorsabban, érzékenyebben tudnak a civilek reagálni a szükségletekre.

A Roma Láng Egyesület célja a megalapításakor egyértelmű volt: hátrányos helyzetű személyek tanulmányainak elősegítése, támogatása. Elkezdünk dolgozni azon, hogy az iskolapadban ülőknek legyen segítségük, legyen, aki kézen fogja őket. Nekem a tanulmányaim során nem volt ilyen személy és ez mindig hiányzott.

Jó, mert a kormány is felismerte, hogy állampolgári érdek, hogy minél tanultabbak legyenek a cigányok is, hogy ott legyenek a gazdaságban, a munkaerő-piacon, hogy fogyasztók legyenek a piacon, hogy szociális és gazdasági szempontból is kiegyensúlyozott családokban nőjenek fel a gyerekeik. Ennek elérése lett az én feladatom, ez az, amire a kötelességtudat ösztönöz engem. Egyébként ez a kötelességtudat hivatástudattá alakult, szívvel - lélekkel tudom ellátni a feladataimat, de persze van, hogy elfáradok, és már úgy érzem, képtelen vagyok egy újabb telefonos egyeztetésre, vagy bármi másra, másnap mégis folytatom.

Azért érnek nagy csalódások annak ellenére is, hogy szeretem a hivatásomat. 2018 januárjában volt Álmosdon egy időközi polgármesteri választás, amin én is elindultam. Rajtam kívül még hatan pályáztak ugyanerre a posztra, és hát nem engem választott a település. Az indulók közül én voltam egyedül nő, én voltam az egyedüli roma, és az emberek azt gondolták, hogy nagyot vállaltam, nem bíztak eléggé bennem, mert nem ismertek, így harmadik lettem. Ez akkor annyira letaglózott, hogy három napig nem mozdultam ki otthonról. Persze, mint már annyiszor, összeszedtem ismét magam és folytattam a munkámat. A 2019-es önkormányzati választásokon képviselői helyért indultam, így most egyetlen roma képviselőként benne vagyok az önkormányzat testületében, én vezetem a kulturális bizottságot.

Ez a piros pont, ez az elismerés már nagyon kellett nekem is és a kollégáimnak is, hiszen az eredmény az egyesületnek is szól. Most úgy érzem, hogy sínen vagyok.

Ez elég erőteljes visszaigazolása annak, hogy amit eddig csináltál, amibe eddig az energiáidat teljes erővel beleadtad, az értékes az emberek szemében is. Szerintem a munkádban nagyon izgalmas, hogy igazából soha nem válik láthatóvá az a teljes kör, akiknek az életére hatással voltál. A programjaitok számszerű eredményeit látjátok, de a lelki részét, a mentális vetületét, a teljes családokra való hatását nem nagyon lehet felmérni. Kapsz visszajelzést az érintettektől, hálásak az emberek?

Hívó ember vagyok, azt gondolom, hogy az Isten mindent megad, és nem vár mást az emberektől csak hálát, áldozatot és dicsőítést. Hálát, amiért jó időjárást adott és a terményed beérett, adott egészséget, adott sikert. Persze ehhez szükség van a te idődre, energiádra, ezt neked kell beletenned, ez az áldozat. A dicsőítés pedig azt jelenti, hogy ne feledd el, hogy amit elértél azt nem egyedül érted el, a sikeredben a Jóisten ugyanúgy benne van. Ha most megnézem a saját gyerekeimet, akkor az egyik, aki végig élte velem a küzdelmeimet, az nagyon hálás, a másik viszont már kevésbé, ő már nem ragaszkodik annyira hozzám. Aki beleszületett a jóba, annak ez már természetes, adott, ezért már nem lesz érte hálás.

Ezt azért mondtam el, mert az emberek elfelejtenek hálásak lenni, szóval a válaszem a kérdésekre, hogy nem, nem hálásak, vagy legalábbis nem fejezik ki felénk. De ezzel kapcsolatban arra jutottam, hogy ha az emberek a Jóisten felé sem fejezik ki a hálájukat, akkor mit várok én? Ha vele szemben sem tudnak azok lenni, akkor ki vagyok én Balogh Timi, hozzá képest? Ha ilyen szemszög-ből nézem, akkor nem bánt, hogy hányan hálásak, hányan nem. Ezt egyébként akkor értettem meg, amikor a polgármesteri választás után három napig otthon ültem és gondolkodtam. Feltettem magamnak a kérdést, hogy miért gyászolom én magamat, miért vagyok megsértődve? Miért nem vagyok hálás mindazért, amim van? Legyek hálás, mert volt, amikor két ezer forintot egy hétre kellett beosztanom. Én se vagyok hálás, mástól mégis azt várnám, hogy az legyen?

A választás utáni kudarc annyira elvakított, hogy nem láttam azokat az embereket sem, akik viszont bíztak bennem és rám szavaztak. Azelőtt nem nagyon jártam templomba, de a választások környékén

úgy éreztem, hogy szeretném kifejezni a hálámat, de mivel tartottam attól, hogy azt hiszik a választások miatt megyek oda, egy darabig vártam ezzel. Aztán, amikor eljutottam a misére, pont azok az igék hangzottak el, amik nekem szóltak, amikre nekem szükségem volt, amik a hálaadással voltak kapcsolatosak.

Azért kapok, hogy továbbadjam, a Jóisten eszközként használ engem.

Ha végignézem az eddigi életemet, látom a gondviselést, hiszen számos olyan esemény volt az én életemben is, amikor valami sokkal rosszabbul is történhetet volna, egy betegség, egy baleset, a válásom utáni nagyon nehéz időszak.

Előre felé mit látsz, mi van még benned? Van valamilyen vágyad önmagad számára?

Annyi élettapasztalat összegyűlt már bennem, azt érzem, hogy ezeket el kellene mondanom. A lányom szokta visszajelezni nekem, amikor egy-egy tapasztalatomat megosztom vele, hogy milyen jó lenne, ha ezt mások is hallanák. Olyan sok mindent tudok már, jó lenne fiatalokkal foglalkozni, hogy megoszthassam azokat a gondolataimat, tapasztalataimat, amik nekik segítséget jelenthetnek az életben. Azt a fajta közösségi munkát, amit évek óta csinálók, egy kicsit hagynám, inkább a fiataloknak szeretném átadni az élettapasztalatomat, de hogy ezzel tudjak foglalkozni, az egyesületet át kellene adnom valakinek. Egyelőre nem látom, hogy kinek.

Ahogy már mondtam, a nagyobbik lányom az érettségi után nem tanult tovább, azt mondta, hogy inkább dolgozni szeretne, úgy gondolja, hogy öt év alatt, amennyi egy egyetem elvégzése lenne, a párjával együtt összegyűlik annyi pénze, hogy már gyereket tudjanak vállalni. Úgy érzi, nem éri meg tanulni, mert diplomásként nem feltétlenül keres annyi pénzt, mint amit így esetleg vállalkozóként megkereshet. Szóval szeretném, ha lenne unokám, lélekben már nagyon készülök rá, hogy a két lányom után, lesz egy fiú a családban, az unokám. Nagyon szerettem volna egy fiút, így most reménykedem a fiú unokában, persze remélem, hogy lesz vejem, így mégiscsak lesznek fiúk a családban. Költözködni is szeretnék valamikor.

Az egyesületi munkámon keresztül sikerült megteremtenem annak a lehetőségét, hogy elköltözzem a lányaimmal együtt, és akkor az unokáim már nem ide fognak Álmosdhoz kötődni.

Ági lányom apukájával is úgy terveztük eredetileg, hogy addig élünk Álmosdon, amíg a lányunk általános iskolába jár. Úgy akaruk összegyűjteni a pénzünket, hogy mire ő középiskolás lesz, valahol a városban tudjunk magunknak házat építeni. Úgy hozta a sors, hogy Misi, a volt férjem, az apám segítségével meggazdagodott, de ennek az eredményét, már nem ránk fordította, hanem egy idegen asszonyra és a két idegen lányára, akiknek nem is ő az apja. Az élet felülírta az eredeti tervet. Ettől függetlenül a szívemben mindig ott volt, hogy el kell innen egyszer menni, hogy a lányaimnak is más lehetőségeket tudjak biztosítani.

A kisebbik lányomon, Timin látszik, hogy ő az a típus, aki nem fog itt maradni attól függetlenül sem, hogy sikerül-e együtt elköltöznünk. Ő az a fajta lány, aki én, mint fiatal Balogh Timi voltam, akinek a világ tetszett, aki fel akart mindent fedezni és nem félt az utazástól az emberektől, ez valahogy benne is megvan. Teljesen önállóan beregisztrált egy szinkronszínész képzés válogatójára, ahol tizenöt embert kiválasztottak, amiben ő is benne van. Szóval most ő így tizenegy évesen fel fog járni Budapestre - persze kísérettel -, és szinkron színészetet fog tanulni.

Ágit viszont, szerintem miközben felnőtt, megérintette az, hogy látta az én nehézségeimet, ő inkább itt marad és segít, úgy érzi, hogy mellém kell állnia. Neki még meg kell érnie arra, hogy továbblépjen. Volt egy időszak, amikor jogász szeretett volna lenni, de ez most várat magára. Elvittem egyszer a Nemzeti Közsolgálati Egyetem nyíltnapjára is, hogy lássa, milyen szakok vannak és szétnézhesen. Szerettem volna, ha nemzetközi kapcsolatokat tanul, mert az számos lehetőséget hozhat. Elmondtam neki, hogy tudom támogatni a kapcsolatrendszeremmel is és anyagilag is, ha mégis az egyetem mellett dönt. Én ezt a támogatást tudtam neki felajánlani, de nem kért belőle. Ő is maga akarja megtalálni az útját, és én ezt hagyom, nem akarom, hogy azt érezzék, hogy nem bízom bennük, mint ahogy bennem nem bíztak.

Ahogy mondtam, nagyon bennem van, hogy a fiataloknak segítsék abban, hogy azok a dolgok, amik vakvágányok voltak az én életemben, számukra már elkerülhetők legyenek, vagy legalább hamar vissza tudjanak találni a főcsapáshoz.

Abban szeretnék segíteni, hogy amikor kitérőkre terelődnek, akkor mihamarabb visszatérjenek önmagukhoz. Bár lehet, hogy amikor én egyszer visszatérek önmagamhoz, akkor azt fogom mondani, hogy az életemben megtapasztalt kitérők azért kellettek, hogy mindez, aminek meg kellett történnie, az megtörténhessen. Nekem az egyesület volt a kitérőm, egy férfi mellett nem lettem volna arra rászorulva, hogy ilyen szinten csináljam, nem mélyedtem volna bele ennyire, hogy munkáltatóként ennyi embernek segítsék, ennyi programot szervezzek.

Nekem a közösségi munka kisajátította a magánéletemet. De a szakmai előmeneteletem a magasba röpítette az önbecsülésemmel együtt és ez előtte nem volt. Anyagilag a teljes csődből – diákhitel, autó lízingelése stb. – tudtam pluszba kerülni, ezeket egy alkalmazotti fizetésből nem tudtam volna kifizetni. Az, hogy óvodapedagógus és szociálpolitikus is vagyok, gyakorlatilag lefedi azt a teljes palettát tudásban, ami ahhoz kell, hogy olyan pályázatokat írjak, amik mind pedagógiai, mind szociális elemeket tartalmaznak. A megszerzett tudás segítségével hasznos és nyertes pályázatokat tudok kitalálni és megvalósítani. Azt egyébként érzem a településen, hogy árgus szemmel figyelnek. Figyelik, hogy ez a cigányasszony milyen sokra megy, többre, mint sokan mások a faluban. Azt látom, hogy sokan jobban örülnének, ha én is kölcsönkérnék a boltban, mint a többség, mert nincs pénzük vásárolni.

Ebbe beleérted a lányok apjait is? Ők hogy viszonyulnak ahhoz, hogy nélkülük is sikeres tudtál lenni?

Szerintem vegyes érzéssel vannak, ha örülnek, akkor azért, mert nem szorulok rájuk. Volt, hogy egy doboz ételt el kellett fogadnom

az egyikőjüktől, hogy legyen mit ennünk. Ez az élmény fontos az életem alakulásában, mert abban a helyzetben érzett dühöm, frusztrációm ösztönzött arra, hogy kitörjek.

Engem nagyon szeret a Jóisten! Az, hogy én ennyi mindent meg tudtam teremteni önmagunk számára... lehetne ennél sokkal rosszabb is. De azért mindig van bennem egy félelem, a nagyobb döntések meghozatala előtt, hogy na, most hogyan tovább. Akkor kell mindig lépni, amikor már megvan az eggyel utána következő lépés is. Azt látom, hogy így egyedül körülbelül ötven éves koromra - tehát három év múlva – tudok eljutni mindannak a megteremtéséhez, amit egyébként, ha ketten vagyunk, már tíz évvel hamarabb meg tudtunk volna együtt teremteni a férjemmel, vagy egy társsal. Rengeteg tervem van, amit meg kell valósítani. Amit a beszélgetésünk előtt mutattam épületet, abból pizzeria lesz, a Roma Láng Egyesület épületét fel kell újítani, közben, ahogy mondtam, szeretnék a magunk számára is új otthont teremteni. Nem akarsz néhány év múlva ismét interjút készíteni, hogy hova jutottam?

Dr. **Lakatos** Szilvia

egyetemi adjunktus,
Khetanipe Egyesület elnöke

Zhang 2010

Dr. Lakatos Szilvia, 49 éves, négy diplomával és doktori címmel rendelkező, pécsi származású, oláh cigány nő, egyetemi adjunktus, a Khetanipe Egyesület elnöke, a Baranya Megyei Cigány Nemzetiségi Önkormányzat elnöke, Lovári közép - és emeltszintű érettségi elnök, az Országos Nemzetiségi Tanács, az Országos Roma Koordinációs Tanács tagja, számos projekt megvalósítója, szakértője, két felnőtt leánygyermek édesanyja.

Több mint húsz éve ismerjük egymást, tudom, hogy nagyon nagy utat tettél meg onnan, ahonnan elindultál. Édesanyád írni-olvasni nem tudó cigányasszony volt, édesapád pedig szakmunkásként dolgozott, te pedig doktori címet szereztél és egyetemi adjunktus vagy.

Mielőtt eljöttem hozzád, megnéztem az interneten néhány veled készült interjút, és az egyikben mesélted, hogy az általános iskola utáni tanulmányaid folytatásában nagy szerepet játszottak a körülötted lévő nem roma társak, illetve a legjobb barátnőd. Viszont a kezdetekkor őket még nem ismerted, és amennyire tudom, a tanulás mintaként nem volt jelen az életedben. Mégis mi volt az, ami rád a kezdetektől ösztönzőleg hatott és a folyamatos tanulás felé terelt? Voltál például óvodás?

Nem, nem voltam, sőt arra sem emlékszem, hogy iskolaelőkészítőbe jártam volna. Hét évesen kerültem be az iskolába, nagyon kicsi voltam, alacsony, azért nem akartak előbb iskolába engedni a szüleim, mert el sem bírtam volna az iskolatáskát. Egyébként még így is, hogy egy évvel később kezdtem meg az iskolát, a tornasorban én voltam az utolsó végig az általános iskolai évek alatt. Az alacsony termetem bizonyos szempontból a későbbiekben az előnyömre vált, ugyanis az iskolába érkezésemkor emiatt rögtön az első padba ültettek, és ez egészen nyolcadikig így is maradt. Gondolom, azért történt ez így, mert nem láttam volna a táblát, viszont ez alapvetően meghatározta az iskolához, tanuláshoz való viszonyulásomat.

Nagyon szerettem iskolába járni, szerintem ez nem is normális, hogy ennyire nagyon.

Nem azért, mert kiváló tanuló lettem volna, hanem azért, mert az iskolában megszeretették velem az olvasást, ott volt a könyvtár, szakkörökre, énekkarra jártam, csecsemőápolást tanultam, kézilabdáztam. Már akkor is nagyon aktív voltam, sok mindenben részt vettem.

*A szüleid mennyire követték, hogy mi történik veled az iskolában?
Tudták otthon, hogy te ennyi mindenre jársz?*

Az apám követte, ő nagyon lelkes volt, rendszeresen eljárt szülői értekezletre, nagyon fontos volt neki, hogy ott legyen. Nekem néha ez kellemetlen volt, mert például az anyák napjára is az apám jött el. Azonban eljött, ami hatalmas dolog volt, főleg egy oláh cigány férfi, apa részéről. Ő ült le velem tanulni is, ennek időnként annyira nem örültem, mert nem volt túl türelmes.

Az anyukád dolgozott és emiatt nem tudott elmenni?

Nem, egyszerűen amiatt, hogy ő nem járt iskolába, nem tudott írni-olvasni, számára ez a közeg teljesen idegen volt, nagyon távol állt tőle, ő ehhez nem tudott semmilyen módon kapcsolódni. Apám

viszont igen, mert ő is a Gyárvárosi Általános Iskolába járt, így pontosan ismerte az iskolában zajló folyamatokat. Volt olyan tanárom, aki őt is tanította.

Egyébként édesapám még az újhegyi cigánytelepen, a „Koksz telepen” élt, ahová, amikor ő még kisgyermek volt, kiment a városi általános iskola tanára és a helyi vajda segítségével összeszedte az iskoláskorú gyerekeket. Így került be ő is a városi iskolába.

Egészen felnőtt koráig viszont a cigánytelepen élt. Később, amikor már a Gázműben dolgozott figuránként a geodéták mellett, anyám pedig ugyanott takarítóként, illetve konyhalányként, volt lehetőségük „Cs” lakást igényelni (A „CS” lakás a csökkent értékű lakás rövidítése. A hetvenes-nyolcvanas években építették Magyarországon-szerte az általában egy szobás, félkomfortos lakásokat, melyekhez kis kertek is tartoztak. Ezekbe a lakásokba többnyire azok költözhettek, akik nagyon rossz lakáskörülmények között éltek, és ezáltal jobb helyzetbe kerülhettek. - szerk.) Egyébként a teleptől nem messze voltak ezek a lakások, így engem már nem oda, hanem egy családi házas környezetbe vittek haza születésemkor.

Ez hol helyezkedett el a telephez képest?

Elkülönült tőle, de nem volt messze, körülbelül tízpercnyi sétára lehetett. Mivel a rokonaink ott maradtak, rendszeresen visszajártam és együtt játszottam az ott élő gyerekekkel. Abban az időben nagyon nagy összetartó ereje volt a telepen élő közösségnek. Még emlékszem az ott lévő kunyhókra... Aztán később felszámolták a telepet, mindenki kapott lakást vagy házat.

Addig, amíg még meg volt a telep, kapcsolatok szempontjából számodra is egy bázis maradt annak ellenére, hogy nem ott éltetek?

Igen, mindenképpen, ahogy az imént mondtam, én visszajártam gyermekként arra a telepre, ahol anyukám közös élete kezdődött apukámmal. A szüleim fontosnak találták, hogy tartsuk a kapcsolatot a romákkal, így mi hiába már nem a telepen éltünk, szinte minden vasárnap lementünk együtt a Pipacs utcába - egy magántulajdonban lévő, családi házakból álló másik telep a városban -, ahol apukám testvére és annak felesége éltek. Rendszeresen jártunk oda, és részt vettünk a közösség életében, jártunk virrasztásra, lakodalomba, nem szakadtunk el tőlük. Azon a helyen egyébként még ma is élnek roma családok.

Azt mondd, hogy természetes módon a roma közösséggel erőteljes volt a kapcsolatotod már kisgyermek korodtól kezdődően. Esetleg emlékszel arra, hogy mikortól vált tudatos szinten is világossá számodra, hogy te roma vagy?

Ez érdekes kérdés. Nagyon sokáig nem is merült fel, az iskolában nem éreztem megkülönböztetést, de tudtam, hogy más vagyok, hogy én roma vagyok, azonban nem foglalkoztam ezzel különösebben. Én mindenhova mentem az osztálytársaimmal, könyvtárba, közös programokra. Soha nem lógtam ki a sorból, együtt voltam a közösséggel. Talán ebből is adódott, hogy engem teljesen elfogadtak. Egyetlen eset jut eszembe, amikor ötödikes lehettem és egy fiú osztálytársam elkezdett cigányozni. Mivel olyan magas volt, mint én, meg mertem védeni magam vele szemben, és egy kicsit összeugrottunk. Ezt követően soha többé nem volt a származásom miatt konfliktusom sem vele, sem mással, nem bántottak emiatt sem az osztályban, sem az iskolában.

Viszont voltak olyan roma fiúk, akik lebuktak hozzánk más osztályból, nekik rosszabb volt az osztályban a státuszuk, hátul ültek, nem kapcsolódtak be a tanulásba, sem az osztály közösségi életébe. Aztán a mi osztályunkból is tovább buktak alsóbb osztályokba. Rajtam kívül nem is maradt roma származású diák nyolcadikra. Volt ugyan egy beás kislány - Orsós Gyöngyi, Egérkének hívtuk -, aki velünk kezdett, de ő csak később tudta befejezni az általános iskolai tanulmányait.

Én voltam romaként az egyetlen, aki végig ugyanabba az osztályba járt. Én viszont minden programon ott voltam, sok időt töltöttem az iskolában. Év végén sosem a jó tanulmányi eredményemért kaptam kitüntetést, hanem a közösségért vállalt tevékenységeimért.

Nemrég néztem az iskola facebook oldalát, ahol a nyugdíjba vonuló Marosújvári Zsófia tanárnénink munkáját méltatta az egyik kollégája, és néhány fotót is kirakott. Ezek között volt egy, ami még első osztályos korunkban készült. Ezen a tanítónéni az én kezemet fogja... nagyon jó érzés volt látni, hogy akkor neki fontos volt, hogy egy loboncos roma kislány kezét fogja az iskolai felvonuláskor. Végiggondolva, szerintem ez határozta meg az iskolához való viszonyulásomat, úgyhogy nagyon hálás vagyok azoknak az elkötelezett tanárainknak, akik oktattak életem során.

*Azt mondtad, hogy konfliktusod nem volt a cigányságodból,
de te tudtad, hogy cigány vagy?*

Igen, ahogy említettem, az anyukám nem tud írni-olvasni, így amikor a „Tanácshoz” kellett mennie ügyet intézni, mindig mentem vele „fordítani” neki. Felolvastam, hogy mi van a lapokra írva, mutattam, hogy hova tegye a három keresztet. Anyám nem csak a családi környezetben, de a buszon is folyamatosan cigányul beszélt hozzám, én meg magyarul válaszoltam neki. Azt hittem, a gyermeki gondolkodásommal, hogy ha választékosan beszélek magyarul, akkor rólam nem tudják, hogy roma vagyok... mintha nem látszott volna rajtam, hogy milyen származású kislány vagyok.

Akkor még nem gondoltam végig, vagyis nem voltam tudatában annak, hogy a cigány nyelvel milyen értéket, kincset kaptam édesanyámtól.

Persze látszott rajtam, hogy cigány kislány vagyok, emlékszem, hogy a buszon sokszor mondták nekem a nénik, bácsik, hogy „Már megint nem mostad meg a szemed!” Amíg kicsi voltam nem értettem, hogy miért mondják nekem ezt, hiszen én mosakodtam.

Amikor nagyobbacska lettem rájöttem, hogy viccelődnek velem, mert nagyon sötét volt a szemem, olyan, mint a kocsz, ezt mondták.

Volt olyan fázisa az életednek, amikor a cigány léted nem volt pozitív számodra?

Nem, nem éreztem semmilyen feszültséget önmagamban emiatt. Az volt az egyetlen konfliktus, amit már meséltem neked. Az osztálytalálkozónkon egyébként én felnőttként megköszöntem a volt osztálytársaimnak, hogy elfogadtak, befogadtak engem. Erre azt reagálták, hogy ehhez én is kellettem, és, hogy ők érezték, hogy be akarok illeszkedni közéjük. Tényleg nem volt soha gondom a cigány származásom miatt az osztályban. Mindig nyitott és barátságos voltam, úgyhogy ha volt is konfliktusom, az nem a származásomból adódott. Egy nagyobb ügyre emlékszem, akkor én voltam az, aki egy lánnyal az osztályból igazságtalanul bántam. Emiatt aztán őszintén szégyelltem magam, de szerencsére volt alkalmam felnőttként megbeszélni vele ezt az esetet, úgyhogy bízom abban, hogy nem hagytam kérdéseket benne, illetve sérüléseket. Összegezve nekem valóban nagyon pozitív élményeim voltak az általános iskolában.

A sikeres általános iskolai évek után a továbbtanulásod hogyan alakult?

Az általános iskola vége felé, nyolcadikban nem is igazán gondolkodtam azon, hogy hol kellene továbbtanulnom. Az egyik legjobb barát-nőm, Kilger Márti szakmunkásképzőbe ment vendéglátósnak, mert neki az édesanyja is az volt, és mivel őt nagyon szerettem, én is ugyanabba az iskolába mentem. Ugyan felszolgálónak jelentkez-tünk, de vendéglátó ipari eladónak vettek fel minket. Nagyon jó kis csapat jött össze, amibe hamar beilleszkedtem. Csak lányok voltak az osztályban, amin belül létrejöttek ugyan klikkek, de mivel nekem is gyorsan kialakult a baráti köröm, nem éreztem magam kirekesztve. Sajnos nem volt cigány származású osztálytársam, és időközben Márti barátnőm kimaradt az iskolából. Bár nagyon hiányzott

nekem, nem éreztem magam egyedül, hiszen ebben az időszakban is több közösségnek voltam tagja. Én voltam az, aki mások védelmében is szót emelt, ha igazságtalanságot látott. Ez a késztetés már akkor is nagyon erős volt bennem, és azóta is végig kíséri az életemet. A gyakorlati óráinkon Sárika néni (üzletvezető) ilyenkor mindig azt mondta, hogy „Na, tessék, már megint a Szilvia”! Egyébként a legtöbb időt egy nem cigány lánnyal, Bíró Zsuzsival töltöttem.

Közben, amikor tizenhat éves lettem, eljöttek megkéretni engem úgy, ahogy az oláh cigány szokások szerint illik. A fiú apja elmondta romani nyelven édesapámnak, hogy miért jöttek, mit akarnak, mi meg megvendégeltük őket. Aztán apám, ott előttük megkérdezte tőlem - mert nagyon igazságszerető ember hírében állt -, hogy tanulni szeretnék-e vagy inkább férjhez menni. A kérdésfeltevésével igazából a számba is adta a választ, mert benne volt az a lehetőség, hogy tanulhatok is. Mivel nem igazán tetszett a fiú, azt válaszoltam, hogy tanulni szeretnék. Soha nem akart apám rám erőltetni semmit, így ebben az esetben sem tette.

Ha akkor férjhez megyek, most nem beszélgetek veled itt, mert a hagyományok szerint éltem volna, és a közösségi normák betartásával a „jó feleség, jó anya” szerepnek kellett volna megfelelnem, és valószínűleg nem tanultam volna tovább.

Szerinted, ha akkor azt válaszolod, hogy inkább férjhez mész, jó szívvel engedtek volna?

Igen, az anyukám biztosan, mert nagyon hagyományosan gondolkodott, és jót szeretett volna a lányának. Ez a „jó”, a családot jelentette számára, nem a továbbtanulást.

Anyukád, hogy bírta, hogy az iskolában, illetve tanítás után ennyi felé eljártál? Mondtad, hogy kézilabdáztál, énekkarra, szakörökre jártál, ezek nem éppen a roma hagyományoknak megfelelő időtöltések.

Nem igazán mondtam el otthon, nem is tudom, hogy anyukám ezeket tudta-e, szerintem, nem nagyon követte. Mint ahogyan később a szexuális kérdések, valahogy az iskolával kapcsolatos ügyek sem kerültek otthon terítékre anyukámmal. Apám az iskolai dolgaimat nagyjából tudta, de anyámmal nem beszéltem ilyenekről. Nyolcadikos voltam, amikor jöttek hozzánk rokonok Dániából – sok családtagom él Dániában és Svédországban – és én abban az időszakban, amikor ők jöttek, még nadrágot és miniszoknyát is hordtam. Persze anyám kérte, hogy előttük hosszú szoknyát viseljek majd, és emlékszem, lázadtam, hogy miért kellene nekem hosszú szoknyát felvenni. Voltak közöttünk ebből a gondolkodásból adódóan kisebb viták. Persze, amikor megérkeztek a cigány rokonok, felvettem a hosszú szoknyát, amit anyukám kért, nem akartam szégyent hozni a szüleimre. Tradicionális oláh cigány családokban a hosszú szoknya viselete kötelező, anyukámnak nem volt nadrágja, és persze rövid szoknyája sem.

Én viszont gyerekként nagyon sokat voltam a barátnőimnél, nem romáknál, és hatottak rám az ő körülményeik. Nálunk otthon nem igazán voltak könyvek, de volt egy osztálytársam a Vereckei Mónika – most bíróként dolgozik – akinek, annak ellenére, hogy nagyon kicsi volt a szobája, volt egy könyvespolca tele könyvekkel. Én rendszeresen hozzájuk jártam, illetve Móni nagymamája hozzánk közel lakott és ismerte a családomat, így néha nála is találkoztunk. Egyke gyerek volt, így a szülei is örültek, hogy van a lányuknak társasága. Annyira kedveltek, hogy még nyaralni is elvittek magukkal. Nagyon szerettek és én is szerettem őket! Sajnos, ez a számomra fontos és meghatározó barátság mára megszakadt.

Engem egyébként folyamatosan hasonló külső ingerek értek, olvasás, könyvek, tanulás. Valószínűleg emiatt nem okozott soha gondot számomra a beilleszkedés és vált sajátommá a tanulás. Ha nyolcadikban az osztályfőnököm jobban figyelt volna rám, az érettségi megszerzése csak négy évembe került volna, hiszen az akkori tanulmányi eredményemmel mehettem volna rögtön gimnáziumba is.

A szakmunkásképző iskola akár ki is maradhatott volna az életemből. Nekem csak utólag tűnt fel, hogy az az osztálytársam, akivel ugyanolyan átlagunk volt, a Kodály Gimnáziumban tanult tovább, míg én szakmunkásképzőbe mentem.

Anyám nem tudott nekem a továbbtanulás kérdésében segíteni, de már az is nagy dolog volt, hogy a szüleim támogatták az ezzel kapcsolatos döntésemet, főleg úgy, hogy jellemzően abban az időben sem tanultak tovább a roma lányok.

Tulajdonképpen a szüleid azzal tudtak a legtöbbet tenni érted, hogy hagyták, hogy ezekre a helyekre elmenj, együtt legyél nem roma barátokkal és kibontakozz, ahogyan azt te jónak érzed? Nyilván, ha látták volna, hogy rossz helyre kerülsz, utánad nyúltak volna, de így egyszerűen csak hagyták, hogy saját belátásod szerint működj.

Ez így van. Érdekes helyzet alakult ki, mert van egy nálam nyolc évvel fiatalabb húgom, aki ugyanabba az általános iskolába járt, mint én. Viszont nyolc év alatt „elcigányosodott” az iskola, így az osztálytársainak körülbelül a harmada cigány származású volt. Én ugyan ott voltam számára mintaként, látta, hogy továbbtanulok, ő mégsem ezt az utat követte.

Igen, akartam róla is kérdezni. Emlékszem, hogy évekkel ezelőtt találkoztam vele, akkor éppen szociális gondozónak, ápolónak tanult, akkor már felnőttként. Azon gondolkodtam vele kapcsolatban, hogy vajon a kettőtök tanulási útja közötti ekkora különbség, miből adódik. Te azt mondod, hogy valószínűleg az elcigányosodott osztály volt a döntő?

Véleményem szerintem, a nevelésünkben meghatározó volt, hogy mindkét szülőnk a gázműveknél kezdett el dolgozni, ahol többet találkoztak ők is nem romákkal, mint romákkal. Apánk KISZ tag

volt és benne volt a vállalati focicsapatban is. A nem romákkal való kapcsolat nyilvánvalóan hatással volt mindkettőjük gondolkodására, úgyhogy nem volt kérdés, hogy tovább tanulhatunk. Talán a húgom útja azért is alakult másként, mert neki a barátnői is, és az osztálytársai is inkább roma származású lányok voltak. Nála nem volt az a spontán mintakövetés, mint nálam.

Hagyományosan a nagyszülőknek is döntő szerepe van az unokák nevelésében, abba akár a szülő ellenében is beleszólhatnak. A te nagyszüleid, hogy álltak a tanulás kérdéséhez?

Egy darabig együtt éltünk az apai nagyszüleimmel, ugyanannak a háznak egy különálló lakrészében, de később átköltöztünk külön házba, ahol csak négyen laktunk. Az apai mamám is írástudatlan volt, ahogyan anyukám is, úgyhogy ő sem foglalkozott a tanulmányaimmal, én pedig nem számoltam be arról, hogy hova, milyen iskolába járok. Az iskolába járással kapcsolatban a nagyszüleim annyit érzékeltek, hogy reggel elmentem, délután pedig hazajöttem. Emlékszem, a nagyapám birsalmát sütött nekem, azzal várt haza. Nagyon aranyos volt. A nagyszüleim még olyan „igazi oláh cigányok” voltak. Az anyai nagyszüleimmel nem igazán tartottam a kapcsolatot, mert anyukámat nem ők, hanem az ő nagyszülei nevelték fel. Anyai ágról a papámat nem is ismertem. A nagymamám újra férjhez ment, és már nem Baranya megyében élt, úgyhogy vele is csak akkor találkoztam már, amikor nagyobb lettem. Thuli (kövér) Annának hívták, mert kb. 150 kg volt.

Anyukám dolgozni járt és mellette disznókat tartott. Emiatt mindig korán kelt. Reggelente elment, hogy a kukákból összegyűjtse a száraz kenyeret számukra, sokszor én is segítettem neki. Suli után elmentem a „gázműbe”, ahol anyám konyhásként dolgozott, és elhoztam az ottani ételmaradékot a kiskocsin a disznók számára. Soha nem esett nehezemre iskola után beugrani a disznóólba és kitakarítani azt, vagy mosogatni, takarítani otthon, vagyis segíteni anyukámnak.

Szóval, miközben a barátnőid otthonába eljártál, és láttad a könyveiket, a körülményeiket, te azért nem szakadtál el a családotól életétől, hanem kivetted a részedet. Nem volt szakadék számodra a kettő között? Otthon voltál mind a kettőben?

Én ugyanúgy érzem magam magyarnak a nyelv, a kultúra és identitás tekintetében, mint romának. Nem is gondolkodtam ezen soha, számomra ez teljesen természetes.

2000-ben három hétig volt lehetőségem Londonban angol nyelvet tanulni, és a végére már nagyon honvágyam volt. Így, amikor véletlenül összefutottam magyarokkal, azonnal leszólítottam őket és elkezdtünk beszélgetni. Nem éreztem, hogy ne akartak volna szóba állni velem, azért mert roma vagyok, természetes volt, hogy magyarokként megőrülünk egymásnak, és megosztjuk az információkat arról, hogy hová érdemes elmenni, melyik múzeumba lehet ingyen bejutni, stb. Akkor döbbsentem rá, hogy nekem mennyire fontos a magyarságom is, nagyon jó érzés volt, hogy magyarul szólalhattam meg.

Egy másik eset, ami szintén jelentős volt számomra az identitásom tekintetében az, amikor egyszer elutaztunk Görögországba nyaralni, és a vásárban megláttam egy szép szoknyát, nagy piros virágokkal. Odamentem az asszonyhoz, akiről feltételeztem, hogy roma, és megkérdeztem, hogy „Zhanes romanes?” (Tudsz cigányul? - *a szerk.*), a válasz az volt, hogy „Zhanav, zhanav” (Tudok, tudok - *a szerk.*). Elkezdtünk beszélgetni és mondanom sem kell, hogy ezek után jóval olcsóbban adta oda nekem a szoknyát. Ebben az esetben is jó volt megélni az összetartozás érzését, de itt egy másik országban előtérbe került a származású nővel.

Válaszolva a kérdésemre, én tudom kezelni a kettőt önmagamban, nem akarom szétválasztani, és nem is szeretnék különbséget tenni a magyarságom és a cigányságom között. Azonban nem hagynak nyugodni a cigányokat érintő kérdések, történések, de ez inkább az utóbbi évek hozadéka.

Már húsz éve vezetem a Khetanipe Egyesületet, ezáltal bekerültem a roma közéletbe is, elkezdett erőteljesebben foglalkoztatni a romák helyzete és a romák kitörésének lehetősége.

Addig tudatosan nem is igazán foglalkoztam a származásommal. Részt vettem több kezdeményezésben is - például voltam Ifjú Gárdista is -, ez nem a romákhoz, nem roma ügyekhez kapcsolódott, de szintén nagyon fontos volt számomra, meghatározta a személyiséget, azt, akivé váltam. Szintén Ifjú Gárdista volt Fehér Andrea barátnőm, akivel tizenöt évesen ismerkedtünk meg, a mai napig is barátságban vagyunk. Fiatalként rengeteg közös gyönyörű élményünk volt. Azonban Andi sokat tanított is, például mindig kijavított, ha valamit nem mondtam helyesen, vagy matekban segített, mert neki nagyon jól ment. Ő is motivált és támogatott abban, hogy tanuljak tovább a felsőoktatásban. Nekem mindig kisebbségi érzésem volt, de ő rendszeresen megerősített abban, hogy képes vagyok én is diplomát szerezni.

Mesélsz egy kicsit a diplomáig vezető útról? A szakmunkásképző befejezése után az érettségit kellett előbb megszerezned.

Igen, 1985-ben kerültem be a szakmunkásképzőbe, ahol kötelező volt az iskola mellett a gyakorlat megszerzése is. Harmadéves voltam, amikor megismerkedtem a lányaim apjával, aki a gyakorlólhelyemen dolgozott szakácsként. A szakmunkásképző elvégzése után munkába álltam, és emellett kezdtem el az érettségi megszerzéséhez szükséges tanulmányokat, ami akkoriban még négy év volt. Közben (négy év együttjárás után) 1991-ben huszonegy évesen férjhez mentem, majd 1992. május 22-én megszületett az első lányom, Georgina. Mivel ugyanabban az évben május 26-án kellett volna érettségiznem, ez természetesen nem ment, így halasztottam egy évet és 1993-ban vizsgáztam le. Egy évvel később, 1994. április 3-án Lilla lányom is megszületett. Ezután 1995-ben, sikeres felvételt követően, elkezdtem a tanulmányaimat a Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem szociálpolitika szakán, és egy évvel később szociológia szakra is felvételt nyertem. 1998-tól, az egyetem és két gyerek mellett ismét dolgozni kezdtem. Az egyik gyereket bölcsibe, a másikat oviba vittem, bementem az egyetemi kötelező óráimra, majd délután indultam a kávézóba felszolgálni.

Harmadéves hallgató voltam, amikor az egyik nap bejött hozzám a kávézóba személyesen Forray R. Katalin és megkérdezte, hogy nem szeretnék-e az egyetemen romani (lovári) nyelvet tanítani.

Csodálkozva visszakérdeztem, hogy én, aki még csak harmadéves vagyok az egyetemen, ráadásul szociológiát és szociálpolitikát hallgatok. Elmondtam neki, hogy én ugyan anyanyelvi szinten beszélem a romani nyelvet, de nem vagyok nyelvszakos, így a nyelvtanítás módszertanát nem ismerem. Ő azt válaszolta, hogy fontos lenne számára, hogy elfogadjam a felkérést, mert ő a tanszékvezető, és nagy szüksége lenne rám romani nyelvoktatóként. Illetve nagyon kedvesen elmondta, hogy ő maga is el szeretne járni a kurzusaimra nyelvet tanulni. Persze ettől még jobban megrettentem, de mégis nagyon pozitív volt számomra a felkérés.

Ennek köszönhetően, 1998 óta tanítok az egyetemen, ma már főállásban egyetemi adjunktusként. Az 1998-as év nagyon pörgős volt, mert ugyanebben az évben, kompenzációs listáról három cigány származású férfi képviselőjelöltet megelőzve, bekerültem Pécs város önkormányzatának képviselőtestületébe. Képviselőként Toller László polgármester szocialista frakciójában tevékenykedtem a pécsi romákért, olyan fontos ügyekben, mint például a lakhatás. Ennek részeként a városi önkormányzat 2001-ben lakáshasználati szerződést kötött emlékeim szerint kettőszáznegyven önkényes lakásfoglaló családdal, akiknek ezzel rendeződött a jogi státusza. 2002-től folyamatosan a mai napig, roma képviselő voltam, vagyok, helyi, megyei és országos szinten is. Visszatérve még '98-ra, ebben az évben ismerkedtem meg Bogdán Jánossal, a Gandhi Gimnázium (Magyarország és egyben Európa első roma nemzetiségi, érettségit adó intézménye - *a szerk.*) igazgatójával is, aki meghívott magukhoz nyelvet tanítani. Neki is elmondtam, hogy nincs meg a végzettségem, nem vagyok nyelvtanár és csak folyamatban van a két diplomám megszerzése, de ennek ellenére felkért a tanításra. Úgy kezdtem el az ottani munkámat, hogy Kalányos Terézia kolléganőmtől – mostanra legjobb barátnőm - tanultam meg hogyan kell óravázlatot írni, az órákhoz anyagokat készíteni, naplót írni stb. Végül két évet taní-

tottam a gimnáziumban, de annyira le voltam terhelve az egyetemi tanulmányaimmal, a képviselőséggel, hogy a Gandhi Gimnáziumban való oktatást vissza kellett mondanom. Életem nagy kihívása volt, de nagyon szép emlékek fűznek a gimis oktatáshoz, azóta is folyamatos kapcsolatot tartok velük.

Közben megszakítás nélkül tanultam, fejlesztettem a tudásomat, és 2012-ben megvédtem a doktori disszertációm, 2017-ben romológia tanár és tantervfejlesztő tanári diplomát szereztem, illetve negyedik diplomaként, szakirányú továbbképzési szakon 2018 decemberében sikeres szakvizsgázott pedagógus és közoktatási vezető lettem. Nemrég pedig elkezdtem felkészülni a habilitációra, bár ennek megszerzése jelenleg nagyon távoli célnak tűnik.

A tanulmányaid nagy részét férj és gyerekek mellett végezted, ez támogatás nélkül biztosan nem sikerült volna.

Az szerintem lényeges, hogy a volt férjem nem roma származású. Úgy gondolom, ennek nagy szerepe volt abban, hogy ő annak idején támogatta a tanulmányaimat. 1987 szilveszterén ismerkedtem meg vele, a családom rögtön befogadta és megszerette. Ő engem a szüleinek, fél év után mutatott be. Jó kapcsolatom volt velük, de állítólag, valamikor az apósom mondott olyat, hogy az ő fia kaphatott volna nem cigánylányt is. Ez akkoriban egy picit bántott, de nem foglalkoztam vele különösebben. A későbbiekben teljesen elfogadtak, velük laktunk, amikor még várandós voltam, de aztán nagyon szerencsés módon, amikor lakást igényeltünk, rögtön meg is nyertük, így amikor az első gyermekünk Georgina megszületett, már külön lakásunk volt. Az apósom korán meghalt, de az anyósommal való jó kapcsolatomat tükrözi, hogy mikor beteg lett, a kórházból engem hívott és nem a saját gyerekeit, hogy én menjek be hozzá és vigyek neki citromos fagyit.

Az igazság az, hogy a saját közösségemből kora felnőtt koromra kinőttem magam, nem volt már szabad fiú. Te nagyon jól tudod, hogy tizenhat-tizenhét évesen már párt találnak maguknak cigány fiatalok, és ez nálam kimaradt azzal, hogy elutasítottam a kérést.

Miután bekerültem a szakmunkásképzőbe, már nem jöttek többen hozzánk házassági szándékkal, hamar híre ment annak, hogy tanulok, ezért beképzeltnek tartottak. Húsz éves voltam, amikor találkoztam egy cigányfiúval, aki meg akart kéretni, de akkorra én már várandós voltam a lánnyal. Anyám nagyon félt, hogy ez a fiú majd megszojt. Az egész családja nagyon akarta volna, hogy oda kerüljek, az anyukája is, de mivel én már akkor elköteleződtem érzelmileg a férjem mellett, természetesen visszautasítottam a fiatalembert.

Mondtad, hogy kimaradtál abból, hogy cigány párt találj magadnak. Bántott ez téged?

Tudod mikor bántott? Akkor, amikor huszonöt évesen bekerültem a Romaversitasba, egy a felsőoktatásban tanuló roma fiatalok tanulmányait támogató alapítványba, hirtelen sokan összetalákoztunk értelmiségi fiatalok, és számomra kitágult a világ. Havonta voltak találkozók Budapesten és én akkor szembesültem azzal, hogy vannak korombéli roma értelmiségi fiúk is, és vannak egyetemisták. Láttam, hogy nem csak a saját, szűk közösségünkben lehet roma társat választani. De nyilván, mivel addigra férjnél voltam, és már megvolt a két lányom, nem volt kérdés, hogy ez így is marad. Egyébként ott találkoztam olyan fiúkkal, akik akár szóba is jöhettek volna. Bár azt is tapasztalom, hogy a diplomás roma fiúk inkább nem roma lányokat, nőket választanak maguknak párnak.

Egyébként ekkor vált világossá számomra az is, hogy én oláh cigány vagyok. Addig, mivel a pécsi közösség kolompár cigánynak nevezte magát, én is azzal azonosultam. Aztán, mikor hazamentem megkérdeztem anyukámat, hogy mi valóban oláh cigányok vagyunk-e, de az ő válasza az volt, hogy: „Á, dehogyis vagyunk mi olájok, hát a bejások az olájok”. Ennek a keveredésnek egyébként valószínűleg az a háttere, hogy a beások Románia területéről érkeztek Magyarországra, és annak idején Romániát Oláhországnak hívták, így az idős beások, akik még élnek, Oláh országból valónak, vagyis oláhoknak hívják magukat. A fiatalabbak már öntudatosan a beás megnevezést használják. Ez az új tudás egy kissé összezavart. Nem is tudtam magam oláh cigánynak nevezni, egyszerűen nem tudtam

ezzel az elnevezéssel azonosulni, mert huszonöt éves koromig azt hallottam, hogy kolompár cigány vagyok. Ez mára már nem így van, tudom mondani, hogy oláh cigány származású vagyok. Ha nemzetközi szintű konferenciára megyek, akkor nem úgy mutatkozom be, hogy „Vlashikani romnyi sim”, hanem, hogy „Lovarica sim”. Ebből ők tudják, hogy melyik közösséghez tartozom.

Már nem élsz együtt a lányaidd édesapjával. Ha ez nem túl intim kérdés, akkor megosztasz ennek az okairól valamit? Volt ennek bármilyen köze az esetleges kulturális különbségekhez?

Nem, nem voltak ilyen okai. Ilyen típusú különbségeket soha nem érzékeltem a kapcsolatunk, házasságunk ideje alatt. Egyszerűen harminckét évesen olyan élethelyzetbe kerültem, amikor rám talált életem nagy szerelme, úgy éreztem, ki kell lépnem a házasságomból. Úgy gondoltam, hogy ez a helyes. Sokat köszönhettem a volt férjemnek, hiszen mellette tanulhattam, sokat utazhattam akár külföldre is, fejlődhettem mellette, amikor anyukám meghalt, mellettem állt. Visszagondolva erre az időszakra, ő mindenben a társam volt. Nekem mindig is fontos volt, hogy tanuljak, hogy fejlesszem, képezsem magam és ő ezt mindig támogatta. Nagyon nehéz időszakot éltünk meg akkor, de végül a válás mellett döntötünk. Sajnos, pont abban az időben, az anyósom daganatos beteg lett, így a helyzetünk még nehezebbé vált. Számos kérdés merült fel bennem, például, hogy megtehetem-e azzal az emberrel, aki mindig mellettem állt, hogy ebben a nehéz élethelyzetben magára hagyom? Megtehetem-e, hogy elválasztom a lányaimat szerető édesapjuktól? Ebben az időszakban már benne voltam a roma közéletben, képviselő voltam, az egyesület működtetésében is részt vettem, tanultam és tanítottam, így ő volt többen a lányainkkal. Végül a válás lezajlott és remélem, hogy sikerült úgy rendezni, hogy senkiben sem hagyott maradandó sérülést. A volt férjemnek a lányokkal is, és velem is kiegyensúlyozott a kapcsolata továbbra is. Végül a szerelmi kapcsolatam, ami elindította bennem a válás gondolatát, nem lett tartós. Ugyan hét évig tartott és nagyon fontos, meghatározó párkapcsolat volt az életemben, sajnos nem együtt öregszünk meg. A mai napig is szoros, baráti kapcsolat fűz hozzá is.

Nagyon sok diplomás roma férfi van, akivel szakmai kapcsolatban vagyok, viszont nincsenek olyanok, akik mostanra elvileg ne kötelezték volna el magukat a feleségük és családjuk iránt. Így tehát vicces, mert lehet, hogy egyszer, ismét nem roma párom lesz. Egyébként most, hogy beszélgetünk róla, merül fel bennem, hogy tudatosan választottam annak idején nem roma férjet magamnak. Számos olyan kapcsolatot láttam, ahol a roma férfiek nem úgy bántak a feleségeikkel, ahogy az tisztességes lenne. Tudtam, hogyan működnek a roma férfiak a nőkkel való kapcsolatukban, és én mindig el szerettem volna kerülni a hasonló tapasztalatokat. Bár hozzáteszem, hogy a nem roma férfiak tekintetében is megfogalmazhatnám ezeket a gondolatokat.

Nagyon nehéz közel ötven éves diplomás roma nőként párt találni, miközben rengeteget dolgozom, tanítok, publikálok, konferenciákra járok, lovári érettségi vizsgasorozatokat készítek, képviselő vagyok, az egyesület ügyeit is intézem, egyeztetésekre megyek, stb. Előfordul, hogy este tízig bent vagyok az egyesületben és dolgozom. Az emberek különböző problémás ügyekkel keresnek meg, segítséget kérnek tőlem, és nem tudok nemet mondani. Nehéz olyan férfit találni, aki mindezt el tudja fogadni. Volt még egy szintén hét évig tartó kapcsolatom, de a sok munka miatt sajnos nem működött. Nyilván olyan társ nem jöhet szóba nálam, aki a hagyományok szerint képzelem el a női szerepemet. Én nem tudom már ezt elfogadni, nem tudok ilyen típusú kötöttséget vállalni a munkám és a saját életmódom mellett. Bár, ha jönne egy első próbára... még az is lehet, hogy megváltoznék, tudnék kompromisszumokat kötni, alkalmazkodni, ahogy ezt egy normális párkapcsolatban szokás, és nem kellene mindig erős nőnek lennem, megélhetném a nőiséget a társam oldalán.

Szerinted máshogyan alakult volna a magánéleted, ha nem tanulsz?

Egészen biztosan, hiszen a lányaim apjával is az iskolán keresztül találkoztam. Nem lett volna az iskolán kívül más találkozási pont. Ha a roma szokások, hagyományok szerint élném az életem, nem jutottam volna el eddig, nem beszélgetnénk itt. Nem mondom, hogy boldogabb vagy boldogtalanabb vagyok ettől. Szerintem, ha

egy cigány nő azt választja, hogy a közösségén belül megy férjhez és a közösségi értékeket szem előtt tartva, a hagyományokat, a szokásokat tiszteletben tartva éli az életét, boldog, elégedett, teljes életet élhet. A húgom például tudatosan roma származású fiút választott magának, így a hagyományos értékek domináltak a házasságukban. Éppen ezért elég nagy küzdelmet kellett nekem is, és a húgomnak is folytatni azért, hogy miután megszületett a kisfiúk, ő tanulhasson.

A testvérem hagyománytisztelő, de azért már az ő gondolkodásában is megjelent, hogy a saját érdekeit, értékeit is nézi, és nem fogad el szó nélkül mindent, amit a férje csinál vagy mond. Emiatt, amikor a férje elkezdett kikacsingatni a házasságából, választás elé állította őt, és nem tűrte szó nélkül a félrelépéseit. Sajnos, amikor a húgom a második közös gyermekükkel volt várandós, a férje nem a családját választotta, így a testvérem egyedül maradt. Évekig lelkibeteg volt az elválásuk miatt, mert ő tényleg komolyan gondolta, hogy élete végéig a gyermekei apja mellett marad, ahogy ez a mi közösségünkben szokás. Ezután viszont harmincöt évesen elkezdett tanulni. Felnőttként, elvált roma nőként jött rá arra, hogy mennyire jó tanulni, és hogy előtte ez kimaradt az életéből. Mostanra a szociális gondozói ápolói képzettsége és az érettségi mellé, az ifjúságsegítői végzettséget is megszerezte, ami felsőfokú szakképzettségnek minősül.

A testvérem újra férjhez ment, az előzővel ellentétben, most már hivatalosan is, és úgy látom, hogy rendbe jött az élete. A mostani férje csak negyed részt roma, de mégis nagyon erős benne a hagyomány tisztelete, úgyhogy azért az ő élete a tanulás ellenére is nagyon a család körül forog, abban a mederben folyik.

A választott utadon sokféle áldozatot hoztál a tanulásért, fejlődésért, de ezzel egyidejűleg kivívtál magadnak olyan dolgokat, mint a szabad döntés, a teljes szabadság.

Szerencsés ember vagyok, mert sokféle sikert értem már el az életemben. Egyetemi adjunktus vagyok, elismertségem van a roma közéletben, vagyis megérett a gyümölcse a huszonöt éves munkámnak, azonban a magánéletben jelenleg egyedül vagyok, ezért néha

magányosnak érzem magam. A lányaim már nagyok, nem akarok rájuk telepedni, hiszen mind a kettőjüknek megvan a saját élete, van párjuk és örülök annak, hogy boldognak látom őket. Georgina lányom párja öt éve egy francia származású fiatalember, Samuel. Lilla lányom párja Józsika, roma származású, idén tíz éve már, hogy egy párt alkotnak. Józsikával nagyon szoros a kapcsolatom, mert egy háztartásban élünk, Samuel ünnepnapokon érkezik a családhoz, ami rögtön izgalmassá válik azzal, hogy mindenki igyekszik angolul néhány mondatot váltani vele. Általában nem szokták szeretni az anyósokat, de azt hiszem én ebben is kilógok a sorból.

Azt mondják néhányan nekem, hogy nem lehetek szerencsés és sikeres a karrieremben és a magánéletemben is, de én nem ebben hiszek, szerintem a kettő nem zárja ki egymást.

Az a nehéz számomra, hogy olyan férfit találjak vagy ő találjon rám, ebben a korosztályban, aki ugyanazt az értékrendet vallja magáénak, mint én. Az alapvető tisztelet, bizalom, őszinteség, hűség nagyon fontos számomra. Egyébként nem olyan nagyon régen, valaki komolyan feleségül szeretett volna venni, de én ettől nagyon megijedtem. Elgondolkodtam, hogy azt a kényelmes kis életet, amit kialakítottam magamnak, fel tudnám-e adni. A magam ura vagyok, saját magam dönthetek az életemről.

Azért vannak olyan ügyek, amiket hajlandó lennék feladni, átadni másnak, ilyen az egyesület is, aminek a vezetését lassan egy fiatalra bíznom, ha lehetne a kisebbik lányomra, mert ő azt a szemléletet vinné tovább, amit én is képviselek. Már szeretnék inkább moziba, színházba, táncolni járni, és utazni. A jövőben a nyelvet szeretném tovább tanítani. Kellene írni egy nyelvkönyvet, munkafüzetet, az angol nyelvtudásomat szeretném felfrissíteni, illetve amint említettem már, készülnöm kell a habilitációra is, mert az alapkövetelménye a docensi kinevezésnek, amit a munkáltatói szerződéselem szerint 2025-ig meg kell szereznem. Vannak céljaim, és ha rám találna a szerelem biztos nehéz lenne lemondanom bizonyos dolgokról, de most úgy érzem, hogy szívesen megtenném...

Ahogy mondta, a tanulmányaidban, munkádban nagy eredményeket értél el. Van négy diplomád és egy doktori címed. Emlékszem rá, hogy amikor a doktoridat megszerezted, többen mondtuk neked, hogy a neved elé tedd ki azt a két betűt, de te ellenálltál. Most már azért egy-egy helyen látom így is megjelenni a nevedet.

A doktori címemet szakmai körökben használom inkább, ahol megjelenek előadóként, szakértőként. Ha bemutatkozom, akkor egyszerűen a nevemet mondom, és előfordul, hogy a barátnőm teszi hozzá, hogy „Ja, de doktor Lakatos Szilvia”. Bejött hozzám a Laci, Cserdi település polgármestere (Bogdán László - *a szerk.*), és kérte, hogy mutassam meg neki a doktorim tanúsítványát. Olyan meghatóan aranyos volt, amikor a kezébe vette, elkezdett könnyezni, és azt mondta, hogy nagyon büszke rám.

A barátaim és a közösségem tagjai részéről érzem, hogy számukra jelentősége van annak, hogy nekem van tudományos fokozatom, titulusom.

Viszont én az maradtam, aki voltam, a mindennapokban nem használom a doktori jelzőt, „csak” Lakatos Szilvi vagyok. Szerintem közvetlen, barátságos maradtam, ugyanúgy elbeszélgetek a segédmunkásokkal, takarítónőkkel, mint a doktori címmel rendelkező szakemberekkel, államtitkárokkal, vezetőkkel.

Emlékszem, hogy régebben is úgy hivatkoztál a közösségre, hogy „az én cigányaim”, azt mondtad, hogy a te cigányaiddal szeretsz a legjobban dolgozni.

Igen, de ilyen a kapcsolatom nem csak az oláh cigányokkal, hanem a beás cigányokkal is, szoros a barátság és az elfogadás. A Khetanipe Egyesület munkatársainak tekintetében is teljesen vegyes az összetétel, származás szerint van oláh és beás cigány és nem cigány munkatársam is. Végzettség szerint is széles a kör, hiszen van diplomás és nyolc osztályt végzett kollégám is. Számomra ez a színes lét teljesen elfogadott.

Ha összehasonlítod magad a körülötted lévő roma nőkkel, az ő életpályájukkal, sorsukkal, útjukkal – bár tudom, hogy nem feltétlenül jó dolog összehasonlítani magunkat másokkal –, akkor a sajátodat milyennek látod összességében véve?

Az oláh cigány nők között a saját környezetemben, magasan kvalifikált személy úgy tudom, hogy csak én vagyok, és ezt nem azért mondom, mert beképzelt vagyok, vagy túl sokat gondolok önmagamról, hanem mert jelenleg ez valóban így van.

A beás cigányok és a romungrók között több a magas iskolai végzettséggel rendelkező, mint az oláh cigányok között.

Az én hátteremmel és ahonnan indultam, azt gondolom, hogy nem vallottam szégyent azzal, ahová eddig eljutottam. Nem vagyok kevesebb másoknál, de több sem. Mindenkit a maga helyén kell értékelni, mindenkinek vannak pozitív tettei, tulajdonságai, és hibái is, nekem is. Persze ismerek magasan képzett cigány nőket, de azt látom, hogy a magánéletük nem boldog, talán néha ők is magányosak. Nemrég ismerkedtem meg Sztojka Edinával, aki 2019-ben az Aranypánt díjat (a Roma Sajtóközpont által 2015-ben alapított egyik legjelentősebb magyar civil díj - *a szerk.*) elnyerte. A tavalyi évben a vele való megismerkedés nagyon örömteli meglepetés volt számomra, barátként vele ehhez hasonló dolgokról beszélgetünk sokat, sikeréről, önmegvalósításról, az élet nagy dolgairól... nagyon közel áll egymáshoz az értékrendünk.

Ha önmagában a saját életpályádat nézed, öröm, elégedettség, életminőség, ezeket hogyan értékeled?

Az életminőséggel teljesen elégedett vagyok, van egy biztos megélhetési forrásom az egyetemi munkám által, emellett magán nyelvoktatóként romani nyelvet tanítok, projektekben veszek részt, ahol szakértői feladatokat látok el stb. Nem kell alapvető anyagi problémákkal küzdenem, ez egy roma nő életében hatalmas dolog. Egzisztenciálisan nem vagyok függő helyzetben, ez nekem nagyon sokat jelent. Például most azon gondolkodom, hogy Velencébe vagy

Montenegróba utazzak a barátnőimmal. Olyan életminőséget engedhetek meg magamnak, amit egy átlag roma származású asszony soha. Igen, elégedett vagyok az életemmel. Szerencsésnek mondhatom magam, mert abból szerzem a jövedelmemet, amit valóban nagyon szeretek csinálni. A legnagyobb örömforrás számomra a családom, apukám és a felesége, a testvérem családja, a gyermekei, Bálint és Jázmin, és Teri barátnőm. Nagyon sok emberrel vagyok kapcsolatban, de igazi barátnőm csak néhány van, nélkülük nagyon szegény lennék.

A legnagyobb boldogság számomra viszont az, hogy mindenki egészséges a családban és az, hogy a gyermekeim jó emberek lettek. Folyamatosan késztetést érzek arra, hogy frissítsem a tudásomat, különösen azért, mert a felsőoktatásban dolgozom. Ezt két gyermek mellett nem volt egyszerű megszervezni, de a családon belül mindenki támogatott.

Véleményem szerint jó minta voltam a lányaim számára is, jelenleg mindkettő egyetemista. Georgina a Pécsi Egyetemen magyart és romológiát, Budapesten a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen pedig politológiát tanul alapképzésben. Ő nagyon aktív, sokat jár külföldre, konferenciákra, tréningekre, roma témákban is.

Lilla lányom a Romológia BA diploma után most szociális munkát tanul mesterképzésben a Pécsi Egyetemen, de közben az egyesület KheTanodáját is vezeti. Nagyon büszke vagyok a gyermekeimre!

Dr. **Baloghné**
Beri Hilda

jogi asszisztens,
munkaügyi kapcsolatok
tanácsadó

Katya: 2010.

Dr. Baloghné Beri Hilda, 27 éves, jogi asszisztensi, valamint munkaügyi és társadalombiztosítási igazgatási végzettséggel rendelkező, romungro családból származó roma nő. Férjével, Dr. Balogh Győző cigány származású görögkatolikus pappal, és kétéves kislányukkal a több mint kilencven százalékban romák lakta Rakacán, egy Borsod-Abaúj-Zemplén megyei faluban él, támogatva férje ottani pasztorációs munkáját.

A tervek szerint Rakacán találkoztunk volna, ahol a férjeddal és a kétéves kislányoddal együtt élsz, de Miskolctól annyira nehézkes a közlekedés oda, hogy nem tudtam volna megoldani, hogy az interjú után még visszajöjjek Miskolcra, majd még tovább utazzak Budapestre. Így most a Miskolci Egyházmegye Görögkatolikus Püspöki Hivatalában beszélgetünk. Miért pont ez a nehezen megközelíthető, eldugott kis falu?

A férjem görögkatolikus pap, aki itt teljesít egyházi szolgálatot. Eredetileg a magyarországi három egyházmegye – Hajdúdorogi főegyházmegye, Miskolci és Nyíregyházi egyházmegye – közül, a Nyíregyházi egyházmegyéhez tartozott, mert Szabolcs megyében született. Viszont hivatali ügyekben elég sokat járt Miskolcra, és egy ponton úgy érezte, hogy ebben az egyházmegyében nagyobb szükség lehet

rá, mint cigány származású papra, ezért felmerült, hogy kérje az áthelyezését. Amikor ezt elmondta Atanáz püspökatyának (Orosz Atanáz a Miskolci Egyházmegye püspöke - *a szerk.*), ezzel ő is egyetértett és támogatta az áthelyezést. Így Győző már a házasságunk előtt itt Miskolcon a Püspöki Hivatalban dolgozott, illetve a házasságkötésünk után itt lett felszentelve is. Az egyházban a katonasághoz hasonlóan, kijelölik számodra a szolgálatteljesítésed helyét, időtartamát, és számára, számunkra a püspök Rakacát jelölte ki, így kerültünk ide. Három és fél éve élünk ezen a településen, arról volt szó, hogy további két évig maradunk még, de úgy gondoljuk, hogy hatékonyan dolgozni csak akkor lehet, ha hosszú távra tervezzük. De egyébként ha eljön az ideje kérhetjük az áthelyezésünket.

Hogy látod most, szeretnétek maradni, vagy kéritek majd az áthelyezést?

Nem tudom pontosan, hogy hogyan zajlik az esetleges áthelyezési kérelem elbírálása, valószínűleg az a döntő, hogy hol van nagyobb szükség a papokra. Beszélgetünk arról, hogy mit szeretnénk a jövőben, de mivel a szolgálat még tart, inkább arra koncentrálnunk, hogy jelenleg milyen feladataink vannak Rakacán, mi az, amit meg tudunk valósítani. Azt nézzük, hogy az ottani közösségnek mit és hogyan tudunk segíteni.

A férjem a cigány pasztoráció témaköréből doktorált, nyilván olyan helyet fog kapni ezután is, ahol ezt gyakorolhatja. Illetve, mivel megvan a doktori fokozata, bízom benne, hogy lesz lehetősége egyetemi szinten is tanítani. A doktori tanulmányainak egy részét Rómában végezte, ott volt három éven keresztül, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen fejezte be. A doktori fokozatát pedig 2019 szeptemberében szerezte meg.

Amennyire tudom, te nem végeztél az egyházi tanításokhoz kapcsolódó tanulmányokat, nem készültél arra, hogy egy pap oldalán segítsd az egyházi szolgálatot. Hogyan csöppentél bele ebbe a világba?

2011-ben kezdtem el a felsőfokú tanulmányaimat a Miskolci Egyetemen, ahol jogi asszisztensi képzésre jártam.

A képzés ideje alatt a görögkatolikus egyház által itt Miskolcon működtetett roma szakkollégium tagja voltam végig.

Ebben az időszakban már ismerkedtem az egyház értékeivel, értékrendjével, majd 2013-tól munkaügyet és társadalmi igazgatást tanultam ugyanezen az egyetemen, és az utolsó évben már a szakkollégiumban dolgoztam én is. Győzővel a szakkollégiumon keresztül találkoztam, de az ismerkedésünk 2014-ben a facebook-on keresztül kezdődött, ugyanis ott írt rám és kért segítséget tőlem a szakdolgozatához. Később kiderült, hogy igazából nem is a szakdolgozat miatt keresett meg elsősorban, hanem mivel szimpatikus voltam neki, így akart kapcsolatba kerülni velem. 2014-ben, amikor megismertük egymást, ő még Rómában élt, mivel 2012-2015 között ott tanult, úgyhogy csak akkor találkoztunk, amikor hazalátogatott. Ilyenkor sokat beszélgettünk, majd szerelemmé alakult a kapcsolatunk. Másfél évvel később, 2016-ban össze is házasodtunk. Én akkor huszonnégy éves voltam.

Én egyébként egy borsodi faluból, Zádorfalváról származom, romungro családból, van egy kamionsofőr bátyám, ő egyelőre egyedülálló. Édesanyánk meghalt, amikor én nyolc éves voltam, tíz éves koromig apám nevelt minket, de a nagymama is jelen volt az életünkben, igazából ő volt az, akire számíthattam, számíthattunk a testvéremmel. Tíz éves koromtól már vele éltünk egy háztartásban, ő vette át a nevelésünket, a biztos szülői házat, szülői háttérrel ő nyújtotta számunkra. Nő léte egy téglagyárban dolgozott több mint húsz évig, ami mellett négy gyereket nevelt fel. Ő konkrétan a tégláégető kemence mellett dolgozott és az volt a feladata, hogy a már kiégett téglákat tálcára emelje. A gyárimunkások többsége nő volt, nem ő volt az egyetlen. Apám hegesztőként végzett és dolgozott.

Milyen környezetben éltetek gyerekként?

Szegényes volt, nem éhezünk vagy fáztunk soha, minden napra

megvolt az, ami a legszükségesebb, de nem dúskáltunk a javakban. A szüleim miután összeházasodtak, vettek egy különálló kertesházat maguknak, én már ide születtem. Amíg anyukám egy betegség miatt meg nem halt, ebben a házban éltünk, a szüleink dolgoztak.

Anyukám sok más fiatal nőhöz, lányhoz hasonlóan nagyon korán munkába állt, tizennégy éves korától a helyi varrodában dolgozott.

Igazából a varroda szívta fel a faluban és a környéken élő fiatal nőket, mindenki annak az olasz cégnek dolgozott, ami a varrodát működtette. Anyukámat egyébként az általános iskola után felvették Tokajba vendéglátóipari képzésre, mert jó eredményei voltak az iskolában, de a nyolcadik utáni nyáron elment dolgozni a varrodába, és mivel gyorsan tanult, dicsérték az ügyességét, fizetést kapott, munkája lett, azt a döntést hozta, hogy a sikeres felvételi ellenére szeptembertől nem folytatja a tanulmányait, hanem inkább dolgozik. Így a faluban maradt, és a testvéreivel együtt a varrodának dolgozott. Ugyanezt látom most egyébként a szakiskoláknál, illetve az idénymunkáknál is. A fiatalok annyit látnak, hogy kapnak pénzt, azt nem veszik figyelembe, hogy milyen nehéz fizikai munkát kell végezniük, milyen rossz körülmények között kell élniük például munkásszállón, vagy közösen bérelt szobákban, és hogy ennek hosszú távon milyen következményei vannak.

Szüleid kapcsolatáról mennyit tudsz, hogyan ismerkedtek meg?

Kislány voltam még, amikor anyukám meghalt, úgyhogy nem sokat tudok a születésem előtti életükről, és nincs is kit erről kérdezni. Annyit tudok, hogy anyukám Zádorfalváról származott apám pedig Felsőnyárádról, ez a két falu közel van egymáshoz, mind a kettő borsodi település, és ők egy cigány bálon találkoztak. Apukám elkezdett átjárni anyukám családjához, udvarolgatott, majd összeházasodtak. Anyukám ekkorra húsz év körüli volt, ő lényegesen később ment férjhez, mint a testvérei, akik már tizenöt-tizenhat évesen „házasodtak”, és nagyon korán szültek is.

Tíz éves korodtól kizárólag a nagymamád nevelt benneteket, ha jól értem. Tartottátok a kapcsolatot apukátokkal?

Egészen középiskolás koromig nem, utána ismét elkezdtem újra találkozni vele, és ez most is így van. Nem alakult vele ki olyan szoros kapcsolat, mint ami általában egy apa-gyerek kapcsolatra jellemző, de nem vagyunk idegenek egymás számára. Mióta a kislányom megszületett, sokat javult a kapcsolatunk.

A családot viszont a férjemen és a kislányunkon kívül számomra elsősorban a nagymamám és a két-három hetente hazalátogató bátyám jelenti.

A tanulmányi utadat ki egyengette? Ki volt, aki figyelte azt?

Hát igazából a Jóisten. A nagymamám nem tartott vissza, de nem is ösztönzött tanulásra. Nem voltak elvárásai, hogy leérettségizzek, az egyetemről nem is beszélve. A nagymamám öt általános iskolai osztályt végzett el, úgyhogy nem igazán látja azt, hogy az egyetemi végzettség mit jelent, nincs arra rálátása, hogy mit csinálok, de úgy gondolta, hogy a tanulás jó dolog. Útmutatást, segítséget nyilván nem tudott adni számomra a tanuláshoz, viszont azt a pénzt, ami a továbbtanulásomhoz kellett, előteremtette. Abban, hogy milyen szakra volna érdemes mennem, hogy a képességeim szerint mi volna számomra a legjobb, nem kaptam iránymutatást, viszont volt egy-egy tanárom, aki segített nekem, megerősített abban, hogy a családi mintától eltérően én tovább tanuljak. Nálunk ezzel én vagyok az egyetlen, bennem volt egy vágyakozás valami jobbra, valami többre, úgyhogy az általános iskola után Miskolcra jöttem építőipari szak-középiskolába, itt szereztem érettségit, de a szakmai képzésen nem maradtam, ehhez további 2 évet kellett volna tanulnom, de mivel láttam, hogy ez az irány nem megfelelő számomra, az érettségi után inkább a felsőoktatást választottam.

A középiskolai éveidre hogy emlékszel vissza?

A gimnáziumi tanulás nem volt különösebben megerőltető számomra, jó eredményeim voltak, viszont a kollégiumot megszokni elég nehéz volt. Egy tízeleteres épület volt a kollégium, ahol szintenként voltunk szétosztva aszerint, hogy ki melyik iskolába jár. Az érettségit adó iskolába járók voltak egy emeleten, másik szinten pedig azok, akik szakiskolába jártak. A mi szintünkön, én voltam egyedül roma, míg a szakiskolások szintjén ők voltak többségben. Olyan közegbe kerültem, ahol értelmiségi szülők gyerekei voltak elsősorban, olyan diákok, akik elég jó általános iskolákból jöttek. Volt néhány szobatársam, akinek nagyon nem tetszett, hogy roma létemre ott vagyok, egy diáktársam állítólag miattam költözött ki a kollégiumból, és lett inkább bejárós. Egy másik lány egy hónapon keresztül minden nap sírt, ebben biztosan benne volt az otthoniaktól való elszakadása miatti szomorúsága, de én akkor ezt teljesen magamra vettem, azt gondoltam, hogy engem nem tud elviselni. Ennek a lánynak az anyukája hátrányos helyzetű cigánygyerekekkel dolgozott együtt, és a saját élményein, tapasztalatain keresztül látta a cigányokat. Ez nyilván hatással volt a lányára is, aki emiatt nagyon félt attól, hogy nekünk együtt kell lagnunk. Persze oldódott ez a dolog, és négy évig végül jól kijöttünk egymással, de az eleje nagyon nehéz volt. Ami némi könnyebbséget jelentett számomra, hogy volt egy kollégiumi nevelő, aki már a gólyatáborban felfigyelt rám, és végig sokat biztatott, szeretgetett.

Hogyan tudtatok a kezdeti nehézségeken túllendülni?

Nem tudom pontosan, gondolom megszoktuk egymást egy idő után, kiderült, hogy nem különbözünk annyira. Viszont mivel úgy éreztem, hogy nem akartak befogadni a szobatársaim, az elején többször inkább a másik szinten lévő, szintén cigány származású lányokkal voltam együtt, velük mentem ide-oda a szabadidőnkben. Ennek viszont az vetett véget, hogy ők olyan dolgokat kezdtek el csinálni, amikben én nem akartam részt venni. Velük még kevésbé jöttem ki, mint a nem roma szobatársaimmal, így igazából két szék közül a földre ültem. Ami tovább nehezítette a dolgomat, az az, hogy haza sem mehettem azzal, hogy feladtam a tanulást, mert nem akartam azt visszahallani, hogy „Hát, én megmondtam előre, én megmond-

tam, hogy nem lesz belőled semmi”. Nem volt más választásom, mint hogy megküzdjek a helyzettel, muszáj volt rációfolni arra, amit otthon mondtak nekem.

Ezek szerint otthon úgy gondolták, hogy nem leszel sikeres a tanulásban?

Persze, azt mondogatták, hogy na, kifizetik a sok pénzt a kollégiumra, hogy tanulhasson, majd úgyis otthagyja, lesz majd valami fiúja és gyereke lesz, ezért teljesen felesleges erre pénzt költeni. Szerencsére ez nem így lett. A nagymamámmal egy-két naponta beszélünk telefonon, mindig megkérdezte, hogy rendben van-e minden velem, van-e mit ennem, és persze minden hétvégére hazamentem, úgy-hogy nem szakadtam el tőle.

A tanulmányaimat viszont itt sem követte, nem járt szülői értekezletre, nem beszélt a tanáraimmal az eredményeimről, vagy bármi másról, de a kollégiumba bejött egyszer-egyszer, be- és kiköltöztettek, néha hoztak nekem ennivalót, ha Miskolcon jártak.

A tanulmányaimra, vagy úgy általában rám bár inkább a háttérből, de az a kollégiumi nevelő figyelt, akit már említettem.

Ebben az időszakban a nagymamád még mindig a téglagyárban dolgozott?

Nem, akkorra már rokkantnyugdíjas volt, ami mellett az özvegyi nyugdíj összegét is kapta. Mivel az ő gyámsága alá tartoztunk jogilag is, ehhez az összeghez hozzájött az apukánktól kapott pénz is, illetve anyukám után árvaellátás, így már összejött egy akkora összeg, amiből viszonylag kielégítő szinten kijöttünk.

Hogyan jött, hogy az érettségi után egyetemre menj?

Az osztálytársaim közül sokan jelentkeztek valamilyen felsőoktatási intézménybe, ez nyilván rám is hatással volt, de ami inkább döntő volt, hogy nem láttam más lehetőséget magam előtt. Nem akartam a technikumi képzésen az iskolában maradni, de annak sem lett volna semmi értelme, hogy visszamenjek a falumba, hiszen nem lett volna

még csak munkalehetőségem sem. Az egyetlen valódi lehetőséget az hozhatta, ha jelentkezem én is az egyetemre. A felvételi határidő utolsó napján adtam postára a jelentkezési lapomat, ami azért volt érdekes, mert akkoriban nem volt nálunk csak mobil posta, ami azt jelentette, hogy ha aznap éppen jön a postás begyűjteni a leveleket, akkor el tudom időben küldeni a jelentkezésemet, ha nem jön, akkor viszont már lekésem a határidőt. Szerencsére aznap jött. Viszont annyira nem tudtam, milyen irányba kellene továbbtanulnom, hogy teljesen különböző szakokat jelöltem meg, így került be a pedagógia, a jogász szak, és a jogi asszisztensképzés. Az első kettőre nem vettem fel, mert ezekhez emelt szintű érettségit kellett volna tennem, de a harmadik helyen jelölt képzésbe bekerültem, ez egy felsőfokú szakképzés volt. Ez 2011-ben volt, amikor a Roma Szakkollégiumok is alakultak. Szerencsére az egyetemen működött egy mentorprogram, ami azt jelentette, hogy felsőbb évfolyamos diákok segítik a gólyákat, és az én mentorom tudott a szakkollégiumi lehetőségről, ennek köszönhetően októbertől már tagja voltam a Görögkatolikus Roma Szakkollégiumnak. Ez egyebek között azt jelentette, hogy nem is az egyetemi kollégiumban laktam, hanem egy külön kollégiumban a többi roma egyetemistával.

Sokat köszönhetek a roma szakkollégiumnak, az általuk biztosított programok nagyban hozzájárultak a személyiségem fejlődéséhez, a tanuláshoz szükséges anyagi háttér biztosításához és életre szóló barátságokat is kötöttünk.

Mennyire volt a keresztény szakkollégiumi lét váltás számadra, mennyire állt távol tőled a keresztény hitvilág?

A vallás, mint olyan nem volt jelen az életünkben, otthon nem gyakoroltuk, ezért tartottam egy kicsit ettől a világtól. Az elején megkérdeztem, hogy gond-e, hogy ráadásul én nem görög, hanem római katolikus vagyok, de azt mondták, hogy ez nem kizáró ok. Nem volt egyébként semmi megerőltető ebben a rendszerben, heti egy alkalommal volt kötelező imaóra.

Jelen tudtál lenni mind a két közösségben, mármint az egyetemi csoportban és a roma szakkollégiumiban?

Nem, az egyetemi társaimmal nem alakult ki kapcsolatom, egyedül voltam csak roma, nem igazán találtam meg velük a hangot, úgyhogy nem alakultak barátságok. Az idő nagy részében a szakkollégistákkal voltam inkább. Az elején még csak tíz-tizenöt ember volt, nagyjából egyforma arányban fiúk és lányok. Itt Miskolcon elég sok olyan szak van, – bányász mérnök, informatikus, gépész – ami jellemzően fiús, de roma lányok is voltunk többen.

A vallásos, keresztény élet nem volt része a szakkollégium előtti életednek. Ehhez képest egy görögkatolikus férfihoz mentél feleségül, így a házasságodon keresztül mégis egy elég nehéznek tűnő misszióba csöppentél bele.

Igen, sokaknál már születésüktől lehet tudni, hogy ebben fognak mozogni, hiszen mondjuk a szüleik is ezt a hivatást választották, nekik már konkrét mintáik vannak arra, hogy ezt hogyan kell csinálni. Nálunk ez egyik oldalról sem volt meg, a férjem szülei is aluliskolázottak, és az egyház nem volt jelen az életükben. Győző életére ilyen szempontból nem a családja, hanem egy pap volt hatással, akinek köszönhetően benne már hét éves korában megszületett a vágy, hogy pap legyen, és ennek megfelelően elvégezte a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán a teológiát. Mivel a görögkatolikus papok csak a házasságuk után kapják meg a felszentelést, ő elég későn, harminckét évesen kapta ezt meg. Ha valaki nem köt házasságot a felszentelése előtt, akkor azután papként már nem nősülhet. Egyébként a késői pappá szentelésének oka volt az is, hogy három évig Rómában élt, ebben az időszakban még nem ismertük egymást, csak a kint tartózkodása utolsó félévében kezdődött az ismerkedésünk. Valóban, én csak úgy belecsöppentem ebbe a misszióba, de igyekszem a férjem hivatását mindenben támogatni. Talán az esküvői idézetünk fejezi ki a legjobban, amit erről gondolok, ami Ruth könyvéből való:

„... ahová te mégy, oda megyek én is, és ahol te megszállsz, ott szállok meg én is. Néped az én népem, és Istened az én Istenem...” (Ruth 1:14-17)

Mennyire volt világos számodra, hogy egy görögkatolikus pap feleségeként milyen élet várhat rád, milyen feladataid lesznek?

Mivel nem volt tapasztalatom ezen a téren, és mivel nem ismertem görögkatolikus papi családot, nem nagyon volt erre rálátásom sem. Csak találgatni tudtam, hogy mire vállalkozom, bár a jegyességünk időszakában a papok, papnék próbáltak engem felkészíteni, és házasságra felkészítő lelki gyakorlaton és jegyesoktatáson is részt vettünk. Számomra a felkészítés olyan volt, mint amikor a szülésről beszélgetünk, elképzelésem lehet róla, de a megélés az teljesen más. Azt tudtam, hogy valami másra készülünk, mint egy átlag normál család, hogy a mi életünkben meghatározó lesz, hogy hová küldenek minket, hol kell szolgálatot teljesíteni. Benne volt, hogy nem lesz egy állandó otthonunk, ahol az egész életünket leéljük, ahol a gyerekeink felnőnek, hanem jövünk-megyünk. Ebben egyébként a közösségváltás a legnehezebb, például Rakacán is az eddig ott töltött több mint három évünk alatt megismertem az embereket, tudom, hogy kitől mit várhatok, hogy hogyan lehet őket megszólítani, hogy ha szervezünk valamit, akkor kikre számíthatok. Aztán ha lesz egy váltás az életünkben, akkor ezt a nulláról kell kezdeni, ami akkor lesz még inkább megterhelő, amikor már a kislányunk iskolás lesz. Egyébként az egyház ezeket a körülményeket valamennyire figyelembe tudja venni.

Rakaca előtt éltetek együtt itt Miskolcon?

Nem, a házasságunkig a szakkollégistákkal együtt éltem, hiszen ott dolgoztam, Győző pedig a saját lakásában. Miután összeházasodtunk, nagyon rövid időn belül tudtuk, hogy Rakacára költözünk, ezért itt nem rendezkedtünk be a közös életünkre. Rakacán kezdődött a házaseletünk.

A családotod mit szólt ehhez a házassághoz? Mennyire volt tőlük idegen az egyházi vonal? Bízta abban, hogy esetleg az egyetem elvégzése után visszamész Zádorfalvára?

Nem, nem hiszem, hogy számítottak arra, hogy visszamegyek, tiszt-

tában voltak vele, hogy nem lennének ott lehetőségeim. A házasságunkra szerintem jobban reagáltak, mint amire számítottam, azt hittem, hogy jobban meghökkennek majd, de teljesen pozitívan álltak hozzá.

A családom nem az egyházi személyt látja a férjemben, hanem azt a cigány férfit, aki a párom, és mostanra a két éves kislányunk apja.

Győző egyébként nagyon jól tudja kezelni, ha az emberek zavarban vannak attól, hogy ő egy pap. Nagyon közvetlenül fordul az emberek felé, így a vele való beszélgetés nem okoz gondot, szeretik őt. Amikor hazamegy a családjához, ő ugyanaz a cigánygyerek, mint amikor eljött. Még a beszédstílusa, a kiejtése is szabolcsi, amikor náluk vagyunk, vagy ha a rokonaival beszél telefonon. Egyébként az ő családja is minden gond nélkül befogadott engem.

Nekem inkább a papcsaládok közé való beilleszkedés volt nehéz, mert nyilván a régebbi családok már jól ismerik egymást, tudják egymás házastársának, gyerekeinek a nevét. Én ezzel folyamatosan ismerkedem, egyre több családdal találkozom én is a közös események, ünnepek alkalmával. Nyilván egy kicsit kívülállónak érzem magam azokhoz a feleségekhez képest, akik eleve görög-katolikus papi családban nőttek fel, és gyerekkoruktól megvannak a viselkedési mintáik és kapcsolataik. Ehhez pluszban hozzájárul, hogy én cigány vagyok, illetve hogy mind a ketten azok vagyunk, emiatt úgy érzem, hogy kiemelten figyelnek minket, vagy inkább úgy mondanám, hogy figyelnek ránk. Ez főleg az elején volt így, nagyon sok segítséget kaptunk a Rakacára való költözéskor, ugyanakkor ez a külön figyelem számomra egy kicsit furcsa volt, mert nem értettem, hogy miért vagyok én más, mint a többi papné, miért kell velem külön is beszélgetni például.

Kicsit azt éreztem, biztosan szeretnék látni, hogy mindent jól csinálunk majd, hogy minden rendben lesz. Jegyeskorunkban is éreztük a kiemelt figyelmet, a szeretetet, amiben egyébként volt egy kis törés, amikor megtudtuk hol lesz a szolgálati helyünk.

Azt reméltük, majd valahol a városhoz közelebb élhetünk. Rakaca előző papja nem is élt a településen, felénk viszont elvárás volt, hogy folyamatosan jelen legyünk itt. Ezt sem igazán értettem az elején. Persze később bebizonyosodott, hogy Atanáz Atyának igaza volt, hogy Rakacára küldött minket, megtaláltuk a helyünket, feladatunkat ott. Azzal, hogy odaköltöztünk és nem lejárunk, teljesen más kapcsolat alakult ki a helyiekkel, összetalálkozunk véletlenül is a boltban, gyógyszerértárban, az utcán. Az elején még felmerült, hogy esetleg Meszesen is lehetne a lakhelyünk, de végül Rakaca maradt, aminek azért is örülök, mert Meszes egy teljesen előregedett falu, ott még magányosabb lett volna az életem. Itt Rakacán elég sok család van, működtetünk Tanodát is a gyerekeknek, változatosabb az élet.

*Neked, mint papnénak milyen konkrét egyházi feladataid vannak?
Alakíthatod ezeket a magad számára?*

Az emberekben már él egy kép arról, hogy az elődeim milyenek voltak, hogyan viselkedtek, hol ültek a templomban, mit csináltak. Az elején volt bennem egy dac, hogy ne azt csináljam, mint az előző papnék, nem akartam végig menni a templomon, mert feszélyezett, hogy mindenki megnéz, hogy megnézik a ruházatomat, hogy hogy áll a hajam... persze ez nem feltétlenül volt ilyen kiélezett, de kezdetben mégis így éreztem, zavarba hozott a kiemelt figyelem, amit kaptam. A faluban látják az emberek, hogy milyen az udvarunk, mikor állunk be az autóval, mikor megyünk el, mit veszünk a boltban, ez számukra érdekes. Próbálunk úgy élni, mint a többiek, ugyanahhoz a védőnőhöz és orvoshoz visszük a kislányunkat, ugyanolyan dolgokat vásárolunk a boltban, ezek apróságoknak tűnnek, de nagyon fontosak.

Visszatérve a konkrét feladatokra, mivel nálunk a templomban nincs sekrestyés, az apróbb feladatokat én végzem. Az oltárterítőt én mosom ki, kicserélem a gyertyákat, vagy ha ünnepekkor vendégpapot hívunk, akkor az ő és családja vendéglátásáról gondoskodom. Ha búcsú van, akkor mindent meg kell szervezni, ebben is jelentősen kiveszem a részemet.

Nemrégiben ünnepeltük, hogy négyszáz éves lett az egyházközség, erre az alkalomra kétszáz ember számára kellett főzni, ennek az összeszervezését mi csináltuk, persze a helyi családok bevonásával.

És közben pedig az emberek várják, hogy adjunk, de kifejezetten szociális jellegű segítséget nem tudunk nyújtani, nincs erre kapacitás. Van, hogy kapunk adományt, de nagyon nehéz elosztani úgy, hogy azok, akik valamiért kimaradtak, ne haragudjanak meg. A faluban nagyjából nyolcszáz ember él, akiknek a többsége rászoruló, viszont akkora adományok nem állnak rendelkezésre, hogy mindenkinek jutna belőle, ezért inkább a célzott segítséget választjuk, amikor mondjuk, csak egy család kap nagyobb dolgot, például egy háztartási gépet. Nem tudjuk felvállalni, hogy mindenkit ellássunk élelmiszerrel, de egy-egy embernek, családnak szoktunk adni.

A településen van más egyházi jelenlét, vannak szolgáltató intézmények?

Nincs más egyház a faluban, az alapintézmények vannak jelen, egy általános iskola, egy óvoda, postahivatal, nálunk van az összevont önkormányzat központja. Ha most eljöttél volna hozzánk, akkor látnád, hogy olyan mintha az időben visszamentünk volna sok-sok évtizedet, minden úgy néz ki és úgy is működik. Egyébként két héttel ezelőtt kezdtem el teljes állásban jogi asszisztensként a helyi önkormányzatnál dolgozni, ezt úgy tudjuk megoldani, hogy Győzővel felváltva leszünk otthon a kislányunkkal.

Roma Nemzetiségi Önkormányzat alakult Rakacán?

Igen van, a templomunkban az adventi időszakban vendégszereplőként résztvevő szendrőládi gyerekeknek ők hoztak egy kis ajándécsomagot. A Szimfónia program keretében létrejött ott egy gyerekezenekar, őket hívtuk meg hozzánk. Nagy sikerük volt az itteni hívek körében.

Hogy látod, a férjed egy szinte teljesen romák lakta településen végzett pasztorációs munkájában könnyebb nektek így, hogy ti is romák vagytok?

Az előző papok nem lehettek romák, hiszen a férjemen kívül csak egy roma származású görögkatolikus pap van Magyarországon, ket-tejük felszentelése nagyjából egy időben történt. Nem tudom azt mondani, hogy könnyebb nekünk, mert mi is romák vagyunk, az biztos, hogy más emiatt a helyzetünk, mint az előző papoknak, papi családoknak. Persze élvezzük ennek az előnyeit, például eszünkbe jut kicsit roma specifikusabb dolgokat szervezni a híveknek, amivel örömet szerezhetünk nekik. Most például az adventi ünnepségen a templomban cigány zenét is játszott a gyerekenekar.

Vagy most kezdtünk el dolgozni egy roma nők bevonását célzó egyesület létrehozásán.

Szóval mostanra ennek vannak előnyei, de az elején az itteni emberek ezzel nem tudtak mit kezdeni. Nyilván más volt a viszonyuk a nem roma pappal, őt nem merték letegezni, hivatali emberként tekintettek rá és ennek megfelelően távolságtartóbbak voltak vele, jobban tiszteletben tartották. Mi, amikor idejöttünk, akkor néhányan a férjemben egy roma testvért láttak, nem értették, hogy ő mi-ben lenne más, mint bármelyik itteni cigány ember. És persze nem kell másnak lenni, viszont azt meg kell értetni az emberekkel, hogy azért az egyházi rendet, rendszert Győző is betartatja, sőt még talán szigorúbban, mint az elődei. Nem értették az elején, hogy például a kereszstelőn miért feltétel, hogy a keresztszülő is jelen legyen. Azt akarták, hogy csak úgy legyen beírva a neve akkor is, ha nincs is ott a szertartáson. Szóval voltak próbálkozások. Mostanra kezdik azt is megszokni, hogy nálunk nincs csengő, hanem nyitott kapukkal várjuk azokat, akik valamiért be akarnak jönni hozzánk. Bármikor jön valaki, ha a férjem nincs is otthon, én behívom, leültetem, kávéval, teával kínálom, megajánlom, hogy várja meg őt.

Ez azt jelenti, hogy a nap huszonnégy órájában bármikor beme-hetnek hozzátok, vagy azért te feleségként, anyaként véded egy

kicsit a magánéleteteket és van időszak, amikor nem engedsz be másokat?

Nincs erre szükség, nem jönnek be úgy, hogy hosszú órákig nálunk lennének. Persze előfordul, hogy mondjuk egy haláleset után, vagy egy nehezebb helyzetben a paptól várnak segítséget és ez hosszabb időt igényel, de ez természetes számunkra. Sok szempontból egyébként nekem is jobb hogy jönnek hozzánk, nehezebb lenne e nélkül, túl sokat lennék egyedül a kislányommal. Egyebek között ezért is szívesen behívom az embereket, és örömmel ülök le velük beszélgetni. Mára sikerült úgy berendezni a házat, hogy egy-egy lelki beszélgetést, vagy hivatali ügy elintézését ne zavarjuk meg a gyerekekkel.

Előfordul, hogy kifejezetten hozzád jönnek és nem a férjedhez a paphoz? A roma nők például mennyire fordulnak szívesebben hozzád, mint hozzá?

Volt már eset, hogy én nyújtottam lelki segítséget olyan házaspár nő tagjának, akivel elég szoros, baráti kapcsolatunk alakult ki. Vele visszatérő beszélgetéseink vannak, de nem jellemző, hogy inkább engem keresnének meg, és nem a férjemet. Egyébként én nem is akarok belefolyni ezekbe, nekem nincs teológusi végzettségem, nem tudok olyan útmutatást nyújtani, mint egy erre felszentelt pap. Baráti beszélgetést tudok adni, de én nagyon tudatosan igyekszem elkerülni, hogy Győző ilyen jellegű feladataiból bármit is átvegyek, hiszen ez az ő feladata, az ő missziója. Nekem megvan egy szakirányom, amit tanultam, és ebben nincs benne a lelkigondozás, félnék, hogy a szakmai ismeretek hiánya miatt esetleg valakinek többet ártok, mint amennyit segíteni tudok. Ha valamit szervezünk, akkor annak a lebonyolításában támogatom, de nem veszem át a szerepét semmilyen szinten, a háttérből támogatom őt.

| Az én hivatásom az, hogy az ő hivatását támogassam.

Nekem kisebbé kell válnom, hogy ő még nagyobbá válhasson. Már két éve vagyok otthon Saroltával, és nem alakultak ki barátságaim, nincs olyan sok kapcsolatom az emberekkel, míg Győző jelen van az iskolában, a Tanodában, a templomban, hitoktatást végez, közöt-

tük forog. Most, hogy elkezdtem az önkormányzatnál dolgozni, ez valószínűleg változni fog egy kicsit. Persze emellett továbbra is elvégzem azokat a teendőket, amiket eddig is, segítem a könyvelést, figyelem a pályázatokat és azokat megírom, benyújtom.

És emellett kialakulóban van az egyesület, amire már utaltál. Azzal milyen terveid vannak?

Elsősorban azt szeretném, ha lenne valami, amit a magukénak érezhetnek a roma asszonyok, de emellett egy egyesület működtetésének megvannak a szabályai, keretei, van egy elnöke, alelnöke, pénztárosa, van a közgyűlés, döntéshozás. Ezen keresztül az asszonyok megtapasztalhatják, hogy van döntési jogkörük, hogy lehetnek ötleteik, javaslataik. Szeretném, ha egy szimbolikus tagdíjat beszednének, ami jelzi az elköteleződést, hogy beleteszem valamibe az energiámat, a szándékomat. Nyilván nem a forrásszerzés az elsődleges célunk, de szeretném, ha azért annyi támogatást össze tudnánk szedni, ami a működtetéshez szükséges, ill. ha a helyi iskolának, óvodának tudna majd az egyesület valamilyen segítséget nyújtani.

Később lehetne képzéseket ide hozni... sokféle lehetőség lehet benne, de most számomra tényleg az a legfontosabb, hogy induljon el valami, hogy ezek a nők érezzék meg, hogy együtt milyen erősek vagyunk, hogy legyen egy kis tenni akarás bennük és, hogy találják ki ők maguk, mit szeretnének majd hosszú távon. Azok a nők, akiknek a bevonásában gondolkodom, nem kifejezetten templomba járók, ezért nem akartam, hogy az egyesület is az egyházi közösségre épüljön. Valószínűleg úgy érezték volna, ők ki vannak zárva ebből. Így viszont ez egy teljesen civil kezdeményezésre létrejövő kör lesz, ami nyitott mindenki számára.

Azt látom, hogy az emberek sokat vannak egyedül, télen, amikor korán sötétedik, be vannak zárva az otthonaikba, miközben vágnak arra, hogy megoszthassák a gondolataikat, hogy egyszerűen csak beszélgethessenek. Fontos, hogy ne én hallgassak meg mindenkit, hanem ők hallgassák meg egymást.

Az egyesület ehhez adhat egy közös teret, és persze lehet kulturális funkciója is, de lehet majd konkrét dolgokat létrehozni, előállítani benne. Például az asszonyok szeretnének háztéskészítést készíteni, együtt varrni, hímezni. A település nehezen elérhető, rossz a közlekedés, de el tudom képzelni, hogy lesznek vendéglátóink, akik vállalják, hogy eljönnek hozzánk, vagy esetleg mi megyünk el együtt valahová.

Az egyesületi forma azért is fontos, hogy amikor mi már nem leszünk Rakacán, a helyiek akkor is tudjanak önállóan működni. Nem tudom, utánunk lesz-e ismét egy pap család, aki itt él, de roma papjuk biztosan nem lesz, ha mi elmegyünk. Bízom benne, hogy egy jól együttműködő csapatot sikerül összehozni, akiknek a vezetése nem okoz majd gondot másnak sem... Egyelőre nagyon lelkes vagyok. Annak a háznak az udvarán, amiben mi élünk, van egy külön épület, ezt szeretnénk az egyesület rendelkezésére bocsátani. Az asszonyok már kitakarították, vettünk padlóburkolatot, elkezdtek rendbe hozni. Örültek, hogy van egy hely számukra. A különálló épület lehetővé teszi azt is, hogy amikor mi nem vagyunk otthon, akkor is be tudjanak menni, lesz saját kulcsuk, lesz berendezésük. Igyekszem megszerezni számukra, amire szükségük van. Nagyon hiányoznak a civilszervezetek a településről, nincsenek rendezvények, kulturális események, sőt még csak értelmiségi emberek sincsenek, akik bármilyen dolgot kezdeményeznének.

Az ötlet egyébként a cigányasszonyoktól jött, bár nem tudták megfogalmazni pontosan, hogy mit szeretnének, de az igényt kifejezték arra, hogy valamit együtt csináljunk.

Felmerült, hogy készítsünk valamit, amivel tudjuk támogatni az óvodát, pl. kis kötényekre lenne szükségük, díszekre stb., vagy támogathatnánk a tanodát is, ez most az első közös cél. Otthonról hozott anyagokból varrunk számukra dolgokat, ami azért is fontos, mert ezekbe az intézményekbe az ő gyerekeik járnak, ők fogják használni, ami elkészül. Először egyébként nem akartam felvállalni ennek a beindítását, de mivel láttam a lelkesedésüket, azt mondtam, hogy rendben, találjunk ki valamit, így jött az egyesület, mint lehetőség.

Említetted a tanodát, hogy látod, milyen gyerekek járnak oda elsősorban? Milyenek a tanulmányi eredményeik és továbbtanulási esélyeik?

Azt látom, hogy elég szép számban nyernek felvételt valamilyen középszintű iskolába, de sajnos nagyon hamar lemorzsolódnak. Nemrégiben is volt egy rossz élményünk ezzel kapcsolatban, mert van egy kislány, aki a központi felvételi eljárás alapján felvételt nyert az edelényi Szent János Egyházi Gimnáziumba annak ellenére, hogy a rakacai általános iskola elég gyenge. Az anyukája viszont a remélt ösztöndíjtámogatás miatt nem ebbe az iskolába íratta be végül, hanem egy sokkal gyengébbbe egy szendrői alapítványi iskolába. Mivel a hiányszakmákat most külön ösztöndíjjal támogatják, és ő ápolónői képzésre jelentkezett, nyilván ez csábítóbb volt, mint az érettségit adó gimnázium, ahol nem biztos, hogy kapott volna anyagi támogatást. Nagyon csalódottak voltunk, és sajnos a kislány is, mert előtte már volt nyílt napon abban az iskolában, tetszett neki, a tanárok is várták, hogy menni fog. Nem tudtak hatni az anyukára, nyilván neki kellett döntést hoznia a saját gyerekével kapcsolatban.

A gyerekek többsége egyébként sehová nem jelentkezik, egyebek között azért is lett volna olyan nagy dolog, hogy ez a lány bekerül egy jó színvonalú iskolába. Van egy a településről származó testvérpár, akik itt Miskolcon tanultak egy ideig, a nagyobbik egy rendészeti iskolába járt két évig, a kisebb pedig szakácsnak tanult. A nagyobb azzal az indokkal hagyta ott az iskolát két év után, hogy nem tetszenek neki a tanárok, a kisebb pedig egy hónap után azért nem járt tovább, mert nem bírta, hogy rendszeresen be kell járni, hogy gyakorlat van, ahol a kiadott feladatokat el kell végezni. Inkább átiratkozott egy alapítványi iskolába ő is, ahol nagyon alacsony színvonalú az oktatás, nem törődnek azzal, hogy bemegy-e a diák vagy sem, nincsenek velük szemben támasztott elvárások.

A korai gyerekvállalás mennyire jellemző a faluban?

Amikor én huszonöt évesen szültem, akkor velem egy időben bent volt a szülészetén egy tizenhat és egy tizenhét éves lány is innen Rakacáról, tehát létezik ilyen is, de látok pozitív példát is. Van olyan

család, amelyik biztos anyagi háttérrel rendelkezik, és a lányuk a Miskolci Egyetem pedagógiai alapképzését végezte el. Sajnos a mesterképzésen nem vett részt, így tanítani nem tud, de például őt a családja azzal is tudta támogatni, hogy lakást bérelt számára, hogy ne kelljen kollégiumban laknia. A szülők Rakacán egy boltot működtetnek, és nagyon szorgalmasan dolgoznak így sikerült biztosítaniuk a lányuk számára a továbbtanulást. És van egy másik, szintén cigánylány, aki 2019 szeptemberében kezdett el egy budapesti egyetemen tanulni.

Tekintve, hogy Rakaca lakossága alig több mint 800 fő, szerintem ez egész jó arány. Az ilyen kislakosú falvakra, ami ráadásul szinte teljesen romák által lakott, nem jellemző, hogy cigánylányok eljuttánának a felsőoktatásig.

Igen, vannak ilyen családok is, bár inkább az iskolából kimaradó, lemorzsolódó gyerekek száma a magasabb. A tanodásoknál egyébként látok egy kis fejlődést, az ő képességeik kicsit jobbak szövegértésben, a logikai feladatok megoldásában, mint azoké, akik nem járnak be. De az itteni Tanoda sajnos sok másikkal összehasonlítva rosszabb helyzetben van, nem tudja a leoptimálisabb körülményeket és színvonalat biztosítani. Rakacára nincs bevezetve a gáz, így mindenütt kályhával kell fűteni.

Ez viszont külön műszak, amit a tanoda esetében egy erre megbízott ember elvégez, de például nálunk otthon, ez rám és a férjemre hárul. Kell egy ember, aki ha meghozzák a fát, azt felaprítja, egymásra pakolja, behordja, amennyi éppen a házban kell. A kályhát ki kell takarítani, tüzet rakni, figyelni, hogy ne aludjon ki, folyamatosan táplálni a tüzet, de nem szabad túlpakolni. Ha kihűl a ház, akkor kell egy óra, mire újra meleg lesz benne.

Én nagyon utálom ezt a fűtési módot, gyerekkorunkban is így fűtöttünk, de akkor a felnőttek megcsinálták helyettünk. Most viszont, mivel visszacsöppentünk a gyerekkorunk körülményei közé, ezt mindkettőnknek meg kellett tanulnunk. Az életünk szervezésében fontos szempont, hogy a házat fűteni kell, ma is mire hazamegyünk, biztosan kialszik a kályha, úgyhogy az első dolgunk az

lesz, hogy újra begyűjtsünk. És ugyanez a helyzet a tanodával is, ill. mivel az kevesebb ideig van fűtve, eleve hidegebbek a falak, de mire a gyerekek megérkeznek, addigra mindig fel van fűtve a helyiség. Sajnos többször előfordult már, hogy megfagyott a víz, és emiatt nem tudták a gyerekek használni a mosdót, és nem volt hol kezet mosni, vizet kellett melegíteni és lavórt használni. Szóval nagyon más egy falusi tanoda a városiakhoz képest, nem lehet ugyanolyan elvárásokat támasztani velük szemben.

Kevés a pedagógus, a rakacai iskolában és tanodában dolgozó tanárok harminc-hatvan kilométerről jönnek tanítani, rossz útviszonyok és rossz tömegközlekedés mellett.

De a tömegközlekedés hiánya és a nagy távolság miatt egy tanodás kirándulást vagy egyházközségi zárándoklatot is nehezebb megszervezni, több pénzbe és több utazással töltött időbe kerül. Rakacáról, a hatvanöt kilométerre lévő Miskolcra, két óra alatt lehet bejutni busszal.

Milyen jó lenne, ha a döntéshozók ezeket a helyzeteket is látnák akkor, amikor kiírják például a tanoda pályázatokat.

Igen, és ezek csak a technikai dolgok, a körülmények. A másik dolog, ami nehézséget okoz, hogy a tanoda működtetéséhez a gyerekeket be kell tudni vonzani, körbe kell menni a faluban és hívni őket gyakorlatilag egyesével. Ha szerepelnek valamilyen alkalomból, akkor is el kell menni, figyelmeztetni, hogy ő fogja mondani a verset... de ugyanez a helyzet a kirándulásokkal is. Hiába van pénzünk nyáritábor szervezésére, ha a húsz helyre csak öt gyerek jelentkezik. Problémát jelenthet az utazáshoz szükséges dolgok összeszedése, vagy a költőpénz. De persze az is benne van, hogy nagyon féltik őket. Mivel a gyerekek többsége még sehol nem volt a szülő nélkül, ill. még a szülővel együtt sem volt a falun túl, nyilván a szülők aggodnak, hogy a gyerekükkel minden rendben lesz-e, kap-e rendesen enni, vigyáznak-e rá rendesen. Sokan nem is ültek még vonaton.

Olyan gyerek is van, aki csak azt a melegételt eszi meg, amit az anyja készít. Hiába jobb minőségű ételt teszel elé, azt nem ismeri, ezért nem fogyasztja el. Szóval, ilyen nehézségekkel is szembe kell nézni.

Ahogy mondtad, a körülményeket tekintve nektek a Rakacán való élet visszalépés, hiszen mind a ketten Miskolcon, illetve más nagyvárosban – a férjed Rómában – éltetek ezt megelőzően. Mi a helyzet a lelki vonatkozásával? Egyáltalán átgondolhatjátok ti ennek az emberi vonatkozásait, hogy milyen terheket ró ez az életforma rátok, vagy egyszerűen olyan feladatként tekintetek most erre, mint amit mindenképpen teljesíteni kell, hiszen ezt a missziót kaptátok?

Szinte heti szinten beszélgetünk erről, nagyon sok kettősség van bennünk ezzel kapcsolatban. Többször feltettük már a kérdést önmagunknak, hogy meddig maradunk itt. Egyrészt el tudjuk képzelni, hogy majd a parokián jobb körülmények között élhetünk, de ahhoz előbb fel kell újítani teljesen belülről is azt az épületet. Ott akkora terület van, hogy a kislányunknak egy kellemes udvart tudnánk kialakítani, ahol szabadon játszhat, lehetne kisebb állatokat tartani, növényeket termesztani a magunk számára. De jelenleg a volt tanoda épületében élünk, és sajnos nem tudni, hogy mikor tud egyáltalán a felújítás elkezdődni.

Van bennünk egy vágyakozás, igény, hogy elmehessünk színházba, vagy arra, hogy ha több munkát vállalok, akkor ne kelljen minden nap főznöm, hanem tudjunk valahonnan akár rendelni is. A főzésre szánt időt használhatnám néha valami más tevékenységre, ami örömet szerez, valamire, ami jól esik. Persze azt is látjuk, hogy nagyon jó helyzetben vagyunk, nem panaszkodhatunk, mindenünk megvan, jól megélünk. Vidéken az élet sok szempontból olcsóbb, a szolgálati lakás biztosított számunkra, és persze ott van az egyházi közösség is, ami tényleg nagyon nagy támogatást jelent számunkra. Ha bármire szükségünk van, akkor a lehető legrövidebb idő alatt igyekeznek segíteni. De mindezek ellenére ott van bennünk a vágy, hogy ne visszafelé fejlődjünk, hogy értelmiségi emberekkel lehessünk együtt, hogy a munkánk során a tudományos világ felé is nyithassunk.

És ott van annak a kérdése is, hogy a kislányunkat hová fogjuk óvodába, iskolába járatni. Az itteni óvodában nem olyanok a körülmények, amik közé szívesen beengedném a gyereket, hideg az aljzat, ha leülnek, akkor felfáznak a gyerekek, nincs elegendő eszközük, játékaik. Igazából ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására van nagyjából fél évünk, de nagyon nehéz, mert bár-hogy is döntünk nagyon körülményes a megvalósítás. Az most a legvalószínűbb, hogy Sárka a tizenöt-húsz kilométerre lévő oviba fog járni majd, bár a környező települések óvodái is hasonlóak, azoknak sem sokkal jobb a helyzete. Van egy Edelényhez tartozó görögkatolikus tagintézmény Rakacszenen, ott dolgoztam másfél évet szülés előtt, az viszonylag jobb helyzetben van, de ott sem láttam azt, hogy érdemleges munka folyt volna a gyerekekkel, inkább csak elváltak ott, az óvónő is belekényelmesedett a munkájába. 13 óra után már elviszik a gyerekeket a szülők, hiszen úgysem dolgoznak, úgyhogy az óvónő sem marad bent délutánra.

Ahogy mondtam, Rakacán nem élnek értelmiségi emberek, az óvodában, iskolában dolgozó pedagógusok a negyvenöt kilométerre lévő Edelényből jönnek, de van, aki Kazincbarcikáról jár ide. Ez napi szinten elég nagy áldozatot követel a pedagógusoktól, de összefogással ügyesen úgy oldották meg, hogy aki legmesszebből jön autóval, az felveszi a többieket is. Az önkormányzatnál dolgozó gazdasági felelős, és a védőnő is, mind más településről jön. Rakacán hosszú évek óta helyettes háziorvos dolgozik, akinek megvan a saját közege, így nálunk nagyon rövid időt tölt, kb. napi fél órát. A tőlünk húsz kilométerre lévő Szalonnán egy kicsit jobb a helyzet, mert az egy vegyes lakosú település, és Miskolcra vonattal is be lehet jutni. Az már egy jobban szervezett hely.

A saját magad számára hogyan képzeled a jövőt munka szempontjából?

Ha az önkormányzatnál kialakul egy olyan feladatkör számomra, ami leköti az időmet és szakmailag is megfelelő, akkor elégedett leszek. Egyelőre a foglalkoztatásom megoldódott, de itt is ott is vagyok az önkormányzaton belül, besegítek többfelé, de igazából nélkülem is el tudnák látni a feladatokat, nincs önálló terület, ami

hozzám tartozik. Később remélem, hogy a munkaügyi feladatokat rám bízzák majd, vagy egyéb saját feladatot kapok. Emellett az egyesület működését szeretném támogatni, ezt fontosnak tartom a közösség életének szempontjából. Az én rövid távú küldetésem most az, hogy a következő egy évben támogassam őket, segítsek abban, hogy konkrét dolgok beinduljanak. Nagyon függünk attól, hogy hol fogunk élni, hogy hol kell pasztorálást végeznie majd a férjemnek, emiatt nem is igazán merek tervezni más dolgokat, az itteni életünknek megfelelően keresem a saját lehetőségeimet is.

A nyelvvizsga hiánya miatt még nincs meg a munkaügyi diplomám, de ahogy azt megszerzem, sokkal több lehetőségem lesz nekem is az elhelyezkedésre, dolgozhatok munkaügyi bíróságon, vagy ügyvéd mellett. Viszont erre is csak félve gondolok, mert az a fajta munka még inkább a városhoz kötne, úgyhogy nem tudom, hogy lesz.

Tehát bevállaltad, hogy a saját munkádat, lehetőségeidet egy időre aláveted a missziónak, illetve a férjed egyházi munkájának?

Igen, jelenleg ez az egyetlen járható út, mert minden más a családuink szétszakadásához vezetne. Ha városban dolgoznék, akkor csak este látnának engem otthon, miután hazaesek. Ha pedig beköltöznék a városba a kislányunkkal, akkor külön kellene élnünk a férjemtől. Nem kérhetem tőle, hogy hagyja ott a hivatását, arra pedig nem nagyon van ráhatásom, hogy hová helyezik őt, bár kérdésünk ezzel kapcsolatban nyilván lehet.

Gyerekkorodban volt valamilyen képed arról, hogy milyen felnőtt létet szeretnél magadnak?

Nekem hatalmas dolog volt, hogy a házasságunk után rögtön beköltözhettünk egy hatalmas házba, nem kellett visszamenni a szülőkhöz, vagy valahol albérletet fizetni. Kaptunk szolgálati autót... annyi mindent kaptunk, amiért csak hálások lehetünk. Más hasonló korú fiatal párnak sokkal több dologgal kell megküzdenie. Ha csak a saját családom velem egykorú tagjait nézem, látom, hogy még tíz év múlva sem jutnak el oda, ahol mi most vagyunk.

Elégedett vagyok a mostani életünkkel, persze van bizonyos dolgokkal kapcsolatban hiányérzetem, amiket már mondtam is, de ezek alapvetően a boldogságunk szempontjából nem meghatározóak, ezek nélkül is megoldjuk az életünket. Lehet, hogy lemondások árán, de ezeket meg tudjuk oldani, akár úgy, hogy Győző otthon marad a kislányunkkal, és csak én jövök be Miskolcra találkozni régi barátokkal egy kicsit, vagy éppen fordítva. Régebben olyan alapvető dolgokkal kellett megküzdeni, hogy mondjuk csak őszi cipőm van, de már téli kellene, de nem tudjuk, hogy miből telik majd rá. Most nincsenek ilyen gondjaink. Egyikünk sem rendelkezik olyan szülői háttérrel ahonnan anyagi támogatást kaphatnánk, már az is hatalmas dolog számunkra, hogy őket nem kell terhelnünk a saját megélhetési problémáinkkal, mert nincsenek is ilyenek.

Gyerekkoromban is arra vágytam, hogy ne szoruljak másokra, hogy ne kelljen segítséget kérnem a családomtól, ezért is tanultam olyan kitartóan. Ez is motivált arra, hogy ne hagyjam félbe a tanulmányaimat a nehézségek ellenére sem. Ma az is lényeges számomra, hogy a férjemtől függetlenül, önállóan is megálljam a helyem, a munkám ennek fontos része lehet, úgyhogy amellet, hogy az ő feladatvégzését támogatom, szeretnék a saját szakterületemen tovább fejlődni, dolgozni.

Kunhegyesi Ferenc

festőművész

Az interjúkötet illusztrációit, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének Prima Díjjal és Nemzetiségekért Díjjal kitüntetett tagja, Kunhegyesi Ferenc festőművész készítette. Kunhegyesi Ferenc, Péli Tamás iskolateremtő festészetének követője. Mesterétől, a Kossuth-díjas Szentandrassy Istvántól 10 éven keresztül tanulta a rajzolás és festés különböző technikáit, a hagyományos grafikát és festészetet. Tudatosan vállalta fel a figurális ábrázolásmódot, képein legtöbbször portrékat jelenít meg. Képei többnyire

nem konkrét élő személyekről készülnek, az alkotás folyamatában egyfajta istenkeresés zajlik, egy sajátos emberi út és hangulat megmutatásával. Figurális festőként általában belső víziókat fest, lényei egy időtlen tér, álom és valóság közt létező misztikus jelenetek szereplői. Munkásságát a folytonos kísérletező tapasztalás jellemezi.

Jelen kötetben szereplő festményei az őt jellemző kísérlet eredményei, melyek azt mutatják meg, hogy művészként, emberként, roma férfiként hogyan látja azt a tizenkét roma nőt, akinek életútja, vagy annak egy-egy szelete szövegesen is élénk tárul. Alkotásain jellemzően régi korok keleti figurái tűnnek fel, akárcsak mesterei, ő is a reneszánszhoz nyúl vissza. 2000 óta az ország különböző városaiban láthatóak önálló kiállításai, de az sem ritka, hogy az ország határain túlra is eljutnak alkotásai.

A fáradhatatlan, céltudatos alkotó, hivatásának tekinti a festészetet. A világszerte elismert alkotók közül főleg Modigliani, Picasso, vagy épp Frida Kahlo férje, Diego Rivera művészete inspirálta legjobban, de hatással volt rá az indiai folklór is.

Kiadja
Kopp Mária Intézet
a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Felelős kiadó
Fűrész Tünde

Szerkesztő
Raffael Mónika

Illusztrációk
Kunhegyesi Ferenc festőművész

Borítókép
Kunhegyesi Ferenc festőművész „Tiara” c. alkotása

könyvterv
Mészáros Péter

Nyomdai kivitelezés
L'Harmattan

Kopp Mária Intézet
a Népesedésért és a Családokért
2020

ISBN.....

Az emberek nők és férfinak születnek, a közösség harmóniája pedig a nők és a férfiak együttműködésével, kölcsönös támogatásával valósulhat meg. Veres Pálné óta köztudott lehet, hogy amilyen a nő, olyan a család, amilyen a család, olyan a társadalom.

A magyarországi cigányság felzárkózásában kulcsszerepük van a roma nőknek: az édesanyáknak, a nagymamáknak, a munkavállalóknak, a tanulni vágyóknak, a művészeknek, közösséget életben tartóknak vagy akár a nemzetiségi képviselőknek. Mindegyikük élete a család. A jó változások pedig családi támogatás nélkül nem

lesznek tartósak. De a nőknek is biztosítani kell a választás szabadságát. Hogy se a hagyományos családanya szerepét választók, se az anyaság mellett dolgozni akarók ne érezzék vesztesnek magukat. Nem is beszélve a gyermeküket egyedül nevelőkről.

Ebben a kötetben olyan roma nők életútjával ismerkedhetünk meg, akikben volt bátorság választani. Büszkéek lehetnek rájuk az utánuk jövők, akik majd joggal bíznak benne: ha nekik sikerült, akkor nekünk miért ne sikerülhetne? A roma középosztály és értelmiség létrejötté, a roma közösség és a többségi társadalom létérdeke is. Ez együttműködéssel érhető el, ami pedig felelősséget jelent. Mindkét oldalon.

Elsősorban önmagunkért, a családunkért vagyunk felelősek. De felelősek vagyunk azokért is, akikkel együtt dolgozunk, akikért dolgozunk. Felelősek vagyunk a közösségekért, amelyekhez tartozunk. Felelősek vagyunk a hazánkért, azért, hogy akik ide születtek, itt élnek, azok egyre jobban és szebben éljenek. Az itt bemutatkozó roma nők ebben segítenek bennünket.

Balog Zoltán

*református lelkész,
miniszterelnöki biztos*